

НАУКОВІ ПРАЦІ

НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛОТЕКИ УКРАЇНИ
імені В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Видання індексується Index Copernicus, Directory of Open Access Journals (DOAJ), Scientific Indexing Services (SIS), Academic Resource Index (ResearchBib), WorldCat, CrossRef, Google Scholar, Open Access Infrastructure for Research in Europe (OpenAIRE), BASE, EBSCO, Наукова періодика України, Україніка наукова.

Збірник включено до Переліку наукових фахових видань України у галузях історичної науки (наказ МОН України № 1188 від 24 вересня 2020 р.) та соціальні комунікації (наказ МОН України № 1188 від 24 вересня 2020 р.) (категорія «Б»).

Наукові праці НБУВ мають DOI

Редакційна колегія:

В. Горовий, доктор історичних наук (*головний редактор*);

Ю. Половинчак, доктор наук із соціальних комунікацій
(*заступник головного редактора*);

Л. Чуприна, кандидат наук із соціальних комунікацій (*відповідальний секретар*);

О. Онищенко, академік НАН України, доктор філософських наук;

В. Попик, доктор історичних наук, член-кореспондент НАН України;

В. Бабік, доктор гуманітарних наук (Польща);

Л. Буряк, доктор історичних наук;

О. Василенко, кандидат історичних наук;

Т. Добко, доктор наук із соціальних комунікацій;

В. Добровольська, доктор наук із соціальних комунікацій;

Т. Дубас, кандидат наук із соціальних комунікацій;

О. Заваліна, доктор філософії (США);

М. Закіров, доктор політичних наук;

О. Збанацька, доктор наук із соціальних комунікацій;

Н. Іванова, кандидат історичних наук;

Н. Кунанець, доктор наук із соціальних комунікацій;

Н. Кушнарєнко, доктор педагогічних наук;

Л. Литвинова, кандидат наук із соціальних комунікацій;

К. Лобузін, доктор наук із соціальних комунікацій;

Е. Мацевічюте, доктор філософії (Швеція);

І. Мищак, доктор історичних наук;

А. Ржеуський, кандидат наук із соціальних комунікацій;

В. Струнгар, кандидат наук із соціальних комунікацій;

О. Тур, доктор наук із соціальних комунікацій;

В. Удовик, кандидат історичних наук;

Л. Шаріпова, доктор філософії (Велика Британія);

Л. Яременко, кандидат історичних наук

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ імені В. І. ВЕРНАДСЬКОГО
АСОЦІАЦІЯ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ

НАУКОВІ ПРАЦІ

НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ
імені В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Відповідальний редактор
О. Клименко

Збірник засновано в 1998 р.

Випуск 66

Київ 2022

УДК 027.021:025.5:[001:316.77]:004](082)

Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського / В. Горовий (голов. ред.), Ю. Половинчак, Л. Чуприна [та ін.] ; відп. ред. О. Клименко ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. – Київ, 2022. – Вип. 66. – 384 с.

У збірнику наукових праць представлено матеріали, у яких розглянуті різноаспектні питання розвитку діяльності наукових бібліотек в умовах трансформації наукових комунікацій.

У статтях науковців Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського висвітлено результати проведеної Інститутом бібліотекознавства науково-дослідної роботи «Бібліотечно-інформаційний комплекс в умовах трансформації наукових комунікацій» (2020–2022). У публікаціях розкриті теоретичні та прикладні аспекти розвитку інформаційно-комунікаційної діяльності наукових бібліотек України та зарубіжних країн, роль і місце наукових комунікацій у сучасній бібліотечній практиці під впливом інтенсивного впровадження інформаційних технологій; оптимального забезпечення доступу користувачів до достовірної, якісної інформації та наукових знань тощо. Окремі розділи присвячено питанням формування, використання та організації доступу до довідково-бібліографічних ресурсів та організації електронних інформаційних ресурсів наукової бібліотеки в сучасному вебсередовищі.

Видання призначене для спеціалістів бібліотек, науковців, аспірантів і студентів закладів вищої освіти, які досліджують актуальні питання розвитку бібліотечно-інформаційної діяльності.

Затверджено до друку вченою радою
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського
(протокол № 8 від 07.12.2022)

© Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського, 2022

ЗМІСТ

Розділ І. РОЗВИТОК ДІЯЛЬНОСТІ НАУКОВИХ БІБЛІОТЕК В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ НАУКОВИХ КОМУНІКАЦІЙ

Безпала Г. Інноваційний менеджмент у бібліотеках німецькомовного світу	11
Галицька С. Особливості формування методичного апарату рубрик розділу «Транспорт» тематичного навігатора Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.....	20
Гранчак Т. Наукова бібліотека в процесах сучасної наукової комунікації.....	40
Дем'янюк Л. Японська концепція кайдзен і ключові принципи успіху 5 S.....	59
Дмитрієва Н. Інформаційні запити читачів: динаміка та тенденції (1990–2021)	70
Іванова М. Інноваційні трансформації в Україні: нормативно-правове забезпечення	86
Клименко О., Сокур О. Дистанційне навчання бібліотечних працівників Національної академії наук України в сучасних умовах	99
Посметна О., Клочок Т. Сучасні тенденції формування україномовної частини бібліотечного фонду Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (2018–2020).....	111
Солоіденко Г. Науково-методична діяльність у дослідженнях фахівців та інструктивно-методичних виданнях Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.....	122
Яковенко О. Бібліотека – вищий навчальний заклад: аспекти взаємодії у системі соціальних комунікацій (на прикладі практики студентів у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського)	137

Розділ ІІ. ЕЛЕКТРОННІ ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ В СУЧАСНОМУ ВЕБСЕРЕДОВИЩІ

Денбновецький С. Цифрові проекти публічних бібліотек України як складник національного інформаційного простору	157
--	-----

Ржеуський А., Кунанець Н. Порівняльний аналіз електронних інформаційних ресурсів бібліотек педагогічних університетів України	169
Самохіна Ж. Сучасні тенденції застосування віртуальних комунікацій у бібліотеках	183
Самохіна Н., Пелюховська І. Системні трансформації бібліотечно-інформаційних процесів	196
Струнгар А., Струнгар В. Вплив соціальних медіа на вебсайти як складник політики бібліотечної діяльності в інтерактивному вебсередовищі	211
Чумак Є. Інтеграція ресурсів публічних бібліотек України через формування корпоративних електронних каталогів	228

Розділ III. ДОВІДКОВО-БІБЛОГРАФІЧНІ РЕСУРСИ: ФОРМУВАННЯ, ВИКОРИСТАННЯ, ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСТУПУ

Головащук А. Наукова спадщина М. І. Туган-Барановського у біографічних та бібліографічних джерелах	243
Гуль О. Учнівська бібліотека при Київській духовній семінарії (історія формування, систематичний склад та сучасний стан)	259
Дуднік О. Відображення історіографії «Руської Трійці» у довідкових виданнях ХХ – початку ХХІ ст.	272
Казакова Н., Супронюк О. Бібліотека науковця Веніаміна Еппеля: досвід опрацювання й збереження приватного книгозібрання	291
Куцаєва Т., Ткачук К. Українознавчі етюди про екслібриси в Національному музеї історії України	309
Лощинська Н. Бібліографічна довідкова сквородіана в незалежній Україні (аналітичний огляд)	325
Стрішенець Н. Шевченкіана Британської бібліотеки	338
Федчук О. Офіційна православна періодика 1920-х – 1930-х років як джерело з історії неоунії на Волині	349
Шумілова А. Відображення наукового доробку Дмитра Івановича Багалія у бібліографічних покажчиках	363

CONTENTS

Section I. DEVELOPMENT OF ACTIVITIES OF SCIENTIFIC LIBRARIES IN THE CONDITIONS OF TRANSFORMATION OF SCIENTIFIC COMMUNICATIONS

Bezpala H. Innovations Management in Libraries of the German-Speaking World.....	11
Halytska S. Features of Formation of the Methodical Apparatus Headings of the Section "Transport" thematic Navigator of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine	20
Hranchak T. Scientific Library in Modern Scientific Communication Processes.....	40
Demianiuk L. The Japanese Concept of Kaizen and the 5 s Key Principles of Success	59
Dmitrieva N. Readers' Information Requests: Dynamics and Trends (1990–2021)	70
Ivanova M. Innovative Transformations in Ukraine: Regulatory and Legal Support.....	86
Klymenko O., Sokur O. Distance learning of Library Employees of the National Academy of Sciences of Ukraine in Modern Conditions.....	99
Posmietna O., Klochok T. Current Trends in Changes in the Level of Ukrainian-Language Documents in the Library Collection of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine (2018–2020)	111
Soloidenko H. Scientific and Methodological Activities in the Research of Specialists and Instructional and Methodological Publications of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine	122
Yakovenko O. Library – Higher Edukational Institution: Aspekts of Interaktion in the System of Social Kommunikations (on the Example of Students' Practice in the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine)	137

Section II ELECTRONIC INFORMATION RESOURCES OF THE SCIENTIFIC LIBRARY IN THE MODERN WEB ENVIRONMENT

Denbnovetskyi S. Digital Projects of Public Libraries of Ukraine as a Component of the National Information Space	157
---	-----

Rzheuskyi A., Kunanets N. Comparative Analysis of Electronic Information Resources of Libraries of Pedagogical Universities of Ukraine	169
Samokhina Z. Current Application Trends of Virtual Communications in Libraries.....	183
Samokhina N., Pelukhovska I. System Transformations of Library and Information Processes	196
Strungar A., Strungar V. The Impact of Social Media on Websites as Part of Library Policy in an Interactive Web Environment.....	211
Chumak Y. Integration of Resources of Public Libraries of Ukraine Through the Formation of Corporate Electronic Catalogs.....	228

Section III

REFERENCE AND BIBLIOGRAPHIC RESOURCES: FORMATION, USE, ORGANIZATION OF ACCESS

Golovashchuk A. Scientific Heritage of M. I. Tuhan-Baranovskyi in Biographical and Bibliographical Sources.....	243
Hul O. The Student Library of the Kyiv Theological Seminary (History of Formation, Systematic Composition and Current State).....	259
Dudnik O. Reflection of the Historiography of the "Ruska Triitsia" in Reference Books of the XX – at the Beginning of the XXI century.....	272
Kazakova N., Suproniuk O. The Library of the Scientist Veniamin Eppel: the Experience of Developing and Preserving a Private Book Collection.....	291
Kutsaieva T., Tkachuk K. Ukrainian Bookplates in The National Museum of History of Ukraine	309
Loshchynska N. Bibliographical Reference Skovorodiana in Independent Ukraine (Analytical Review).....	325
Strishenets N. Shevchenkiana of the British Library	338
Fedchuk O. The Official Orthodox Periodical of the 1920s and 1930s as a Source of the History of the Neo-Union in Volyn	349
Shumilova A. Reflection of Dmitry Bagaliy's Scientific Work in Bibliographical Indicators.....	363

Розділ I
**Розвиток діяльності
наукових бібліотек
в умовах трансформації
наукових комунікацій**

DOI: <https://doi.org/10.15407/np.66.011>

УДК 027.021:025.5]-048.35:001.895(430)

Галина Безпала,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2876-4462>,

молодша наукова співробітниця

групи бібліотечно-інформаційних ресурсів

іноземними мовами (читальня зала

Австрійська бібліотека) відділу міжнародної

інформації та зарубіжних зв'язків,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

просп. Голосіївський, 3, Київ, 03039, Україна

e-mail: galinabezpala@ukr.net

ІННОВАЦІЙНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ У БІБЛІОТЕКАХ НІМЕЦЬКОМОВНОГО СВІТУ

Мета статті – дослідження сучасних тенденцій розвитку інноваційних процесів та інноваційного менеджменту бібліотек німецькомовного простору, з'ясування можливих інновацій для українських бібліотек, пов'язаних з цим напрямом. **Методи дослідження** ґрунтуються на системному та структурному підходах, включаючи міждисциплінарний підхід. **Наукова новизна.** Відкрита інновація вважається досить перспективною як підхід до залучення зовнішніх сторін до інноваційного процесу. У часи Web 2.0, – збільшення доступу до цифрових документів та швидких змін у потребах користувачів через розвиток інтернет-технологій, – бібліотеки як постачальники інформаційних послуг змушені переносити свої продукти та послуги туди, де перебувають їхні користувачі – як географічно, так і з точки зору змісту. **Висновки.** Запропоноване дослідження продемонструвало, що значний потенціал і проблеми несуть в собі відкриті інновації та якою мірою вони впроваджені у німецьких бібліотеках. Висвітлений досвід закордонних колег є надзвичайно корисним і сприяє за належної оцінки загалом удосконалити інформаційно-комунікаційну діяльність українських бібліотек та впровадити інноваційні методи в обслуговування усіх категорій користувачів, зокрема дистанційно.

Ключові слова: бібліотека, відкрита інновація, інноваційний менеджмент.

Актуальність теми дослідження. Відкриті інновації – це новий шлях інноваційного менеджменту в бібліотеках (на прикладі бібліотек німецькомовного простору). Відкриті інновації вважаються досить перспективними як підхід до залучення зовнішніх сторін до інноваційного процесу. У часи Web 2.0, – збільшення доступу до цифрових документів та швидких змін у потребах користувачів через розвиток інтернет-технологій, – бібліотеки як постачальники інформаційних послуг змушені переносити свої продукти та послуги туди, де перебувають їхні користувачі – як географічно, так і з точки зору змісту відкритого типу.

Мета статті – дослідження сучасних тенденцій розвитку інноваційних процесів та інноваційного менеджменту бібліотек німецькомовного простору, з'ясувати можливі інновації для українських бібліотек, пов'язані з цим напрямом.

Аналіз досліджень та публікацій. Поняття відкритих інновацій висвітлюють у своїх працях фахівці Німеччини, зокрема Німецької Центральної економічної бібліотеки – д-р Анна Марія Кьок, відповідальна особа за нові медіатехнології та управління інноваціями Інформаційного центру економіки імені Лейбніца в Гамбурзі; Біргіт Фінгерле – менеджер з інновацій Інформаційного центру економіки імені Лейбніца в Кілі; д-р проф. Клаус Тохтерман, директор Німецької центральної економічної бібліотеки, Інформаційний центр економіки імені Лейбніца в Кілі, завідувач кафедри медіа інформатики в Університеті Крістіана Альбрехта в Кілі. Останніми роками зростає тиск на бібліотеки з метою реалізації позитивного інноваційного ефекту, який спричиняє необхідність регулярно розробляти нові рішення та послуги для користувачів, адаптуватися до нових вимог. Бібліотеки змушені вести постійний моніторинг технологій та нових тенденцій, з одного боку, і мати розуміння потреб своїх користувачів – з іншого. Це єдиний спосіб досягти збалансованого співвідношення між «притягненням ринку» та «поштовхом технології», що є основою для успішних інновацій. Вивчення закономірностей і процесів відкритих інновацій дозволить виробити практичні рекомендації щодо перспектив їх широкого використання. Дослідження інноваційних процесів (зокрема залучення зовнішніх сторін і кооперації зовнішніх сторін та безпосередньо бібліотек) дає нові можливості для бібліотек не лише вирішити проблеми поточної наукової комунікаційної системи бібліотеки, але й

дає змогу всеосяжного «прискорення обміну знаннями» і веде до переваг інновацій

Виклад основного матеріалу. *Потенціал та виклики відкритих інновацій.* На сьогодні програми Web 2.0 дозволяють вести інтенсивний діалог із користувачами. Оскільки поява та підтримка соціальних мереж відіграє в цьому центральну роль, їх також узагальнюють під терміном «соціальне програмне забезпечення». На тлі того, що знання є одним із найважливіших ресурсів для інновацій та інноваційних процесів сьогодні, також важливою є можливість використання колективного інтелекту завдяки так званому «контенту, створеному користувачами», який створюється у Web 2.0. Контент, створений користувачами (створення, оцінка тощо) також підтримує формування соціальних мереж. Соціальне програмне забезпечення також має вагомe значення для операційної практики: що стосується управління інноваціями. Соціальне програмне забезпечення сприяє чіткій тенденції до «інновацій за спільної участі», що викликано розвитком і поширенням Web 2.0 – так званих «Mitmach-Webs» («об'єднувальних мереж») – як платформи для інноваційної діяльності.

Експерти також вбачають у використанні ІТ-каналів засіб доступу до так званих потреб і знань про рішення. Останнє включає технологічні можливості перетворення потреб споживачів у конкретний продукт чи послугу. З іншого боку, знання потреб – це з'ясування інформації про переваги, бажання, фактори задоволення та мотиви придбання продукту для поточних і потенційних користувачів. Однак ці оцінки потреб здійснюються не за допомогою класичного дослідження ринку, а шляхом відкритих відгуків великої неозначеної мережі учасників.

Тим часом можна виділити три основні процеси відкритих інновацій, серед яких поняття «зовні–всередині» домінують над всіма іншими процесами:

(1) процес ззовні–всередину (інтерналізація зовнішніх знань, наприклад, від користувачів або партнерів);

(2) процес навиворіт (екстерналізація внутрішніх знань, – наприклад, комерціалізація за допомогою ліцензій);

(3) поєднаний процес (з'єднання процесів ззовні та навиворіт для створення альянсів тощо). Виділення цих процесів з-поміж інших належать Оліверу Гассману, директору, професору Інституту управління технологіями університету у Сант Галлені та д-ру Елен Енкель

(кафедра загального адміністрування і мобільності університету в Дуйсбург-Есені) у їхній спільній статті «Open Innovation. Die Öffnung des Innovationsprozesses erhöht das Innovationspotenzial» (Zfo – Zeitschrift für Führung und Organisation) у 2006 році. Яким є кожен з цих процесів докладніше: процес «ззовні–всередину» означає генерацію знань, ідей поза межами компанії (чи бібліотеки); залучення до процесу клієнтів, постачальників; зовнішнє джерело технологій. Процес «навиворіт» включає: користування за межами компанії, ІР-ліцензії, розповсюдження, міжгалузеві інновації. Поєднаний процес є поєднанням процесів «ззовні–всередину» та «навиворіт» для спільного розвитку у експлуатації (користування), стратегічних альянсів, спільних підприємств, інноваційних мереж.

Проблеми у створенні проектів відкритих інновацій виникають серед іншого через комунікацію ззовні–всередину, комунікацію внутрішню і нові процесуальні потреби, уникнення від так званого синдрому «not-invented-here» (створено не тут), інтелектуальної власності і авторського права. М. Бадаві (Центр силових електронних конвекторів, університет Акро) вважає процес відкритих інновацій важливим фактором успіху для компаній незалежно від галузі і описує відкриті інновації як «кнопковий підхід до придбання технологій». Однак можна критично відзначити, що, незважаючи на велике значення відкритих інновацій, на сьогодні бракує підходів до цілісного їх запровадження. За словами Гассмана і Віденмайра, «наразі існує лише клаптик наукових знань і практичних інструкцій». Еелко Хейзінг (професор з інноваційного менеджменту факультету економіки і бізнесу, університет в Гронінгені) відмічає великий потенціал сфери послуг та відсутність достатніх знань про використання відкритих інновацій. На його думку, у зв'язку з очікуваною появою відкритих інноваційних моделей для сектору послуг буде цікаво спостерігати, як вони реалізуються в бібліотечному світі, де з одного боку – відносини з клієнтами, а з іншого – продукти та послуги змінюватимуться.

Методи відкритих інновацій. Хілгерс та ін. стверджують, що в науці та діловому застосуванні (на сьогодні) встановлено п'ять методів впровадження відкритих інновацій на практиці. Концепція головного користувача, розроблена Еріком фон Хіппелем ще у 1986 році, є найвідомішим методом ранньої інтеграції клієнтів. Згідно з даними Хілгерса та інших дослідників цей метод полягає в ідентифікації, визначенні

головних користувачів і їх інтеграція. Деякі вчені посилаються на кілька досліджень, які доводять, що залучення провідних користувачів є більш високим рівнем новизни, веде до вищих показників продажів і більшого визнання ринком продуктів, розроблених разом. На думку фахівця інженерного бюро з енергетичних питань пана Хабіхтета, інноваційні конкурси мають на меті вирішення конкретних інноваційних проблем, співпрацю зі споживачами, зацікавленими сторонами або експертами. «Пошук трансляції» – це відкриті тендери з вирішення технічних проблем, які часто проводяться у формі конкурсу, в основі яких лежить залучення перш за все споріднених галузей, доменів. Інноваційний інструмент – це «інструмент на основі інтернету», який пропонує користувачам середовище розробки, де вони можуть створювати конкретні інновації крок за кроком без спеціального навчання. Вони забезпечують простір для рішень і в результаті стимулюють креативність користувача. Нижче наведемо як це працює.

Інструменти для користувачів. Мета – генерація інноваційних ідей та характеристик ефективності. Принцип дії – так звана «хімічна скринька», тобто великий простір для розповсюдження, високі витрати на використання, повний набір спроб та помилок. Користувачі – з характеристиками провідних користувачів.

Інструменти для спільного проектування користувачів. Мета – налаштування продуктивності за допомогою конфігурації продукту (інструмент продажів). Принцип дії – попередньо визначений простір, низькі витрати на використання, мінімізація помилок. Користувачі – всі користувачі.

Інструменти для передачі ідей. Мета – передача наявних інноваційних ідей із домену користувача (схема зовнішньої пропозиції). Принцип дії – необмежений простір для рішень, низькі витрати на використання без спроб і помилок (або лише відгуки інших користувачів). Користувачі – з характеристиками провідних користувачів.

На думку пана Хабіхтета та його однодумців, спільноти для відкритих інновацій дають змогу людям розвивати ідеї разом із колегами, обговорювати їх та просувати інновації. Пан Хілгерс переконаний в тому, що інновації здебільшого є результатом спільної роботи кількох учасників.

За результатами вебдосліджень, відкриті інновації в бібліотечній сфері Німеччини на сьогодні базуються на дослідженнях Німецької

центральної економічної бібліотеки, її Інформаційного центру економіки імені Лейбніца та методі використання провідного користувача Юліхського дослідницького центру*.

Дослідження, проведене Урсулою Джорджи (проф. з інформаційного маркетингу Технічного інституту м. Кьольн) у німецьких публічних і наукових бібліотеках у 2009 році, стосувалося терміну «відкрита інновація». На її думку, термін та методи відкритих інновацій більшості напрямів невідомі, проте існує значна готовність інтенсивніше займатися цією темою і її використанням. Деякі фахівці припускають, що складність інтеграції клієнтів для реалізації відкритих інноваційних проєктів багатьма бібліотеками можуть не сприйматися і перешкоджати впровадженню цих проєктів. Але зрештою, в цьому можуть допомогти приклади передового досвіду та розроблення спеціальної моделі відкритої інновації для бібліотек і зменшити невизначеність у цій сфері, запропонувати орієнтацію. Чітка тенденція, яка демонструє позитивний розвиток у сфері відкритих інновацій, – збільшення присутності бібліотек у соціальних мережах (понад 160 бібліотек, які представлені у Facebook та / або Twitter).

Відкриті інновації відіграють свою роль у Центральній економічній бібліотеці Німеччини, найбільшій у світі спеціалізованій бібліотеці, пропонуючи продукти і послуги, які враховують потреби дослідників, науковців, студентів. Інноваційний менеджмент бібліотеки зосереджений на відкритих інноваційних підходах, особливо в зовнішньому процесі, щоб досягти збалансованого співвідношення між наповненням ринку і технологічним наповненням. Показовим прикладом здобутків відкритих інноваційних процесів в ZBW стали тендери ідей та семінари для ключових користувачів. Так, у жовтні 2010 року ZBW запустила свій перший відкритий конкурс інноваційних ідей з метою заохотити зовнішні сторони, запропонувати ідеї щодо інноваційних вебпродуктів і послуг бібліотеки. Конкурс під назвою «Виклик EconBiz: ідеї для економістів завтрашнього дня» був організований на пошуковому порталі EconBiz та проводився через онлайн-платформу (<http://zbw.neurovation.net>). Конкурс супроводжувала модераторська команда

* Юліхський дослідницький центр – один з провідних європейських дослідницьких центрів, який входить до складу Об'єднання імені Гельмгольца. Розташований в місті Юліх (Німеччина). Основними науковими напрямками центру є фізика, хімія, біологія і медицина.

ZBW, яка щодня спостерігала за конкурсом ідей і за необхідності активувала. Основними цільовими групами були студенти та науковці в галузі економіки, фахівці з IT-технологій та активісти платформи Web 2.0. Для звернення до різних цільових аудиторій було сформульовано два різних запитання. Маркетингові заходи проводилися, зокрема, на початку з метою рекламувати цільові групи. А саме прес-релізи, інформаційні бюлетені, соціальні мережі у Facebook та XING.

Висновки. Запропоноване дослідження продемонструвало, що значний потенціал і проблеми несуть в собі відкриті інновації та якою мірою вони впроваджені у німецьких бібліотеках. Висвітлений досвід закордонних колег є надзвичайно корисним і сприяє за належної оцінки загалом удосконалити інформаційно-комунікаційну діяльність українських бібліотек та впровадити інноваційні методи в обслуговування усіх категорій користувачів, зокрема дистанційно. Аогументовано, що складність інтеграції клієнтів для реалізації відкритих інноваційних проєктів багатьма бібліотеками можуть не сприйматися і перешкоджати впровадженню цих проєктів. Але зрештою, в цьому можуть допомогти приклади передового досвіду та розроблення спеціальної моделі відкритої інновації для бібліотек і зменшити невизначеність у цій сфері, запропонувати орієнтацію. Чітка тенденція, яка демонструє позитивний розвиток у сфері відкритих інновацій, – збільшення присутності бібліотек у соціальних мережах (Facebook та / або Twitter).

Список бібліографічних посилань

1. Badawy M. K. Is open innovation a field of study or a communication barrier to theory development? *Technovation*. 2011. Vol. 31. No. 1. P. 65–67.
2. Chesbrough H. W. Open Innovation: The New Imperative for Creating and Profiting from Technology. Boston : MA, 2003.
3. Gassmann O., Enkel E. Open Innovation – Die Öffnung des Innovationsprozesses erhöht das Innovationspotenzial. *Zfo – Zeitschrift für Führung und Organisation* 75. 2006. No. 3. P. 132–138.
4. Hilgers D., Burkhart T. Strategisches Controlling für Open Innovation – Konzeptioneller Rahmen am Fallbeispiel Henkel. *Controlling – Zeitschrift für Erfolgsorientierte Unternehmenssteuerun.* 2011. Vol. 23. No. 2. P. 84–90.
5. Huizingh E. Open innovation: State of the art and future perspectives. *Technovation*. 2011. Vol. 31. No. 1. P. 2–9.
6. Köck A. M., Tochtermann K. Kreative Geister: Innovationsplattformen im Web. *Wissensmanagement – Das Magazin für Führungskräfte*. 2008. No. 4. P. 32–34.

7. Köck A. M., Fingerle B. Open Innovation in Bibliotheken. Ein neuer Weg für das Innovationsmanagement? / A. M. Köck, B. Fingerle, K. Tochtermann. 2011. URL: <https://www.wissenschaftsmanagement.de>.

References

1. Badawy, M. K. (2011). Is open innovation a field of study or a communication barrier to theory development? *Technovation*, 31, 1, 65-67. [In English].
2. Chesbrough, H. W. (2003). Open Innovation: The New Imperative for Creating and Profiting from Technology. Boston. [In English].
3. Gassmann O., Enkel, E. (2006). Open Innovation – Die Öffnung des Innovationsprozesses erhöht das Innovationspotenzial. In *Zfo – Zeitschrift für Führung und Organisation* 75 (pp. 132-138). [In Germany].
4. Hilgers D., Burkhart T. (2011). Strategisches Controlling für Open Innovation – Konzeptioneller Rahmen am Fallbeispiel Henkel. In *Controlling – Zeitschrift für Erfolgsorientierte Unternehmenssteuerung* (pp. 84-90). [In Germany].
5. Huizingh E. (2011). Open innovation: State of the art and future perspectives. *Technovation*, 31, 1, 2-9). [In English].
6. Köck A. M., & Tochtermann K. (2008). Kreative Geister: Innovationsplattformen im Web. *Wissensmanagement – Das Magazin für Führungskräfte*, 4, 32-34. [In Germany].
7. Köck A. M., & Fingerle B. (Eds.) (2011). Open Innovation in Bibliotheken. Ein neuer Weg für das Innovationsmanagement? Retrieved from <https://www.wissenschaftsmanagement.de>.

Halyna Bezpala,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2876-4462>,
Junior Researcher,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,
3, Holosiivskiy Ave., Kyiv, 03039, Ukraine
e-mail: galinabezpala@ukr.net

INNOVATIONS MANAGEMENT IN LIBRARIES OF THE GERMAN-SPEAKING WORLD

The purpose of the work is to study the current trends in the development of innovation processes and innovation management of libraries in the German-speaking area, to identify possible innovations for Ukrainian libraries related to this area. **Research methods** are based on system and structural approaches, including an interdisciplinary approach. **The scientific novelty**. Open innovation is considered quite promising as an approach to involving external parties in the innovation process. In the age of Web 2.0, increasing access to digital documents and rapid

changes in user needs through the development of Internet technologies, libraries as information service providers are forced to move their products and services to where their users are – both geographically and in terms of content. **Conclusions.** Research demonstrates the potential and challenges of open in-novation and the extent to which it has found its way into German libraries. The proposed study demonstrated the significant potential and challenges of open innovation and the extent to which it is implemented in German libraries. The highlighted experience of foreign colleagues is extremely useful and helps, if properly assessed, to generally improve the information and communication activities of Ukrainian libraries and to implement innovative methods in serving all categories of users, in particular remotely.

Keywords: a Library, open innovation, innovation management.

Стаття надійшла до редакції 10.04.2022 р.

DOI: <https://doi.org/10.15407/np.66.020>

УДК 027.54(477-25)НБУВ:025.4:004.65:629]–048.78

Світлана Галицька,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7902-8580>,

наукова співробітниця,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

просп. Голосіївський, 3, Київ, 03039, Україна

e-mail: galizkaya@nbuv.gov.ua

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МЕТОДИЧНОГО АПАРАТУ РУБРИК РОЗДІЛУ «ТРАНСПОРТ» ТЕМАТИЧНОГО НАВИГАТОРА НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Мета роботи – дослідити деталізацію рубрик розділу тематичного навігатора «Транспорт» з орієнтацією на повний варіант Рубрикатора Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського і формування методичного апарату рубрик розділу з обов'язковою фіксацією зв'язків власної класифікаційної системи з УДК. **Методологія дослідження** ґрунтується на використанні загальнонаукових та спеціальних методів дослідження (узагальнення, системності, класифікації, описовому). **Наукова новизна.** У статті розглянуто питання деталізації розділу тематичного навігатора Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського «Транспорт» і оснащення його рубрик відповідним методичним апаратом, а також процес поглиблення системи відповідності між Рубрикатором Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського і УДК. З'ясовано, що обов'язкова фіксація у записах рубрик навігатора відповідних рубрик УДК значно полегшує і робить ефективнішим процес наукового опрацювання документів за двома класифікаційними схемами, зумовлює тотожність побудови індексів УДК у розділі, оптимізує багатоаспектний систематичний підхід до розкриття змісту документів. **У висновках** констатується: деталізація і ретельне формування методичного апарату рубрик тематичного навігатора, зокрема визначення і фіксація у записах рубрик відповідних рубрик УДК, зумовлюють якість наукового опрацювання документів, необхідну для ефективного функціонування інформаційно-пошукової системи Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

Ключові слова: Рубрикатор Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, розділ «Транспорт», електронний каталог, деталізація розділів, тематичний навігатор, УДК, предметний пошук, система відповідності.

Актуальність теми дослідження. Постійний розвиток і удосконалення інформаційно-пошукових систем (далі ППС) наукових бібліотек створюють сприятливі умови для ефективного і всебічного використання величезних обсягів накопичених документних ресурсів. Сучасна ППС наукової бібліотеки надає користувачу можливість пошукуватися під час тематичного пошуку певної інформації структурою власних фондів, а також комплексом зручних навігаційних і пошукових засобів. Саме вільний доступ до ієрархічної системи організації знань з високим рівнем деталізації структури зумовлює якість ППС і результативність її використання під час наукових досліджень і освіти, має важливе значення для інформаційної підтримки практичної діяльності. Тому постійне удосконалення ППС та елементів її лінгвістичного забезпечення є одним з актуальних аспектів діяльності наукової бібліотеки, яка має «надавати користувачу широкий спектр можливостей усвідомленого пошуку джерел інформації доцільним, оптимальним і найзручнішим для нього способом: за бібліотечною ієрархією, предметними рубриками, ключовими словами, окремими елементами бібліографічних записів документів, комплексом різних пошукових елементів тощо» [5, с. 3]. Безумовно, забезпечити високу ефективність поглибленого тематичного пошуку в електронному каталозі бібліотеки неможливо без оптимізації процесів наукового опрацювання документів, яке передбачає структурування ресурсів за класифікаційними ознаками та укладання уніфікованих бібліографічних записів документів.

Розроблений відділом інформаційно-комунікаційних технологій Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі НБУВ) тематичний навігатор, представлений на сайті бібліотеки, дає змогу здійснювати інтелектуальний пошук за ієрархічною структурою бібліотечної класифікації. Він «є органічною підсистемою інформаційно-пошукової, інформаційно-комунікаційної системи бібліотеки, компонентом лінгвістично-довідкового забезпечення автоматизованої бібліотечної технології, а також прикладом застосування сучасних інформаційних технологій у робочому процесі наукового опрацювання документів» [1, с. 5].

Для підвищення ефективності використання величезних масивів документів, накопичених НБУВ, 2021 р. розпочато деталізацію розділів тематичного навігатора НБУВ з орієнтацією на повний варіант Рубрикатора НБУВ, який має значно розгалуженішу структуру,

і обов'язковою фіксацією у рубриках навігатора відповідних індексів Універсальної десяткової класифікації (далі УДК). Зокрема, здійснено деталізацію розділу тематичного навігатора «Транспорт», призначеного для систематизації надходжень з теорії, проєктування, виробництва і експлуатації транспортних засобів, транспортних шляхів і споруд, вантажних і пасажирських перевезень тощо.

Аналіз досліджень і публікацій. Однією з найважливіших проблем сучасного бібліотекознавства є створення умов для ефективного використання інформаційного потенціалу наукових бібліотек. Вирішення цієї проблеми передбачає постійне удосконалення ІПС та елементів її лінгвістичного забезпечення, оптимізацію пошукових і навігаційних процедур. Питання структурування інформаційних масивів, організації інтелектуального пошуку за різними елементами лінгвістичного забезпечення ІПС, у тому числі за бібліотечною ієрархією, адаптації лінгвістичних засобів ІПС до вимог інтернет-середовища перебувають у полі зору вітчизняних бібліотекознавців.

Зокрема, питання класифікації документально-інформаційних ресурсів, з'ясування їх видових особливостей, теоретичних засад їх систематизації розглянуто у статтях Л. А. Ковальської [7]. Проблеми аналітико-синтетичного опрацювання документів, застосування інформаційно-пошукових мов у бібліотеках і архівах, створення пошукових образів документів, аналіз комунікаційних засад документної евристики досліджуються у працях О. М. Збанацької [6]. Питання удосконалення лінгвістичного забезпечення тематичного навігатора, поглиблення системи відповідності між Рубрикаторм НБУВ і УДК досліджуються фахівцями і науковцями НБУВ, зокрема, К. В. Лобузінюю [2; 3; 4; 5; 8; 9; 12]. У статтях і дисертаційному дослідженні І. П. Перенесієнка досліджується значення класифікаційних бібліотечних систем для структурування масивів інформаційних джерел і організації інтелектуального пошуку, аналізуються пошукові можливості ІПС наукової бібліотеки [10; 12]. Результати досліджень організації електронних ресурсів у сучасній науковій бібліотеці, формування електронних колекцій, структурування масивів джерел наукової інформації, удосконалення навігаційних і пошукових засобів для забезпечення високого якісного рівня інтелектуального пошуку інформації висвітлюються у колективній монографії фахівців НБУВ «Семантичні технології у науковій бібліотеці» [12].

Головним завданням розглянутих публікацій є вивчення організації

фондів наукової бібліотеки, структурування масивів інформації, удосконалення пошукових і навігаційних засобів ПС, оптимізації процесів інтелектуального пошуку необхідних інформаційних ресурсів, а також використання класифікаційних систем під час наукового опрацювання документів для забезпечення релевантності відповідей на користувачські запити.

Метою статті є дослідження процесу деталізації рубрик розділу тематичного навігатора «Транспорт» з орієнтацією на повний варіант Рубрикатора Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського і формування методичного апарату рубрик розділу, доведення важливості обов'язкової фіксації зв'язків власної класифікаційної системи з УДК для оптимізації паралельного індексування документів і створення умов для ефективного тематичного пошуку інформації.

Виклад основного матеріалу. Упродовж 2021–2022 рр. із метою оптимізації ПС НБУВ фахівцями бібліотеки здійснювалася деталізація розділів тематичного навігатора, орієнтована на повну версію Рубрикатора НБУВ: «Ж Техніка і технічні науки у цілому», «К Технологія металів. Машинобудування. Приладобудування», «Л Хімічна технологія. Хімічні та харчові виробництва», «М Технологія деревини. Виробництва легкої промисловості. Поліграфічне виробництво. Фотокілотехніка», «И Гірнична справа», «О Транспорт». Деталізацію відділу технічних наук, призначеного для систематизації документів з різних галузей промисловості, було розпочато опрацюванням розділу «Ж Техніка і технічні науки у цілому», який охоплює велику кількість питань, спільних для різних технічних розділів. Детально розроблений загальнотехнічний розділ має важливе методичне значення для інших технічних розділів. Зокрема, зазначені в його рубриках відповідні індекси і заголовки рубрик УДК доцільно використовувати під час формування і поглиблення системи відповідності між класифікаціями у записах рубрик галузевих розділів, що допоможе досягти одноманітної побудови індексів УДК з питань, типових для усіх розділів технічних наук.

Частково деталізовано розділ «Р Охорона здоров'я. Медичні науки» [2; 11] відповідно до найактуальніших тем наукових досліджень. Підрозділи «Р12 Гігієна» і «Р19 Епідеміологія» приведено у відповідність до повноговаріанта Рубрикатора НБУВ. Оновлений розділ навігатора «Охорона здоров'я. Медичні науки» «відповідає реальному стану науково-дослідної та практичної діяльності у галузі медицини, зумовлює

раціональну організаційну структуру сторінок рубрик тематичного навігатора НБУВ – засобу упорядкування та інтелектуального пошуку інформаційних ресурсів» [2, с. 45].

Розглянемо процес деталізації розділу тематичного навігатора «Транспорт», спрямований на приведення його структури у відповідність зі структурою повної версії Рубрикатора НБУВ.

На сторінці розділу тематичного навігатора «Транспорт» зазначено дев'ять його основних підрозділів, статистичні дані щодо обсягу інформаційних джерел з питань транспорту, а також відповідні рубрики УДК (рис. 1). З цієї сторінки користувач має можливість перейти до кожного підрозділу або до структури розділу «Транспорт», сформувавши перелік бібліографічних записів книжкових, періодичних видань і джерел реферативної інформації відповідної тематики, а також повернутися на головну сторінку навігатора.

Рис. 1. Розділ «Транспорт» тематичного навігатора Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

Деталізація розділу з орієнтацією на повний варіант Рубрикатора НБУВ передбачає формування методичного апарату рубрик, зокрема, визначення рубрик УДК, відповідних заголовкам рубрик навігатора і термінам алфавітно-предметного покажчика. Фіксування семантичних зв'язків між рубриками різних класифікацій зумовлюють укладання уніфікованих бібліографічних записів документів і створюють особливий механізм пошуку: вони дають змогу обирати власну стра-

тегію навігації у величезних масивах інформаційних ресурсів, керувати напрямками інтелектуального пошуку документів, розширювати або звужувати його межі за тематичними аспектами, використовувати специфіку і переваги структури певної системи організації знань для групування матеріалів за досліджуваною темою.

Крім того, зазначення зв'язків між рубриками незалежних класифікацій, а також використання певних стандартів і правил під час наукового опрацювання документів є важливими чинниками створення умов спільного використання фондів різних бібліотек і обміну інформацією між ними. Плідна співпраця сучасних бібліотек можлива «лише за наявності спільних засобів зіставлення тематичного наповнення фондів різних бібліотек, яку забезпечує використання однієї класифікації» [3, с. 78].

Записи рубрик тематичного навігатора містять заголовки рубрики, методичні вказівки, які уточнюють тематичний зміст рубрики, посилання до інших рубрик, статистичні дані щодо обсягу інформаційних джерел у фондах бібліотеки, терміни алфавітно-предметного покажчика, а також відповідні рубрики УДК (зазначено як прямі індекси УДК, так і складні, складені, комбіновані, побудовані відповідно до методики індексування за УДК).

На сторінках рубрик наведено відповідні рубрики УДК, які можуть належати до різних розділів, підрозділів, а також класів десяткової класифікації (рис. 2).

ЛІТАКИ. ПІТАНСЬКЕ УВАЖАННЯ	Знайдено документи:
<p>ФЮЗЕЛЯЖ</p> <p>Під індексом 629-044 збирається також література з планера літаків.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Форми корпусів, фюзеляжів - Понереми, скриньки - Внутрішнє планування - Кабіни пілота <p>Див. також : Висотне устаткування</p> <p>УДК</p> <ul style="list-style-type: none"> • 633.696 Фюзеляжі • 629.735.33.024 Корпуси, фюзеляжі літаків • 629.735.33.04 - Внутрішнє компоновка літаків. Місця для пасажирів. Оснащення. Обладнання • 629.735.33.045 - викижки: Пристрої літаків для завантаження та розвантаження, складання й закріплення вантажу тощо • 629.735.33.046 - Обладнання та служби літаків для забезпечення комфорту пасажирів • 629.735.33.048 Системи життєзабезпечення та кондиціонування повітря літаків. Герметизація кабіни. Гермет. кабіни. Округлі. Охолодження. Освітлення <p>див. також:</p> <ul style="list-style-type: none"> • 629.735.33.023.44 Подовжені елементи конструкції літаків • 629.735.33.024.1 Форми корпусів, фюзеляжів літаків. Типи корпусів або фюзеляжів • 629.735.33.042 - Внутрішнє планування та улаштування літаків: Преміщення, кабіни тощо • 629.735.33.043 Розміщення екіпажу літаків: Кабіни командира, пілота, АВАПалан. Кабіни екіпажу 	<p>Книжкові видання [15]</p> <p>Розрахована інформація [24]</p>

Рис. 2. Рубрика «Фюзеляж»

Для розкриття багатоаспектного змісту рубрик тематичного навігатора, зазначення прийнятих класифікаційних рішень за УДК стосовно певних понять і забезпечення якомога більшого взаємозв'язку Рубрикатора НБУВ з УДК застосовано алфавітно-предметний покажчик. Відповідні термінам покажчика індекси та заголовки рубрик УДК зазначаються у записах рубрик в окремому блоці («див. також»).

Для продовження інтелектуального пошуку із запису рубрики можна перейти до вищого рівня бібліотечної ієрархії або, за наявності, до пов'язаних і підпорядкованих рубрик. Запис дає змогу формувати переліки бібліографічних записів книжкових, періодичних видань і джерел реферативної інформації відповідної тематики.

- [АВТОМОБІЛІ. АВТОМОБІЛЕБУДУВАННЯ](#)
 - [ТЕОРІЯ АВТОМОБІЛЯ](#)
 - [ТЯГОВА ДИНАМІКА](#)
 - [КОЧЕННЯ АВТОМОБІЛЬНОГО КОЛЕСА](#)
 - [ПОВОРОТ. СТИЙКІСТЬ І КЕРОВАНІСТЬ](#)
 - [ГАЛЬМУВАННЯ](#)
 - [ПЛАВНІСТЬ РУХУ І КОЛИВАННЯ](#)
 - [ПРОХІДНІСТЬ](#)
 - [ЕКОНОМІЧНІСТЬ](#)
- [ПРОЄКТУВАННЯ АВТОМОБІЛЯ](#)
 - [ЗАГАЛЬНІ ВИМОГИ ДО КОНСТРУКЦІЇ АВТОМОБІЛЯ. ЯКІСТЬ КОНСТРУКЦІЇ](#)
 - [НАДІЙНІСТЬ І ДОВГОВІЧНІСТЬ АВТОМОБІЛЯ. ТОЧНІСТЬ](#)
 - [ВИДИ РОЗРАХУНКУ АВТОМОБІЛЯ](#)
- [АВТОМОБІЛЬНІ МАТЕРІАЛИ](#)
 - [МЕТАЛИ ТА СПЛАВИ](#)
 - [НЕМЕТАЛЕВІ МАТЕРІАЛИ](#)
 - [ГУМА](#)
 - [СИНТЕТИЧНІ МАТЕРІАЛИ](#)
- [ДЕТАЛІ. ВУЗЛИ. АГРЕГАТИ АВТОМОБІЛІВ](#)
- [ШАСИ](#)
 - [СИЛОВІ ПЕРЕДАЧІ \(ТРАНСМІСІЇ\)](#)
 - [ЗЧЕПЛЕННЯ](#)
 - [КОРОБКИ ПЕРЕДАЧ](#)
 - [БЕЗСТУПІНЧАСТІ \(НЕПЕРЕВРНІ\) ПЕРЕДАЧІ](#)
 - [ПДРАВЛІЧНІ ПЕРЕДАЧІ](#)

Рис. 3. Частина структури розділу «Автомобілі. Автомобілебудування»

Перехід до підпорядкованих рубрик дозволяє ознайомитися з розгалуженою структурою розділу/підрозділу з наочним представленням її ієрархічної організації та обрати необхідну рубрику (рис. 3). Саме таке представлення розділу дає можливість вільно орієнтуватися в його структурі та керувати напрямком пошуку, тобто переходити до вищого або нижчого рівня ієрархії – розширювати або звужувати межі інтелектуального пошуку. Крім того, пошукові та навігаційні можливості ІПС значно посилюються завдяки можливості переглядати ієрархічну структуру систематичного каталогу бібліотеки, сформовану

з урахуванням особливостей тематичного наповнення фондів НБУВ, разом з рубриками УДК, наведеними для кожної рубрики навігатора.

Щодо формування відповідності між незалежними класифікаціями, які паралельно використовуються під час наукового опрацювання документів, розділ тематичного навігатора «Транспорт» є одним з найскладніших розділів відділу технічних наук. Визначення змісту його рубрик за допомогою рубрик УДК вимагає використання не тільки різних розділів класу «6 Прикладні науки. Медицина. Техніка», а й розділів інших класів УДК, зокрема, розділу «53 Фізика» класу «5 Математика. Природничі науки» і розділу «00 Загальні питання науки та культури», загальних і спеціальних визначників. Наприклад, зміст великого підрозділу навігатора «Залізничний транспорт» визначаємо за допомогою таких рубрик:

625.1 Залізниця в цілому. Залізничні лінії. Будівництво залізниць – рубрика розділу «625 Шляхове будівництво. Будівництво залізниць. Будівництво автомобільних доріг»;

629.4 Залізнична техніка. Локомотиви. Рухомий склад. Залізничні депо. Обладнання та служби рухомого складу – рубрика розділу «629 Техніка транспортних засобів»;

656.2 Експлуатація залізничного транспорту. Залізничний рух – рубрика розділу «656 Транспортні та поштові служби. Організація та управління перевезеннями».

Складність процесу формування системи відповідності між рубриками Рубрикатора НБУВ і УДК зумовлюють, зокрема, такі чинники:

– Рубрикатор НБУВ і УДК надають перевагу різним аспектам розгляду теми і групують документи за різними ознаками змісту;

– обидві універсальні класифікації є детально розробленими, але рівні деталізації певних підрозділів у багатьох випадках є різними;

– велика кількість рубрик Рубрикатора НБУВ, укладена з урахуванням особливостей тематичного наповнення фондів бібліотеки, вимагає, крім використання прямих індексів основної таблиці УДК, побудови складних, складених, комбінованих індексів, у тому числі із застосуванням розділів різних класів УДК;

– питання, зібрані під однією рубрикою Рубрикатора НБУВ, можуть розглядатися у різних рубриках УДК, тому, як правило, опис певної рубрики тематичного навігатора містить декілька відповідних індексів УДК.

Фіксування логічних зв'язків між рубриками Рубрикатора НБУВ і УДК створює умови для адаптації інформаційно-пошукової системи бібліотеки до УДК – класифікації, якою послуговується велика кількість бібліотек світу, дає змогу застосовувати переваги певної класифікаційної системи під час тематичного пошуку, «розширює діапазон пошукових засобів, допомагає користувачеві формулювати та уточнювати інформаційні запити, що, безумовно, підвищує ефективність пошукового апарату бібліотеки та забезпечує повноту і точність інтелектуального пошуку інформації» [9, с. 13]. Дотримання загальних міжнародних стандартів тематичного доступу під час наукового опрацювання документів сприяє міжнародному обміну даними і забезпечує постійний доступ користувачів усього світу до інформаційних ресурсів [1, с. 78].

Система відповідності між незалежними класифікаціями прискорює і оптимізує процес паралельного індексування документів, запровадженого в НБУВ із 2017 р. Застосування тематичного навігатора під час наукового опрацювання надходжень підвищує якість багатоаспектного розкриття змісту інформаційних ресурсів, зумовлює належний рівень систематизації, «удосконалює традиційний бібліотечний процес і істотно поліпшує якість автоматизованої інформаційної системи бібліотеки» [9, с. 10]. Можливість використовувати структури різних бібліотечних класифікацій під час інтелектуального пошуку «сприяє оптимізації пошукових процедур, удосконаленню оперативного тематичного доступу до електронних бібліотечно-інформаційних ресурсів, підвищує технологічний рівень комплексного пошукового апарату електронного каталогу бібліотеки» [8, с. 7].

Оптимальним для формування у тематичному навігаторі системи відповідності між класифікаціями, застосованими у бібліотечній технології, є змістове співпадіння рубрик і наявність в основній таблиці УДК прямих рубрик, відповідних як заголовку рубрики навігатора, так і термінам алфавітно-предметного покажчика. Наприклад:

Тематичний навігатор:

УДК

Рибальські судна

Дрифтери, сейнери

629.562 Рибальські судна

629.562.3 Сейнери

629.562.6 Дрифтери

Велика кількість рубрик розділу навігатора «Транспорт» вимагають використання рубрик УДК, розосереджених у класифікаційній схемі за галузями знань. Наприклад, питання водних шляхів сполучення в УДК розглядаються у підрозділах «626/627 Гідротехніка та гідротехнічне будівництво. Гідротехнічні споруди», «656 Транспортні та поштові служби», «711.7 Транспортні шляхи (розміщення, планування)». Останній підрозділ належить до розділу «711 Принципи та практика планування. Планування у межах адміністративно-територіальних одиниць» класу «7 Мистецтво. Декоративно-прикладне мистецтво». Запис рубрики «Водні шляхи» доповнюємо комплексом відповідних рубрик УДК:

Тематичний навігатор:

Водні шляхи

Водні шляхи сполучення

Лісосплавні шляхи див. ПЗ90.611

- УДК 656.6 Експлуатація водного транспорту**
626/627 Гідротехніка та гідротехнічне будівництво.
Гідротехнічні споруди
627 Природні водні шляхи, порти, гавані та берегові гідротехнічні споруди. Навігаційні засоби. Днопоглиблювальні та рятувальні роботи. Греблі та гідроелектростанції
711.76 Канали. Водні шляхи

Розглянемо рубрику навігатора «Автотракторні двигуни (автомобільні та тракторні двигуни)» та підпорядковані підрубрики. Для позначення двигунів різних типів у записах рубрик навігатора використовуються прямі індекси УДК:

621.14 Парові двигуни для наземного транспорту

621.333 Тягові електродвигуни

і комбіновані індекси УДК, утворені за допомогою рубрики «629.3 Наземні транспортні засоби (за винятком рейкових)» та рубрик інших розділів, зокрема, «621.4 Теплові двигуни (за винятком парових машин та турбін)». Наприклад:

629.3:621.4 Автотракторні двигуни

629.3:621.43 Автотракторні двигуни внутрішнього згорання

629.3:621.433 Автотракторні газові поршневі двигуни

629.3:621.438 Газотурбінні двигуни для наземного транспорту

629.3:621.313.13 Електричні двигуни для наземного транспорту

Для позначення окремих деталей і систем двигунів застосовуємо, наприклад, спеціальні визначники, наведені у розділі «62-1/-9 Характеристики машин, обладнання, устаткування процесів та виробів»:

629.3:621.43.03]-233.133 Розподільні вали автотракторних двигунів внутрішнього згоряння,

де 621.43.03 – пристрої для випаровування та приготування горючих сумішей;

629.3:621.43.03 – пристрої автотракторних двигунів внутрішнього згоряння для випаровування та приготування горючих сумішей;

-233.133 – спеціальний визначник (-233.133 Розподільні вали), наведений у розділі 62-1/-9.

Також для позначення певних деталей двигунів застосовуємо інші розділи класу 6, наприклад, розділ «621.8 Деталі машин. Передачі (механічні). Витратні матеріали. Кріпильні вироби. Змашування»:

629.3:621.43.03]:621.827.1 Шатуни автотракторних двигунів внутрішнього згоряння,

де 621.827.1 – індекс розділу 621.8 (621.827.1 Шатуни).

У певних випадках укладаємо складні або комбіновані індекси з використанням інших розділів класу 6:

629.7:621.398 Авіаційна телемеханіка

629.7.052:621.398 Авіаційні телемеханічні пристрої

або з використанням розділів інших класів УДК:

629.3:621.43]:539.375.6 Знос автотракторних двигунів внутрішнього згоряння,

де 539.375.6 – індекс рубрики «539.375.6 Знос (загальні відомості)» підрозділу «539.37 Загальні питання деформації»

Варто зазначити, що індекси класу «5 Математика та природничі науки», особливо розділу «53 Фізика», активно застосовуються не тільки під час укладання комбінованих індексів. Наприклад, розділ «533.6 Аеродинаміка» охоплює великий обсяг питань теорії літальних апаратів, для позначення яких у тематичному навігаторі разом застосовуємо рубрики двох розділів УДК: «629.7.01 Принципи проектування, характеристики та випробування авіаційної/космічної техніки» і «533.6 Аеродинаміка». Наприклад:

Тематичний навігатор:

Аеродинаміка

УДК 629.7.015 Механіка та динаміка польоту із врахуванням середовища

533.6 Аеродинаміка

533.6.013 Динаміка літальних апаратів

У рубриці «Повітроплавні літальні апарати» фіксуємо рубрики УДК різних класів для позначення теорії апаратів та їх практичного застосування:

629.733 Літальні апарати, що легші за повітря (аеростати)

533.61 Теорія літальних апаратів, легших за повітря (аеростати)

629.733.5 Дирижаблі

533.64 Теорія дирижаблів

Рубрики розділу «533.6 Аеродинаміка» застосовуємо також у рубриці навігатора «Випробування літальних апаратів» для позначення теоретичного аспекту випробувань:

629.7.018 Випробування літальних апаратів. Обладнання лабораторій.

Моделі літальних апаратів

629.7.018.7 Льотні випробування

533.6.05 Випробування та реєстрація результатів випробувань в процесі експлуатації

533.6.054 Льотні випробування. Випробувальні польоти (з екіпажем, пілотовані)

За допомогою комбінованих індексів позначаємо певні виробничі процеси, наприклад, для рубрики «Технологічні процеси виробництва металевих деталей автомобілів» застосовуємо індекси розділу «621 Загальне машинобудування. Ядерна техніка. Електротехніка. Машинобудування в цілому»:

629.33.081.4:621.74 Лиття металів у виробництві автомобілів,

де 629.33.081.4 – індекс рубрики «Виробництво автомобілів та технологія ремонту», утворений за допомогою рубрики «629.33 Автомобілі. Автомобілебудування (в цілому)» і типового закінчення індексу рубрики «629.3.081.4 Виробництво транспортних засобів та технологія ремонту»,

621.74 – індекс рубрики «Ливарне виробництво. Способи та обладнання ливарень. Формування та лиття».

Техніко-економічні питання виробництва та експлуатації транспортних засобів, як правило, позначаємо за допомогою комбінованих індексів. Для позначення економіки галузі індекс УДК, який позначає певний вид транспорту, комбінуємо з індексом рубрики «338.47 Економіка транспорту та зв'язку. Економічні аспекти засобів зв'язку. Транспортна політика» розділу «33 Економіка. Економічні науки» класу «3 Суспільні науки» :

656.7:338.47 Економіка повітряного транспорту

Варто зазначити, що рубрики класу «3 Суспільні науки» також застосовуються у записах інших рубрик розділу «Транспорт», зокрема, для позначення питань повітряної навігації та методів управління повітряним рухом:

351.814.3 Служба повітряної навігації

351.814.33 Принципи управління повітряним рухом (УПР)

Для багатьох техніко-економічних питань (організація технологічного процесу, проектування виробів, нормування і контроль, типи виробництва, обслуговування, ремонт, модернізація обладнання тощо) застосовуємо комбінування з індексами розділу «658.5 Організація та планування виробництва (виробничих процесів). Конструювання (проектування). Управління виробництвом. Контроль на виробництві» класу 6, а також типові закінчення розділу «629.08 Базове стаціонарне обладнання, установки та відповідні технічні операції». У деяких випадках, наприклад, для позначення виробництва, експлуатації і ремонту авіаційних приладів, використовуємо комбінування з індексами розділу «681.2 Приладобудування загалом. Прилади. Вимірвальна техніка та її виробництво. Ваги. Пристрої для зважування»:

629.7.054:681.2 Виробництво авіаційних приладів

629.7.054:681.2.089 Калібрування, випробування авіаційних приладів

629.7.054:681.2.088 Корегування похибок авіаційних приладів

Хоча розділ «629 Техніка транспортних засобів» містить великий обсяг індексів для позначення певних приладів, у деяких випадках доводиться укладати комбіновані індекси, наприклад, з використанням рубрик розділу «543 Аналітична хімія»:

629.7.054.25:543.27.08 Прилади для газового аналізу.

Авіаційні газові аналізатори,

де 629.7.054.2 – індекс рубрики «Прилади для контролю за силовою установкою та витратою пального»,

629.7.054.25 – індекс рубрики «629.7.054.25 Авіаційні прилади для вимірювання різних фізичних або хімічних величин», утворений за аналогією з рубрикою «629.3.054.25 Прилади для вимірювання різних фізичних або хімічних величин»,

543.27.08 – індекс рубрики «543.27.08 Прилади для газового аналізу. Газові аналізатори» розділу УДК «543 Аналітична хімія».

Загальні визначники основних характеристик (Таблиця Ік) використовуємо для укладання індексів, якими позначаємо певні матеріали для транспортних засобів, властивості або процеси. Наприклад,

629.735.33-049.35 Консервація літаків

629.735.33-034 Металеві літаки

Отже, для розкриття змісту розділу «Транспорт» використовуємо різні класи УДК і всі комбінаційні можливості класифікації. Наприклад, для позначення будівель застосовуємо рубрику розділу «721 Будівлі загалом»:

725.1:656.71.013 Будівлі аеровокзалів,

для позначення нещасних випадків, аварій, катастроф застосовуємо рубрику розділу «614 Охорона здоров'я та гігієна. Попередження нещасних випадків»:

614.8:656.7 Льотні катастрофи,

для позначення польотів на спортивних літаках застосовуємо рубрику розділу «797.5 Авіаційний спорт»:

797.55 Польоти на спортивних літаках

797.56 Інші види спорту з використанням літальних апаратів.

З метою збереження логічної послідовності класифікаційного ряду в окремих випадках, якщо неможливо підібрати еквівалентну рубрику УДК або побудова відповідного індексу викликає певні складнощі, тимчасово використовуємо рубрику вищого рівня ієрархії. Так, наприклад, для комплексу рубрик навігатора, під якими збираються документи з розроблення, переміщення і розрівнювання ґрунтів, буропідривних робіт, будівництва насипів, виїмок, кавальєрів, банкетів залишаємо рубрику:

625.122 Спорудження та ущільнення земляного полотна. Засоби захисту

Безумовно, ці рубрики навігатора потребують доопрацювання, встановлення детальніших зв'язків з УДК.

Отже, наведені приклади наочно демонструють процес деталізації рубрик розділу тематичного навігатора НБУВ «Транспорт» з орієнтацією на повну версію Рубрикатора НБУВ і оснащення їх належним методичним апаратом, зокрема, формування і поглиблення системи відповідності між Рубрикатором НБУВ і УДК, незалежними класифікаціями, структуру кожної з яких сформовано за власними правилами, методикою і логічними принципами організації наукового знання. Розкриття змісту рубрик тематичного навігатора за допомогою УДК, поглиблення системи відповідності, забезпечення максимального взаємозв'язку між структурами класифікацій і зазначення відповідних індексів УДК у записах рубрик зумовлюють ефективне використання тематичного навігатора НБУВ як потужного засобу інформаційної навігації між різними бібліотечними класифікаціями [4, с. 19–20].

Висновки. Деталізація розділів тематичного навігатора спрямована на удосконалення лінгвістичного забезпечення ІПС НБУВ, яке «створює оптимальні умови для організації вільного доступу до документних масивів бібліотеки, ефективного використання її інформаційного потенціалу і, відповідно, максимально повного задоволення запитів користувачів» [5, с. 4]. Обов'язкова фіксація у записах нових рубрик навігатора відповідних індексів УДК, міжнародної класифікаційної системи, поглиблює систему відповідності між рубриками Рубрикатора НБУВ і УДК, забезпечує уніфікацію побудови індексів, оптимізує процес наукового опрацювання документів, створює додаткові точки доступу до інформаційних джерел, а також зумовлює «чітку організацію інформаційного ресурсу бібліотеки, що гарантує можливість конкретизації запиту і отримання точного, релевантного результату пошуку за тематичним навігатором НБУВ» [4, с. 6].

Специфіка розділу тематичного навігатора «Транспорт», який повністю охоплює комплекс питань, пов'язаних з транспортними шляхами і засобами, вимагає для формування системи відповідності визначення широкого спектру зв'язків з рубриками УДК, задіяння різних класів і допоміжних таблиць класифікації, використання усіх можливих методів утворення індексів. Фіксування смислових зв'язків між рубриками і певними поняттями незалежних класифікацій у записах

рубрик навігатора зумовлює одноманітність побудови індексів УДК, їх уніфікацію, що, безумовно, позитивно впливає на якість функціонування ІПС бібліотеки.

Система відповідності між рубриками різних класифікацій є реальною допомогою систематизаторам під час опрацювання документного потоку за двома класифікаціями одночасно: фахівець може скористатися готовими зазначеними класифікаційними рішеннями, що є особливо важливим у складних випадках індексації, або використати наведені індекси як приклади укладання складніших індексів у разі опрацювання ресурсів спорідненої тематики, у випадках схожих аспектів розгляду певної теми, а також з метою багатоаспектного розкриття змісту документу. Крім того, індекси УДК створюють додаткові точки доступу до інформаційних ресурсів, що також важливо для роботи систематизаторів.

Саме такий підхід зумовлює створення уніфікованих пошукових образів документів в електронному каталозі наукової бібліотеки і підвищує ефективність використання ІПС під час тематичного пошуку: «Уніфікований документ із конкретними пошуковими реквізитами дозволяє досліднику підвищити рівень наукового аналізу документальної інформації і розширити перелік уведених до наукового обігу документальних джерел інформації» [7, с.41]. Крім того, розкриття змісту фондів НБУВ за допомогою УДК дає змогу обирати власну стратегію пошуку і керувати його напрямком: зазначення у бібліографічних записах документів смислових зв'язків між поняттями різних класифікаційних систем уможливорює переформулювання запиту з однієї інформаційно-пошукової мови на іншу і продовження пошуку за обраною класифікацією.

Тематичний навігатор НБУВ сьогодні є потужним інструментом ефективного використання величезного інформаційного потенціалу бібліотеки. Він є важливим складником її ІПС, який, зокрема, забезпечує якість паралельного індексування надходжень за двома класифікаційними системами, гарантує отримання повного і релевантного результату тематичного пошуку за бібліотечною ієрархією, зумовлює зручний і оперативний доступ до фондів бібліотеки та високий рівень інформаційної підтримки дослідницьких, навчальних процесів і практичної діяльності. Постійне удосконалення, оптимізація і ретельна деталізація розділів навігатора з метою охоплення рубрик повної версії Рубрикатора НБУВ, у тому числі визначення і фіксування у записах

рубрик відповідності між структурами Рубризатора НБУВ і УДК, є процесами, які сприяють адаптації наукової бібліотеки до умов сучасного інформаційного суспільства.

Список бібліографічних посилань

1. Ведення бази даних «Скорочений варіант Рубризатора НБУВ для наукової бібліотеки» у робочому аркуші «RUBR» електронного каталогу Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського»: інструкція / С. В. Галицька, Н. В. Орешина, С. І. Сидиченко, Т. П. Устинова. Київ : НБУВ, 2020. 50 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0003838>
2. Галицька С. В. Актуалізація тематичного навігатора НБУВ на прикладі проблематики медицини та охорони здоров'я. *Бібліотечний вісник*. 2021. № 4. С. 34–47.
3. Галицька С. В. Бібліотечні класифікації в інформаційно-пошукових системах: досвід бібліотек університетів Німеччини. *Бібліотечний вісник*. 2022. № 2. С. 70–83.
4. Галицька С. В. Удосконалення методичного апарату рубрик тематичного навігатора Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського. *Бібліотечний вісник*. 2021. № 1. С. 13–23.
5. Галицька С. В., Орешина Н. В. Актуалізація рубрик тематичного навігатора НБУВ. *Бібліотечний вісник*. 2020. № 4. С. 3–8.
6. Збанацька О. М. Класифікаційні таблиці, рубризатори, класифікатори як засоби створення пошукового образу документа. *Термінологія документознавства та суміжних галузей* : збірник наукових праць. Київ, 2014. Вип. 8. С. 142–148.
7. Ковальська Л. А. Видові особливості і класифікація документально-інформаційних ресурсів. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2020. № 4. С. 39–47.
8. Лобузін К. В., Галицька С. В. Алфавітно-предметний показник як лінгвістичний засіб бібліотечно-інформаційних технологій. *Бібліотечний вісник*. 2019. № 3. С. 3–7.
9. Лобузін К. В., Галицька С. В., Орешина Н. В. Формування системи відповідності між Рубризатором НБУВ і УДК в електронному каталозі. *Бібліотечний вісник*. 2018. № 4. С. 10–14.
10. Перенесієнко І. П. Організація тематичного доступу до електронних колекцій. Київ, 2018. 21 с.
11. Рубризатор НБУВ. Скорочений варіант / К. В. Лобузін, С. В. Галицька, Н. Я. Зайченко, Т. С. Медвідь, Н. В. Орешина, І. П. Перенесієнко, О. Г. Сандул; відп. ред. К. В. Лобузін; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2016. 570 с.

12. Семантичні технології у науковій бібліотеці / Лобузін К. В. та ін.; відп. ред. К. В. Лобузін; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2019. 312 с.

References

1. Halytska, S. V., Orieshyna, N. V., Sydychenko, E. I. & Ustinova, T. P. (2020). Vedennia bazy danykh "Skorochenyi variant Rubrykatora NBUV dlia naukovoï biblioteky" u robochomu arkushi "RUBR" elektronnoho katalogu Natsionalnoï biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho": instruksiiia [Maintenance of the database "Abbreviated version of the VNLU Rubricator for the scientific library" in the worksheet "RUBR" of the electronic catalog of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine": Instruction]. Kyiv, Ukraine: VNLU. Retrieved from <http://irbis-nbu.gov.ua/everlib/item/er-0003838> [In Ukrainian].

2. Halytska, S. V. (2021). Aktualizatsiia tematychnoho navihatora NBUV na prykladi problematyky medytsyny ta okhorony zdorovya [Actualization of the thematic navigator VNLU on the example of medicine and health issues]. *Bibliotechnyi Visnyk*, 4, 34-47. [In Ukrainian].

3. Halytska, S. V. (2022). Bibliotechni klasyfikatsii v informatsiino-poshukovykh systemakh: dosvid bibliotek universytetiv Nimechchyny [Library classifications in information retrieval and systems: experience of German universities]. *Bibliotechnyi Visnyk*, 2, 70–83. [In Ukrainian].

4. Halytska, S. V. (2021). Udokonalennia metodychnoho aparatu rubryk tematychnoho navihatora [Improving the methodological apparatus of the headings of the thematic navigator of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine]. *Bibliotechnyi Visnyk*, 1, 13-23. [In Ukrainian].

5. Halytska, S. V. & Orieshyna, N. V. (2020). Aktualizatsiia rubryk tematychnoho navihatora NBUV [Update of headings thematic navigator of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine]. *Bibliotechnyi visnyk*, 4, 3-8. [In Ukrainian].

6. Zbanatska, O. M. (2014). Klasyfikatsiini tablytsi, rubrykatory, klasyfikatory yak zasoby stvorennia poshukovoho obrazu dokumenta [Classification tables, headings, classifiers as a means of creating a searchable image of the document]. *Terminology of document science and related fields*, 8, 142-148. [In Ukrainian].

7. Kovalska, L. A. (2020). Vydovi osoblyvosti i klasyfikatsiia dokumentalno-informatsiinykh resursiv [Specific features and classification of documents and information resources]. *Library science. Record Studies. Informology*. 4, 39-47. [in Ukrainian].

8. Lobuzina, K. V. & Halytska, S. V. (2019). Alfavitno-predmetnyi pokazhchyk yak lnhvistychnyi zasib bibliotechno-informatsiinykh tekhnolohii [Alphabetical index as a linguistic tool of library and information technologies]. *Bibliotechnyi visnyk*, 3, 3-7. [In Ukrainian].

9. Lobuzina, K. V., Halytska, S. V. & Orieshyna, N. V. (2018). Formuvannia systemy vidpovidnosti mizh Rubrikatorom NBUV i UDK v elektronnomu katalogi [Formation of the correspondence system between the Rubrikator of the VNLU and UDC in the electronic catalog]. *Biblioteknyi visnyk*, 4, 10-14. [In Ukrainian].

10. Perenesiienko, I. P. (2018). *Orhanizatsiia tematychnoho dostupu do elektronnykh kolektsii* [Organization of thematic access to electronic collections]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

11. Lobuzina, K. V., Halytska, S. V., Zaichenko, N. Ya., Medvid, T. S., Orieshyna, N. V., Perenesiienko, I. P. & Sandul, O. H. (2016). *Rubrykator Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho. Skorochenyi variant* [The Rubricator of the Vernadsky National Library of Ukraine. Short version]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

12. Lobuzina, K. V. etc. (2019). *Semantychni tekhnologii u naukovii bibliotetsi* [Semantic technologies in the scientific library]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

Svitlana Halytska,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7902-8580>,

Researcher,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

3, Holosiivskyi Ave., Kyiv, 03039, Ukraine

e-mail: galizkaya@nbuv.gov.ua

FEATURES OF FORMATION OF THE METHODOLOGICAL APPARATUS HEADINGS OF THE SECTION "TRANSPORT" THEMATIC NAVIGATOR OF THE V. I. VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE

The purpose of the study is to investigate the detailing of the rubrics of the section of the thematic navigator "Transport" with a focus on the full version of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine Rubricator and the formation of a methodical apparatus of the rubrics of the section with the obligatory fixation of the connections of one's own classification system with the UDC. **The research methodology** is based on the use of general scientific and special research methods (generalization, systematic, classification, descriptive). **Scientific novelty.** The article examines the issue of detailing the section of the thematic navigator of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine "Transport" and equipping its rubrics with the appropriate methodological apparatus, as well as the process of deepening the system of correspondence between the Rubric of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine and UDC. It has been found that mandatory recording of the corresponding UDC headings in the navigator's entries significantly facilitates and improves the process of scientific processing of documents according to two classification schemes, ensures the uniformity of construction of UDC indexes in

the section, optimizes a multi-faceted systematic approach to revealing the content of documents. **Conclusions.** Detailing and careful formation of the methodical apparatus of the headings of the thematic navigator, in particular definition and fixing in the descriptions of the headings of the corresponding headings of UDC, determine the quality of scientific processing of documents necessary for effective functioning of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine information retrieval system.

Keywords: rubricator of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, section "Transport", electronic catalog, section detailing, thematic navigator, UDC, subject search, correspondence system.

Стаття надійшла до редакції 02.12.2022 р.

DOI: <https://doi.org/10.15407/np.66.040>

УДК 021:001.891

Тетяна Гранчак,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7854-580X>,

Researcher ID: M-9211-2015,

докторка наук із соціальних комунікацій, професорка,

провідна наукова співробітниця,

відділ теорії та історії бібліотечної справи,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

просп. Голосіївський, 3, Київ, 03039, Україна

e-mail: granchakt@ukr.net

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА В ПРОЦЕСАХ СУЧАСНОЇ НАУКОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Мета статті – розкрити роль наукової бібліотеки на різних етапах наукової комунікації в умовах подальшої цифровізації науки, виявити відповідні тенденції розвитку професії бібліотекаря з урахуванням завдання структурно-функціональної адаптації наукової бібліотеки до трансформацій наукової сфери. **Методи дослідження.** Досягненню поставленої мети сприяло використання системного, логічного, функціонального, аналітико-оглядового методів. **Наукова новизна.** Висвітлено роль наукової бібліотеки як суб'єкта, інформаційної основи та посередника на різних етапах наукової комунікації від появи ідеї до презентації і впровадження отриманих наукових результатів з урахуванням інформаційно-телекомунікаційних і соціально-психологічних мережових зв'язків, обґрунтовано актуальність структурної модернізації бібліотеки, наявний запит на підготовку предметного бібліотекаря даних. **Висновки.** Виконуючи роль інформаційної основи, посередника і суб'єкта в системі наукової комунікації, бібліотека залучається до всіх її етапів, процесів опосередкованої і безпосередньої наукової комунікації і вибудовує мережові зв'язки інформаційно-телекомунікаційного і соціально-психологічного типів, забезпечуючи інформаційно-комунікаційне, довідково-інформаційне та науково-консультаційне підґрунтя розвитку науки. Наукова комунікація бібліотеки складається з трьох циклів: загальнонаукового, галузевого та інституційного, ефективність реалізації яких потребує структурної і кадрової модернізації наукової бібліотеки, виокремлення спеціальних підрозділів підтримки науки і на-

укових досліджень та впровадження посади предметного бібліотекаря даних, для якого, з огляду на його інтеграцію в дослідницький процес, постає завдання опанування мінімальними знаннями з певних предметів (наукових спеціальностей) та їх доповнення цифровими компетентностями, насамперед – здатністю до управління даними досліджень. Отримані результати сприятимуть підвищенню ефективності діяльності наукових бібліотек у забезпеченні бібліотечно-інформаційної підтримки розвитку науки, створюватимуть підґрунтя для розроблення пропозицій стосовно підготовки предметного бібліотекаря даних.

Ключові слова: цифрова наука, електронна наука, наукова комунікація, наукова бібліотека, предметний бібліотекар, бібліотекар даних.

Актуальність теми дослідження. Знання та інформація сьогодні є стратегічним ресурсом суспільного розвитку. Насамперед це стосується теоретичного знання, наукових результатів, умовою отримання яких є наукова комунікація. Зумовлене всеохопною цифровізацією ускладнення процесів наукової комунікації вимагає подальшої інтеграції в ці процеси наукової бібліотеки, чіткого окреслення її ролі і завдань задля визначення напрямів структурно-функціональної та професійно-компетентнісної модернізації.

Аналіз останніх досліджень. Питання участі бібліотек у науковій комунікації традиційно привертає увагу багатьох вітчизняних і зарубіжних дослідників. Насамперед у цьому контексті варто згадати фундаментальний доробок Г. Шемаєвої [20–22], якою було розкрито інтеграційну роль бібліотеки в сучасній моделі наукової комунікації, обґрунтовано еволюцію функціонування бібліотеки в системі наукової комунікації через послідовність зміни моделей від лінійної (документалізація) через інтеракційну (актуалізація ресурсів) і інтеграційну (медіатизація) до аналітико-когнітивної (когнітизація), доведено закономірність зростання в бібліотечно-інформаційній сфері значення і застосування інтелектуальних технологій. Інтеграційна роль бібліотеки в системі наукової електронної комунікації була акцентована В. Копанєвою [8–13].

Різні аспекти функціонування та бібліотечно-інформаційного забезпечення електронної науки досліджувались О. Онищенком, В. Горовим, Л. Дубровіною, К. Лобузною [6; 15; 17; 30], Н. Кунанець, Н. Веретеніковою [2–4], Т. Коваль, Л. Туровською [7], Т. Ярошенко і С. Чукановою [16; 18; 19; 24–28] та багатьма іншими, які у вимірі бібліотечної справи

приділили увагу, зокрема, висвітленню тенденцій розвитку електронних засобів наукової комунікації, наукового цитування, цифрової гуманітаристики та розкриттю ролі і участі наукових бібліотек у формуванні ресурсного і комунікаційного підґрунтя цифрової науки.

Утім, незважаючи на солідний науковий доробок, присвячений науковій комунікації та участі в ній наукової бібліотеки, пов'язані з цим питання не втрачають своєї актуальності з огляду на процеси подальшої цифровізації науки, з одного боку, і комерціалізації наукових процесів і результатів – з іншого. Зокрема, ідеться про спроби розширення рамок наукової комунікації за рахунок наукового піару, наукової журналістики тощо. [1]. Стирання меж між різними видами комунікації ускладнює вивчення кожного з них через ризики некоректного використання методологічного інструментарію, екстраполяції невластивих завдань і форм тощо. Зважаючи на такі тенденції, уточнення поняття наукової комунікації і визначення форматів участі в ній наукової бібліотеки залишається на часі.

Мета статті – розкрити роль наукової бібліотеки на різних етапах наукової комунікації в умовах подальшої цифровізації науки, виявити відповідні тенденції розвитку професії бібліотекаря з урахуванням завдання структурно-функціональної адаптації наукової бібліотеки до трансформацій наукової сфери.

Виклад основного матеріалу. У пропонованому дослідженні під поняттям «наукова комунікація» розумітимемо процес обміну і інструмент управління науковими знаннями – цілеспрямованої взаємодії зі створення умов для виявлення і продукування наукових знань, їх збереження і ефективного використання. Метою наукової комунікації є вироблення нового наукового знання. Ця характеристика дає змогу відрізнити наукову комунікацію від піару науки («наукового піару»), метою якого є налагодження взаємовигідних відносин довіри організації з цільовими аудиторіями, вплив, залучення та побудова відносин з ключовими зацікавленими сторонами, що безсумнівно, є необхідною умовою для ефективної наукової діяльності, проте належить до сфери маркетингових комунікацій. Також завдання наукової комунікації відрізняють її від т. зв. наукової журналістики, метою якої є інформування суспільства, зацікавлених аудиторій стосовно загальних тенденцій розвитку науки, наукових відкриттів, функціонування наукових установ тощо у популярному, науково-публіцистичному контексті. Наукова

журналістика є інструментом піару науки і не має на меті сприяння виробленню або апробації нових наукових знань. Відповідно, такий підхід дає змогу вірно ідентифікувати наукові і науково-популярні видання, наукові і науково-публіцистичні тексти і не розглядати в рамках наукової комунікації невластиві їй форми, наприклад, прес-релізи.

Наукове знання – результат наукової діяльності. Тому для розгляду специфіки сучасної наукової комунікації і визначення місця в ній бібліотеки передусім необхідно простежити сам ланцюг продукування наукового знання від народження ідеї до презентації результатів досліджень. Такий ланцюг складається зазвичай з декількох послідовних етапів (див. рис. 1).

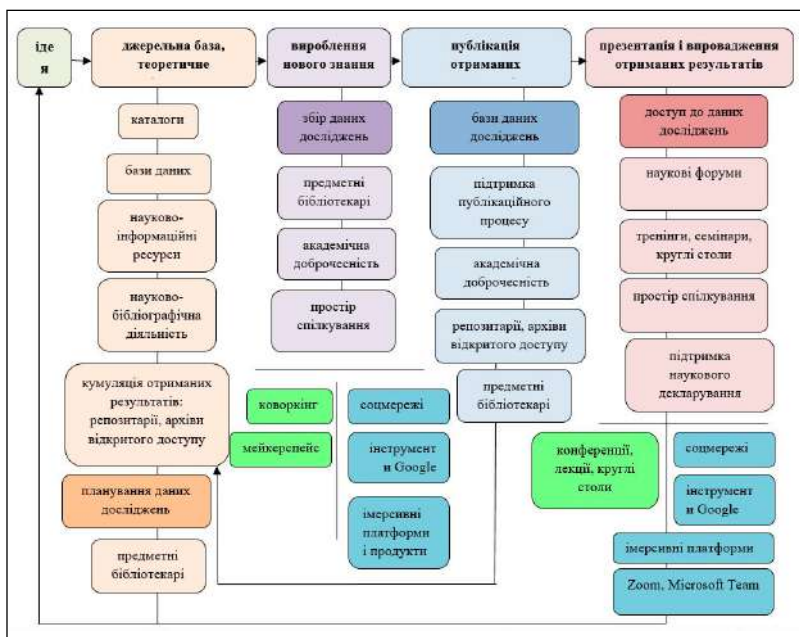

Рис. 1. Схема наукової комунікації

На *першому* етапі «ідея – джерельна база, теоретичне підґрунтя» наукова комунікація має переважно опосередкований характер, оскільки обмін науковою інформацією і знаннями відбувається через документ,

адже науковець, який починає працювати над ідеєю, передусім має визначити рівень дослідження питання, з'ясувати його розробленість в науковому співтоваристві, окреслити джерельну базу. Опрацьовуючи наукову фахову літературу, дослідник вивчає документовану інформацію, аналізує і узагальнює формалізоване, систематизоване, структуроване, організоване «оприявлене» знання. Роль наукової бібліотеки на цьому етапі полягає у формуванні науково-інформаційної бази дослідницького процесу: кумуляції в бібліотечному фонді зафіксованих в документованому вигляді духовно-інтелектуальних надбань людства, необхідних для розвитку нації, організації на програмно-технологічній основі порядку роботи з інформаційними ресурсами для сприяння доступу до знань та їх використання, підтримці функціонування ефективної інформаційно-пошукової системи, здатної надати релевантну відповідь на запит. Причому ідеться як про власні ресурси бібліотеки, так і ті ресурси інтернет-середовища, зокрема електронні архіви і бази даних, до яких бібліотека може надати доступ.

На встановлення комунікаційного зв'язку в системі «користувач – потрібний йому документ» спрямована науково-бібліографічна діяльність бібліотеки. Поряд із цим ефективною інформаційно-телекомунікаційною платформою для здійснення опосередкованої наукової комунікації стали знаннєві електронні бібліотечні ресурси, організовані на основі технології інтелектуального доступу до документованої інформації «в систему знань за допомогою нових підходів до використання бібліотекознавчих методів і комп'ютерних технологій» [14, с. 3].

У контексті створення умов для виявлення, збереження, продукування знань, необхідних для життєдіяльності української нації та зростання її інтелектуального капіталу, забезпечення широкого доступу до цих знань науковими бібліотеками організована триступенева система мережевих інформаційно-телекомунікаційних зв'язків між користувачами і потрібними їм документами:

I ступінь – система каталогів, інтернет-путівників, передплата доступу до баз даних;

II ступінь – результати науково-бібліографічної діяльності;

III ступінь – створення знаннєвих бібліотечно-інформаційних ресурсів [5, с. 5], репозитаріїв і баз даних відкритого доступу.

Важливу роль на першому етапі наукової комунікації відіграє предметний бібліотекар (subject librarian), який «виступає сполучною лан-

кою між бібліотекою та студентами, науковцями та іншим персоналом» [32, р. 63] і суб'єктом безпосередньої наукової комунікації. Володіючи поряд із традиційними «бібліотечними» також певними знаннями і вміннями у предметній галузі, предметний бібліотекар безпосередньо інтегрується в дослідницький проєкт, якому надає бібліотечно-інформаційну підтримку протягом усього часу реалізації. Серед функцій предметного бібліотекаря – спеціалізовані довідкові консультації, допомога в пошуку і відборі необхідної інформації і джерел, розвиток спеціальних предметних колекцій через участь у розробці стратегії комплектування бібліотечних фондів актуальною галузевою літературою, організації доступу до передплачуваних галузевих ресурсів. Понад це предметний бібліотекар надає експертну допомогу та поради щодо проведення досліджень, реалізації наукових проєктів, підготовки дисертацій, зокрема долучається до планування отримання даних досліджень, проводить заняття, спрямовані на розвиток дослідницьких навичок та інформаційної грамотності щодо використання колекцій наукових ресурсів бібліотеки студентів і молодих науковців. Важливим напрямом роботи предметного бібліотекаря, вважають науковці, є також вивчення наукового співтовариства певної галузі, пошук поточних і перспективних науково-дослідних проєктів на основі аналізу широкого спектру інформаційних ресурсів. «Стратегія залучення бібліотекарів та їхня участь у наукових проєктах полягає в комунікації з дослідниками для вивчення їхніх інформаційних потреб, внесенні пропозицій щодо удосконалення процесів управління даними з використанням бібліотечних технологій» [4, с. 414].

На *другому* етапі «джерельна база, теоретичне підґрунтя – вироблення нового знання» головним завданням науковця є реалізація визначених методів, отримання дослідницьких даних, перевірка і розвиток попередніх ідей. На цьому етапі наукова комунікація також має змішаний формат – відбувається як опосередковано, так і безпосередньо між учасниками проєкту, при цьому безпосередня комунікація набуває пріоритетного значення, оскільки ідеться про обговорення отриманих результатів, їх аналіз, перевірку гіпотез і концепцій. Навіть якщо науковець здійснює дослідження одноосібно, що з подальшою глобалізацією науки має тенденцію до переходу з розряду правила до винятку, наукове спілкування з колегами залишається важливим інструментом перевірки і уточнення ідей і отриманих результатів. На цьому етапі

участь наукової бібліотеки в процесі наукової комунікації реалізується через організацію простору наукового спілкування (в оффлайн-і онлайн-форматах) і сприяння формуванню спільноти практики, інтеграцію в процес дослідження предметних бібліотекарів [29; 32], а також сприяння культурі академічної доброчесності, яка задає етичні рамки дослідницькій діяльності.

Сьогодні вже є поширеною практика наукових бібліотек організовувати коворкінги і виробничі простори (makerspaces), лабораторії інновацій тощо, які надають умови не лише для обговорення, а і в низці випадків – упровадження, реалізації певних ідей. Такі креативні простори, експериментальні студії, де можлива неформальна взаємодія, формують середовище створення та впровадження інновацій. У результаті відбувається розширення бібліотечного обслуговування: поряд із такими традиційними його видами, як документальне, фактографічне і концептографічне, з'являється знаннєве, пов'язане з процесами управління знаннями.

Отже, наукова бібліотека на другому етапі наукової комунікації виступає її «вузлом на основі мережевих зв'язків соціально-психологічного характеру, які вибудовуються в процесі безпосередньої, прямої комунікації і проявляються у вигляді особистих професійних контактів, зв'язків, що утворюються між окремими науковцями і працівниками у трудових колективах та між колективами» [5, с. 7–8].

Результатом другого етапу наукової комунікації є отримання попередніх дослідницьких даних, їх інтерпретація і аналіз, перевірка гіпотез, напрацювання висновків. Функцією бібліотекаря в цьому контексті є впорядкування, збереження і захист отриманих даних (резервне копіювання інформації), їх організація в зручному для опрацювання вигляді (структуризація файлів, документування процесу дослідження та супровід метаданими). Як бачимо, бібліотека з інфраструктурного елемента науки трансформується в учасника дослідницької діяльності, «забезпечує формування впорядкованого фонду первинних дослідницьких даних і виявлення в ньому нових закономірностей, сприяє конвергенції інформаційних і когнітивних технологій для продукування знань» [11].

Зважаючи на сутнісну роль другого етапу наукової комунікації у виробленні наукового знання, особливого значення набуває його реалізація з суворим дотриманням принципів академічної доброчесності.

У цьому контексті актуалізується робота бібліотек із ознайомлення студентів і молодих науковців із поняттям академічної доброчесності, актуальними тенденціями розвитку руху академічної доброчесності, взаємодії та взаємовпливу всіх компонентів і учасників наукової комунікації у формуванні та розвитку доброчесного академічного середовища; етичними вимогами до організації і проведення досліджень і підходами до запобігання недоброчесним дослідницьким практикам (як-от фальсифікація чи фабрикація результатів досліджень тощо).

Участь наукової бібліотеки у *третьому* етапі наукової комунікації «вироблення нового знання – публікація отриманих результатів» зумовлюється наданням нею публікаційної підтримки під час підготовки наукових інституційних видань (Library Publishing), допомоги в завантаженні досліджень і створенням власних баз даних досліджень, формуванням і наповненням архівів відкритого доступу.

Масштаби такої підтримки можуть бути різними залежно від завдань, бачення і можливостей (кадрових, техніко-технологічних, фінансових) самої бібліотеки. Зазвичай в рамках Library Publishing ідеться про публікаційну підтримку періодичних наукових видань інституції, монографій, матеріалів наукових конференцій, праць науково-методичного характеру. Наприклад, багатьма бібліотеками закладів вищої освіти (ЗВО) забезпечується комплексна публікаційна підтримка всіх наукових журналів закладу включно з підтримкою офіційних сайтів видань, їх оновлення, отриманням ідентифікаторів DOI для публікацій, редагуванням бібліографічних посилань, модерацією літературного редагування текстів статей, версткою підготовлених випусків.

При тому, що наукова стаття залишається основною одиницею опосередкованої наукової комунікації, посилення наукової уваги до досліджень і управління ними (RDM – Research data management) [4; 8; 18; 19; 26] вимагає розробки і впровадження науково-методичних підходів до організації відповідних баз даних та надання до них доступу, що зумовлює збереження ролі предметного бібліотекаря, який має володіти такими компетентностями, як «знання стандартів і схем метаданих, форматів даних, доменних онтологій, ідентифікаторів, цитування даних, ліцензування даних; інструментів виявлення; типів побудови та структури баз даних; методів передачі та інтеграції даних; платформ зберігання даних» [23, с. 3].

Предметний бібліотекар надає також допомогу в підготовці оглядів

літератури для наукових публікацій, коректному оформленні цитат і посилань, дотриманні принципів академічної доброчесності та запобіганні плагіату і самоплагіату.

Науково-видавничу діяльність наукової бібліотеки і вибудовування нею зв'язків інформаційно-телекомунікаційного характеру сприяють формалізації неявних знань та інформації, що з'являються в результаті проведення досліджень, їх поширенню і впровадженню в науковий обіг.

На останнє спрямований *четвертий* етап наукової комунікації – «публікація отриманих результатів» – презентація і впровадження отриманих результатів», який з позицій наукової бібліотеки передбачає організацію широкого доступу до опублікованих (формалізованих) наукових знань на інформаційно-телекомунікаційній основі і створення умов для опосередкованої наукової комунікації, а також формування бібліотечних просторів спілкування і спільнот практики в рамках безпосередньої комунікації.

Обов'язковою умовою організації доступу до опублікованих знань є забезпечення їхньої видимості пошуковими системами та ідентифікація, чому сприяє застосування інструменту цифрових ідентифікаторів (самих матеріалів, їх авторів, інституцій) і супровід публікацій метаданими. Останнє особливо актуальне з огляду на тенденцію інтеграції різних інформаційних систем, що дає змогу забезпечити доступ з єдиного інтерфейсу до розподілених на різних інтернет-ресурсах потрібних наукових даних і документів.

Консультавання науковців із питань управління і інтеграції особистих наукових профілів, коригування останніх, створення реєстрів наукових репозитаріїв (як-от ge3data.org), наукових інформаційних систем та інтегрованих порталів наукової інформації (як, наприклад, «Наука України: доступ до знань»), який підтримується і модерується Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського), консолідація інформації про наукові документи, авторів-науковців і наукові установи перетворює наукову бібліотеку на невід'ємного учасника четвертого етапу наукової комунікації.

При цьому посилюється роль куратора даних (data curator) або бібліотекаря даних (data librarian), які здійснюють управління дослідницькими даними на рівні установи, розробляють ефективні підходи до формування і використання дослідницьких даних як ресурсу, на-

дають підтримку в управлінні даними окремим дослідникам. Такий фахівець має орієнтуватися в джерелах даних, ефективних інструментах збору даних (наприклад, проведення опитування з посиланнями на дані), візуалізації даних, розуміти життєвий цикл даних, дизайн метаданих, дизайн бази даних, підходи до управління даними, цифрового збереження [33].

Як бачимо, завдання куратора даних частково перетинаються із функціями предметного бібліотекаря, що свідчить про тенденцію до їх інтеграції в умовах подальшої цифровізації процесів наукової комунікації і формування запиту на підготовку предметного куратора даних або предметного бібліотекаря даних (subject data librarian). Такий висновок підтверджується дослідженнями [31], результати яких наразі засвідчують наявність двох типів бібліотекарів даних: спеціалістів з «широкого» профілю, які зазвичай надають послуги з управління даними у різних галузях і «предметників», які надають більш спеціалізовані послуги в рамках окремих дисциплін. При цьому група «спеціалістів з предметів» становила 60% вибірки (n=57), тоді як «універсали даних» склали вдвічі менше – 30% вибірки (n=25).

З іншого боку, промоції отриманих результатів досліджень, їх інтеграції в широкий науковий обіг і подальшому впровадженню сприятиме поряд із формуванням бібліотекою мережових зв'язків інформаційно-телекомунікаційного типу (наприклад, у вигляді доступу до матеріалів періодичних фахових видань, монографій, бібліографічних ресурсів тощо) також організація бібліотечного простору спілкування з метою формування зв'язків соціально-психологічного характеру – інформаційно-організаційна підтримка бібліотекою проведення наукових конференцій, круглих столів, семінарів тощо як в реальному, так і у віртуальному просторах, – під час яких реалізується полілогічна модель наукової комунікації, в якій бібліотекар виступає модератором комунікаційного процесу. Формування простору наукового спілкування і спільноти практики (як реальної, так і віртуальних) створює сприятливі умови для безпосередньої наукової комунікації і є каталізатором народження нових наукових ідей, поява яких засвідчує початок нового циклу наукової комунікації.

Глибша інтеграція бібліотеки в процеси наукової комунікації і відповідна зміна ролей бібліотекаря логічно позначаються на структурних трансформаціях бібліотеки, виокремленні спеціальних підрозділів, по-

кликаних забезпечувати бібліотечно-інформаційну підтримку науки і наукових досліджень і сполучати бібліотеку з іншими дослідницькими інфраструктурами шляхом участі в спільних дослідницьких проєктах. На проактивній позиції бібліотеки в науковій комунікації через інтеграцію структур наголошує В. Копанєва, яка, щоправда, не розглядає структурної будови самої бібліотеки, а зосереджується на бібліотеці як системотвірному структурному компоненті комплексу, що включатиме власне бібліотеку, наукову установу (вона здійснюватиме продукування нових знань), інформаційно-аналітичний центр, навчальний заклад і культурологічну установу [9]. Одночасно виокремлення спеціальних дослідницьких підрозділів у самій бібліотеці сприятиме науковій дифузії – взаємопроникненню наукових просторів різних елементів комплексу і формуванню середовища управління знаннями. Такі підрозділи зосереджуватимуться на підтримці партнерських проєктів та наданні науково-консультаційної допомоги в галузі інформаційних технологій, цифрових гуманітарних наук, академічної публікації та навчання тощо, налагодженні зв'язку між науковцями.

Окреслені чотири етапи наукової комунікації не перебувають в лінійній взаємозалежності і можуть реалізовуватись у іншій послідовності (наприклад, поштовх до появи нової ідеї може надати вивчення наукового доробку з певної проблеми). Водночас роль наукової бібліотеки в рамках кожного етапу залишається незмінною. При цьому забезпечення бібліотечно-інформаційної підтримки розвитку окремих наукових дисциплін, галузей науки і науки в цілому формує загальнонауковий цикл наукової комунікації бібліотеки. Його ефективність залежить, своєю чергою, від стану наукової думки і здобутків наукових досліджень у галузі бібліотечної справи, обмін науковою інформацією в межах якої формує галузевий та інституційний цикли наукової комунікації бібліотеки.

Висновки. У системі наукової комунікації бібліотека виконує роль інформаційної основи, посередника і суб'єкта, формуючи мережеві зв'язки інформаційно-телекомунікаційного і соціально-психологічного типу. Під час кожного з етапів науково-комунікаційного процесу бібліотека залучається до опосередкованої і безпосередньої наукової комунікації, забезпечуючи доступ до інформаційно-пошукових систем і науково-інформаційних ресурсів, беручи участь в управлінні даними досліджень через предметних бібліотекарів, сприяючи поширенню

культури академічної доброчесності і організації простору спілкування, публікаційному процесу і науковому декларуванню.

Наукова комунікація бібліотеки складається з трьох циклів: загальнонаукового, галузевого та інституційного. Ефективність участі бібліотеки в науковій комунікації загальнонаукового циклу – бібліотечно-інформаційному забезпеченню розвитку науки в цілому – залежить від стану наукової комунікації галузевого і інституційного циклів, а саме теоретичних і прикладних здобутків розвитку бібліотечної справи та академічної культури конкретної наукової бібліотеки.

Розширення функціонального навантаження на бібліотеку як суб'єкта наукової комунікації зумовлює потребу її структурної модернізації, виокремлення спеціальних підрозділів, орієнтованих на забезпечення науково-консультаційної, довідково-інформаційної та інформаційно-комунікаційної підтримки науки і наукових досліджень.

Ефективний супровід бібліотекою процесів наукової комунікації вимагає розширення професійних компетентностей бібліотечного фахівця і підготовки предметного бібліотекаря даних, для якого, з огляду на його інтеграцію в дослідницький процес, постає завдання опанування мінімальними знаннями з певних предметів (наукових спеціальностей) та їх доповнення цифровими компетентностями, передусім – розумінням управління даними досліджень.

Список бібліографічних посилань

1. Безпала Г. Австрійська національна бібліотека в системі наукових комунікацій. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2021. Вип. 62. С. 28–41.

2. Веретеннікова Н. В. Електронне бібліотечно-інформаційне забезпечення наукової діяльності вищих навчальних закладів: автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.03 / Веретеннікова Наталія В'ячеславівна ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2016. 23 с.

3. Веретеннікова Н., Кунанець Н., Васьків Р. Технології забезпечення наукової комунікації у віртуальних колективах. *Інформаційні моделі, системи та технології. Матеріали V науково-технічної конференції*. (Тернопіль, 1–2 лютого 2018 р.). Тернопіль : ТНТУ, 2018. С. 23.

4. Веретеннікова Н. В., Кунанець Н. Е., Пасічник В. В. Інформаційно-бібліотечне забезпечення електронної науки: досвід американських колег. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2015. № 814. С. 410–421.

5. Гранчак Т. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського як науково-інформаційний центр організації управління знаннями. *Бібліотечний вісник*. 2018. № 2. С. 3–10.

6. Дубровіна Л. А., Лобузін К. В., Онищенко О. С., Боряк Г. В. Цифрова гуманітаристика та бази даних документальної культурної спадщини в бібліотеках України. *Рукописна та книжкова спадщина України*. 2020. Вип. 25. С. 290–309. DOI: <https://doi.org/10.15407/rksu.25.290>.

7. Коваль Т., Туровська Л. Електронні засоби наукових комунікацій в контексті дистанційного бібліотечного сервісу. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2021. Вип. 62. С. 84–98. Doi: <https://doi.org/10.15407/np.62.084>

8. Копанєва В. Бібліотека в середовищі цифрової науки: системно-інтеграційна взаємодія : монографія. Київ : Ліра-К, 2020. 322 с.

9. Копанєва В. Бібліотека в системі наукової електронної комунікації. *Бібліотечний вісник*. 2007. № 5. С. 3–9.

10. Копанєва В. О. Бібліотека цифрової науки. *Вісник Національної академії наук України*. 2018. № 4. С. 76–85. Doi: <https://doi.org/10.15407/visn2018.04.076>

11. Копанєва В. О. Концептуальна модель бібліотеки в середовищі цифрової науки. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2019. № 4. С. 6–13. Doi: <https://doi.org/10.32461/2409-9805.4.2019.189840>

12. Копанєва В. О. Наукова комунікація: від відкритого доступу до відкритої науки. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2017. № 2. С. 35–45.

13. Копанєва В., Костенко Л. Система репозитаріїв України. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2021. Вип. 61. С. 115–127. Doi: <https://doi.org/10.15407/np.61.115>

14. Лобузін К. Технології організації знанневих ресурсів у бібліотечно-інформаційній діяльності : монографія. / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. К., 2012. 252 с.

15. Лобузін К. В., Гарагуля С. С., Коновал Л. В., Лобузін І. В. Бібліотека цифрового суспільства в забезпеченні системної підтримки наукових досліджень. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2020. № 4. С. 5–12. Doi: <https://doi.org/10.32461/2409-9805.4.2020.227040>

16. Наукова комунікація в цифрову епоху. *Prometheus*. 2020. URL: <https://cutt.ly/jORJEG> (дата звернення: 3.02.2022).

17. Онищенко О. С. Електронні інформаційні ресурси бібліотек у піднесенні інтелектуального і духовного потенціалу українського суспільства / Онищенко О. С. та ін. НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2011. 248 с.

18. Чуканова С. Поняття «дані досліджень»: види та типи даних досліджень у контексті практики управління даними. *Український журнал з біблі-*

отекознавства та інформаційних наук. 2021. № 8. С. 128–138. Doi: <https://doi.org/10.31866/2616-7654.8.2021.247590>

19. Чуканова С. О. Управління даними досліджень: важливість застосування репозитаріїв для збереження даних. *Сучасні завдання та пріоритети діяльності бібліотек вищих навчальних закладів: шлях інновацій* : матеріали наук.-практ. інтернет-конф. (Ужгород, 15–19 черв. 2020.) ; ДВНЗ «Ужгор. нац. ун-т» Наук. б-ка. Ужгород, 2020. URL: <https://cutt.ly/jORK4LX> (дата звернення: 3.02.2022).

20. Шемаєва Г. В. Бібліотека в системі наукової комунікації: коеволюційні процеси розвитку: дис. ... д-ра наук із соц. комунікацій: 27.00.03 / Шемаєва Ганна Василівна ; Харк. держ. акад. культури. Х., 2009. 446 арк. URL: <https://cutt.ly/ZORZWwP> (дата звернення: 3.02.2022).

21. Шемаєва, Г. В. Електронні ресурси бібліотек України в системі наукових комунікацій: монографія. Х. : ХДАК, 2008. 289 с.

22. Шемаєва Г. В. Напрями розвитку бібліотеки в системі сучасної наукової комунікації. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2012. Вип. 35. С. 75–83.

23. Шмідт Б., Ширер К. Профіль компетентностей бібліотекарів в управлінні даними досліджень. 2016. URL: <https://cutt.ly/EORZ1j2> (дата звернення: 3.02.2022).

24. Ярошенко Т. Відкритий доступ, відкрита наука, відкриті дані: як це було і куди йдемо: (до 20-ліття Будапештської ініціативи Відкритого доступу). *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2021. № 8. С. 10–26. Doi: <https://doi.org/10.31866/2616-7654.8.2021.247582>

25. Ярошенко Т., Борисова Т. Наукова комунікація в цифрову епоху: з точки зору дослідників, видавців, бібліотекарів. *Вісник Книжкової палати*. 2015. № 4. С. 44–49.

26. Ярошенко Т., Борисова Т. Управління даними досліджень: навчальна програма курсу: [презентація]. Київ: Центр наукометрії та цифрової підтримки досліджень НАУКМА, 2017. URL: <https://cutt.ly/eORXpRN> (дата звернення: 3.02.2022).

27. Ярошенко Т., Чуканова С. Роль цифрової гуманітаристики у модернізації сучасного бібліотекознавства. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2018. № 1. С. 10–17. Doi: <https://doi.org/10.31866/2616-7654.1.2018.146186>

28. Ярошенко Т., Ярошенко О. Хто і як цитує молоді українські журнали (на прикладі двох журналів НАУКМА за даними Dimensions). *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2021. № 7. С. 84–99. Doi: <https://doi.org/10.31866/2616-7654.7.2021.233303>

29. Dale P., Holland M., Matthews M. (eds.). *Subject Librarians: Engaging with the Learning and Teaching Environment*. Routledge, 2006. 220 p.

30. Dubrovina L., Lobuzina K., Onyshchenko O., Boriak H. Digital humanitarian project as a component of digital humanities. *Science and Innovation*. 2021. Vol. 17, Iss. 1. P. 54–63. Doi: <https://doi.org/10.15407/scine17.01.054>

31. Federer L. Defining data librarianship: a survey of competencies, skills, and training. *J Med Libr Assoc*. 2018. Vol. 106, Iss. 3. P. 294–303. Doi: <https://doi.org/10.5195/jmla.2018.306>

32. Haddow G. Subject Librarians: Engaging with the Learning and Teaching Environment Penny Dale, Matt Holland and Marian Matthews (eds.), Australian Academic & Research Libraries. 2007. Vol. 38, Iss. 1. P. 63–63, Doi: <https://doi.org/10.1080/00048623.2007.10721269>

33. Johnson E. Working as a Data Librarian: A Practical Guide. New York: Libraries Unlimited, 2018. 255 p.

References

1. Bezpala, H. (2021). Avstriiska natsionalna biblioteka v systemi naukovykh komunikatsii [Austrian National Library in the system of scientific communications]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho*, 62, 28-41. [In Ukrainian].

2. Veretennikova, N. V. (2016). Elektronne bibliotechnoinformatsiine zabezpechennia naukovoї diialnosti vyshchyykh navchalnykh zakladiv [Electronic library and information support of scientific activity of higher educational institutions] (Extended abstract of PhD dissertation). NAN Ukrainy, Nats. b-ka Ukrainy im. V. I. Vernadskoho. Kyiv. [In Ukrainian].

3. Veretennikova, N., Kunanets, N., & Vaskiv R. (2018, February). Tekhnolohii zabezpechennia naukovoї komunikatsii u virtualnykh kolektyvakh [Technologies for providing scientific communication in virtual teams]. In *Informatsiini modeli, systemy ta tekhnolohii*. [Information models, systems and technologies]. *Proceedings of the Scientific and Technical Conference* (p. 23). TNTU. Ternopil, Ukraine. [In Ukrainian].

4. Veretennikova, N. V., Kunanets, N. E., & Pasichnyk, V. V. (2015). Informatsiino-bibliotechnne zabezpechennia elektronnoi nauky: dosvid amerykanskykh koleh [Information and library support of electronic science: the experience of American colleagues]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnikha"*, 814, 410-421. [In Ukrainian].

5. Hrachak, T. (2018). Natsionalna biblioteka Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho yak naukovo-informatsiinyi tsentr orhanizatsii upravlinnia znanniamy [V. I Vernadskyi National Library of Ukraine as a scientific and information centre of knowledge management]. *Bibliotechnyi visnyk*, 2, 3-10. [In Ukrainian].

6. Dubrovina, L. A., Lobuzina, K. V., Onyshchenko, O. S., & Boriak, H. V. (2020). Tsyfrova humanitarystyka ta bazy danykh dokumentalnoi kulturnoi spadshchyny

v bibliotekakh Ukrainy [Digital humanities and databases of documentary cultural heritage in libraries of Ukraine]. *Rukopysna ta knyzhkova spadshchyna Ukrainy*, 25, 290-309. <https://doi.org/10.15407/rksu.25.290> [in Ukrainian].

7. Koval, T., & Turovska, L. (2021). Elektronni zasoby naukovykh komunikatsii v konteksti dystantsiinoho bibliotechnoho servisu [Electronic tools of scientific communication in the context of remote library service]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho*, 62, 84-98. Retrieved from <https://doi.org/10.15407/np.62.084> [In Ukrainian].

8. Kopanieva, V. (2020). Biblioteka v seredovyshchi tsyfrovoy nauky: systemno-intehratsiina vzaємodiia [Library in the environment of digital science: system-integration interaction]: monohrafiia. Kyiv: Lira-K. Retrieved from <https://doi.org/10.15407/np.62.084> [In Ukrainian].

9. Kopanieva, V. (2007). Biblioteka v systemi naukovoy elektronnoi komunikatsii [Library in the system of scientific electronic communication]. *Biblioteknyi Visnyk*, 5, 3-9. [In Ukrainian].

10. Kopanieva, V. O. (2018). Biblioteka tsyfrovoy nauky [Library of Digital Science]. *Visnyk Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy*, 4, 76-85. [In Ukrainian].

11. Kopanieva, V. O. (2019). Kontseptualna model biblioteki v seredovyshchi tsyfrovoy nauky [Conceptual model of the library in the environment of digital science]. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia*, 4, 6-13. Retrieved from <https://doi.org/10.32461/2409-9805.4.2019.189840> [In Ukrainian].

12. Kopanieva, V. O. (2017). Naukova komunikatsiia: vid vidkrytoho dostupu do vidkrytoy nauky [Scientific communication: from open access to open science]. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia*, 2, 35-45. [In Ukrainian].

13. Kopanieva, V., & Kostenko, L. (2021). Systema repozytariiv Ukrainy [The system of repositories of Ukraine]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho*, 61, 115-127. Retrieved from <https://doi.org/10.15407/np.61.115> [In Ukrainian].

14. Lobuzina, K. (2012). Tekhnolohii orhanizatsii znannievnykh resursiv u bibliotechno-informatsiinii diialnosti [Technologies of organization of knowledge resources in library and information activity]. Kyiv. [In Ukrainian].

15. Lobuzina, K. V., Harahulia, S. S., Konoval, L. V., & Lobuzin, I. V. (2020). Biblioteka tsyfrovoho suspilstva v zabezpechenni systemnoi pidtrymky naukovykh doslidzhen [Library of digital society in providing systematic support of scientific research]. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia*, 4, 5-12. DOI: <https://doi.org/10.32461/2409-9805.4.2020.227040> [In Ukrainian].

16. Prometheus. (2020). Naukova komunikatsiia v tsyfrovu epokhu [Scientific communication in the digital age]. Retrieved from <https://cutt.ly/jORJIEG> [In Ukrainian].

17. Onyshchenko, O. S. [et al.]. (2011). Elektronni informatsiini resursy bibliotek u pidnesenni intelektualnoho i dukhovnoho potentsialu ukrainskoho

suspilstva [Electronic information resources of libraries in raising the intellectual and spiritual potential of Ukrainian society]. NAN Ukrainy, Nats. b-ka Ukrainy im. V. I. Vernadskoho. Kyiv. [In Ukrainian].

18. Chukanova, S. (2021). The Notion of "Research Data": Types and Kinds of Research Data in the Context of Data Management Practice. *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, 8, 128-138. Retrieved from <https://doi.org/10.31866/2616-7654.8.2021.247590> [In Ukrainian].

19. Chukanova, S. O. (June, 2020). Upravlinnia danymy doslidzhen: vazhlyvist zastosuvannia repozytariiv dlia zaberezhennia danykh [Research data management: the importance of using repositories to store data]. In *Suchasni zavdannia ta priorytety diialnosti bibliotek vyshchykh navchalnykh zakladiv: shliakh innovatsii*. [Modern tasks and priorities of higher education libraries: the way of innovation]. *Proceedings of the Scientific-Practical internet Conference*. DVNZ "Uzhhor. nats. un-t", Nauk. b-ka. Uzhhorod, Ukraine. Retrieved from <https://cutt.ly/jORK4LX> [In Ukrainian].

20. Shemaieva, H. V. (2009). Biblioteka v systemi naukovoï komunikatsii: koevoliutsiini protsesy rozvytku [Library in the system of scientific communication: coevolutionary processes of development] (PhD dissertation). Khark. derzh. akad. kultury. Kharkiv, Ukraine. Retrieved from <https://cutt.ly/ZORZWwP> [In Ukrainian].

21. Shemaieva, H. V. (2008). Elektronni resursy bibliotek Ukrainy v systemi naukovykh komunikatsii [Electronic resources of libraries of Ukraine in the system of scientific communications]: monohrafiia. Kharkiv: KhDAK. [In Ukrainian].

22. Shemaieva, H. V. (2012). Napriamy rozvytku biblioteky v systemi suchasnoi naukovoï komunikatsii [Directions of library development in the system of modern scientific communication]. *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii kultury*, 35, 75-83. [In Ukrainian].

23. Shmidt, B., & Shyrer, K. (2016). Profil kompetentnosti bibliotekariv v upravlinni danymy doslidzhen [Profile of librarians' competencies in research data management]. Retrieved from <https://cutt.ly/EORZ1j2> [In Ukrainian].

24. Yaroshenko, T. (2021). Open Access, Open Science, Open Data: How it Was and Where We are Going: (To the 20th Anniversary of the Budapest Open Access Declaration). *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, 8, 10-26. Retrieved from <https://doi.org/10.31866/2616-7654.8.2021.247582> [In Ukrainian].

25. Yaroshenko, T., & Borysova, T. (2015). Naukova komunikatsiia v tsyfrovu epokhu: z tochky zoru doslidnykiv, vydavtsiv, bibliotekariv [Scientific communication in the digital age: from the point of view of researchers, publishers, librarians]. *Visnyk Knyzhkovoï palaty*, 4, 44-49. [In Ukrainian].

26. Yaroshenko, T., & Borysova, T. (2017). Upravlinnia danymy doslidzhen: navchalna prohrama kursu [Management of research data: curriculum]: [prezentatsiia]. Kyiv: Tsentr naukometrii ta tsyfrovoy pidtrymky doslidzhen NaUKMA. Retrieved from <https://cutt.ly/eORXpRN> [In Ukrainian].

27. Yaroshenko, T., & Chukanova, S. (2018). Digital Humanities Role in Modern Librarianship Innovations. *Ukrainian Journal on Library and Information Science, 1*, 10-17. Retrieved from <https://doi.org/10.31866/2616-7654.1.2018.146186> [In Ukrainian].

28. Yaroshenko, T., & Yaroshenko, O. (2021). Interdependencies in Citation Metrics Using Dimensions (Case Study of Two NAUKMA Journals). *Ukrainian Journal on Library and Information Science, 7*, 84-99. Retrieved from <https://doi.org/10.31866/2616-7654.7.2021.233303> [In Ukrainian].

29. Dale, P., Holland, M., & Matthews, M. (Eds.). (2006). Subject Librarians: Engaging with the Learning and Teaching Environment. Routledge. [In English].

30. Dubrovina, L., Lobuzina, K., Onyshchenko, O., & Boriak, H. (2021). Digital humanitarian project as a component of digital humanities. *Science and Innovation, 17* (1), 54-63. Retrieved from <https://doi.org/10.15407/scine17.01.054> [In English].

31. Federer, L. (2018). Defining data librarianship: a survey of competencies, skills, and training. *J Med Libr Assoc, 106* (3), 294-303. Retrieved from <https://jmla.pitt.edu/ojs/jmla/article/view/306> [In English].

32. Haddow, G. (2007). Subject Librarians: Engaging with the Learning and Teaching Environment Penny Dale, Matt Holland and Marian Matthews (eds.). *Australian Academic & Research Libraries, 38* (1), 63-63. Retrieved from <https://doi.org/10.1080/00048623.2007.10721269> [In English].

33. Johnson, E. (2018). Working as a Data Librarian: A Practical Guide. New York: Libraries Unlimited [In English].

Tetiana Hranchak,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7854-580X>,

Dr. Hab. in Social Communications, Professor,

Leading Research Fellow of the Department of

Theory and History of the Library Affairs,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

3, Holosiivskiy Avenue, Kyiv, 03039, Ukraine

e-mail: granchakt@ukr.net

SCIENTIFIC LIBRARY IN MODERN SCIENTIFIC COMMUNICATION PROCESSES

The purpose of the study. Disclosure of the role of the scientific library at various stages of scientific communication in the conditions of further digitization of science, identification of relevant trends in the development of the librarian profession, taking into account the task of structural and functional adaptation of the scientific library to the transformations of the scientific sphere. **Research methods.** The use of systematic, logical, functional, analytical and review methods

contributed to the achievement of the set goal. **Scientific novelty.** The role of the scientific library as a subject, information base and mediator at different stages of scientific communication from the idea to the presentation and implementation of scientific results, taking into account information and telecommunications and socio-psychological network links, has been revealed; the relevance of structural modernization of the library and needs to train the subject data librarian has been substantiated. **Conclusions.** Acting as an information base, mediator and subject in the system of scientific communication, the library is involved in all its stages, processes of indirect and direct scientific communication and builds network connections of information-telecommunication and socio-psychological types, providing information and communication, reference and scientific-consulting basis for the development of science. Scientific communication of the library consists of three cycles: general, branch and institutional, the effectiveness of which requires structural and personnel modernization of the scientific library, the special units of science and research support separation and the introduction of the position of subject librarian, for whom, given his integration into the research process, the arisen tasks are mastering the minimum knowledge of certain subjects (scientific specialties) and supplementing them with digital competencies, primarily the ability of research data management. The obtained results will help to increase the efficiency of scientific libraries in providing library and information support for the development of science, will create a basis for the development of proposals for the training of subject data librarian.

Keywords: digital science, electronic science, scientific communication, scientific library, subject librarian, data librarian.

Стаття надійшла до редакції 15.02.2022 р.

DOI: <https://doi.org/10.15407/np.66.059>

УДК 027.54(55):025.2/.6-048.34:004

Людмила Дем'янюк,

ORCID: <https://orcid.org/00-00-0003-4242-8390>,

кандидатка історичних наук, старша наукова співробітниця,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

просп. Голосіївський, 3, Київ, 03039, Україна

e-mail: mila_dem@ukr.net

ЯПОНСЬКА КОНЦЕПЦІЯ КАЙДЗЕН І КЛЮЧОВІ ПРИНЦИПИ УСПІХУ 5 S

Мета статті – висвітлити досвід запровадження японської концепції Кайдзен, визначити основні поняття філософської практики, проаналізувати вплив кайдзенівських ключових принципів 5 S на процеси діяльності книгозбірні. **Методологія** дослідження ґрунтується на системному та структурному підходах, на методах логічного та структурно-функціонального аналізу, наукової об'єктивності, узагальнення, моніторингу контенту веб-сайтів тощо. **Наукова новизна.** Висвітлено процес імплементації японської філософської практики Кайдзен в роботу Національної бібліотеки Ірану, визначено вплив інноваційного підходу на організаційні та виробничі процеси книгозбірні, розглянуто перспективи впровадження ключових принципів Кайдзен в існуючу систему діяльності бібліотечно-інформаційного комплексу як важливої складової. У **висновках** констатується, що впровадження Кайдзену в НБА ІРІ здійснило позитивний вплив на організаційну складову книгозбірні, сприяло підвищенню ефективності та оптимізації виробничих процесів в НБА ІРІ, що дає змогу розглядати означену стратегію як один із дієвих інструментів оптимізації діяльності бібліотек в сучасних умовах.

Ключові слова: японська концепція Кайдзен, ключові принципи успіху 5 S, безперервне вдосконалення.

Актуальність теми дослідження. Трансформація сучасної книгозбірні у бібліотеку інформаційного суспільства вимагає радикальних перетворень, інноваційних підходів в управлінні та організації її діяльності, які ґрунтуються як на традиційних, так і на сучасних технологіях і методах організації виробничої діяльності. Бібліотечні управлін-

ці зосереджують увагу на підходах та методиках, які істотно впливали б на оптимізацію усіх ланок діяльності бібліотечної установи та сприяли б підвищенню рівня її інформаційно-комунікаційної діяльності. Вагомим кроком у зазначених напрямках стало впровадження у Національній бібліотеці та архіві Ісламської Республіки Іран (далі НБА ІРІ), інноваційного проєкту «Оперативний Кайдзен» (Kaizen-e amaliati). Ознайомлення з досвідом застосування японської концепції Кайдзен * та системи ключових принципів успіху 5 S, які покликані сприяти безперервному удосконаленню внутрішніх процесів та підвищенню продуктивності праці у головній іранській книгозбірні Ірану, набуває особливої **актуальності**, оскільки освоєння зарубіжних інноваційних підходів та методик сприятиме розширенню та збагаченню комплексу ідей та перспектив підвищення ефективності діяльності вітчизняного бібліотечно-інформаційного комплексу.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблеми оптимізації діяльності, підвищення ефективності та якості у системі бібліотечно-інформаційного комплексу постійно знаходяться у центрі уваги іранської наукової бібліотечної спільноти: проводяться конференції, «круглі столи», семінари та інші наукові заходи, які виступають дієвим інструментом обміну досвідом стосовно інноваційних підходів та їх подальшого впровадження у практичну площину. Одним із інноваційних підходів стало імплементація в роботу Національної бібліотеки Ірану японської концепції Кайдзен, яка передбачає оптимізацію робочих процесів, підвищення ефективності при найменших витратах, орієнтованість на запити цільової аудиторії та ін.

Так, серед іранських науковців, які займалися питаннями доцільності застосування Кайдзену в іранських книгозбірнях, варто назвати таких бібліотечних фахівців як: Ш. Тафреші [6], М. Аміні Магдієг [5], З. Бахадорпур [4], М. Тавасолі [4], А. Санатджу [7] та ін.

Дослідження стосовно можливостей впровадження та готовності

* Кайдзен – «безперевне вдосконалення», поліпшення або «зміна на краще» (похідне від японських слів каі – зміна, і дзен – добре або на краще). Це комплексна концепція, яка охоплює філософію, теорію, інструментарій менеджменту та фокусується на безперервному вдосконаленні виробничих процесів, розробленні допоміжних бізнес-моделей. Основна технологія Кайдзену – виробничий менеджмент, який передбачає організацію, управління, кваліфікаційні заходи, систематику, міри заохочення.

іранських книгозбірень здійснювати діяльність, дотримуючись принципів Кайдзену, виконувались у публічних бібліотеках Керману, Центральної бібліотеці Astan Quds Razavi у Мешхеді, у Національній бібліотеці та архіві ІРІ. Результати досліджень засвідчили доцільність впровадження Кайдзену та його позитивний вплив на бібліотечні процеси. Так, фахівцями Національної бібліотеки Ірану Ш. Тафреші та З. Сафаві було здійснено дослідження щодо можливості та необхідності упровадження системи 5 S у Національній бібліотеці Ірану, результати якого вказали на необхідність імплементування практики Кайдзен у діяльність бібліотеки [6]. Стосовно введення принципів Кайдзен у інших бібліотеках країни, то варто згадати дослідження, проведені Ф. Нушінфар та М. Аміні Магдіег щодо застосування ключових принципів успіху 5 S у публічних бібліотеках Керману, які знаходяться під юрисдикцією Фонду публічних бібліотек Ірану [5]. Питаннями щодо рівня готовності до впровадження методології 5S, визначенням необхідності та можливості впровадження 5S в одній з найдавніших публічних бібліотек Ірану та Ісламського світу, Центральної бібліотеці Astan Quds Razavi в Мешхеді, займалися іранські науковці З. Бахадорпур, М. Таджафарі, А. Санатджу [4].

Мета статті – висвітлити досвід запровадження японської концепції Кайдзен, визначити основні поняття філософської практики, проаналізувати вплив кайдзенівських ключових принципів 5 S на процеси діяльності книгозбірні.

Завдання дослідження полягають у вивченні досвіду упровадження інноваційного проєкту «Оперативний Кайдзен» (Kaizen-e amaliati) в Національній бібліотеці Ірану; розкритті інноваційних елементів системи розвитку бібліотечно-інформаційного комплексу з урахуванням принципів японської концепції Кайдзен на прикладі Національної бібліотеки та архіву ІРІ; здійсненні аналізу впливу застосування принципів 5 S на оптимізацію виробничих процесів в книгозбірні; визначенні можливого застосування інструментарію у системі вітчизняного бібліотечно-інформаційного комплексу.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні іранські фахівці зосереджують увагу на проблемах розширення та підвищення якості бібліотечних послуг, створення комфортного бібліотечного середовища, поєднання традиційних і інноваційних видів бібліотечного обслуговування з метою максимально повного задоволення сучасного споживача

якісним інформаційним продуктом. Науковці бібліотек розробляють підходи, методики, які істотно впливають на оптимізацію внутрішніх та зовнішніх форм наукової комунікації. Увага фахівців Національної бібліотеки Ірану спрямовується на вивчення таких аспектів як підвищення ефективності діяльності установи, розвиток високої корпоративної культури, встановлення та розширення довготермінових та взаємовигідних відносин з зарубіжними бібліотечно-інформаційними установами-партнерами, розроблення особливих підходів до користувачів бібліотеки, забезпечення конкурентоспроможності та процвітання організації. Разом з тим, розробляються різноманітні стандарти, проводяться навчання персоналу можливим методикам організації робочих процесів, здійснюється пошук шляхів оптимізації внутрішньо-бібліотечних процесів та ін. З огляду на вищепераховані аспекти зосередження дослідницької уваги бібліотечними фахівцями було визначено, що для стабільного розвитку книгозбірні набуває актуальності питання щодо необхідності розроблення системи безперервних покращень усіх процесів організації. Такий підхід до управління, на їх думку, пропонує японська концепція Кайдзен, яка ще задовго до цього здобула прихильність серед японських менеджерів і наразі поступово набуває популярності на підприємствах, організаціях та установах, незалежно від їх виду діяльності, у всьому світі.

Варто зазначити, що вперше філософія Кайдзен була застосована низкою японських компаній, зокрема компанією «Toyota» в період відновлення після Другої світової війни, і відтоді набула поширення у світовому масштабі. Власне, термін «кайдзен» став широко відомий завдяки однойменній книзі Масаакі Імаї «Kaizen: The Key to Japan's Competitive Success» («Кайдзен: ключ до успіху японських компаній»), виданій у 1986 р., і був прийнятий для визначення однієї з ключових концепцій менеджменту [2]. Це комплексна система «безперервного вдосконалення» або «поліпшення» та «зміни на краще», яка охоплює філософію, теорію та інструментарій менеджменту і фокусується на безперервному вдосконаленні процесів виробництва, розробках, допоміжних бізнес-процесах і управлінні, а також усіх аспектах функціонування організації, дозволяє досягти переваги в конкурентній боротьбі на сучасному етапі.

Система японського менеджменту має на увазі досягнення таких конкретних цілей, як підвищення ступеня задоволеності споживачів;

усунення втрат (тимчасових, фінансових, матеріальних та ін.); підвищення якості (товарів, послуг, взаємин, процесів, виконуваних завдань та ін.); зниження витрат на розроблення, виробництво, утримання резервів і розповсюдження. Відповідно до цього, основу управління Кайдзен утворюють дві головні складові: підтримання і вдосконалення. Підтримання розуміє дії, спрямовані на забезпечення наявних технологічних, організаційних та операційних стандартів, і їх підтримку за рахунок навчання співробітників та трудової дисципліни. Отже, уявлення про управління в системі японського менеджменту зводиться до підтримання та поліпшення стандартів діяльності підприємств.

Варто зазначити, що питання введення підходів японської концепції Кайдзен у діяльність Національної бібліотеки та архіву Ісламської Республіки Іран висувалось на порядок денний упродовж останніх років. Уже у вересні 2019 р. у НБА ІРІ було оголошено про запровадження інноваційного проєкту «Оперативний Кайдзен» (Kaizen-e amalīati), який базувався на концепції японської філософії Кайдзен [3]. Використання згаданої японської практики означало постійні і щоденні зусилля з пошуку, виявлення та вирішення виробничих і організаційних проблем, усунення недоліків і витрат із залученням усього трудового колективу. Головний принцип полягав у тому, що маленькі зміни дають великі зміни та на відміну від традиційної зосередженості тільки на суттєвих, важливих проблемах Кайдзен був покликаний приділити увагу усім недолікам, важливим як у масштабі усієї бібліотеки, так і дрібним, зосередженим на робочому місці. Для його успішної підготовки і подальшої реалізації було створено проєктно-цільову групу з креативних працівників бібліотеки, які супроводжували б інноваційний процес від ідеї до його реалізації. Для поступового вдосконалення ефективності роботи та зростання кадрового потенціалу співробітникам організації слід було дотримуватися 5-ти основних принципів роботи або ж, іншими словами, 5-ти принципів успіху японської філософії Кайдзен: Seiri – сортування; Seiton – упорядкування, акуратність, систематизація; Seiso – чистота; Seiketsu – стандартизація; Shitsuke – дисципліна [2].

Вищеперелічені елементи (принципи) можна використовувати не лише для зростання кадрового потенціалу, проте й підлаштовувати під всі аспекти життєдіяльності бібліотеки. Кайдзен починається з проблеми, або точніше, з визнання того, що вона існує. Якщо проблему не виявлено, то це означає, що й не має потреби в удосконаленні. У цьому

відмінність Кайдзен від традиційного менеджменту американської та європейської моделей, а саме – рішення всіх проблемних ситуацій безпосередньо на місці їх виникнення, тобто там, де продукту (послуги) додається споживча цінність. Загалом, принципи 5 S – це принципи організації робочого простору з метою створення оптимальних умов для виконання дій, підтримки порядку, чистоти, акуратності, а також економії часу і енергії. Запровадження принципів 5 S забезпечує міцний фундамент для подальших перетворень на будь-якому підприємстві чи установі.

У бібліотеках, що практикують Кайдзен, процес постійного покращення складає основну частину функціонування виробничого менеджменту, який охоплює:

- організацію (організаційну структуру, розподіл відповідальності, координацію, механізм контролю);
- управління (розмежування цілей, вибір тематики, формування команди);
- кваліфікаційні заходи (поведінковий тренінг, методичний тренінг);
- систематику (регулярність, документування, охоплення робочих бригад, інструменти);
- заохочувальна система (заохочення раціоналізаторства, спеціальні системи морального і матеріального заохочення) [1] .

Іранський науковець М. Х. Тавасолі, який займався вивченням перспектив впровадження 5 S в Інформаційному відділі Національної бібліотеки Ірану констатував, що запровадження практики Кайдзену були вкрай необхідним. Змін потребували, як облаштування робочих місць співробітників, де необхідно було позбутись всього зайвого, так і самоорганізація самих співробітників. Нагальним також поставало полегшення процесу замовлення і видачі літератури, оскільки через велику кількість печаток та шифрів, читачі досить часто припускались помилок при оформленні замовлень і, як наслідок, не отримували належної літератури і разом з тим забирали час у бібліотекарів. Також мали бути встановлені чіткі часові обмеження для використання комп'ютерного обладнання на одну особу, оскільки часто користувачі, очікуючи своєї черги, змушені були подовгу стояти в черзі і марнувати свій час [7]. Тобто, існуюча система потребувала вдосконалення, нових правил та рішень, зокрема щодо раціонального та ефективного використання часу. Запропонована система 5S була спрямована на

оптимізацію робочого часу та підтримку порядку на робочому місці, допомагала систематизувати дії з адаптації співробітників до нових правил. Необхідно відзначити, що, власне, рішення більшості проблем на будь-якому підприємстві лежить через організацію ефективної комунікації зі співробітниками. Основне завдання менеджерів, які сповідують цінності Кайдзен, – терпляче створювати найбільш просту і доступну систему подачі пропозицій щодо поліпшення робочого процесу «знизу». Саме налагоджений і безперервний зворотній зв'язок дозволяє чітко окреслити проблеми, обґрунтувати план дій і розробити комплекс коригуючих управлінських рішень. Безперервний процес вдосконалення – це не тільки вивчення нових методів та інструментів, а й інша форма співпраці, що передбачає самоорганізацію, особисту відповідальність усіх учасників, розвиток інноваційного потенціалу на підприємстві.

У широкому сенсі, Кайдзен – концепція забезпечення постійних поліпшень у всіх аспектах діяльності організації, або її окремих підрозділів за допомогою внутрішніх резервів, без залучення великих інвестицій ззовні. Інноваційна діяльність вимагає від управлінського персоналу та співробітників високого професіоналізму, прогресивного мислення та готовності до прийняття інновацій. Важливою складовою ефективного інноваційного процесу має бути створення умов підвищення продуктивності праці бібліотечних працівників, а саме: забезпечення свободи творчості та ініціативи, стимулювання та розвиток у людях творчої індивідуальності, створення умов для підвищення інноваційного потенціалу бібліотеки.

Упровадження інноваційної для іранської книгозбірні японської практики Кайдзен мало позитивні результати та сприяло покращенню діяльності у таких напрямках:

- забезпечення постійних поліпшень у всіх аспектах діяльності організації та окремих підрозділів за допомогою внутрішніх резервів, без залучення великих інвестицій ззовні;
- оптимізація виробничих процесів у книгозбірні, зокрема полегшення та пришвидшення їх виконання;
- підвищення якості (товарів, послуг, взаємин, процесів, виконуваних завдань та ін.);
- підвищення ступеня задоволеності користувачів;
- підтримання та поліпшення стандартів діяльності бібліотеки [7].

Як стверджує заступник директора Національної бібліотеки Ірану Ф. Хосраві, імplementування Кайдзену позитивно позначилося на багатьох аспектах роботи установи. Насамперед, це:

- активізація внутрішніх резервів бібліотеки без залучення великих інвестицій ззовні;
- оптимізація виробничих процесів у книгозбірні, дотримання стандартів бібліотечної діяльності;
- піднесення якості сервісної роботи, внутрішньоколективних відносин;
- підвищення рівня задоволеності користувачів організацією роботи бібліотеки;
- покращення корпоративної культури;
- розширення підприємницького сектору;
- поглиблення міжнародної співпраці книгозбірні [3].

У звіті про країну за 2019 р., представленому до Конференції директорів національних бібліотек Азії та Океанії (CDNLAO), у огляді основних або нових розробок, вказувалося на впровадження «Системи очищення 5s» у секторі публікацій та управління цифровою трансформацією та реінжиніринг бізнес-процесів з підходами Кайдзен в Національній бібліотеці Ірану, що вказує на вагомість такого нововведення як для самої установи, так і бібліотечно-інформаційного комплексу країни [8].

Варто зазначити, що Національна бібліотека та архів ІРІ, пересвідчившись на власному досвіді щодо доцільності й результативності використання підходів японської концепції Кайдзен, й надалі продовжує реалізовувати свою діяльність, дотримуючись ключових принципів успіху 5 S. З огляду на дієвість застосування концептуальних засад японського менеджменту у іранських книгозбірнях, зокрема Національній бібліотеці та архіві ІРІ, подальшого вивчення потребує питання стосовно визначення можливого застосування інструментарію кайдзенівської філософської практики у роботу Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

Висновки. Отже, впровадження японської концепції Кайдзен у Національній бібліотеці та архіві Ісламської Республіки Іран здійснило істотний вплив на оптимізацію діяльності усіх ланок організації, засвідчивши, що найбільшої ефективності можна досягти, враховуючи організаційний аспект розвитку. Організаційне навчання, адаптація

персоналу до змін, вдосконалення процесів управління та формування сильної корпоративної культури дають змогу створити підприємство майбутнього, цінності якого відповідають вимогам сучасного конкурентного середовища. В умовах процесів світової глобалізації, зарубіжний досвід є безцінним для України, а вивчення та освоєння методологічних основ Кайдзену важливе для формування основної стратегії розвитку вітчизняного бібліотечно-інформаційного комплексу.

Список бібліографічних посилань

1. Дем'янюк Л. М. Упровадження інноваційного проєкту «Оперативний кайдзен» (KAIZEN-E AMALIIATI) в роботу Національної бібліотеки Ісламської Республіки Іран». *Бібліотека. Наука. Комунікація. Від управління ресурсами – до управління знаннями* : матеріали Міжнар. наук. конф. (5–7 жовт. 2021 р.) / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України, Рада дир. наук. б-к та інформ. центрів акад. наук – членів МААН; відп. за вип. М. В. Іванова. Київ, 2021. С. 48–50.
2. Имаи Масааки. *Кайдзен: Ключ к успеху японских компаний*. Пер. с англ. И. Гутман. Москва, 2005. 274 с.
3. Aghaze prozheye behbude farayand ba ruykarde «kaizene amaliiati» dar ketabkhaneye melli. URL: <http://www.ibna.ir/fa/doc/naghli/280706/>.
4. Bahadorpoor Z., Tajafari M., Sanatjoo A. Implementation of 5S Methodology in Public Libraries: Readiness Assessment. *Library Philosophy and Practice* (e-journal). 2018. URL: <https://digitalcommons.unl.edu/libphilprac/1636/>
5. Nooshinfar Fatemeh, Mohammad Amini Mahdiyeh. Environmental status of the public libraries affiliated to Iran Public Libraries Foundation from the librarians' viewpoints based on the criteria of 5S symmetry system. *Research on Information Science and Public Libraries (Library Massage)*. 2012, №18(3). P. 375–389.
6. Tafreshi Sh., Safavi Z. Implementing 5S system in information department of Iranian National Library. *Journal of Political & Social Sciences*. 2014. №1(1). P. 19–29.
7. Tavasoli M. H. Iran 5 S services. URL: <https://www.iran-5s.com/download/ketbkhane-5s.pdf>
8. The 28th General Conference (Bali, Indonesia). The roles of national libraries for the nation's future development. Country report: Iran [Period Coverage: 1 January 2019 – 31 December 2019]. URL: https://www.ndl.go.jp/en/cdnla0/meetings/pdf/AR2020_Iran.pdf

References

1. Demianiuk, L. M. (2021, October 5–7) Uprovadzhennia innovatsiinoho proiektu "Operativnyi kaidzen" (KAIZEN-E AMALIIATI) v robotu Natsionalnoi

biblioteki Islamskoi Respubliki Iran" [Implementation of the innovative project "Operational Kaizen" (kaizen-e amaliyati) into the work of the national library of the Islamic Republic of Iran]. In *Library. Science. Communication. From resource management to knowledge management. Proceedings of the International Scientific Conference* (pp. 48-50), V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

2. Masaaki, Imai. (2005). *Kaizen: Klyuch k uspekhu yaponskikh kompaniy* [Kaizen: The key to Japan's competitive success]. (Gutman, I. (Trans.)). Moscow, Russia. [In Russian].

3. Aghaze prozheye behbude farayand ba ruykarde "kaizene amaliyati" dar ketabkhaneye melli [Start of the process improvement project with the "Operational Kaizen" approach in the National Library]. Retrieved from <http://www.ibna.ir/fa/doc/naghli/280706/> [In Persian].

4. Bahadorpoor, Z., Tajafari, M. & Sanatjoo, A. (2018). Implementation of 5S Methodology in Public Libraries: Readiness Assessment. *Library Philosophy and Practice* (e-journal). Retrieved from <https://digitalcommons.unl.edu/libphilprac/1636/> [In English].

5. Nooshinfar, Fatemeh, & Mahdiyeh, Mohammad Amini. (2012). Environmental status of the public libraries affiliated to Iran Public Libraries Foundation from the librarians' viewpoints based on the criteria of 5S symmetry system. *Research on Information Science and Public Libraries (Library Message)*, 18(3), 375-389. [In English].

6. Tafreshi Sh., & Safavi Z. (2014). Implementing 5S system in information department of Iranian National Library. *Journal of Political & Social Sciences*, 1(1), 19-29. [In English].

7. Tavasoli, M. H. Iran 5 S services. Retrieved from <https://www.iran-5s.com/download/ketbkhane-5s.pdf> [In English].

8. (2019). The 28th General Conference (Bali, Indonesia). The roles of national libraries for the nation's future development. Country report: Iran [Period Coverage: 1 January 2019 – 31 December 2019]. Retrieved from https://www.ndl.go.jp/en/cdnla0/meetings/pdf/AR2020_Iran.pdf [In English].

Liudmyla Demianiuk,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4242-8390>,

Candidate of Historical Sciences, Senior Researcher,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: mila_dem@ukr.net

THE JAPANESE CONCEPT OF KAIZEN AND THE 5 S KEY PRINCIPLES OF SUCCESS

The purpose of this research is to shed light on experience of implementing the innovative project "Operational Kaizen". The present study examines the influence of the Kaizen system on the quality of services provided in main library of Iran and the mediating role of Kaizen in the relationship between total quality management and organization's performance, describes the basic concepts of philosophical practice.

Research methodology is based on systemic and structural approaches, methods of logical and structural-functional analysis, etc. **Scientific novelty.** The peculiarities of the introduction of the Japanese philosophical practice of Kaizen into the work of the National Library of Iran are determined. Research will contribute to greater awareness of native experts, mastering foreign experience, developing organizational skills and improving the processes of domestic institutions. **Conclusions.** The research findings show that the success of any organization is highly dependent on choosing the right strategic orientation and there is a significant relationship between Kaizen principles and organizational performance. The implementation of the Japanese concept of Kaizen in the National Library of Iran has had a significant impact on optimizing the activities of all parts of the organization, proving that the greatest efficiency can be achieved given the organizational aspect of development. Organizational training, adaptation of staff to change, improvement of management processes and the formation of a strong corporate culture make it possible to create an enterprise of the future, the values of which meet the requirements of today's competitive environment.

Keywords: the Japanese concept of Kaizen, 5 key principles of success, 5 S, continuous improvement.

Стаття надійшла до редакції: 11.06.2022 р.

DOI: <https://doi.org/10.15407/np.66.070>

УДК 027.54(477-25)НБУВ: 027.081:024]«1990/2021»

Наталія Дмитрієва,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9423-0349>,

молодша наукова співробітниця,

відділ організації та обслуговування основним фондом,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

просп. Голосіївський, 3, Київ, 03039, Україна

e-mail: dmytrieva@nbuv.gov.ua

ІНФОРМАЦІЙНІ ЗАПИТИ ЧИТАЧІВ: ДИНАМІКА ТА ТЕНДЕНЦІЇ (1990–2021)

Мета статті полягає в аналізі інформаційних запитів користувачів на друковані видання з фонду основного зберігання Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, здійсненому в 2021 р., у зіставленні результатів попередніх досліджень (2008–2009 рр., 2004 р., 1990-х років), відстеженні динаміки, визначенні тенденцій, виявленні перспектив подальших розвідок у цьому напрямі, можливостей практичного застосування результатів дослідження, розвитку методичного інструментарію та інформаційної бази дослідження інформаційних запитів користувачів. **Методологія дослідження.** Дослідження інформаційних запитів користувачів здійснювалися на основі комплексного підходу з використанням методів статистичного, порівняльного, контент-аналізу. Інформаційною базою дослідження слугували замовлення користувачів на друковані видання з фонду основного зберігання Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, відповіді на ці замовлення, дані досліджень попередників за 2008–2009 рр., 2004 р. та 1990-ті роки. Опрацювання даних здійснювалося за допомогою програми Microsoft Excel. **Наукова новизна** дослідження полягає в аналізі інформаційних запитів користувачів на друковані видання за різними параметрами, розширенні цих параметрів порівняно з дослідженнями попередників, виявленні динаміки й тенденцій інформаційних запитів користувачів, визначенні перспектив розвідок у цьому напрямі й можливостей практичного застосування даних дослідження. **Висновки.** Проаналізовано інформаційні запити користувачів 2021 р. на друковані документи з фонду основного зберігання Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Проведено порівняння із запитами 2008–2009 рр., 2004 р., 1990-х ро-

ків. Виявлено динаміку й тенденції в цих запитах, проаналізовано їх причини. Аргументовано, що задля виявлення довгострокових тенденцій інформаційних запитів користувачів, які відображають їхні інформаційні потреби, необхідний періодичний моніторинг цих запитів. Перспективою розвідок у цьому напрямі є зіставлення аналізу інформаційних запитів на друковані видання, електронні документи, online-ресурси й online-запити з мережі Інтернет, а також вивчення інформаційних потреб користувачів за допомогою анкетування. Результати моніторингів інформаційних потреб користувачів необхідно враховувати на практиці при створенні електронних копій документів, комплектуванні фонду, його популяризації задля підвищення використання фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського та інтересу до бібліотеки. Виокремлено проблеми в методиці дослідження інформаційних запитів користувачів, насамперед, – відсутність електронної бази даних замовлень користувачів, відповідей та виданих документів.

Ключові слова: інформаційні запити користувачів, інформаційні потреби, моніторинг замовлень користувачів, попит на видання, категорії користувачів, фонд основного зберігання, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.

Актуальність теми дослідження. Одним із найголовніших об'єктів дослідження бібліотекознавства в мінливому й динамічному світі є користувач бібліотеки, його інформаційні потреби. Вивчення інформаційних потреб користувачів та найдоступніших шляхів їхнього задоволення є необхідним для формування стратегії суспільства знань, долучення громадян до інформаційної культури, сприяння всебічному розвитку особистості, що є ключовим при побудові гармонійного, успішного, стабільного суспільства.

Поєднання функцій національної бібліотеки з науковим статусом установи зумовлює напрями й пріоритети стратегічного розвитку Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі НБУВ). Бібліотека функціонує як комплексна науково-дослідна установа та головний бібліотечно-інформаційний центр України. Одним із основних завдань НБУВ є забезпечення інформаційних, науково-дослідних, освітніх, культурних та інших потреб користувачів, організація доступу до фонду [6].

Одними з найважливіших перспективних напрямів наукової діяльності НБУВ згідно зі Статутом є інтеграція та використання інформаційних ресурсів, формування фондів, бібліотечних баз знань, проблеми управління знаннями в бібліотеках [6].

Вивчаючи й аналізуючи інформаційні запити читачів, маємо змогу дізнатись, як використовуються фонди, виявити попит на певні видання, простежити характер уподобань різних категорій читачів, деякою мірою коло інтересів, психологію користувачів. Цей напрям роботи дає можливість досліджувати й суспільні читацькі інтереси, інформаційні потреби, пріоритети, оскільки користувачами бібліотеки, згідно з її правилами користування, є різні категорії громадян і колективних установ. Періодичний моніторинг інформаційних запитів користувачів дозволить відстежити динаміку, тенденції в цьому напрямі, стане одним з орієнтирів удосконалення бібліотечної діяльності, сприятиме підвищенню ефективності обслуговування сучасних користувачів [2].

Аналіз досліджень і публікацій. Оскільки тема дослідження інформаційних потреб користувачів бібліотек є актуальною, до неї звертались у багатьох публікаціях, у більшості аналізуючи запити на електронні ресурси й каталоги. Зокрема, у НБУВ О. Лопата здійснювала моніторинг інформаційних потреб користувачів бази даних періодичних видань електронного каталогу [10], а також зверталася до теми електронних журналів у сучасній системі бібліотечно-інформаційних послуг [9] та практики використання електронних інформаційних ресурсів читачами сучасної наукової бібліотеки [11], Н. Каліберда проводила моніторинг електронного каталогу й вивчала його використання [4], Т. Коваль досліджувала електронні інформаційні ресурси у системі бібліотечно-інформаційних послуг (на прикладі обслуговування в залах гуманітарного профілю) [7].

У статті «Інформаційні запити читачів наукової бібліотеки: основні пріоритети та шляхи їх дослідження» представлено аналіз запитів на друковані документи за тематичними рубриками, роками видання та географією створення документів [1]. У дисертаційному дослідженні Т. Коваль «Еволюція структури читацького складу наукової бібліотеки (у 90-х роках ХХ ст.)» проаналізовано динаміку користування НБУВ різними категоріями читачів та їхнім профілем відповідно до бібліотечно-бібліографічної класифікації наук [5]. Кількість незадоволених замовлень користувачів на видані документи з фонду основного зберігання (далі ФОЗ) НБУВ вивчала й аналізувала О. Яковенко в дисертаційному дослідженні «Організаційно-технологічні аспекти використання інформаційних ресурсів у наукових бібліотеках (1918–2004 рр.)» [12].

Мета статті полягає в аналізі інформаційних запитів користувачів на друковані видання з фонду основного зберігання Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, здійсненому в 2021 р., у зіставленні результатів попередніх досліджень (2008–2009 рр., 2004 р., 1990-х років), відстеженні динаміки, визначенні тенденцій, виявленні перспектив подальших розвідок у цьому напрямі, можливостей практичного застосування результатів дослідження, розвитку методичного інструментарію та інформаційної бази дослідження інформаційних запитів користувачів.

Виклад основного матеріалу. Дослідження інформаційних потреб користувачів є актуальною та нагальною потребою сучасних бібліотек світу. Так, ключовим у стратегічному плані найкрупнішої у світі за кількістю фонду (170 млн одиниць) Бібліотеки Конгресу (США) на 2019–2023 рр. є доступність фондів та підвищення їх використання («книга, яка використовується, слугує більш високій цілі, ніж та, яку просто зберігають») завдяки «залученню, натхненню, інформуванню її користувачів» [15]. Щоб бібліотека досягла успіху, необхідно, щоб її фонди, програми, послуги були доступними й використовувалися [15]. Тобто вивчення використання фондів, а також шляхів і методів підвищення їхнього використання є достатньо пріоритетним та актуальним завданням бібліотеки.

Моніторинг інформаційних запитів користувачів дасть змогу встановити, які видання першочергово потребують електронної копії документів, що допоможе досягнути принципу більшої доступності фондів («ми робимо наш інтелектуальний спадок доступним кожному для дослідження, натхнення та задоволення» [14], як висловились мадам Керол Блек, голова Британської Бібліотеки у передмові до стратегічного плану Бібліотеки на 2015–2023 рр.). Одним із векторів розвитку Німецької національної бібліотеки є інтеграція та організація [13]. Моніторинг, аналіз інформаційних запитів користувачів має знадобитись і в цьому аспекті. Багато користувачів досліджують суміжні дисципліни, що свідчить про інтеграцію наук. Це має впливати і на функціонування різних сервісів у Бібліотеці. Змушують замислитися тези стратегії Німецької національної бібліотеки: «Тільки те, що змінюється, залишається», «Ми не просто хочемо реагувати на соціальні події, ми хочемо активно допомагати формувати майбутнє» [13]. Тобто знаючи інформаційні потреби користувачів, можна сприяти й

стимулювати їх задоволення на вищому науковому, професійному, культурному, духовному рівнях, надаючи користувачам доступ до різних джерел інформації, особливо приділяючи увагу достовірним і ґрунтовним.

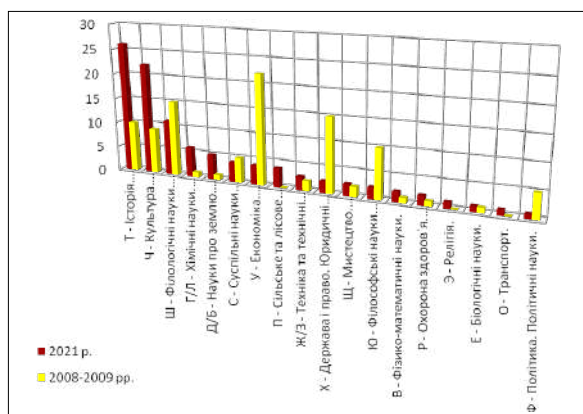
Моніторинг інформаційних запитів користувачів у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського проводився у червні 2021 р. При прийманні документів і відповідей із книгосховища було опрацьовано 1284 читацьких замовлення на ці документи та проаналізовано за такими параметрами: тематикою документів відповідно до бібліотечно-бібліографічної класифікації наук; категоріями користувачів та їхнім профілем відповідно до бібліотечно-бібліографічної класифікації наук; роками видання, мовою документів, видами видань: книжкові, періодичні, цінні видання з фонду колекцій, автореферати дисертацій, збірники наукових праць / матеріали конференцій; співвідношенням виданих документів і відповідей, типологією цих відповідей.

Тематичний аналіз замовлень виявив, що найбільшим попитом користуються документи гуманітарного профілю – 75% від загальної кількості замовлень (природничо-технічного – 25%). Порівняно з дослідженнями 2008–2009 рр., проведеними Л. Беліною, Л. Коновал, Ю. Голубевим, де лідером у попиті також були документи гуманітарного профілю, але в іншому співвідношенні: 93% – документи з гуманітарних наук; 7% – природничо-технічних [1], спостерігаємо тенденцію до збільшення відсотка документів природничо-технічного профілю (на 18%) порівняно з 2008–2009 рр.

На першому місці за попитом (25,7% від загальної кількості замовлень) – документи з історичних наук (2008–2009 рр. – 10%, показник збільшився у 2,6 рази); на другому місці (22,1% замовлень) – документи з питань культури, науки, освіти (2008–2009 рр. – 9%, показник збільшився у 2,5 рази); на третьому місці (11% замовлень) – документи з філологічних наук, художньої літератури (2008–2009 рр. – 15%, показник зменшився на 4%); далі (5,4% замовлень) – література з хімічних наук (2008–2009 рр. – лише 1%); 4,6% замовлень – документи з наук про Землю (2008–2009 рр. – природничі науки на рівні 1% замовлень). У дослідженнях 2008–2009 рр. лідером у замовленнях були документи економічного профілю – 22% від загальної кількості (2021 р. – лише 4% замовлень, показник зменшився у 5,5 разів), далі йшли документи з юридичних наук – 15% (2021 р. – лише 2,4% замовлень, по-

казник зменшився у 6 разів) та філологічних наук – також 15%. Зменшився попит на документи з філософських наук і психології у 4,3 рази (2,3% проти 10% у 2008–2009 рр.). Тобто за дванадцять-тринадцять років відбулася зміна у затребуваності документів гуманітарного профілю: з економічних та юридичних на документи з історичних наук та з питань культури, науки, освіти. Документи з філологічних наук як були затребуваними, так ними й лишаються.

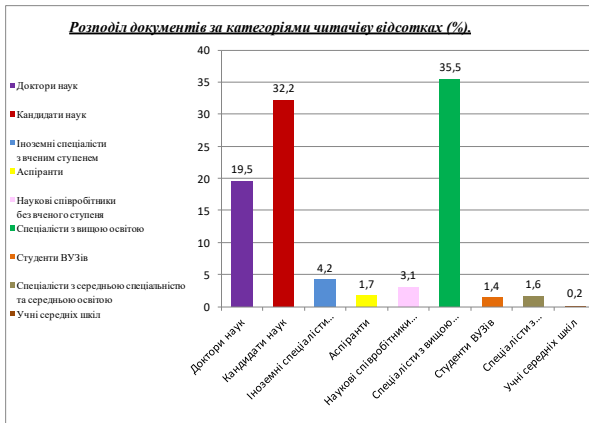
Діаграма 1 відображає динаміку замовлення документів за тематичним розподілом у 2021 р. та 2008–2009 рр. у порівнянні.

Діаграма 1. Розподіл документів за тематичними рубриками (%)

Аналіз замовлень за категорією користувачів виявив: фахівці з науковим ступенем становлять найбільшу від загальної кількості замовлень (56,5%) (кандидати наук – 32,8%, доктори наук – 19,5%, іноземні спеціалісти з науковим ступенем – 4,2%), аспіранти – 1,7%, наукові співробітники без наукового ступеня – 3,1%; спеціалісти з вищою освітою – 35,5%, студенти закладів вищої освіти – 1,4%, спеціалісти з середньою спеціальністю та середньою освітою – 1,6%, учні середніх шкіл – 0,2% замовлень.. Тобто документи з ФОЗ затребувані як науковцями, так і спеціалістами з вищою освітою. Проте в дисертаційному дослідженні 1990-х років Т. Коваль протилежна статистика: на той час перевагу мали фахівці без наукового ступеня [5].

Діаграма 2

Аналіз замовлень за шифрами спеціальностей користувачів дещо відрізняється від тематичного спрямування документів. Користувачі з гуманітарним профілем становлять 66% замовлень від загальної кількості (проти 75% замовлень на документи з гуманітарних наук), природничо-технічним – 34% (проти 25% замовлень на документи з природничо-технічних наук). Найбільше замовлень від користувачів історичного профілю – 25% (також і літератури з історичної тематики – 26%). Далі за рейтингом – 13% – читачі з географічним профілем (але документи цього спрямування становлять лише 5% замовлень, тобто менше у 2,6 разів); 11% – користувачі з профілем культура, наука, освіта (замовлень на документи цього спрямування – 22%, більше у 2 рази); 10% – читачі з філологічним профілем (замовлень на документи цієї тематики 11%); 9% – читачі з економічним профілем (замовлень на документи цього спрямування лише 4% замовлень, менше у 2,2 рази).

Наявна деяка невідповідність у відсотковому співвідношенні фаху читачів та тематики замовлених ними документів. Порівняно з даними дисертаційного дослідження Т. Коваль (1990-ті роки), де найчисельнішу групу читачів НБУВ становили спеціалісти економічного профілю, у 2021 р. кількість фахівців економічної галузі зменшилась у 2,2 рази (9% замість 19,63%); кількість спеціалістів юридичного профілю зменшилась у 5 разів (2% замість 10,3%); збільшилася кількість фахівців історичного спрямування в 5 разів (25% замість 5%); кількість спеціалістів із філологічних

наук зменшилась на 4,6% (10% замість 14,6%). Тобто у замовленнях переважають документи спеціалістів історичного профілю, а не економічного, як 20–30 років тому, а також географічного профілю, а не юридичного; кількість документів, затребуваних філологами, залишається незмінною.

Аналіз замовлень за роками видання виявив такі співвідношення: 44% від загальної кількості становлять замовлення 1991–2021 рр. (періоду незалежної України) – за 30 років: 1991–2000 рр. – 17%, 2001–2010 рр. – 17%, 2011–2021 рр. – 10%; 42% становлять замовлення 1918–1990 рр. (радянського періоду) – за 72 роки; 14% становлять замовлення до 1917 р. (до Жовтневого перевороту). Тобто попит мають документи різних періодів. Проте в дослідженнях 2008–2009 рр. основна кількість (75%) припала на нові на той час видання (2001–2009) [1].

Аналіз замовлень за мовою документів свідчить про таке: 60% від загальної кількості становлять замовлення на документи російською мовою, 37% – видані українською мовою, 3% – видані іншими мовами. У дослідженнях 2008–2009 рр. майже протилежна статистика: замовлення на документи українською мовою становили 57%, російською – 32%, дво- та багатомовні видання з домінуванням української мови – 2%, з домінуванням російської – 1%, документи, які не мали відповідної вказівки про мову видання у бібліографічному описі – 8% серед зареєстрованих замовлень [1]. Зменшення на 20% замовлень на документи, видані українською мовою, можна пояснити підвищенням попиту на документи радянського періоду, відсутні в Інтернеті, які видавалися переважно російською мовою.

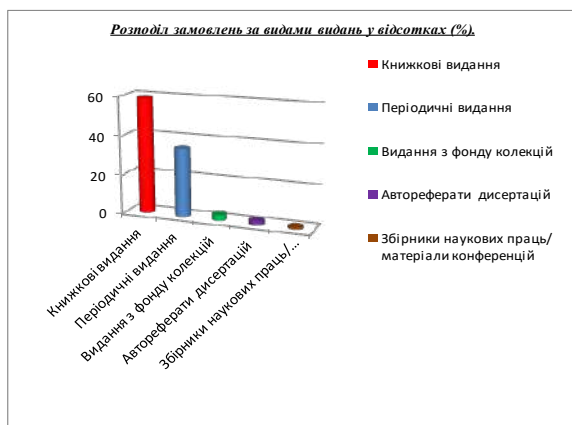
Діаграма 3 відображає динаміку замовлення документів за мовами видання у 2021 р. та 2008–2009 рр. у порівнянні.

Діаграма 3. Розподіл документів за мовою документів (%)

За видами видань спостерігаємо таку статистику: 59% від загальної кількості замовлень припадає на книжкові видання, 35% – на періодичні. Видання з фонду колекцій становлять 3% замовлень, автореферати дисертацій – 2% замовлень, збірники наукових праць, матеріали конференцій – 1%. Тобто основна кількість замовлень припадає на книжкові видання, значно відстають у попиті періодичні видання, решта видань становлять лише 6% замовлень (діаграма 4).

Діаграма 4

Із проаналізованих 1284 замовлень документи було видано на 91% замовлень, незадоволеними залишилося 9% замовлень. Із них відмови становлять 55,8% відповідей (документи відсутні у НБУВ – 43,3%, відсутні у фонді з невідомих причин – 9,2%, утрачені – 1,7%, немає на місці – 1,7%), тимчасово незадоволені – 42,5% (35% – тимчасово видані іншим відділам, 7,5% – за номером іншого читача), відповіді щодо необхідності перевірки шифрів документів у каталозі становлять 1,7% відповідей. Тобто на основну кількість замовлень видаються документи. Переважна кількість відмов надходить на документи до 1940 р., відсутні в каталогах НБУВ. Порівняно з дисертаційним дослідженням О. Яковенко (2004) кількість незадоволених замовлень зменшилась на 5,9% [12].

Аналіз результатів моніторингу виявив проблеми в методиці дослідження інформаційних запитів користувачів, в основному – це відсутність електронної бази даних замовлень користувачів та виданих на ці за-

мовлення документів, яка повинна значно полегшити аналіз замовлень за різними параметрами й періодами, зробити цей моніторинг динамічнішим і продуктивнішим. Загальнобібліотечна система автоматизації бібліотек у НБУВ, призначена для автоматизації комплексу бібліотечно-технологічних процесів, є багатовекторним інструментом для статистичних досліджень процесу обслуговування користувачів, задоволення поточних інформаційних потреб та прогнозування майбутніх, дає змогу зробити таку базу даних, крім того вже існує база даних «Читачі НБУВ», база даних «Відмови користувачам НБУВ» та інші спеціалізовані бази даних [8].

Введення електронного замовлення документів у відділі організації та обслуговування основним фондом, яке планувалося вже багато років, але не було реалізовано з різних причин, зробило би можливим віддалене замовлення основної кількості документів, що крім економії часу й сил користувачів і співробітників НБУВ, автоматично створило би базу даних інформаційних запитів користувачів.

Висновки. Аналіз інформаційних запитів користувачів виявив, що найбільшим попитом користуються документи з гуманітарних наук, їх замовляють утричі більше, ніж видання з природничо-технічних наук. Це свідчить про те, що спеціалісти природничо-технічних наук знаходять потрібну їм інформацію в інших ресурсах та іншим засобом. У 2008 р. популярністю користувалися онлайнві науково-інформаційні ресурси, на них припадала основна частка користувацьких сесій спеціалістів фізико-технічних, математичних, хімічних, біологічних наук. Але спостерігаємо тенденцію до збільшення відсотка документів природничо-технічного профілю порівняно з 2008–2009 рр. Це свідчить про збільшення попиту на документи радянського періоду, в основному на фахові журнали, які відсутні в Інтернеті. Серед замовлень на документи гуманітарного профілю найбільший відсоток становлять документи з історичних наук, документи з питань культури, науки, освіти, з філологічних наук, художньої літератури, що також пояснюється відсутністю їх у мережі Інтернет. Серед документів природничо-технічного профілю у найбільшому попиті – документи з хімічних наук та документи з наук про Землю. Порівняно з 2008–2009 рр. лідером залишаються документи з гуманітарних наук. Спостерігаємо тенденцію збільшення попиту на видання історичного спрямування, з питань культури, науки, освіти, документи з хімічних наук та хімічної техно-

логії, наук про Землю та тенденцію зменшення попиту на юридичну, економічну літературу, документи з філософських наук та психології. Це також пояснюється відсутністю цих документів у мережі Інтернет. Спостерігається тенденція до зменшення попиту на нові видання, хоча вони також затребувані. Значною мірою це пов'язано зі збільшенням попиту на документи, відсутні в Інтернеті (в основному до 1917 р. та 1918–1990 рр.). Наявна деяка невідповідність у відсотковому співвідношенні фаху читачів і тематики замовлених ними документів, що може свідчити як про різноплановість інтересів читачів, так і про інтеграцію наук, потребу користувачів вивчати суміжні науки, а також про необхідність працювати в інших сферах не за основним профілем. Документи з ФОЗ найбільш затребувані як кандидатами та докторами наук, так і спеціалістами з вищою освітою. Порівняно з дослідженням 1990-х років, відсоток читачів із науковим ступенем збільшився та став переважати. Збільшився також попит на російськомовні видання порівняно з 2008–2009 рр., що пов'язано зі збільшенням відсотка замовлень видань радянського та дореволюційного періоду, де переважали російськомовні видання. Спостерігаємо тенденцію незначного зниження кількості незадоволених замовлень користувачів порівняно з 2004 р. Це відбулося завдяки комплексу робіт, спрямованих на зменшення кількості незадоволених замовлень з ФОЗ НБУВ.

Перспективою розвідок у цьому напрямі є співставлення аналізу інформаційних запитів на друковані видання, електронні документи, онлайн-ресурси та онлайн-запити з мережі Інтернет, які можливо отримати за допомогою деяких інтернет-ресурсів. Доцільним є також вивчення інформаційних запитів та потреб користувачів за допомогою анкетування, яке вже проводилося в НБУВ різними дослідниками. Тобто є сенс у проведенні періодичного комплексного моніторингу інформаційних потреб, запитів користувачів НБУВ різними методами.

Результати дослідження дають можливість виявити популярні, затребувані видання, що необхідно враховувати при комплектуванні бібліотечного фонду, першочерговій електронній копії таких видань. У подальшому можливо висвітлювати статистику замовлених документів, популяризувати видання, присвячені певним подіям з історії України або є настільними книгами великих і всесвітньо відомих особистостей, зокрема з колекційного фонду, розміщувати ці видання в електронному вигляді та з посиланням на друкований аналог на веб

порталі НБУВ задля підвищення зацікавленості користувачів певними виданнями та інформацією, створення своєрідної «моди на видання», що сприятиме підвищенню використання фонду, популяризації видань, які є національним, культурним, духовним надбанням України й світу. На цій базі стає можливим і проведення форумів, дискусій з експертами, клубів різних напрямів, тобто комунікація, підвищення інтересу до бібліотеки, її фондів.

Список бібліографічних посилань

1. Беліна Л., Голубєв Ю., Коновал Л. Інформаційні запити читачів наукової бібліотеки: основні пріоритети та шляхи їх дослідження. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. Київ. 2010. Вип. 28. С. 7–17. URL: http://np.nbu.gov.ua/doc/npnbuimviv_2010_28_1.
2. Желай О. Інформаційні запити як орієнтир удосконалення бібліотечної діяльності. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2011. Вип. 30. С. 262–269. URL: <http://irbis-nbu.gov.ua/everlib/item/er-0000001658>.
3. Жиланська О., Гербут М. Користувачі науково-технічних послуг Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: структурні зрушення. *Вісник Львівського університету (Серія «Економіка»)*. 2008. Вип. 39. С. 165–169.
4. Каліберда Н. Моніторинг і використання електронного каталогу НБУВ. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2002. Вип. 8. С. 510.
5. Коваль Т. *Еволюція структури читацького складу наукової бібліотеки (у 90-х роках ХХ ст.)* : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.08 / Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ. 2005. 19 с.
6. Коваль Т., Кулаковська Т. Напрями та пріоритети стратегічного розвитку національного наукового бібліотечно-інформаційного комплексу. *Бібліотека. Наука. Комунікація. Розвиток бібліотечно-інформаційного потенціалу в умовах цифровізації* : матеріали Міжнар. наук. конф. (6–8 жовт. 2020 р.) / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України, Рада дир. наук. б-к та інформ. центрів акад. наук – членів МААН; відп. за вип. М. В. Іванова. Київ, 2020. С. 51–55. URL: nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0003836.
7. Коваль Т., Смоляр І., Туровська Л. Електронні інформаційні ресурси у системі бібліотечно-інформаційних послуг НБУВ (на прикладі обслуговування в залах гуманітарного профілю). *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2006. Вип. 16. С. 26–40.
8. Коновал Л. Функціональні можливості САБ «РБІС64» у дослідженні інформаційних потреб користувачів бібліотеки. *Наукові праці Національ-*

ної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 2013. Вип. 38. С. 264–279. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/npbuimviv_2013_38_21.

9. Лопата О. Електронні журнали в сучасній системі бібліотечно-інформаційних послуг. *Вісник Книжкової палати*. 2009. № 10. С. 25–28.

10. Лопата О. Моніторинг інформаційних потреб користувачів БД періодичних видань електронного каталогу Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. Київ, 2006. Вип. 16. С. 17–26.

11. Лопата О. Практика використання електронних інформаційних ресурсів читачами сучасної наукової бібліотеки. *Вісник Книжкової палати*. 2010. № 5. С. 35–38.

12. Яковенко О. Г. *Організаційно-технологічні аспекти використання інформаційних ресурсів у наукових бібліотеках (1918–2004 рр.)*: дис. ... канд. іст. наук : 07.00.08 / Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2005. 210 арк.

13. Deutsche National Bibliothek. Strategie und Innovation. URL: https://www.dnb.de/DE/Ueber-uns/Strategie/strategie_node.html.

14. Our vision. British Library. URL: <https://www.bl.uk/about-us/our-vision>.

15. The FY2019-2023 Strategic Plan of the Library of Congress. URL: <https://www.loc.gov/strategic-plan/>.

References

1. Belina, L., Holubiev, Yu., & Konoval, L. (2010). Informatsiini zapyty chytachiv naukovoї biblioteki: osnovni priorytety ta shliakhy yikh doslidzhennia [Information requests of readers of the scientific library: the main priorities and ways of their research. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho*, 28, 7-17. Retrieved from http://np.nbuv.gov.ua/doc/npbuimviv_2010_28_1 [In Ukrainian].

2. Zhelai, O. (2011). Informatsiini zapyty yak oriientyr udoskonalennia bibliotечної diialnosti [Information requests as a reference point for improving library activities. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho*, 30, 262-269. Retrieved from <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0000001658> [In Ukrainian].

3. Zhylianska, O., & Herbut, M. (2008). Korystuvachi naukovo-tekhnichnykh posluh Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho: strukturni zrushennia [Users of scientific and technical services of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine: structural changes. *Bulletin of Lviv University (Series "Economics")*. *Visnyk Lvivskoho universytetu (Serii "Ekonomika")*, 39, 165-169. [In Ukrainian].

4. Kaliberda, N. (2002). Monitorynh i vykorystannia elektronnoho katalogu NBUV [Monitoring and use of the NBUV electronic catalog. Scientific works of

the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho*, 8, 510-515. [In Ukrainian].

5. Koval, T. (2005). *Evolutsiia struktury chytatskoho skladu naukovoï biblioteky (u 90-kh rokakh 20 stolittia)* [Evolution of the structure of the readership of the scientific library (in the 90s of the twentieth century)]. (Extended abstract of PhD dissertation). V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

6. Koval, T., & Kulakovska, T. (2020, October). Napriamy ta priorityety stratehichnoho rozvytku natsionalnoho naukovoï bibliotekho-informatsiinoï kompleksu [Directions and priorities of strategic development of the national scientific library and information complex]. In *Library. Science. Communication. Proceedings of the International Scientific Conference* (pp. 51-55), V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine. Retrieved from <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0003836> [In Ukrainian].

7. Koval T., & Smoliar I., & Turovska L. (2006). Elektronni informatsiini resursy u systemi bibliotekho-informatsiinykh posluh NBUV (na prykladi obsluhovuvannia v zalakh humanitarnoho profilu) [Electronic information resources in the system of library and information services of the VNLU (on the example of service in the halls of the humanitarian profile)]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho* [Scientific works of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine], 16, 26-40. [In Ukrainian].

8. Konoval, L. (2013). Funktsionalni mozhlyvosti SAB "IRBIS64" u doslidzhenni informatsiinykh potreb korystuvachiv biblioteky [Functional capabilities of SAB "IRBIS64" in the study of information needs of library users]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho* [Scientific works of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine], 38, 264-279. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/npnbuimviv_2013_38_21 [In Ukrainian].

9. Lopata, O. (2009). Elektronni zhurnaly v suchasniï systemi bibliotekho-informatsiinykh posluh [Electronic journals in the modern system of library and information services]. *Bulletin of the Book Chamber*. *Visnyk Knyzhkovoï palaty*, 10, 25-28. [In Ukrainian].

10. Lopata, O. (2006). Monitorynh informatsiinykh potreb korystuvachiv bazy danykh periodychnykh vydan elektronnoho katalogu Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho [Monitoring of information needs of users of the database of periodicals of the electronic catalog of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho* [Scientific works of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine], 16, 17-26. [In Ukrainian].

11. Lopata, O. (2010). Praktyka vykorystannia elektronnykh informatsiinykh resursiv chytachamy suchasnoï naukovoï biblioteky [The practice of using electronic resources of the modern scientific library].

information resources by readers of the modern scientific library. *Bulletin of the Book Chamber*]. *Visnyk Knyzhkovoï palaty*, 5, 35-38. [In Ukrainian].

12. Yakovenko, O. (2005). *Orhanizatsiino-tekhnohichni aspekty vykorystannia informatsiinykh resursiv u naukovykh bibliotekakh (1918–2004 rokakh)* [Organizational and technological aspects of the use of information resources in scientific libraries (1918–2004)]. (Extended abstract of PhD dissertation). Natsionalna biblioteka Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho, Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

13. German National Library. Strategy and innovation. Retrieved from https://www.dnb.de/DE/Ueber-uns/Strategie/strategie_node.html [In German].

14. Our vision. British Library. Retrieved from <https://www.bl.uk/about-us/our-vision>.

15. The FY2019-2023 Strategic Plan of the Library of Congress. Retrieved from <https://www.loc.gov/strategic-plan/>.

Natalia Dmitrieva,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9423-0349>,

Junior Researcher,

Department of Organization and Maintenance of Fixed Assets,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

3, Holosiivskyi Ave., Kyiv, 03039, Ukraine

e-mail: dmytrieva@nbuv.gov.ua

READERS' INFORMATION REQUESTS: DYNAMICS AND TRENDS (1990–2021)

The purpose of the article consists in the analysis of information requests of users for printed editions from the fund of the main storage of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, carried out in 2021, in the comparison of the results of previous studies (2008–2009, 2004, 1990s), tracking dynamics, determining trends regarding these requests, identifying prospects for further exploration in this direction, opportunities for practical application of research results, development of methodological tools and an information base for researching users' information requests. **Research methodology:** Research of information requests of users was carried out on the basis of a comprehensive approach using methods of statistical, comparative, and content analysis. The information base of the research was served by user orders for printed publications from the main storage fund of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, responses to these orders, and data from predecessor studies for 2008–2009, 2004, and the 1990s. Data processing was carried out using Microsoft Excel. **The scientific novelty** of the study consists in the analysis of users' information requests for printed publications according to various parameters, the expansion of these parameters in comparison with the

studies of predecessors, the identification of the dynamics and trends of users' information requests, the determination of prospects for exploration in this direction and the possibilities of practical application of the research data. **Conclusions:** The information requests of users in 2021 for printed documents from the fund of the main storage of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine were analyzed. A comparison was made with the requests of 2008-2009, 2004, 1990s and Dynamics and trends in these requests are identified and their reasons are analyzed. In order to identify long-term trends in users' information requests that reflect their information needs, periodic monitoring of these requests is necessary. The prospect of intelligence in this direction is the comparison of the analysis of information requests for printed publications, electronic documents, online resources and online requests from the Internet, as well as the study of information needs of users using questionnaires. The results of monitoring users' information needs must be taken into account in practice when creating electronic copies of documents, when stocking the fund, and promoting it in order to increase the use of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine's funds and interest in the library. The identified problems in the research methodology of users' information requests are, first of all, the lack of an electronic database of user orders, responses, and issued documents.

Keywords: information requests of users, information needs, monitoring of user orders, demand for publications, categories of users, main storage fund, V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 27.06.2022 р.

DOI: <https://doi.org/10.15407/np.66.086>

УДК 351 (477)

Майя Іванова,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0243-3478>,

наукова співробітниця,

відділ теорії та історії бібліотечної справи,

Інститут бібліотекознавства,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна

e-mail: ivanova@nbuv.gov.ua

ІННОВАЦІЙНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В УКРАЇНІ: НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Мета статті – акцентувати увагу на актуальному нормативно-правовому забезпеченні реалізації інноваційних трансформацій в Україні в умовах сьогоднішніх історичних викликів, які диктують нові вимоги до соціально-економічного розвитку, пов’язаного з посиленням обороноздатності країни, формулюванням національних стратегій розвитку, майбутньою відбудовою територій України. **Методологія дослідження** ґрунтується на системному та структурному підходах, на методах порівняльного, логічного та структурно-функціонального аналізу, включаючи міждисциплінарний підхід. **Наукова новизна.** Визначено актуальність інноваційної трансформації в умовах євроінтеграції. Вказано на важливості інноваційного розвитку України в умовах повномасштабної війни. Розкрито нормативно-правові акти, які регулюють інноваційну діяльність. У **висновках** наголошено, що останні геополітичні виклики для України посилили актуальність розвитку національної наукової системи підтримки знань та інновацій. Для того, щоб національна наука приносила максимальну користь майбутній післявоєнній економіці, необхідна системна перебудова її відносин. Комбінація системи безпеки, науки, освіти та бізнесу забезпечує трансформацію передових технологій, та створює передумови для розвитку сильної та конкурентоздатної економіки.

Ключові слова: інновація, війна, пріоритетні напрями інноваційної діяльності, інноваційний розвиток бібліотек, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.

Актуальність теми дослідження. В умовах євроінтеграції особливої актуальності набувають питання правового забезпечення процесу інноваційних трансформацій ресурсів і послуг. Стратегія успішного розвитку національних економічних систем держав-лідерів останніми роками тісно пов'язана з лідерством у дослідженнях і розробках, появою нових знань, розвитком високотехнологічного виробництва і створенням масових інноваційних продуктів. Інноваційна трансформація ресурсів і послуг – це не тільки шлях динамічного розвитку та успіху, а й засіб забезпечення безпеки та суверенітету держави, її конкурентоспроможності у сучасному світі.

Війна проти України з боку РФ завдала значних збитків нашій державі та всім без винятку українцям. Фахівці Київської школи економіки (Kyiv School of Economics – KSE) зазначають, що станом на 08.06.2022 загальна сума прямих збитків економіки України від пошкодження та руйнування житлових і нежитлових будівель та інфраструктури складає \$103.9 млрд або 3 трлн грн. Збитки, завдані через руйнування та пошкодження українських підприємств, вже досягли \$11,5 млрд, освітніх закладів – \$1,6 млрд, медзакладів – \$1,1 млрд, дитсадків – \$576 млн. Загалом з початку війни РФ проти України пошкоджено, зруйновано або захоплено щонайменше 44,8 млн квадратних метрів житлового фонду, 256 підприємств, 6,3 тис. залізничних колій, 656 медзакладів, 1177 закладів освіти, 668 дитсадків, 198 складів, 20 торговельних центрів, 28 нафтобаз. Загальні втрати економіки України через війну, за спільними оцінками Мінекономіки та KSE, враховуючи як прямі втрати, розраховані в цьому проєкті, так і непрямі втрати (зниження ВВП, припинення інвестицій, відтік робочої сили, додаткові витрати на оборону та соціальну підтримку тощо), коливаються від \$564 млрд до \$600 млрд [8].

Аналіз досліджень і публікацій доводить, що до питання розвитку бібліотек в період інноваційних трансформацій звертались О. Онищенко, Л. Дубровіна, В. Горовий, Т. Гранчак, О. Клименко, К. Лобузін, та інші.

Мета статті – акцентувати увагу на актуальному нормативно-правовому забезпеченні реалізації інноваційних трансформацій в Україні в умовах сьогодишніх історичних викликів, які диктують нові вимоги до соціально-економічного розвитку, пов'язаного з посиленням обороноздатності країни, формулюванням національних стратегій розвитку, майбутньою відбудовою території України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ключову роль в можливості інноваційної трансформації відіграє стан розвитку національної науки та рівень її підтримки з боку держави. Відповідно до частини другої статті 48 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 26 листопада 2015 р. № 848-VIII держава забезпечує бюджетне фінансування наукової і науково-технічної діяльності у розмірі не менше 1,7 % валового внутрішнього продукту України. Збільшення обсягу грантового фінансування не може відбуватися шляхом зменшення базового фінансування основної діяльності наукових установ, наукових організацій та наукових досліджень у закладах вищої освіти, рівень якого враховує щорічний індекс інфляції. Видатки на наукову і науково-технічну діяльність із державного бюджету є захищеними статтями видатків бюджету [5].

Інноваційна трансформація проводиться відповідно до положень Конституції України, Законів України «Про інноваційну діяльність», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки», «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні», Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року», затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 526-р, Плану заходів на 2021–2023 роки з реалізації стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року від 09 грудня 2021 № 1687-р., інших актів законодавства.

Закон України «Про інноваційну діяльність» від 4 липня 2002 року № 40-IV визначає правові, економічні та організаційні засади державного регулювання інноваційної діяльності в Україні, встановлює форми стимулювання державою інноваційних процесів і спрямований на підтримку розвитку економіки України інноваційним шляхом [4]. Термін «інновація» походить від латинського «novatio» – «оновлення» і префікса «in» (з латинського – «у напрямі»), тобто дослівно «innovatio» – «у напрямі змін». Відповідно до Закону, інновації – новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери; інноваційна діяльність – діяльність, спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск

на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг; інноваційний продукт – результат науково-дослідної і (або) дослідно-конструкторської розробки, що відповідає вимогам, встановленим цим Законом.

Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» від 8 вересня 2011 року № 3715-VI (далі – Закон № 3715) визначає правові, економічні та організаційні засади формування цілісної системи пріоритетних напрямів інноваційної діяльності та їх реалізації в Україні. Метою закону є забезпечення інноваційної моделі розвитку економіки шляхом концентрації ресурсів держави на пріоритетних напрямках науково-технічного оновлення виробництва, підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках [6].

Відповідно до положень Закону № 3715 пріоритетні напрями інноваційної діяльності поділяються на стратегічні та середньострокові пріоритетні напрями. Підготовка пропозицій щодо стратегічних пріоритетних напрямів та їх прогнозно-аналітичне обґрунтування здійснюються в рамках державних цільових програм прогнозування науково-технічного та інноваційного розвитку України із залученням Національної академії наук України, національних галузевих академій наук України, вищих навчальних закладів і науково-дослідних інститутів. Подані центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері інновацій, пропозиції стратегічних пріоритетних напрямів та їх обґрунтування схвалюються Кабінетом Міністрів України і подаються до Верховної Ради України у вигляді проектів законів до 1 березня передостаннього року дії попередніх стратегічних пріоритетних напрямів. Стратегічні пріоритетні напрями затверджуються Верховною Радою України на період до 10 років. Серед стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності на 2011–2022 рр. визначені, зокрема, розвиток сучасних інформаційних, комунікаційних технологій, робототехніки.

Середньострокові пріоритетні напрями визначаються на період до 5 років і спрямовані на виконання стратегічних пріоритетних напрямів. Середньострокові пріоритетні напрями формуються на основі стратегічних пріоритетних напрямів, визначених Законом № 3715, з метою поетапного забезпечення їх реалізації на загальнодержавному, галузевому та регіональному рівнях. Середньострокові пріоритетні напрями загальнодержавного рівня та їх обґрунтування формуються

центральною владою, що забезпечує формування державної політики у сфері інновацій, за пропозиціями центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері науково-технічної та інноваційної діяльності, із залученням Національної академії наук України та національних галузевих академій наук України, вищих навчальних закладів і науково-дослідних інститутів за результатами прогнозно-аналітичних досліджень у сфері науки і техніки та інноваційної діяльності, прогнозів економічного та соціального розвитку України і спрямовані на забезпечення інноваційного розвитку міжгалузевого та міжрегіонального характеру. Середньострокові пріоритетні напрями загальнодержавного і галузевого рівнів затверджуються Кабінетом Міністрів України за поданням центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері інновацій, протягом трьох місяців з дня визначення законом стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 526-р схвалено Стратегію розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року (далі Стратегія) [9]. У Стратегії визначається, що конкурентна позиція України є нестійкою, що відображено у деяких світових рейтингах. За даними Всесвітнього економічного форуму у Звіті про глобальну конкурентоспроможність 2017–2018 років, Україна посіла 81 місце серед 137 досліджуваних держав, піднявшись на чотири позиції. За компонентами показника, який характеризує ефективність ринків – ключового фактора на стадії інвестиційного зростання (індустріалізації) – Україна посідає 101 місце за ефективністю товарних ринків серед 137 держав, 120 – за ефективністю фінансових ринків і 86 – за ефективністю ринку праці. Готовність до адаптації технологій та інновацій оцінена на рівні 81 місця. Серед факторів, важливих для розвитку промисловості, сприятливими є хіба що розмір доступного ринку (за ємністю ринку Україна посідає 47 місце) та освіта (наша держава посідає 35 місце). Незважаючи на велику кількість вчених та інженерів, а також людей, які мають вищу освіту, Україна має посередній рейтинг за показником «Інновації» та низькі значення показників «Взаємозв'язки університетів з промисловістю у сфері досліджень і розробок», «Технологічна готовність».

Відповідно до індексу інноваційного розвитку, представленого агентством Bloomberg у 2018 році, Україна на 53 місці серед 60 досліджуваних

держав. При цьому наша держава виявилася найгіршою за продуктивністю праці (60 місце), що свідчить про низький рівень застосовуваних технологій та виробництва товарів з низькою доданою вартістю, потрапила до трійки аутсайдерів за технологічними можливостями (58 місце) та посідає 54 місце за рівнем витрат на дослідження та розробки у валовому внутрішньому продукті. Водночас вона зберігає високе 28 місце за ефективністю вищої освіти та 35 місце за патентною активністю, тобто має потенціал до розвитку.

Стратегією передбачається, що державна інноваційна політика має фокусуватися на напрямках, які відповідають інноваційному процесу в Україні, враховуючи інтереси всіх заінтересованих сторін. Передбачається здійснення програмних заходів щодо підвищення рівня спроможності, яке реалізується як шляхом культурно-просвітницької діяльності, підвищення інноваційної культури, так і через освітню діяльність, спрямовану на забезпечення успішної кар'єри молоді після завершення навчання у закладах вищої освіти за одним з обраних напрямів: започаткування власної справи, робота на підприємстві, що відповідає сучасному технологічному рівню, або наукова (викладацька) робота.

На етапі створення новацій відповідно до зазначених напрямів необхідним є: збільшення фінансування наукових досліджень на конкурсній основі з акцентуванням уваги на переході результатів, отриманих у рамках фундаментальних наукових досліджень, у тематиці прикладних наукових досліджень і науково-технічних розробок, до фінансування яких залучається бізнес; перегляд пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки з метою їх наближення до напрямів, визначених у розвинутих державах світу, на основі сучасних світових технологічних трендів.

Правові та організаційні засади цілісної системи формування та реалізації пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки в Україні визначені в Законі України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» від 11 липня 2001 року № 2623-III. Пріоритетні напрями розвитку науки і техніки – це науково, економічно та соціально обґрунтовані напрями науково-технічного розвитку на довгостроковий період (понад 10 років), яким надається пріоритетна державна підтримка з метою формування ефективного сектору наукових досліджень і науково-технічних розробок для забезпечення конкурентоспроможності вітчизняного виробництва, сталого розвитку, національної безпеки України та підвищення якості життя населення.

Пріоритетними напрямками розвитку науки і техніки на період до 2022 року визначені, зокрема, фундаментальні наукові дослідження з найбільш важливих проблем розвитку науково-технічного, соціально-економічного, суспільно-політичного, людського потенціалу для забезпечення конкурентоспроможності України у світі та сталого розвитку суспільства і держави; інформаційні та комунікаційні технології. В Законі, як і в Стратегії, відсутній перелік пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки, визначених у розвинутих державах світу.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2022 р. № 286-р схвалено Стратегію розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 рр., яка визначає напрями розвитку системи вищої освіти на сучасному етапі розвитку суспільства та економіки країни та визначає її основні характеристики, що повинні бути сформовані до 2032 року, – бачення. Для реалізації мети цієї Стратегії передбачено стратегічні та операційні цілі та завдання на найближче десятиліття з відповідними показниками (індикаторами) досягнення (виконання), механізм, очікувані результати, заходи щодо проведення моніторингу реалізації цієї Стратегії на кожному етапі та ресурсні потреби. Основоположні принципи Стратегії узгоджені з іншими програмними документами. Ця Стратегія спрямована на досягнення Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року, затверджених Указом Президента України від 30 вересня 2019 р. № 722, зокрема Цілі сталого розвитку 4 щодо забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти та заохочення можливості навчання впродовж усього життя для всіх. Ця Стратегія узгоджена із Стратегією людського розвитку, затвердженою Указом Президента України від 2 червня 2021 р. № 225, напрямом 20 «Якість життя» Національної економічної стратегії на період до 2030 року, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 р. № 179 (Офіційний вісник України, 2021 р., № 22, ст. 1015), Стратегією розвитку медичної освіти в Україні, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 лютого 2019 р. № 95 (Офіційний вісник України, 2019 р., № 21, ст. 734), пріоритетними напрямками та завданнями (проектами) цифрової трансформації на період до 2023 року, схваленими розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 лютого 2021 р. № 365 «Деякі питання цифрової трансформації» (Офіційний вісник України, 2021 р., № 36, ст. 2153). В основу цієї Стратегії покладені прагнення України стати рівноправним членом європейської

спільноти, а визначені нею стратегічні та операційні цілі відповідають зобов'язанням України згідно з Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, – з іншої сторони (далі – Угода про асоціацію), ратифікованою Законом України від 16 вересня 2014 р. № 1678-VII. Ця Стратегія відповідає положенням щодо розбудови інноваційного та взаємопов'язаного Європейського простору вищої освіти до 2030 року згідно з Римським міністерським комюніке від 19 листопада 2020 р. і передбачає подолання викликів, зокрема шляхом цифровізації (діджиталізації) вищої освіти [8].

В основу інноваційного розвитку України покладені прагнення України стати рівноправним членом європейської спільноти, а визначені нею стратегічні та операційні цілі відповідають зобов'язанням України згідно з Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, ратифікованою Законом України від 16 вересня 2014 р. № 1678-VII. Главою 24 Угоди про асоціацію закріплено курс на активізацію співпраці України та Європейського Союзу у сфері культури, зокрема щодо: співробітництва в галузі культури з метою покращення взаєморозуміння та розширення культурних обмінів, а також мобільності об'єктів мистецтва та митців України та ЄС, збереження і оцінки культурної та історичної спадщини, розвитку постійного діалогу в галузі культури з метою сприяння розвитку культурної індустрії в Україні та ЄС [10].

24.02.2022 р. почалося повномасштабне російське вторгнення в Україну. Після цього 28.02.2022 р. Україна подала заявку на вступ до ЄС, а підтримка вступу до ЄС в Україні зросла до рекордних 91 %. У перші дні широкомасштабної російсько-української війни відбувся ріст з 68 % до 86 %, далі ріст продовжився і станом на кінець березня становить 91 % – абсолютний рекорд за всі роки досліджень. Європарламент, Єврокомісія та Європейська рада підтримали українську заявку, і 23 червня Україна отримала статус кандидата у члени ЄС.

Подальша підготовка до членства передбачатиме завершення всеохопної трансформації всіх сфер, що створюватиме умови, коли країна житиме за принципами Євросоюзу та його законами, які спрямовані на захист кожного громадянина та бізнесу. Це започаткує умови для наближення рівня життя, добробуту та правового захисту українців як

в інших країнах ЄС. У цьому Україну постійно підтримуватиме Єврокомісія, надаючи необхідну консультаційну та іншу допомогу. Крім того, статус кандидата відкриває можливості отримання фінансової допомоги у трансформації суспільства, правової системи та економіки на шляху до членства в ЄС, а також триматиме євроінтеграційні реформи країни у пріоритеті. Так, Україні буде доступна фінансова допомога для країн, які готуються для вступу до ЄС (Інструмент передвступної допомоги, IPA). Така допомога може надаватись через гранти, інвестиції або як технічна допомога. Кандидатство також відкриває для України участь у програмах та ініціативах Євросоюзу, що відкриває можливості для інноваційного розвитку України в усіх сферах життя [3].

Про підтримку України в розвитку культури та бібліотечної сфери свідчать події після початку повномасштабної агресії. Так, 17.03.2022 р. на порталі НАН України було опубліковано Звернення Президії НАН України до науковців Академії, де зазначалося, що нині Україна переживає найтяжчі часи за всю історію своєї незалежності. Від самого початку безпрецедентної агресії РФ НАН України отримала десятки листів від міжнародних наукових організацій із засудженням дій РФ та словами моральної підтримки й солідарності з усім народом України та його науковою спільнотою. Низка міжнародних організацій згортає співробітництво з РФ [2].

Бібліотеки України є базовим елементом культурної, наукової, освітньої, інформаційної інфраструктури держави. Вони важливі для розвитку інформаційної та мовної культури суспільства, патріотичного, правового та екологічного виховання, формування стійкого інтересу до вивчення та розуміння національної історії та культури. Бібліотеки сприяють розбудові читаючої, мислячої та освіченої нації, спроможної практично втілювати набуті знання і досвід у розбудову незалежної України. Для забезпечення сталого розвитку України направлена Стратегія розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року, яка схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України у 2016 р. Стратегія є рамковим документом, що формує бачення, визначає пріоритети, завдання та основні дії для досягнення якісних змін у бібліотечній справі України. Метою Стратегії є визначення ключових проблем розвитку бібліотечної справи в Україні, пріоритетів діяльності сучасних бібліотек у забезпеченні сталого розвитку України, напрямів, завдань та основних дій, спрямованих на їх реалізацію [7].

Недостатній інноваційний розвиток бібліотек ускладнює або унеможлиблює виконання виробничих процесів та обслуговування користувачів на сучасному рівні; відсутність національних проєктів та дослідницьких програм, спрямованих на розвиток єдиного інформаційного простору в Україні, гальмують інтеграцію бібліотек в глобальний інформаційний простір. Тому потребує перегляд концепції інноваційного розвитку бібліотек з врахуванням інших державних програм та реалій сьогодення [1].

Висновки та практичне значення. Останні геополітичні виклики для України посилили актуальність розвитку національної наукової системи підтримки знань та інновацій. Для того, щоб національна наука приносила максимальну користь, майбутній післявоєнній економіці необхідна системна перебудова її відносин. Комбінація системи безпеки, науки, освіти та бізнесу забезпечують трансформацію передових технологій та створюють передумови для розвитку сильної та конкурентоздатної економіки. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського як найбільша бібліотека України має статус науково-дослідної установи і досліджує проблеми в бібліотечній сфері, тому не стоїть в оstonорнь питань інноваційного розвитку.

Список бібліографічних посилань

1. Загальна сума прямих збитків економіки України станом на 08.06.2022. *Київська школа економіки*. URL: <https://kse.ua/ua/russia-will-pay/>.
2. Звернення Президії НАН України до науковців Академії Схвалене на засіданні Президії НАН України 17 березня 2022 року. НАН України : *вебсайт*. URL: <https://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=8807>.
3. Іванова М. Бібліотечна справа в державних стратегіях розвитку України. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2021. Вип. 62. С. 67–83. DOI: <https://doi.org/10.15407/np.62.067>.
4. Про інноваційну діяльність : Закон України від 4 липня 2002 року № 40-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text>.
5. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 26 листопада 2015 року № 848-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>.
6. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні : Закон України від 8 вересня 2011 року № 3715-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3715-17#Text>.
7. Стратегія розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України» : Розпорядження

Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 219-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/219-2016-%D1%80#Text>.

8. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2022 р. № 286-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#top>.

9. Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 526-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80#Text>.

10. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Угоду ратифіковано із заявою Законом № 1678-VII від 16.09.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.

11. Україна отримала статус кандидата на членство в ЄС. *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayina-otrimala-status-kandidata-na-chlenstvo-v-yes>.

References

1. Kyiv School of Economics (2022). Zahalna suma priamykh zbytkiv ekonomiky Ukrainy stanom na 08.06.2022 [The total amount of direct losses to the economy of Ukraine as of June 8, 2022]. Retrieved from <https://kse.ua/ua/russia-will-pay/> [In Ukrainian].

2. National Academy of Sciences of Ukraine (2022). Zvernennia Prezydii NAN Ukrainy do naukovtsiv Akademii Skhvalene na zasidanni Prezydii NAN Ukrainy 17 bereznia 2022 roku [Address of the Presidium of the National Academy of Sciences of Ukraine to the scientists of the Academy Approved at the meeting of the Presidium of the National Academy of Sciences of Ukraine on March 17, 2022]. Retrieved from <https://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=8807> [In Ukrainian].

3. Ivanova, M. (2021). Bibliotechnna sprava v derzhavnykh stratehiiakh rozvytku Ukrainy [Library business in state development strategies of Ukraine]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho* [Scientific works of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine], 62, 67-83. DOI: <https://doi.org/10.15407/np.62.067>. [In Ukrainian].

4. Verkhovna Rada of Ukraine (2002). Pro innovatsiinu diialnist: Zakon Ukrainy vid 4 lystopada 2002 roku no. 40-IV [On innovative activity: Law of Ukraine dated July 4, 2002 No. 40-IV]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text> [In Ukrainian].

5. Verkhovna Rada of Ukraine (2015). Pro naukovu i naukovo-tekhnichnu diialnist: Zakon Ukrainy vid 26 lystopada 2015 roku № 848-VIII [On scientific and scientific and technical activity: Law of Ukraine dated November 26, 2015

no. 848-VIII]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text> [In Ukrainian].

6. Verkhovna Rada of Ukraine (2011). Pro priorityetni napriamy innovatsiinoi diialnosti v Ukraini: Zakon Ukrainy vid 8 veresnia 2011 roku no. 3715-VI [On priority areas of innovative activity in Ukraine: Law of Ukraine dated September 8, 2011 No. 3715-VI]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3715-17#Text> [In Ukrainian].

7. Cabinet of Ministers of Ukraine (2016). Stratehiia rozvytku bibliotechnoi spravy na period do 2025 roku "Yakisni zminy bibliotek dlia zabezpechennia staloho rozvytku Ukrainy": Skhvaleno rozporiadzhenniam Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 23 bereznia 2016 r. № 219-r. [Strategy for the development of librarianship for the period up to 2025 "Qualitative changes in libraries to ensure sustainable development of Ukraine": Approved by the order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated March 23, 2016 no. 219-r.]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/219-2016-%D1%80#Text> [In Ukrainian].

8. Cabinet of Ministers of Ukraine (2022). Stratehiia rozvytku vyshchoi osvity v Ukraini na 2022-2032 roky: skhvaleno rozporiadzhenniam Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 23 liutoho 2022 r. № 286-r. [Strategy for the development of higher education in Ukraine for 2022–2032: approved by the order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated February 23, 2022 No. 286]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#top> [In Ukrainian].

9. Cabinet of Ministers of Ukraine (2019). Stratehiia rozvytku sfery innovatsiinoi diialnosti na period do 2030 roku: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 10 lypnia 2019 r. no. 526-r [Strategy for the development of the sphere of innovative activity for the period until 2030: Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine of July 10, 2019 No. 526]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80#Text> [In Ukrainian].

10. Verkhovna Rada of Ukraine (2014 Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniiei storony, ta Yevropeiskym Soiuzom, Yevropeiskym spivtovarystvom z atomnoi enerhii i yikhnimy derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony: Uhodu ratyfikovano iz zaiavoivu Zakonom 1678-VII vid 16.09.2014 [Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their member states, on the other hand: The Agreement was ratified with a declaration by Law no. 1678-VII від 16.09.2014. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text [In Ukrainian].

11. Cabinet of Ministers of Ukraine (2022). Ukraina otrymala status kandydata na chlenstvo v EU [Ukraine received the status of a candidate for EU membership]. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayina-otrymala-status-kandidatana-chlenstvo-v-yes> [In Ukrainian].

Maiia Ivanova,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0243-3478>,

Researcher,

Department of Theory and History of Library Science,

Institute of Library Science,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

3, Holosiivskyi Ave., Kyiv, 03039, Ukraine

e-mail: ivanova@nbuv.gov.ua

INNOVATIVE TRANSFORMATIONS IN UKRAINE: REGULATORY AND LEGAL SUPPORT

The purpose of the article is to focus attention on the current regulatory and legal support for the implementation of innovative transformations in Ukraine in the conditions of today's historical challenges, which dictate new requirements for socio-economic development related to the strengthening of the country's defense capabilities, the formulation of national development strategies, and the future reconstruction of the territories of Ukraine. **The research methodology** is based on systemic and structural approaches, on methods of comparative, logical and structural-functional analysis, including an interdisciplinary approach. **Scientific novelty.** The relevance of innovative transformation in the conditions of European integration is determined. The importance of innovative development of Ukraine in conditions of full-scale war is indicated. **Conclusions.** Normative and legal acts that regulate innovative activity have been disclosed. It is argued that the latest geopolitical challenges for Ukraine have increased the urgency of developing a national scientific system for supporting knowledge and innovation. In order for national science to bring maximum benefit to the future post-war economy, a systematic restructuring of its relations is necessary. The combination of the security system, science, education and business ensure the transformation of advanced technologies and create the prerequisites for the development of a strong and competitive economy.

Keywords: innovation, war, priority areas of innovative activity, innovative development of libraries, V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 14.02.2022 р.

DOI: <https://doi.org/10.15407/np.66.099>

УДК 001.32(477):02-05:37.018.45

Оксана Клименко,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4821-8503>,

кандидатка історичних наук, доцентка,

завідувачка відділу наукових видань,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

просп. Голосіївський, 3, Київ, 03039, Україна

e-mail: klimenko_oz@ukr.net

Олена Сокур,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9861-3283>,

кандидатка наук із соціальних комунікацій,

завідувачка відділу науково-методичної роботи,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

просп. Голосіївський, 3, Київ, 03039, Україна

e-mail: sokurol@ukr.net

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ БІБЛІОТЕЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Метою статті є визначення актуальних особливостей дистанційного навчання працівників наукових установ Національної академії наук України в умовах несприятливих зовнішніх впливів і чинників. **Методологічну основу** становили формально-логічний та соціально-комунікаційний підходи; методи аналізу і синтезу, когнітивний і метод узагальнення, що уможливило достеменно реалізувати мету дослідження. **Наукова новизна полягає** в обґрунтуванні актуальних особливостей дистанційного навчання працівників наукових установ Національної академії наук України в умовах несприятливих зовнішніх впливів і чинників. **Висновки.** Представлене дослідження засвідчило, що сучасному бібліотечному працівнику академічної бібліотеки є де вчитися, підвищуючи загальний рівень обізнаності, удосконалюючи раніше набуті навички, опановуючи нові фахові компетенції. Українська

бібліотечна асоціація пропонує на своєму сайті записи найцікавіших вебінарів з актуальних питань бібліотечної справи. На теренах Інтернету регулярно з'являються нові проєкти для саморозвитку та професійного вдосконалення, функціонують вітчизняні онлайн-платформи, які надають бібліотечним працівникам ефективні інструменти для покращення фахових компетенцій, здобуття нових знань та інноваційних корисних навичок.

Ключові слова: підвищення кваліфікації, бібліотечний працівник, наукова комунікація, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, Національна академія наук України.

Актуальність теми дослідження. Інформаційне суспільство характеризується створенням глобального інформаційного простору, збільшенням ролі інформації та знань у житті людства. Міжнародним та національним законодавством визначено необхідність розвитку інформаційного суспільства, зорієнтованого на інтереси людей, в якому кожна людина може мати вільний доступ до інформації. Широкомасштабне виробництво цифрової інформації та величезна кількість джерел, що існують винятково в електронному вигляді, створюють середовище, в якому бібліотеки не лише успішно опановують та використовують інформаційні та технологічні ресурси Інтернету, а насамперед заявляють про себе, надаючи суспільству інформацію про свої фонди та послуги у мережевому просторі.

Сьогодні впровадження нових форм і засобів організації бібліотечно-інформаційних ресурсів потребує розробки та адаптації таких прийомів, які б відповідали викликам сучасного інформаційного середовища, забезпечували оптимальний, як швидкий, так і багатоаспектний доступ до невпинно зростаючого числа ресурсів в умовах сталого розвитку інформаційних технологій [5].

Аналіз досліджень і публікацій. Сучасні впливи функціонування людського соціуму спровокували появу нових форм роботи та методів співорганізації заходів із підвищення кваліфікації. Питання підвищення кваліфікації та бібліотечної освіти загалом постійно перебуває у полі зору як практиків, так і теоретиків вітчизняної бібліотечної справи, адже саме якісний кадровий склад є головною запорукою успішної реалізації мети бібліотеки. Так, активну увагу до обраної теми виявили В. Бабич, Д. Балака, Н. Бачинська, О. Башун, Т. Вилегжаніна, І. Давидова,

С. Зворський, В. Іваницький, В. Ільганаєва, О. Карпінська, О. Клименко, О. Кобелев, Г. Ковальчук, В. Козловський, Н. Кушнарєнко, О. Мар'їна, Ю. Меженко, І. Нілова, Т. Новальська, Л. Одинока, А. Свобода, Н. Смаглова, О. Сокальський, О. Сокур, А. Соляник, В. Сошинська, І. Тимошенко, Н. Фрідьєва, І. Черняк, І. Шевченко, Г. Шемаєва, І. Штефан та багато інших теоретиків і практиків бібліотечної справи України.

Історія вивчення питання підготовки та перепідготовки бібліотекарів та наукових працівників у галузі бібліотекознавства, книгознавства та бібліографознавства сягає початку діяльності Всенародної бібліотеки при Українській Академії наук (нині Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського), тобто фактично охоплює сторічний період.

Питання підготовки кадрів вищої кваліфікації для бібліотекознавчих та книгознавчих досліджень у наукових бібліотеках України порушив В. Іваницький (1926, 1927) [1; 2]. В. Козловський (1926) розробив та подав план роботи дворічних бібліотечних курсів у Києві та план роботи спеціальних курсів, організованих Всенародною бібліотекою України [10]. У дисертації І. Шевченко (1998) доведено, що навчальний процес, побудований на проблемно-модульній основі, дає можливість диференціації змісту навчання, забезпечення розробки навчальних курсів у повному, скороченому чи поглибленому варіантах, сприяє індивідуальному темпу вивчення та засвоєння навчального матеріалу [15].

В. Ільганаєвою [3] детально викладено власне бачення бібліотечної освіти й методологічної суті соціальних комунікацій. В основу концепції соціальних комунікацій (соціальні комунікації як складник теорії комунікації) авторкою покладено буття людини, яке базується на суспільстві як комунікаційній єдності. Останнє спирається на культурогенез і цивілізаційний розвиток людства та комунікаційну діяльність людини у суспільстві. За викладеною теорією, на думку автора, структуру комунікаційного знання становлять три рівні: 1) загальна теорія комунікації; 2) загальна теорія біологічної комунікації та загальна теорія соціальної комунікації; 3) теорія видових і міжвидових комунікацій та окремі комунікативні теорії.

Особливості організації підвищення кваліфікації бібліотечних працівників бібліотечної мережі НАН України висвітлено у дослідженнях фахівців Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського О. Клименко і О. Сокур [5–9; 14] та А. Свободи і Н. Смаглової [13].

Отже, питання бібліотечної освіти та підвищення кваліфікації бібліотечних працівників завжди були у полі зору їх бібліотекознавців.

Метою статті є визначення актуальних особливостей дистанційного навчання працівників наукових установ Національної академії наук України в умовах несприятливих зовнішніх впливів і чинників.

Виклад основного матеріалу. У лютому 2020 р. у НБУВ відбувся семінар «Профіль установи у Web of Science: функції, можливості, створення, корегування» для співробітників наукових установ НАН України, відповідальних за створення і підтримку профілів у своїх інститутах. Упродовж заходу, на якому були присутні й бібліотекарі наукових установ НАН України, серед висвітлених питань були: що таке профіль установи, яка процедура його створення, чим наповнювати контент, які показники публікаційної активності можна отримати і як їх проаналізувати, як оформити заявку на створення профілю тощо.

У грудні 2020 р. відбувся традиційний щорічний семінар для працівників бібліотек наукових установ НАН України «Бібліотека наукової установи: підсумки, завдання та пріоритети діяльності», який вперше пройшов у форматі онлайн-зустрічі на платформі Zoom. У заході взяли участь більше 30 учасників, зокрема – представники Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника та фахівці шістнадцяти бібліотек наукових установ НАН України. Позитивним моментом є той факт, що за багато років уперше зустрілися бібліотекарі наукових установ Національної академії наук України міст Києва, Харкова і Львова.

У 2021 р. Інститутом бібліотекознавства НБУВ у рамках заходів із підвищення професійної компетенції бібліотечних працівників НУ НАН України проведено п'ять науково-комунікативних заходів у форматах онлайн-зустрічей та змішаній формі.

2 березня відбувся тематичний семінар «Сучасні тенденції виставкової діяльності бібліотек наукових установ Національної академії наук України», на якому учасники ознайомилися з перспективами запровадження електронних сервісів у бібліотеках мережі НАН України. Зокрема, фахівцями НБУВ було представлено дистанційні сервіси формування та представлення електронних інформаційних ресурсів і продуктів, які вже працюють на порталі НБУВ.

Для бібліотекарів України 6 квітня провідною науковою співробітницею Інституту бібліотекознавства, докторкою історичних наук,

старшою науковою співробітницею Н. В. Стрішенець організовано і проведено семінар «Сучасна предметна каталогізація в наукових бібліотеках: теоретичні і практичні аспекти». На заході було розглянуто важливі аспекти означеної тематики: предметні рубрики як невід'ємний складник каталожного запису; вимоги до авторитетних предметних даних – важлива частина нового стандарту каталогізації та обміну даними «Resource Description and Access» (RDA); особливості використання предметних рубрик у RDA. Учасникам також представили практику предметної каталогізації в Україні, познайомили зі списками предметних рубрик, які використовуються бібліотеками країни та які можна покласти в основу національного авторитетного файлу предметних рубрик.

22 квітня завідувачкою відділу науково-методичної роботи Інституту бібліотекознавства НБУВ, кандидаткою наук із соціальних комунікацій О. Л. Сокур для бібліотекарів мережі бібліотек НАН України у межах підвищення кваліфікації було проведено оглядову лекцію, мета якої – ознайомлення з безкоштовними навчальними курсами на освітніх платформах та огляд науково-комунікативних подій, які було заплановано провідними науковими бібліотеками України, іншими організаціями й установами на 2021 рік. Лекцію було проведено онлайн на платформі Zoom.

Тематичний семінар «Електронна виставка – нові можливості у цифрову епоху», організований у змішаному форматі офлайнної та онлайнної зустрічі (на платформі Zoom), відбувся 16 червня. Учасникам було представлено технологію організації електронної виставки у науковій бібліотеці та наголошено на застосуванні нових підходів щодо реалізації традиційної функції бібліотек – надання якісних бібліотечних послуг користувачеві, розкриття і популяризація фондів та видань наукових установ НАН України.

14 грудня для працівників бібліотек наукових установ НАН України у форматі онлайнної зустрічі на платформі Zoom відбувся науково-методичний семінар «Взаємодія академічних бібліотек в умовах розвитку системи електронної комунікації: завдання та основні напрями діяльності». Учасники заходу ознайомилися зі специфікою функціонування соціальних медіа та перевагами їх застосування в інформаційно-бібліотечній діяльності бібліотек наукових установ НАН України, перспективами впровадження можливостей соціальних медіа у роботу. Також біблі-

отечних працівників було поінформовано щодо діяльності бібліотек наукових установ НАН України у 2020–2021 рр., представлено звітні форми за 2021 р. та нові показники, які запроваджено на 2022 р.

Високий професійний рівень бібліотечних працівників НУ НАН України засвідчує їхня активна участь у наукових конференціях та інших заходах. Зокрема, з доповідями секції 1 «Сучасні виклики та завдання бібліотек в умовах цифровізації» міжнародної наукової конференції «Бібліотека. Наука. Комунікація. Розвиток бібліотечно-інформаційного потенціалу в умовах цифровізації» (6–8 жовтня 2020 р.) виступили В. Мудроха, кандидатка наук із соціальних комунікацій, завідувачка відділу бібліотекознавства Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника (далі ЛННБ України ім. В. Стефаника) (доповідь «Роль національної бібліотеки у формуванні професійних компетенцій фахівців: спеціальність 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»), Г. Мельник-Хоха, молодша науковий співробітник відділу бібліотекознавства ЛННБ України ім. В. Стефаника (доповідь «Вплив віддаленого режиму роботи науковців на відвідуваність передплачених ресурсів ЛННБ України ім. В. Стефаника) та С. Олексів, молодша наукова співробітниця відділу бібліотекознавства ЛННБ України імені В. Стефаника (доповідь «Обслуговування віддалених користувачів ЛННБ України імені В. Стефаника шляхом електронного доставляння документів»).

Відповідно, у секції 1 «Бібліотечно-інформаційний комплекс: управління в умовах трансформації наукових комунікацій» міжнародної наукової конференції «Бібліотека. Наука. Комунікація. Від управління ресурсами – до управління знаннями» (5–7 жовтня 2021 р.): З. Грень, вчений секретар ЛННБ України ім. В. Стефаника, кандидатка наук із соціальних комунікацій (доповідь «Основні напрями міжнародної діяльності Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника на сучасному етапі»), І. Вакула, завідувачка бібліотечно-інформаційного відділу Шевченківського національного заповідника (доповідь «Бібліотека Шевченківського національного заповідника: історія створення, особливості комплектування»). Участь у таких заходах дозволяє не лише продемонструвати власні досягнення, а запозичити кращий досвід у своїх колег.

У центрі уваги бібліотечної мережі Національної академії наук України – орієнтація на цифровізацію, створення тематичних електронних

баз даних, робота з фондом, популяризація здобутків української науки у світі через підготовку бібліографічних покажчиків та електронних виставок, що є орієнтиром подальшої розбудови системи підвищення кваліфікації співробітників бібліотек наукових установ НАН України [7].

Висновки. Сучасному бібліотечному працівнику академічної бібліотеки є де вчитися, підвищуючи загальний рівень обізнаності, удосконалюючи раніше набуті навички, опановуючи нові фахові компетенції. Важливими для підвищення професійної кваліфікації є галузеві вебінари, які проводять практики бібліотечної справи як національних, так і обласних бібліотек. Українська бібліотечна асоціація пропонує на своєму сайті записи найцікавіших вебінарів з актуальних питань бібліотечної справи. На теренах Інтернету регулярно з'являються нові проекти для саморозвитку та професійного вдосконалення, функціонують вітчизняні онлайн-платформи, які надають бібліотечним працівникам ефективні інструменти для покращення фахових компетенцій, здобуття нових знань та інноваційних корисних навичок [11].

З 24 лютого 2022 р. Україна перебуває у стані війни через віроломний напад Російської Федерації, що, фактично, остаточно утвердило питання організації безперервної освіти у дистанційному форматі як процесу, що спрямований на всебічний розвиток особистості, систематичне поповнення знань, удосконалення професійної компетентності.

Список використаних джерел

1. Іваницький В. Ф. Науково-дослідча праця в галузі книгознавства та бібліотекознавства в зв'язку з підготуванням бібліотекарів та встановленням аспірантури при наукових бібліотеках. *Бібліотечний збірник*. 1926. Ч. 1. С. 29–39.

2. Іваницький В. Ф. Підготування наукових бібліотекарів і взагалі наукових робітників у галузі бібліотекознавства та бібліографії. *Бібліотечний збірник*. 1927. Ч. 2. С. 93–105.

3. Ільганаєва В. О. Бібліотечна освіта: нова парадигма розвитку : монографія / Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 1996. 254 с.

4. Карпінська О. С., Балака Д. А. До питання про підготування робітників наукових бібліотек УСРР. *Журнал бібліотекознавства та бібліографії*. 1927. № 1. С. 102–110.

5. Клименко О. З., Сокур О. Л. Діяльність мережі бібліотек Національної академії наук України: формування та промоція історії української науки. *Бібліотеки, архіви, музеї: конвергентна цифрова комунікація, крос-медійність*,

клієнтоорієнтованість : матеріали та тези доповідей і повідомлень XXII Всеукр. (з міжнар. участю) наук.-практ. конф. *Короленківські читання 2019*. (Харків, 24–25 жовт. 2019 р.) / Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка, Харків. держ. акад. культури, Харків. обл. від-ня (філія) ВГО Укр. бібл. асоц. ; [редкол.: В. Д. Ракитянська (голова) та ін.]. Харків, 2020. С. 254–261. URL: https://drive.google.com/file/d/1aSNA1B0me3wtrSwmx_v6HjDSHHWCFzuT/view.

6. Клименко О. З., Сокур О. Л. Організація підвищення кваліфікації бібліотекарів наукових установ Національної академії наук України в умовах карантину: здобутки і перспективи. *Нова модель інформаційного образу бібліотеки: зміна традиційного сприйняття її призначення та функцій* : матеріали III наук.-практ. інтернет-конф. (Ужгород, 21 жовт. 2021 р.) / редкол. : М. М. Медведь, В. В. Воробець, Л. О. Мельник та ін. ; ДВНЗ «Ужгор. нац. ун-т», Наук. б-ка. Ужгород : Вид-во Олександри Гаркуші, 2021. С. 48–52. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/38018/1/%d0%9e%d0%a0%d0%93%d0%90%d0%9d%d0%86%d0%97%d0%90%d0%a6%d0%86%d0%af%20%d0%9f%d0%86%d0%94%d0%92%d0%98%d0%a9%d0%95%d0%9d%d0%9d%d0%af.pdf>.

7. Клименко О., Сокур О. Підвищення кваліфікації бібліотекарів мережі наукових установ Національної академії наук України в умовах карантинних обмежень COVID-19. *Сучасна інформаційно-бібліотечна освіта: метаморфози навчального дизайну* : зб. матеріалів XI Міжнар. наук.-практ. конф. / ВГО Укр. бібл. асоц. ; редкол. : В. С. Пашкова, О. В. Воскобойнікова-Гузєва, В. В. Загуменна, І. О. Шевченко, Я. Є. Сошинська, Я. О. Хіміч. Київ : УБА, 2021. С. 58–62. URL: https://issuu.com/ukrainian_library_association/docs/zbirnyk_ula_slavske_2021

8. Клименко О. З., Сокур О. Л. Підвищення кваліфікації у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського: адвокація & промоція. *Сучасна інформаційно-бібліотечна освіта: орієнтири створення* : зб. матеріалів X Міжнар. наук.-практ. конф. / ВГО Укр. бібл. асоц. ; Нац. акад. кер. кадрів культури і мистецтв ; редкол. : В. С. Пашкова, О. В. Воскобойнікова-Гузєва, В. В. Загуменна, І. О. Шевченко, Я. Є. Сошинська. Київ : УБА, 2020. С. 43–46. URL: https://ula.org.ua/images/uba_document/news/2020/Zbirnyk_ULA_Slavske_2020_compressed.pdf.

9. Клименко О., Сокур О. Розбудова системи підвищення кваліфікації бібліотекарів у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського: від традиції до інновацій. *Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника*. 2019. Вип. 11 (27). С. 550–558.

10. Козловський В. О. Підготування та перепідготування середнього персоналу наукових бібліотек УЄСРР. *Бібліотечний збірник*. 1926. Ч. 1. С. 106–113.

11. Положення про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти. Затверджено Наказ Міністерства освіти і науки України 08 вересня 2020 року № 1115. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0941-20#Text>.

12. Положення про професійне навчання кадрів на виробництві. Затверджено Наказ Міністерства праці та соціальної політики України та Міністерства освіти і науки України від 26.03.2001 р. № 127/151. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0315-01#Text>.

13. Свобода А. А., Смаглова Н. І. Професійна підготовка бібліотечних кадрів як важливий чинник технологічних перетворень у бібліотеках НАН України. *Бібліотечно-бібліографічні класифікації та інформаційно-пошукові системи* : тези доп. Міжнар. наук. конф. Київ, 1995. С. 85–86.

14. Сокур О. Л. Бібліотечна онлайн-освіта. *Робота бібліотек наукових установ Національної академії наук України у 2020 році* : інформаційно-аналітичний огляд. 2021. Вип. 26. С. 142–148. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0004196>.

15. Шевченко І. О. Функціонування та організація системи підвищення кваліфікації бібліотечних кадрів України : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 07.00.08. Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. Київ, 1998. 17 с.

References

1. Ivanytskyi, V. F. (1926). Naukovo-doslidcha pratsia v haluzi knyhoznavstva ta bibliotekoznavstva v zviazku z pidhotuvanniam bibliotekariv ta vstanovlenniam aspirantury pry naukovykh bibliotekakh [Research work in the field of bibliography and library science in connection with the training of librarians and the establishment of graduate school at scientific libraries]. *Biblioteknyi zbirnyk, 1*, 29-39. [In Ukrainian].

2. Ivanytskyi, V. F. (1927). Pidhotuvannia naukovykh bibliotekariv i vzahali naukovykh robitnykiv u haluzi bibliotekoznavstva ta bibliohrafi [Training of scientific librarians and researchers in general in the field of library science and bibliography]. *Biblioteknyi zbirnyk, 2*, 93-105. [In Ukrainian].

3. Ilhanaieva, V. O. (1996). *Bibliotekna osvita: nova paradyhma rozvytku* [Library education: a new paradigm of development]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

4. Karpinska, O. Ye., & Balyka, D. A. (1927). Do pytannia pro pidhotuvannia robitnykiv naukovykh bibliotek USRR [On the question of training employees of scientific libraries of the USSR]. *Zhurnal bibliotekoznavstva ta bibliohrafi, 1*, 102-110. [In Ukrainian].

5. Klymenko, O. Z., & Sokur, O. L. (2019, October 24–25). Dialnist merezhi bibliotek Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy: formuvannia ta promotsiia istorii ukrainskoi nauky [Activities of the library network of the National Academy of Sciences of Ukraine: formation and promotion of the history of Ukrainian science]. In *Libraries, archives, museums: converged digital communication, cross-media, customer orientation. Proceedings of the XXII All-Ukrainian scientific-practical conference with international participation* (pp. 254-261), Kharkiv, Ukraine. Retrieved from https://drive.google.com/file/d/1aSNA1B0me3wtrSwmx_v6HjDShHWCFzT/view. [In Ukrainian].

6. Klymenko, O. Z., & Sokur, O. L. (2021, October 21). Orhanizatsiia pidvyshchennia kvalifikatsii bibliotekariv naukovykh ustanov Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy v umovakh karantynu: zdobutky i perspektyvy [Organization of advanced training of librarians of scientific institutions of the National Academy of Sciences of Ukraine in the conditions of quarantine: achievements and prospects]. In *A new model of the information image of the library: a change in the traditional perception of its purpose and functions. Proceedings of the III scientific-practical Internet conference* (pp. 48-52), Uzhhorod, Ukraine. Retrieved from <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/38018/1/%d0%9e%d0%a0%d0%93%d0%90%d0%9d%d0%86%d0%97%d0%90%d0%a6%d0%86%d0%af%20%d0%9f%d0%86%d0%94%d0%92%d0%98%d0%a9%d0%95%d0%9d%d0%9d%d0%af.pdf>. [In Ukrainian].

7. Klymenko, O., & Sokur, O. (2021). Pidvyshchennia kvalifikatsii bibliotekariv merezhi naukovykh ustanov Natsionalnoi akademii nauk Ukraini v umovakh karantynnykh obmezhen COVID-19 [Advanced training of librarians of the network of scientific institutions of the National Academy of Sciences of Ukraine in the conditions of quarantine restrictions COVID-19]. In *Suchasna informatsiino-bibliotchna osvita: metamorfozy navchalnoho dyzainu. Proceedings of the International Scientific Conference* (pp. 58-62), Kyiv, Ukraine. Retrieved from https://issuu.com/ukrainian_library_association/docs/zbirnyk_ula_slavske_2021. [In Ukrainian].

8. Klymenko, O., Z. & Sokur, O. L. (2020, February 25–28). Pidvyshchennia kvalifikatsii u Natsionalnii bibliotetsi Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho: advokatsiia & promotsiia [Advanced training in the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine: advocacy & promotion]. *Modern information and library education: guidelines for co-creation. Proceedings of the International Scientific Conference* (pp. 43-46), Kyiv, Ukraine. Retrieved from https://ula.org.ua/images/uba_document/news/2020/Zbirnyk_ULA_Slavske_2020_compressed.pdf. [In Ukrainian].

9. Klymenko, O., & Sokur, O. (2019). Rozbudova systemy pidvyshchennia kvalifikatsii bibliotekariv u Natsionalnii bibliotetsi Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho: vid tradytsii do innovatsii [Development of the system of professional development of librarians in the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine: from traditions to innovations]. *Zapysky Lvivskoi natsionalnoi naukovoï biblioteky Ukrainy imeni V. Stefanyka, II*, 550-558. [In Ukrainian].

10. Kozlovskiy, V. O. (1926). Pidhotuvannia ta perepidhotuvannia serednoho personalu naukovykh bibliotek USRR [Training and retraining of secondary staff of scientific libraries of the USSR]. *Bibliotchnyi zbirnyk, I*, 106-113. [In Ukrainian].

11. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy (2020). Polozhennia pro dystantsiinu formu zdobuttia povnoi zahalnoi serednoi osvity [Regulations on distance learning of general secondary education]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0941-20#Text>. [In Ukrainian].

12. Ministerstvo pratsi ta sotsialnoi polityky Ukrainy & Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy (2021). Polozhennia pro profesiine navchannia kadriv na vyrobnytstvi [Regulations on professional training of personnel in production]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0315-01#Text>. [In Ukrainian].

13. Svoboda, A. A., & Smahlova, N. I. (1995). Profesiina pidhotovka biblioteknykh kadriv yak vazhlyvyi chynnyk tekhnolohichnykh peretvoren u bibliotekakh NAN Ukrainy [Professional training of library staff as an important factor of technological transformations in the libraries of the NAS of Ukraine]. In *Bibliotekno-bibliohrafichni klasyfikatsii ta informatsiino-poshukovi systemy. Proceedings of the International Scientific Conference* (pp. 85-86). Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

14. Sokur, O. L. (2021). Bibliotekna onlain-osvita [Online library education]. *Robota bibliotek naukovykh ustanov Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy u 2020 rotsi*, 26, 142-148. Retrieved from <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0004196>. [In Ukrainian].

15. Shevchenko, I. O. (1998). Funktsionuvannia ta orhanizatsiia systemy pidvyshchennia kvalifikatsii biblioteknykh kadriv Ukrainy [Functioning and organization of the system of advanced training of library staff of Ukraine]. (Abstract of PhD dissertation). Kyiv National University University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

Oksana Klymenko,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4821-8503>

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor,

Head of the Department of Science Publications,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine

3 Holosiivskyi Ave., Kyiv 03039, Ukraine

e-mail: klimenko_oz@ukr.net

Olena Sokur,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9861-3283>

Candidate in Social Communications,

Head of the Department Of Scientific And Methodical Affairs,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine

3 Holosiivskyi Ave., Kyiv 03039, Ukraine

e-mail: sokuro@ukr.net

DISTANCE LEARNING OF LIBRARY EMPLOYEES OF THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF UKRAINE IN MODERN CONDITIONS

The purpose of the article is to determine the actual features of distance learning of employees of scientific institutions of the National Academy of Sciences of Ukraine in the conditions of adverse external influences and factors. The methodological basis of the article was formal-logical and social-communicative approaches; methods of analysis and synthesis, cognitive and generalization method, which allowed to accurately realize the purpose of the study. **Scientific novelty** lies in the substantiation of the theoretical and methodological principles of distance learning of employees of scientific institutions of the National Academy of Sciences of Ukraine. The author's definition of the term "distance learning of librarians" is offered. **Conclusions.** The presented research showed that the modern librarian of the academic library has a place to study, raising the general level of awareness, improving previously acquired skills, mastering new professional competencies. Distance learning of librarians is a form of learning to acquire new professional knowledge, learn innovative professional competencies, increase intellectual level, develop creative abilities and reveal cognitive potential using computer and telecommunications technologies that provide interactive interaction of participants through various educational activities. (seminar, lecture, webinar, course, consultation, etc.). Important for professional development are industry webinars, which conduct library practices of both national and regional libraries. The Ukrainian Library Association offers on its website recordings of the most interesting webinars on topical issues of library affairs. New projects for self-development and professional development regularly appear on the Internet, and domestic online platforms operate, which provide librarians with effective tools for improving professional competencies, acquiring new knowledge and innovative useful skills.

Keywords: advanced training, librarian, scientific communication, V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, National Academy of Sciences of Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 22.12.2021 р.

DOI: <https://doi.org/10.15407/np.66.111>

УДК 027.54(477-25)НБУВ : 025.2:[002:811.161.2]

Ольга Посметна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2984-3653>,

молодша наукова співробітниця,

відділ комплектування бібліотечних фондів,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Голосіївський проспект, 3, Київ, 03039, Україна

e-mail: posmetnao@ukr.net

Тетяна Клочок,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1976-2024>,

головна бібліотекарка,

відділ комплектування бібліотечних фондів,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Голосіївський проспект, 3, Київ, 03039, Україна

e-mail: klochokt@nbuv.gov.ua

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНОМОВНОЇ ЧАСТИНИ БІБЛІОТЕЧНОГО ФОНДУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ імені В. І. ВЕРНАДСЬКОГО (2018–2020)

Мета статті. На основі аналізу інформаційно-статистичних джерел розглянути основні тенденції формування бібліотечного фонду Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського україномовними виданнями відповідно до державної політики у напрямі зміцнення української мови як державної. **Методологія** ґрунтується на використанні загальнонаукових та спеціальних методів дослідження з використанням структурно-функціонального та порівняльного статистичного аналізу. **Наукова новизна.** Визначена роль бібліотек у виконанні державної політики у сфері розвитку інформаційної та мовної культури суспільства для реалізації вимог мовного закону України на прикладі формування бібліотечного фонду Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського україномовними виданнями. **Практичне значення.** Проведено дослідження облікових документів з надходження друкованих інформаційних ресурсів до Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського за 2018–2020 рр. та виявлено тенденцію динаміки збільшення частки

документів українською мовою. **Результати дослідження.** У зв'язку з відсутністю фінансування Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського на поповнення бібліотечного фонду в останні роки основним джерелом його збільшення були безоплатні надходження від вітчизняних видавництв, тому структурні зміни в нових надходженнях цілком залежать від виконання вимог мовного закону цими видавництвами. **Висновки.** На підставі проведеного моніторингу поповнення бібліотечного фонду Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського вітчизняними друкованими виданнями за останні три роки виявлено тенденцію зростання частки україномовних видань в нових надходженнях, що свідчить про дієвість вимог Закону щодо підтримки української мови шляхом сприяння її використанню у публічних сферах життя та підтримка державної мови в інформаційному просторі.

Ключові слова: бібліотечні ресурси, друковані видання, україномовні документи, мовна політика, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.

Актуальність теми дослідження. Актуальність вивчення проблеми зміцнення національного інформаційного суверенітету, його забезпечення, методологічної бази використання, збереження і поповнення суверенних інформаційних ресурсів і зокрема національних бібліотечних ресурсів державною мовою визначається вимогами Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» від 25.04.2019 р. № 2704-VIII [4]. Пріоритетними напрямками мовної політики щодо всебічного впровадження державної мови в інформаційному просторі є створення сприятливих умов для збільшення видання друкованої продукції українською мовою, посилення ролі україномовної книги на книжковому ринку та відповідно у бібліотечних фондах.

Згідно із вимогами Закону про мову «повноцінне функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території держави є гарантією збереження української нації та зміцнення державної єдності України». Законом визначена також мовна політика у сфері друкованих засобів масової інформації ст. 25. п. 4., де вказано, що «друковані засоби масової інформації державною мовою мають становити не менше 50 відсотків назв друкованих засобів масової інформації, що розповсюджуються в цьому місці» [4].

Мовна політика у сфері книговидавання та книгорозповсюдження визначена у ст. 26. п. 1. цього Закону: «Видавець, внесений до Деявного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції, зобов'язаний видавати державною мовою не менше 50 відсо-

тків усіх виданих ним упродовж відповідного календарного року назв книжкових видань» [4].

Інформаційно-комунікаційна діяльність бібліотечних установ розглядається як комплекс взаємопов'язаних процесів, спрямованих на створення інформаційних продуктів і надання бібліотечно-інформаційних послуг з метою задоволення інформаційно-знанневих потреб суспільства.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідження стану і перспектив формування документних фондів у сферах інформаційно-комунікаційної діяльності бібліотечних установ та книговидання проводили такі фахівці як О. М. Василенко, О. Л. Васильківська, О. В. Воскобойнікова-Гузєва, В. М. Горовий, Я. Ісаєвич, В. М. Медведєва.

Як зазначається у колективній монографії «Інформаційно-комунікативна діяльність наукових бібліотек в умовах розвитку суспільства знань» – бібліотека постійно присутня на інформаційному ринку, але, залежно від управлінської стратегії установи, стає активним чи пасивним учасником процесу інформаційної комунікації. Так чи інакше, передумовою спілкування (комунікації) «бібліотека – суспільство» є отримання соціально затребуваного інформаційно-знанневого продукту чи послуги, спрямованих насамперед на забезпечення доступу користувача до знань [2, с. 61].

Мета статті. На основі аналізу інформаційно-статистичних джерел розглянути основні тенденції формування бібліотечного фонду Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського україномовними виданнями відповідно до державної політики у напрямі зміцнення української мови як державної.

Виклад основного матеріалу дослідження. Методи реалізації державної політики щодо розповсюдження української мови в інформаційно-комунікаційному просторі були визначені в розробленому проекті Закону України «Про національний культурний продукт» [5]. У проекті зазначено, що цей Закон має регулювати відносини, пов'язані зі створенням, продюсуванням, тиражуванням, промоцією, дистрибуцією (розповсюдженням), продажем і споживанням культурного продукту в інформаційно-культурному просторі України і спрямований на збереження і розвиток національної культурної і мистецької традиції, формування міцної національно-мовної ідентичності та патріотизму громадян України, захист культурної самобутності й суве-

ренності України в умовах глобалізації через забезпечення цілісності національного інформаційно-культурного простору та повноструктурності національної культури, підтримку розвитку національних культурних індустрій та сприяння творчості українських митців і діячів культури, через задоволення й заохочення розвитку творчих, духовних, дозвіллевих потреб громадян України.

«У системі соціокультурної ідентифікації найбільшу цінність для України, яка прагне зберегти свою державу та помножити її потужність становлять національна самоідентифікація та національна ідентичність» [10, с. 7]. Національна культура – це та сфера людської діяльності, яка здатна протистояти глобалізації і зберігати ядро національної ідентичності, а україномовні видання є тим чинником, що впливає на розвиток культурного середовища.

Так, в Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України» зазначено, що сталий розвиток демократичного суспільства, дотримання прав і свобод людини, примноження людського, соціального, інтелектуального, технологічного, природного та фінансового капіталу держави, реалізація державної політики неможливі без сучасних бібліотек, а бібліотечна справа потребує низки комплексних, структурних і технологічних змін згідно з сучасними загальноосвітніми тенденціями. Так «бібліотеки України є базовим елементом культурної, наукової, освітньої, інформаційної інфраструктури країни. Вони важливі для розвитку інформаційної та мовної культури суспільства, патріотичного, правового та екологічного виховання, формування стійкого інтересу до вивчення та розуміння національної історії та культури. Бібліотеки сприяють розбудові читаючої та мислячої нації» [7].

На жаль, державна культурна політика в Україні на тлі світових і глобалізаційних процесів не є системною і дієвою. Про це свідчать кризові процеси у державній підтримці книговидавництва і книгорозповсюдження.

В Аналітичному огляді «Стан української мови. Щорічний моніторинг», який був проведений станом на 26.10.2020 р. та оприлюднений рухом «Простір свободи» [9], було окреслено становище української мови у різних сферах суспільного життя і тенденції, пов'язані з розширенням чи звуженням вживання української мови за матеріалами державної статистики книговидавництва і преси. За даними Книжкової па-

лати України щодо випуску книжкової продукції у 2020 р. [3], які представлено у таблиці № 1, кількість виданих за поточний період книжок у порівнянні з 2018 р. скоротилась на 16,1%, тираж на 10,8%, натомість збільшилась частка україномовних книжкових видань: якщо у 2018 р. – 74,6%, у 2019 р. – 74,3%, то у 2020 р. – 78%.

Таблиця 1

Випуск книжкової продукції у 2018–2020 рр.

Рік Види видань	2018		2019		2020	
	К-ть видань, друк. од.	Тираж, тис. пр	К-ть видань, друк. од.	Тираж, тис. пр	К-ть видань, друк. од.	Тираж, тис. пр
Книги, брошури:	22612	47022	24416	61251	18967	41947
з них укр. мовою	16867	38107,4	18142	52513,2	14798	36503,2
Частка укр. мови, %	74,6	81,0	74,3	85,7	78,0	87,0

У нижченаведених Книжковою палатою України даних випуску періодичних та продовжуваних видань (крім газет) за 2018–2020 р. (табл. 2) при зменшенні випуску як за назвами, так і за тиражем за цей період відбулося збільшення частки періодичних видань українською мовою: за назвами у 2020 р. їх частка становить 39,8% (у 2019 р. – 33,2%, у 2018 р. – 34,6%), за тиражем відповідно у 2020 р. – 26,9% (у 2019 р. – 24,2 %, у 2018 р. – 24%). Залишається сподіватись, що ця ситуація може ще покращатись із набуттям чинності норм Закону про державну мову в 2022 році, коли частка україномовних видань повинна складати не менше 50% від загального обсягу.

Таблиця 2

Випуск періодичних та продовжуваних видань (крім газет) у 2018–2020 рр.

Рік Види видань	2018		2019		2020	
	Кількість назв, прим.	Загальний тираж, тис. прим.	Кількість назв, прим.	Загальний тираж, тис. прим.	Кількість назв, прим.	Загальний тираж, тис. прим.
Періодичні та продовжувані видання (крім газет):	2619	119470	2527	106626	2244	81765.5
з них укр. мовою	905	28640,3	838	25888,1	894	21987
Частка укр. мови, %	34,6	24,0	33,2	24,2	39,8	26,9

У контексті гуманітарної політики в Україні набуває актуальності проблема активізації регулювання ринку книжкової продукції [1]. Адже до 2013 р. включно книжковий ринок України був орієнтований передусім на продаж імпортованих книг з Росії. Від цього потерпали як українські видавці, так і аудиторія, яка мала задовольнитись обмеженою пропозицією української книжки.

У 2013 р. асоціацією книговидавців і книгорозповсюджувачів було оприлюднено дослідження, згідно з яким українська книжка складала лише 20–23%. Протягом 2014–2015 рр. негативні тенденції на українському ринку книжкової продукції тривали і навіть загострились. Але є і якісні зрушення – спостерігаємо збільшення асортименту української друкованої продукції. Так, за даними Книжкової палати України у 2016 р. українською мовою вийшло близько 70% від загальної кількості книг, надрукованих в Україні [1].

Важливими суб'єктами, що мають реалізовувати мовну політику в державі, є не тільки виробники інформаційного продукту (видавництва), але й бібліотечні установи, що використовують ці продукти для забезпечення попиту потреб користувачів в інформаційних ресурсах.

Кризова ситуація останніми роками спостерігається не тільки у видавничій сфері, а і у забезпеченні бібліотечних установ різного підпорядкування стосовно їх фінансування на придбання видань. Так, більше десяти років НБУВ, найбільша бібліотека в Україні, не отримувала бюджетного фінансування на придбання друкованих видань. Поповнення бібліотечних фондів відбувалось виключно на безоплатній основі за рахунок різних джерел.

У зв'язку із такою ситуацією НБУВ не має можливості впливати на структурний склад бібліотечного фонду, зокрема за мовною ознакою, оскільки поповнення бібліотечного фонду повністю формується залежно від надходжень з різних джерел на безоплатній основі.

Основним джерелом поповнення національного інформаційного фонду НБУВ (більше 50%) є надходження двох обов'язкових примірників документів, що регламентується Законом України «Про обов'язковий примірник документів» від 9 квітня 1999 р. № 595-XIV, що дає змогу забезпечувати інформаційні потреби користувачів Бібліотеки, а другий примірник створює Архів творів друку України [6].

Для визначення тенденції зміни частки видань українською мовою в нових надходженнях до бібліотечних фондів НБУВ у зв'язку з вимогами

щодо реалізації мовної політики держави було досліджено дані з надходження друкованих вітчизняних видань (крім газет) за 2018–2020 рр. (без архівних примірників, які не використовуються для обслуговування читачів). Дані аналізу облікових документів наведені у таблицях 3 та 4.

Таблиця 3

**Випуск періодичних та продовжуваних видань (крім газет)
у 2018–2020 рр.**

Рік Види видань	2018		2019		2020	
	Кількість назв, прим.	Загальний тираж, тис. прим.	Кількість назв, прим.	Загальний тираж, тис. прим.	Кількість назв, прим.	Загальний тираж, тис. прим.
Періодичні та продовжувані видання (крім газет):	2619	119470	2527	106626	2244	81765.5
з них укр. мовою	905	28640,3	838	25888,1	894	21987
Частка укр. мови, %	34,6	24,0	33,2	24,2	39,8	26,9

Аналіз даних щодо поповнення бібліотечних фондів друкованими книжковими виданнями вітчизняних видавництв за 2018–2020 рр. свідчить про скорочення надходжень видань за цей період у 2,6 рази: якщо у 2018 році – 28 850 прим., то у 2020 р. – 11 151 прим. Така ситуація склалась у результаті кризового становища у країні, пов’язаного з пандемією та карантинном. Однак при значному скороченні у 2020 р. кількості надходжень до бібліотечного фонду частка україномовних документів в загальному обсязі збільшилась до 88,7%. Аналізуючи дані про поповнення фондів НБУВ друкованими виданнями, спостерігаємо збільшення частки надходжень українською мовою практично за всіма джерелами.

Стан поповнення бібліотечного фонду НБУВ друкованими періодичними та продовжуваними виданнями вітчизняних видавництв (крім газет та архівних примірників) за 2018–2020 рр. (табл. 4) свідчить про скорочення надходжень в 1,4 рази, а саме: з 12 276 прим. у 2018 р. до 8906 у 2020 р. Але частка україномовних видань цих документів також збільшилась: у 2018 р. вона складала 72,3%, у 2019 р. – 79,5%, а у 2020 р. – 83,7%.

Поповнення бібліотечного фонду НБУВ здійснюється також і за рахунок інших джерел, зокрема іноземними виданнями, з яких є видання українською мовою: книжкові видання у 2018 р. – 165 прим. (8,7%), у 2018 р. – 190 прим. (8,8%), у 2020 р. – 95 прим. (7,6%), а періодичні та продовжувані видання у 2018 р. – 105 прим. (3,2%), у 2019 р. – 118 прим. (3,7%), у 2020 р. – 10 прим. (0,6%).

Таблиця 4

Поповнення бібліотечних фондів НБУВ періодичними та продовжуваними виданнями (крім газет) за різними джерелами надходження у 2018–2020 рр.

Рік Джерела надходження	2018			2019			2020		
	К-ть прим.	З них укр. мов.	Частка укр. мов., %	К-ть прим.	З них укр. мов.	Частка укр. мов., %	К-ть прим.	З них укр. мов.	Частка укр. мов., %
Обов'язковий примірник	11615	8296	71,4	11270	8870	78,7	8497	7070	83,2
Державні програми	4	4	100	5	5	100	3	3	100
Вітчизняний документообмін	172	161	93,6	186	177	95,2	140	136	97,1
Видання НБУВ	142	135	95,1	150	143	95,3	146	139	95,2
Дари установ України	343	285	83,1	609	521	85,6	120	104	86,7
Разом	12276	8881	72,3	12220	9716	79,5	8906	7452	83,7

Висновки. У зв'язку з набуттям чинності чергового етапу норм мовного закону щодо книговидання та книгорозповсюдження в 2021 р. проводяться заходи з втілення його норм в установах, які мають сприяти виконню завдань із розширення використання української мови як державної. «Зміцнення статусу української мови як державної є поступовим процесом. Для досягнення відчутних суспільних змін необхідно проводити тривалу послідовну комплексну політику підтримки державної мови на всій території країни. Прийняття програм розвитку та функціонування державної мови є надзвичайно актуальним та дієвим інструментом підтримки української мови на місцях» [8, с. 176].

Так, на підставі проведеного моніторингу поповнення бібліотечного фонду НБУВ вітчизняними друкованими виданнями за останні три роки виявлено тенденцію зростання частки україномовних видань в нових надходженнях, що свідчить про дієвість вимог Закону щодо підтримки української мови шляхом сприяння її використанню в публічних сферах життя та в перспективі передбачається подальша підтримка державної мови в інформаційному просторі.

Список бібліографічних посилань

1. Актуальні проблеми ринку книжкової продукції в Україні в контексті завдань гуманітарної політики. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/aktualni-problemi-rinku-knizhkovoi-produkcii-v-ukraini-v>
2. Інформаційно-комунікаційна діяльність наукових бібліотек в умовах розвитку суспільства знань: монографія / О. М. Василенко, Т. В. Добко, Н. Я. Зайченко та ін. Київ, 2017. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0002187>.
3. Оперативні дані випуску книжкової продукції. URL: http://www.ukrbook.net/statistika/statistika_2020.htm
4. Про забезпечення функціонування української мови як державної : Закон України від 25.04.2019 р. № 2704-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19>
5. Про національний культурний продукт: проект Закону України № 4298 від 01.04.2009 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/JF3BE00I>
6. Про обов'язковий примірник документів: Закон України від 9 квітня 1999 р. № 595-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595-14#Text>.
7. Просхвалення Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України»: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 26.03.2016 р. № 219-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/219-2016>.
8. Річний звіт про стан дотримання Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» у 2020 році. Київ, 2021. URL: <https://cpprk.com/upravlinnia/publiczna-informatsiia/funktsionuvannia-ukrainskoi-movy-u-tsprrk-1/zvit-pro-stan-dotrymannia-zakonu-ukrainy-pro-zabezpechennia-funktsionuvannia-ukrainskoi-movy-ia-derzhavnoi-u-za>
9. Становище української мови в Україні у 2020 р. Аналітичний огляд. URL: <https://prostirsvobody.org/img/>.
10. Формування суспільного ідеалу в умовах глобалізованого світу та інформаційного суспільства: [аналітична записка]. Київ, 2020. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0004080>.

References

1. (2019). Aktualni problemy rynku knyzhkovoi produktsii v Ukraini v konteksti zavdan humanitarnoi polityky [Current problems of the book market in Ukraine in the context of humanitarian policy objectives]. Retrieved from <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/aktualni-problemi-rinku-knizhkovoi-produkcii-v-ukraini-v> [In Ukrainian].
2. Vasylenko, O. M., T. V. Dobko, N. Ya. Zaichenko, N. Yu. Kaliberda, O. G. Kyrylenko, O. Z. Klymenko, T. M. Koval, L. A. Litvynova, K. V. Lobuzina, &

N. F. Samokhina (2017). Informatsiino-komunikatsiina diialnist naukovykh bibliotek v umovakh rozvytku suspilstva znan [Information and communication activities of scientific libraries in the development of the knowledge society]. Kyiv, Ukraine. Retrieved from <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0002187> [In Ukrainian].

3. (2020). Operatyvni dani vypusku knyzhkovoї produktsii [Operational data on book production]. Retrieved from http://www.ukrbook.net/statistika/statistika_2020.htm [In Ukrainian].

4. (2019). Pro zabezpechennia funktsionuvannia ukrainskoi movy yak derzhavnoi: Zakon Ukrainy vid 25.04.2019 r. no. 2704-VIII [About ensuring functioning of Ukrainian as state: Law of Ukraine dated April 25, 2019 No. 2704-VIII]: ofits. veb-portal. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19> [In Ukrainian].

5. (2009). "Pro natsionalnyi kulturnyi produkt": Proiekt Zakonu Ukrainy no. 4298 vid 01.04.2009 r. [About the national cultural product no. 4298 dated 01.04.2009] Retrieved from <https://ips.ligazakon.net/document/view/JF3BE00I> [In Ukrainian].

6. (1999). Pro oboviazkovyi prymirnyk dokumentiv: Zakon Ukrainy vid 9 kvitnia 1999 r. no. 595-XIV [About the obligatory copy of documents: Law of Ukraine dated April 9, 1999 No. 595-XIV]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595-14#Text> [In Ukrainian].

7. (2016). Pro skhvalennia Stratehii rozvytku bibliotechnoi spravy na period do 2025 roku "Yakisni zminy bibliotek dlia zabezpechennia staloho rozvytku Ukrainy" Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 26.03.2016 r. no. 219-r. [About approval of the Strategy for the development of librarianship for the period up to 2025 "Qualitative changes in libraries to ensure sustainable development of Ukraine": Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 26.03.2016 no. 219-r.]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/219-2016> [In Ukrainian].

8. (2021). Richnyi zvit pro stan dotrymannia Zakonu Ukrainy "Pro zabezpechennia funktsionuvannia ukrainskoi movy yak derzhavnoi" u 2020 rotsi. [Annual report on the state of compliance with the Law of Ukraine "On Ensuring the Functioning of the Ukrainian Language as the State Language" in 2020]. Kyiv. Retrieved from <https://cpprk.com/upravlinnia/publicna-informatsiia/funktsionuvannia-ukrainskoi-movy-u-tsprrk-1/zvit-pro-stan-dotrymannia-zakonu-ukrainy-pro-zabezpechennia-funktsionuvannia-ukrainskoi-movy-ia-derzhavnoi-u-za-> [In Ukrainian].

9. (2020). Stanovyshe ukrainskoi movy v Ukraini u 2020 r. [The situation of the Ukrainian language in Ukraine in 2020]: Analitychnyi ohliad. Retrieved from <https://prostirsvobody.org/img/> [In Ukrainian].

10. (2020). Formuvannia suspilnoho idealu v umovakh hlobalizovanoho svitu ta informatsiinoho suspilstva: analitychna zapyska [Formation of the social ideal in a globalized world and information society: analytical note]. Kyiv, Ukraine. Retrieved from <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0004080> [In Ukrainian].

Olha Posmietna,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2984-3653>,

Junior Researcher,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

3, Holosiivskyi Ave., Kyiv 03039, Ukraine

e-mail: posmetnao@ukr.net

Tetiana Klochok,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1976-2024>,

Main Librarian,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

3, Holosiivskyi Ave., Kyiv 03039, Ukraine

e-mail: klochokt@nbuv.gov.ua

**CURRENT TRENDS IN CHANGES IN THE LEVEL OF UKRAINIAN-
LANGUAGE DOCUMENTS IN THE LIBRARY COLLECTION
OF VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE (2018-2020)**

The purpose of the study. The aim of the study. Based on the analysis of information and statistical sources to consider the main trends in the formation of the library fund of the Vernadsky National Library of Ukraine Ukrainian-language publications in accordance with state policy to strengthen the Ukrainian language as a state. **Methodology** is based on the use of general scientific and special research methods using structural and functional and comparative statistical analysis. **Scientific novelty.** The role of libraries in the implementation of state policy in the field of development of information and linguistic culture of society for the implementation of the requirements of the linguistic Law of Ukraine on the example of the formation of the Library Fund V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine Ukrainian-language editions. **Practical meaning.** The study of accounting documents on printed information resources to V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine for 2018-2020 and revealed the tendency of the dynamics of increasing the share of documents in Ukrainian. **Results of the research.** In connection with the lack of funding to V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine on replenishment of the Library Fund in recent years, the main source of its increase was free of charge from domestic publishing houses, therefore structural changes in new revenues are entirely dependent on the fulfillment of the requirements of the linguistic law by these publishing houses. **Conclusions.** On the basis of the monitoring of the recharge of the Library Fund, the domestic printed publications in the last three years have been revealed a tendency to increase the share of Ukrainian-language publications in new revenues, indicating the effectiveness of the requirements of the Law on the support of the Ukrainian language by promoting its use in public spheres of life and support of the state language in the information space.

Keywords: library resources, printed publications, Ukrainian-language documents, language policy, V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 19.01.2022 р.

DOI: <https://doi.org/10.15407/np.66.122>

УДК 027.54(477-25)НБУВ:021.1]:001.891-043.86

Галина Солоіденко,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1326-0034>,

кандидатка історичних наук, старша наукова співробітниця,

провідна наукова співробітниця,

відділ науково-методичної роботи,

Інститут бібліотекознавства,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

просп. Голосіївський, 3, Київ, 03039, Україна

e-mail: soloidenko@ukr.net

**НАУКОВО-МЕТОДИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ
У ДОСЛІДЖЕННЯХ ФАХІВЦІВ
ТА ІНСТРУКТИВНО-МЕТОДИЧНИХ ВИДАННЯХ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ
імені В. І. ВЕРНАДСЬКОГО**

Мета статті. Теоретичне узагальнення поглядів та прогнозів фахівців стосовно подальшого розвитку науково-методичної діяльності, впровадження інноваційних форм та методів методичної роботи у новому інформаційно-комунікаційному середовищі. Поширення досвіду Національної бібліотеки України В.І.Вернадського з розроблення та оновлення інструктивно-методичних документів, сучасних критеріїв та показників оцінки діяльності бібліотек. **Методи дослідження.** Використання загальнонаукових (аналізу, узагальнення) та спеціальних методів дослідження (порівняльно-історичного, ретроспективного, проблемно-хронологічного) сприяло досягненню поставленої мети. **Наукова новизна.** У статті проаналізовано стан науково-методичної діяльності у працях та дослідженнях вітчизняних науковців. Представлено досвід роботи Національної бібліотеки України В. І. Вернадського, інших національних та наукових бібліотек з розроблення та впровадження нових підходів до визначення механізму оцінювання ефективності науково-методичної роботи. Доведено, що реалізація окреслених завдань потребує удосконалення основних функцій, методів, прийомів і форм бібліотечної роботи шляхом розроблення регламентних документів, надання організаційно-методичної допомоги за всіма напрямками діяльності; вивчення, впровадження і поширення бібліотечного досвіду;

підвищення кваліфікації бібліотечних фахівців. **Висновки.** Українські науковці наголошують на необхідності подальшого розвитку науково-методичної діяльності, яка є важливою умовою затребуваності бібліотеки в суспільстві. Адже нині в Україні відбуваються процеси переосмислення характеру потреб бібліотек у методичному забезпеченні, формування нової концепції методичної роботи, яка передбачає активну діяльність бібліотек у інформаційно-комунікаційному середовищі. Акцентована увага на важливості інтеграції методичної роботи з сучасними видами управлінської діяльності – інноваційної та маркетингової. Доведено, що результативність науково-методичної діяльності сьогодні безпосередньо залежить від чіткого уявлення про вектори розвитку сучасної бібліотеки.

Ключові слова: бібліотеки, науково-методична діяльність, методичне забезпечення бібліотек, нормативно-правові та інструктивно-методичні документи.

Актуальність теми дослідження. Нові завдання бібліотечної галузі пов'язані з курсом України на розвиток національного складника глобальної мережі, переходу до якісно нового рівня інформаційно-бібліотечного забезпечення користувачів. Вони стали предметом наукових та дисертаційних досліджень, знайшли відображення у наукових виданнях бібліотек. Ці важливі питання широко обговорювались фахівцями на сторінках професійної преси, в ході міжнародних конференцій та наукових семінарів, поставили перед бібліотечним співтовариством завдання розроблення нормативно-правової та інструктивно-методичної бази діяльності бібліотек, яка б відповідала сучасному розвитку демократичного громадянського суспільства, формуванню читаючої, мислячої та освіченої нації, спроможної практично втілювати набуті знання і досвід у розбудову незалежної України.

Визначальним фактором для переосмислення і якісної зміни науково-методичної діяльності стало зростання значення інформації в розвитку суспільства, виражена спрямованість на впровадження інформаційних технологій та інформаційного розвитку, формування базових складників функціонування бібліотеки у новому правовому полі, проведення організаційно-структурних перетворень, що сприяють вдосконаленню виробничих процесів і підвищенню якості обслуговування користувачів.

Аналіз досліджень та публікацій. В останні десятиліття питання трансформації науково-методичної діяльності бібліотек, тенденції, різноманітні аспекти та нові підходи до реалізації її завдань, зокрема

розвиток міжвідомчої взаємодії, використання цифрових технологій в методичній діяльності, формування електронних методичних ресурсів і забезпечення віддаленого доступу до них, розвиток форм, методів, напрямів та продуктів методичної діяльності відповідно до потреб бібліотечної практики висвітлено у низці робіт вітчизняних бібліотекознавців та бібліотечних фахівців, зокрема Т. Вилегжаниної, В. Загуменної, О. Кузьменко, Д. Дейч, Г. Ковальчук, Т. Кулаковської, В. Мудрохи, Р. Самотій, О. Сафоновой, А. Свободи, О. Сокур, І. Цвіркун, І. Цуріної та інших.

Мета дослідження – теоретичне узагальнення поглядів науковців та практиків бібліотечної галузі стосовно подальшого розвитку науково-методичної діяльності, впровадження інноваційних форм та методів методичної роботи у новому інформаційно-комунікаційному середовищі. Поширення досвіду Національної бібліотеки України В. І. Вернадського з розроблення та оновлення інструктивно-методичних документів, сучасних критеріїв та показників оцінки діяльності бібліотек.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для національних бібліотек України і на сучасному етапі розвитку бібліотечної галузі методична функція є типологічною і однією з основних, як зазначала в своїх роботах ще наприкінці 1990-х років відома бібліотекознавиця, учена секретарка Інформаційно-бібліотечної ради НАН України А. Свобода [6, с. 8]. Авторка наголошувала, що першочерговим завданням національної бібліотеки як методичного центру бібліотек всіх систем і відомств є забезпечення уніфікованого підходу до організації ефектив-ного інформаційного обміну.

На протигагу радянській системі методичного керівництва та адміністративно-командній системі управління бібліотеками особлива увага науковців після здобуття Україною незалежності була акцентована на питаннях ефективності роботи бібліотек, вивченню і запровадженню зарубіжного досвіду. Свої напрацювання щодо впровадження системи менеджменту якості в бібліотеках запропонували нам зарубіжні дослідники, зокрема Ю. Ахмадова, П. Бокхорст, П. Брофі, Ю. Дрешер, К. Еббот, Л. Дубровіна, А. Кочетков, Р. Мотульський, Р. Пол, І. Хансен. Важливим кроком у розробленні показників стала публікація ІФЛА в 1996 р. міжнародного керівництва з визначення ефективності роботи університетських та інших бібліотек «Вимірювання якості в бібліотеках» Р. Пол і П. Бокхорста, де було пред-

ставлено 17 показників діяльності. Автори запропонували основний інструментарій для вимірювання ефективності роботи; методику порівняння результатів вимірювань у різних бібліотеках у різні проміжки часу; перелік індикаторів ефективності діяльності бібліотеки, серед яких: загальне використання бібліотеки, якість фонду, каталогів, доступність документів, довідкова служба, віддалені користувачі, задоволення їхніх інформаційних потреб. Варто зазначити, що у низці публікацій фахівців Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, зокрема О. Василенко, О. Яковенко, А. Венідиктової подано характеристику вищезазначених міжнародних стандартів, проаналізовано групи показників та критеріїв ефективності роботи бібліотеки, яких вона має дотримуватися.

Зазначимо, що розроблення критеріїв та показників оцінки діяльності бібліотек міжнародними організаціями ще не завершено. Особлива увага цих організацій акцентується на критеріях і показниках діяльності національних бібліотек, у зв'язку з тим, що національні бібліотеки сьогодні повинні вирішувати одне з головних завдань – оцифрування та збереження культурного надбання та забезпечення бібліотек своїх країн сучасними рішеннями, стандартами та методичними розробками за всіма напрямками діяльності.

Питанню науково-методичної діяльності, оцінки ефективності та результативності бібліотечної роботи й менеджменту якості приділяли увагу у своїх працях низка вітчизняних дослідників. Зокрема, фахівці Національної парламентської бібліотеки України (нині Національна бібліотека України імені Я. Мудрого) О. Білик, Н. Гудімова та Р. Миколенко, розглядали оцінку якості бібліотечних послуг як потужний засіб, що дає змогу ухвалювати управлінські рішення, планувати й удосконалювати діяльність бібліотечних закладів загалом або окремих технологічних процесів та видів послуг зокрема. Автори наголошували, що це потребує створення відповідної регламентної документації як гарантії управління якістю, впровадження методів контролю та активізації бібліотечного персоналу [1; 5].

Функціонування бібліотечних науково-методичних служб в електронному середовищі у своїх публікаціях висвітлили українські спеціалісти О. Василенко, О. Боднар, Т. Данильченко, О. Романюк, М. Талаєвська, Т. Турбаніст, І. Цурина, О. Шишка та ін. Презентація бібліотеки в інтернеті, її можливостей, послуг, що вона надає сьогодні – необхідна

форма роботи, яка здійснюється на вимогу часу, – наголошують працівники Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого І. Цуріна та М. Талаєвська. А методист сьогодні – це менеджер та маркетолог, консультант і порадник, який допомагає формувати бібліотечну політику, бере участь у розробці її стратегії і тактики, відстежує інноваційні процеси, аналізує їх та впроваджує у практичну діяльність, вивчає й поширює досвід однодумців-новаторів [10, с.17].

Тема «Електронне середовище як засіб організації науково-методичної роботи» стала предметом дослідження фахівців Інституту бібліотекознавства Національної бібліотеки України В. І. Вернадського (далі НБУВ) О. Василенко та Т. Данильченко. Науковці зазначають, що нині в контексті науково-методичної роботи провідних наукових бібліотек більш затребуваними стають інтерактивні онлайн-форми методичної роботи: дистанційне навчання, вебінари, віртуальне консультування, електронна розсилка інформаційно-методичних матеріалів, підготовка мультимедійних презентацій, аудіо-, відеоматеріалів та ін. А сучасні інформаційні технології не є самоціллю, це робочий інструмент методичних служб, який дає змогу виконувати роботу якісніше та ефективніше [2, с. 24].

Науково-методичне забезпечення бібліотек, діяльність методичних центрів з питань розвитку бібліотечного законодавства, впровадження нових форм і методів роботи, розбудови системи підвищення кваліфікації бібліотечних кадрів знайшли відбиття в наукових та соціологічних дослідженнях бібліотек закладів вищої освіти. Співробітниця Наукової бібліотеки Львівського національного університету імені Івана Франка І. Цвіркун акцентує на тому, що сьогодні недостатньо удосконалювати наявні аспекти діяльності, на часі – перебудова роботи органів управління і бібліотек-методичних центрів з метою створення нового сучасного механізму управління бібліотеками. Головні завдання авторка вбачає у формуванні нових теоретичних засад методичного керівництва бібліотечною справою України та належному правовому забезпеченні методичної діяльності створенні низки необхідних регламентних, інструктивних та методичних документів, які відповідатимуть вимогам суспільства [9, с. 227].

Вітчизняні бібліотекознавці В. Загуменна, О. Кузьменко, Д. Дейч окреслили напрями і пріоритети підвищення ефективності методичної діяльності національних методичних центрів, серед яких, зокрема:

створення нормативно-правового підґрунтя системи методичного забезпечення діяльності бібліотек, визначення на державному рівні стратегії й тактики її розвитку; розроблення відповідних регламентних документів, стандартів, оновлення норм з питань методичної роботи. Важливим напрямом діяльності є участь методичних служб бібліотек всіх рівнів, зокрема національних, в стратегічному плануванні роботи бібліотеки, в розробленні бібліотечного законодавства, методичному забезпеченні функціонування самих національних бібліотек. Як свідчить бібліотечна практика, методичні служби посідають особливе місце в управлінській ієрархії і відіграють важливу роль в управлінні бібліотекою як активні учасники розроблення стратегічних програм розвитку бібліотек – від державних – до внутрішньобібліотечних [3, с. 25].

Пошуки нових форм та методів науково-методичної роботи сприяли активізації досліджень, появи низки публікацій та дисертаційних робіт у цій сфері. Зокрема, питання про діяльність бібліотечних мереж та удосконалення їх нормативно-методичного забезпечення розглядалися у дисертаційних дослідженнях П. Рогової, О. Виноградової, Т. Кулаковської [7, с. 190]. Зокрема, формування бібліотечно-інформаційної системи НАН України (20-ті роки ХХ ст. – початок ХХІ ст.) представлено у дисертаційному дослідженні Т. Кулаковської, яка охарактеризувала основні етапи розвитку її як єдиної інтегрованої бібліотечно-інформаційної системи; дослідила стан нормативно-правового та методичного забезпечення бібліотечно-інформаційних підрозділів НАН України; висвітлила координуючу роль Інформаційно-бібліотечної ради НАН України; окреслила пріоритетні напрями розвитку бібліотечно-інформаційних ресурсів. Дисертантка зробила висновок про необхідність побудови нової структурно-функціональної моделі бібліотеки наукової установи як комплексного науково-інформаційного підрозділу.

Науково-методична діяльність Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника в ретроспекції та на сучасному етапі стала об'єктом комплексного дисертаційного дослідження В. Мудрохи. Авторкою досліджено особливості становлення, функціонування та розвитку науково-методичної діяльності ЛННБУ ім. В. Стефаника, визначено пріоритетні напрями науково-методичної діяльності на сучасному етапі, зокрема: науковий аналіз бібліометричних і статистичних показників діяльності; моніторинг розвитку ресурсного та

творчого потенціалу бібліотек; формування професійних компетентностей; безперервна бібліотечна освіта; консультативно-освітні послуги; менеджмент інновацій; експертно-діагностичні заходи; проектно-програмна діяльність.

У дисертаційній роботі О. Сокур комплексно досліджено науково-організаційне забезпечення взаємодії бібліотек наукових установ НАН України у формуванні вітчизняного наукового інформаційного простору. Авторкою визначено сутність і зміст поняття «взаємодія бібліотек наукових установ НАН України», «науково-організаційне забезпечення взаємодії бібліотек наукових установ НАН України»; обґрунтовано положення про те, що на сучасному етапі основною є ресурсна взаємодія бібліотек наукових установ з метою об'єднання та представлення інформації про документні фонди бібліотек НАН України. Розроблено пропозиції щодо удосконалення системи науково-організаційного забезпечення бібліотек наукових установ НАН України; уточнення змісту і ефективних форм організаційно-методичного забезпечення їхньої діяльності; системи підвищення кваліфікації та перепідготовки бібліотечних фахівців на нових методичних засадах.

Нові завдання та вимоги щодо оцінки якості роботи бібліотеки були апробовані в дисертаційних дослідженнях В. Вахнован, О. Бруй, Л. Петрової. Зокрема, В. Вахнован запропонувала концептуальні засади ефективного використання соціологічних методів як інформаційно-комунікаційного складника системи менеджменту якості бібліотечних послуг. О. Бруй комплексно розглянула збалансовану систему показників як основу безперервного циклічного процесу стратегічного управління в системі процесно-орієнтованого управління бібліотекою.

Вищезазначені проблеми досліджувалися упродовж останнього десятиліття ХХІ ст. науковцями та фахівцями Інституту бібліотекознавства НБУВ у межах виконання наукових проєктів: «Підвищення ефективності інформаційної діяльності наукової бібліотеки» (наук. керівник О. Василенко, 2011–2013 рр.); «Організація бібліотечно-інформаційних ресурсів як складова формування вітчизняного інтегрованого інформаційного простору» (наук. керівник Н. Стрішенець, 2014–2016 рр.); «Розвиток нормативно-методичної бази діяльності наукових бібліотек відповідно до міжнародних стандартів» (наук. керівник О. Василенко, 2017–2019 рр.); «Бібліотечно-інформаційний комп-

лекс в умовах трансформації наукових комунікацій» (наук. керівник О. Василенко, 2020–2022 рр.). У дослідженнях розглянуто комплекс питань з розроблення теоретико-методологічних засад та методичного інструментарію для імплементації міжнародних нормативних документів у діяльність українських наукових бібліотек; вироблено рекомендації щодо оптимізації нормативно-правової бази бібліотечної галузі відповідно до міжнародних стандартів; визначено критерії та сформовано систему показників ефективності бібліотечної діяльності в умовах е-комунікації тощо.

Серія статей щодо оцінки якості роботи бібліотеки оприлюднена на сайтах Вінницької ОУНБ ім. К. А. Тімірязєва та Дніпровської ОУНБ. Зокрема, фахівці Дніпровської ОУНБ підготували «Критерії якості публічної бібліотеки», дослідили відповідність бібліотек області зазначеним критеріям і визначили, що для оцінювання роботи доцільно обрати такі параметри, як: графік роботи, що не повинен збігатися з робочим часом основної частини населення; рівень соціокультурної та просвітницької діяльності; створення клубів за інтересами; формування власних електронних баз даних; робота в соціальних мережах; проведення благодійних акцій із залученням додаткових коштів для розвитку бібліотеки.

Практичні аспекти впровадження системи менеджменту якості в бібліотеках закладів вищої освіти України розглянуто в публікаціях О. Мацей, Т. Ткаченко, Г. Шемаєвої. Характеризуючи соціокомунікаційну модель впровадження системи менеджменту якості в бібліотеках України, фахівці ХДАК виокремлюють насамперед ефективне управління бібліотекою на основі маркетингу; створення корпоративної культури; розробку нормативних документів; встановлення зворотного зв'язку з користувачами та іншими соціально-комунікаційними структурами суспільства; організацію та проведення конкурсів якості бібліотечної діяльності. На думку Т. Ткаченко, впровадження процесного підходу в діяльність бібліотеки сприяє вдосконаленню її структури, створенню нової системи розподілу відповідальності й повноважень, прийняттю нових типів управлінських рішень. Процес досягнення якості дозволяє орієнтувати бібліотеку на задоволення вимог та очікувань користувача – місію, яка покладена на неї [8, с. 157].

В Україні тема щодо розробки методики оцінювання, критеріїв та показників ефективності методичної діяльності бібліотек-методичних

центрів ще не отримала достатнього розвитку, хоча постійно залишається в полі зору фахівців. Важливі питання у цьому контексті піднімає методист Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка Г. Ковальчук. Авторка зазначає, що сучасна методична діяльність українських бібліотек не втратила значення, їй притаманні різноманітність змісту, форм, методів, продуктів. Розвиваються як традиційні напрями методичної діяльності, зокрема: аналізування діяльності бібліотек як базовий, на якому будується вся система методичної роботи; методичний моніторинг, виявлення і впровадження інновацій, розробка методик і підготовка методичних матеріалів, організація безперервної освіти бібліотечних кадрів, так і не властиві раніше методичній службі, – такі як прогнозування, проектно-програмна діяльність тощо [4].

Слід зазначити, що за останнє тридцятиліття напрацьовано вагомий інструментарій, пов'язаний з науково-методичною діяльністю та організацією роботи бібліотеки. Період 1995–2005 рр. фахівці визначають як період формування базових складників функціонування бібліотеки у новому правовому полі. У цей час з'являються перші збірники нормативно-правових документів, методичні посібники, положення та інструкції, що регламентують роботу вітчизняних бібліотек. Важливі зміни відбуваються у роботі академічних бібліотек, управлінні та науково-методичному забезпеченні їхньої діяльності. З 1997 р. НБУВ починає оновлення пакету науково-методичних документів щодо організації діяльності бібліотеки та видає збірник «Організація роботи бібліотеки науково-дослідної установи Національної академії наук України». На сьогодні вже підготовлено 26 випусків збірника, до якого увійшли нормативно-правові та інструктивно-методичні документи, методичні консультації з різних питань діяльності бібліотек.

З 2011 р. фахівці НБУВ підготували та направили до бібліотек низку документів: «Карткові каталоги в системі науково-інформаційних ресурсів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського», «Робота з незадоволеними замовленнями користувачів у НБУВ», «Положення про порядок реєстрації баз даних Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського», «Інструкція з виконання довідок на запити віддалених користувачів у програмному забезпеченні "ІРБІС-64"»; «Правила користування послугою «Електронна доставка документів»; Керівництво для користувача «веб-версія електронного каталогу IRBIS» та ін.

Науково-методичною радою Інституту бібліотекознавства НБУВ затверджено інструктивні документи: путівник «Каталоги Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського», науковий посібник «Корпоративна бібліотечна база знань», «Положення про роботу з дарами в НБУВ», «Методичні рекомендації щодо списання бібліотечних фондів науковими установами НАН України».

З метою впорядкування збереження та використання книжкових пам'яток, рідкісних та цінних книжкових і рукописних фондів в установах Національної академії наук України НБУВ у 2017 р. були розроблені «Правила користування книжковими пам'ятками, рідкісними та цінними рукописними та книжковими фондами, що зберігаються в установах НАН України» та «Положення про книжкові пам'ятки, рідкісні та цінні фонди (колекції), що зберігаються в установах Національної академії наук України». Інститут архівознавства як науково-методичний центр для архівних підрозділів наукових установ НАН України видав збірник нормативних та методичних документів «Організація діловодства та архівного зберігання документів у Національній академії наук України» (Київ, 2017).

Зміни в технології та поява великої кількості електронних документів та документів на інших носіях спонукали до перегляду «Інструкції з обліку документів, що входять до складу бібліотечних фондів НБУВ», «Положення про обмінні фонди НБУВ» та «Положення про фонд основного зберігання Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського». Робота бібліотеки в новому електронному середовищі знайшла відображення у методичному посібнику Інституту бібліотекознавства «Бібліотечні послуги: облік, статистика, ефективність» та технологічній інструкції «Організація електронної вітрини нових надходжень до Фонду основного зберігання НБУВ: методика підготовки та порядок представлення на сайті НБУВ».

Відмінною особливістю сучасного періоду є значне зростання видань науково-методичного характеру. Це зумовлено як активізацією діяльності бібліотеки в новому інформаційно-комунікаційному середовищі, так і новими завданнями в роботі бібліотек (віртуальне методичне консультування, формування контенту професійного сайту, редагування матеріалів репозитарію, рейтингування науковців), що вимагають розроблення чіткого методичного інструментарію.

Зокрема, Інститут інформаційних технологій НБУВ лише у 2021 р.

підготував та затвердив «Положення про портал НБУВ», науково-методичний посібник «Таблиця відповідності між науковими спеціальностями, спеціальностями, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, Рубрикатором НБУВ і УДК», «Методологічні рекомендації щодо створення біографічних довідок у системі баз даних» та 4 інструкції для співробітників НАН України: «Створення та впорядкування наукометричних профілів Author ID та Researcher ID», «Створення та впорядкування профілів наукових установ у Scopus та Web of Science», «Наукометричний профіль дослідника та установи у Google Scholar», «Наукова мережа Publons: профілі дослідника та установи».

Роль бібліотек у сучасному світі зростає, сам характер, форми і методи їхньої роботи зазнають кардинальних змін. Ці зміни диктують необхідність рішучої перебудови інформаційно-бібліотечної роботи, вони пов'язані зі стрімким переходом до культури електронної інформації, що гостро ставить питання інтеграції нагромаджених друкованих інформаційних ресурсів до мережевого середовища. Зіткнувшись із перерахованими викликами і досліджуючи різні питання інформаційного забезпечення науки, НБУВ постійно вивчає і аналізує науковий документопотік, можливості інтеграції науково-інформаційних ресурсів, розвиток інструментів наукових комунікацій і впровадження інновацій для формування інформаційної інфраструктури. І не випадково, що тематика досліджень НБУВ постійно зосереджена на питаннях ефективності роботи наукових бібліотек, їхньої діяльності в новому інформаційному середовищі. Бібліотекознавці відзначають центральну роль бібліотеки у підтримці наукових комунікацій, порушують проблеми партнерства бібліотечних фахівців із науковцями, обґрунтовують нагальність розвитку таких компетенцій, як цифрове кураторство, управління дослідницькими даними. Нині обов'язком бібліотекарів стає як навчання, консультації користувачів, так і посередництво, оскільки величезний обсяг інформації потребує фахівців, які володіють навичками пошуку інформації і вміють аналізувати й оцінювати ресурси та потреби користувачів. Сьогодні вкрай важливо зосередити науково-методичну діяльність на цих новітніх напрямках роботи бібліотек, забезпечити їх інструктивно-методичними матеріалами та інтегрованими технологіями створення електронних інформаційних ресурсів.

Висновки. Українські науковці наголошують на необхідності подальшого розвитку науково-методичної діяльності, яка є важливою умовою затребуваності бібліотеки в суспільстві. Адже нині в Україні відбуваються процеси переосмислення характеру потреб бібліотек у методичному забезпеченні, формування нової концепції методичної роботи, яка передбачає активну діяльність бібліотек у інформаційно-комунікаційному середовищі. Акцентована увага на важливості інтеграції методичної роботи з сучасними видами управлінської діяльності – інноваційної та маркетингової. Доведено, що результативність науково-методичної діяльності сьогодні безпосередньо залежить від чіткого уявлення про вектори розвитку сучасної бібліотеки.

Список бібліографічних посилань

1. Білик О., Гудімова Н. Роздуми щодо оцінювання якості роботи бібліотеки. *Бібліотечна планета*. 2011. № 4. С. 28–32.
2. Василенко О. М., Данильченко Т. В. Електронне середовище як засіб організації науково-методичної роботи. *Бібліотека. Наука. Комунікація*. Матеріали Міжнар. наук. конф. (Київ, 6–8 жовт. 2015 р.). Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Київ, 2015. Ч. 1. С. 23–26.
3. Загуменна В. В., Кузьменко О. І., Дейч Д. М. Науково-методична діяльність як важлива складова розвитку сучасної бібліотеки. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2020. № 2. С. 20–27.
4. Ковальчук Г. Формування методичного простору в бібліотечному середовищі України у пострадянській період. *Бібліотечний форум: історія, теорія і практика*. 2018. № 3 (13). С. 26–30.
5. Миколенко Р. І. Сучасні критерії оцінювання діяльності бібліотек. *Бібліотечна планета*. 2010. № 4. С. 17–20.
6. Свобода А. Методична діяльність як типологічна функція національної бібліотеки (перспективи її розвитку в НБУВ). *Бібліотечний вісник*. 1998. № 2. С. 6–9.
7. Солоіденко Г. І. Науково-методична робота бібліотек: становлення та новий вектор розвитку. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2021. Вип. 62. С. 188–202.
8. Ткаченко Т. П. Упровадження системи управління якістю в бібліотеках України. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2014. Вип. 43. С. 157–165.
9. Цвіркун І. Трансформація ролі науково-методичного керівництва на сучасному етапі розвитку бібліотеки. *Вісник Львівського університету. Серія:*

Книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології. 2009. Вип. 4. С. 225–229.

10. Цуріна І., Талаєвська М. Методична робота в офлайнному режимі. *Бібліотечна планета*. 2006. № 2. С. 17–19.

References

1. Bilyk, O., & Hudimova, N. (2011). Rozdumy shchodo otsiniuvannia yakosti roboty biblioteki [Reflections on evaluating the quality of library work]. *Bibliotechna Planeta*, 4, 28-32. [In Ukrainian].

2. Vasylenko, O. M., & Danylchenko, T. V. (2015, October). Elektronne seredovyshe yak zasib orhanizatsii naukovo-metodychnoi roboty [Electronic environment as a means of organizing scientific and methodological affairs]. In *Library. Science. Communication. Proceedings of the International Scientific Conference* (Ch. 1, pp. 23-26). V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

3. Zahumenna, V. V., Kuzmenko, O. I., & Deich, D. M. (2020). Naukovo-metodychna diialnist yak vazhlyva skladova rozvytku suchasnoi biblioteki [Scientific and methodological activity as an important component of the development of a modern library]. *Library Science. Record Studies. Informology*, 2, 20-27. [In Ukrainian].

4. Kovalchuk, H. (2018). Formuvannia metodychnoho prostoru v bibliotechnomu seredovyshti Ukrainy u postradianskyi period [Formation of methodical space in the library environment of Ukraine in the post-Soviet period]. *Biblioteknyi Forum: istoriia, teoriia i praktyka*, 3(13), 26-30. [In Ukrainian].

5. Mykolenko, R. I. (2010). Suchasni kryterii otsiniuvannia diialnosti bibliotek [Modern criteria for evaluating the activities of libraries]. *Bibliotechna Planeta*, 4, 17-20. [In Ukrainian].

6. Svoboda, A. (1998). Metodychna diialnist yak typolohichna funktsiia natsionalnoi biblioteki (perspektyvy yii rozvytku v NBUV) [Methodical activity as a typological function of the national library (prospects of its development in VNLU)]. *Biblioteknyi Visnyk*, 2, 6-9. [In Ukrainian].

7. Soloidenko H. I. (2021). Naukovo-metodychna robota bibliotek: stanovlennia ta novyi vektor rozvytku [Scientific and methodological work of libraries: establishment and new vector of development]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho*, 62, 188-202. [In Ukrainian].

8. Tkachenko, T. P. (2014). Uprovadzhennta systemy upravlinnia yakistiu v bibliotekakh Ukrainy [Introduction of quality management system in libraries of Ukraine]. *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii kultury*, 43, 157-165. [In Ukrainian].

9. Tsvirkun, I. (2009). Transformatsiia roli naukovo-metodychnoho kerivnytstva na suchasnomu etapi rozvytku biblioteki [Transformation of the role of scientific

and methodological guidance at the present stage of library development]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya: Knyhoznavstvo, bibliotekoznavstvo ta informatsiini tekhnologii*, 4, 225-229. [In Ukrainian].

10. Tsurina, I., & Talaievska, M. (2006). Metodychna robota v oflainovomu rezhymi [Methodical affairs in offline mode]. *Bibliotekna Planeta*, 2, 17-19. [In Ukrainian].

Halyna Soloidenko,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1326-0034>

Candidate in Historical Sciences, Senior Researcher,

Leading Researcher,

Department of Scientific and Methodical Affairs,

Institute of Library Science,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

3, Holosiivskiy Ave/, Kyiv 03039, Ukraine

e-mail: soloidenko@ukr.net

**SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL ACTIVITIES
IN THE RESEARCH OF SPECIALISTS AND INSTRUCTIONAL AND
METHODOLOGICAL PUBLICATIONS
OF THE . I. VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE**

The aim of the study. Theoretical generalization of views and forecasts of specialists regarding the further development of scientific and methodological activities, the introduction of innovative forms and methods of methodological work in the new information and communication environment. Dissemination of NBUV's experience in developing and updating instructional and methodological documents, modern criteria and indicators for evaluating library activities. **The research methodology.** The use of general scientific (analysis, generalization) and special research methods (comparative-historical, retrospective, problem-chronological) contributed to the achievement of this goal. **Scientific novelty.** The article analyzes the state of scientific and methodological activities in the works and studies of domestic scientists. The experience of the NBUV, other national and scientific libraries in the development and implementation of new approaches to determining the mechanism for evaluating the effectiveness of scientific and methodological work is presented. It is proved that the implementation of the outlined tasks requires the improvement of the basic functions, methods, techniques and forms of library work by developing regulatory documents, providing organizational and methodological assistance in all areas of activity; study, implementation and dissemination of library experience; advanced training of library specialists. **Conclusions.** Domestic scholars emphasize the need for further development of scientific and methodological activities, which is an important condition for the library's demand in society. It is noted that currently

in Ukraine there are processes of rethinking the nature of the needs of libraries in methodological support, the formation of a new concept of methodological work which involves the active activities of libraries in the information and communication environment. Emphasis is placed on the importance of integrating methodological work with modern types of management activities – innovation and marketing. It turns out that the effectiveness of scientific and methodological activities today directly depends on a clear idea of the vectors of development of the modern library.

Keywords: libraries, scientific and methodical activity, methodical support of libraries, normative-legal and instructive-methodical documents.

Стаття надійшла до редакції 12.01.2022 р.

DOI: <https://doi.org/10.15407/np.66.137>

УДК 027.54(477-25)НБУВ:021.3:378.091.33-027.22]-048.78

Олена Яковенко,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7688-6173>,

кандидатка історичних наук,

завідувачка відділу,

відділ теорії та історії бібліотечної справи,

Інститут бібліотекознавства,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Голосіївський проспект, 3, Київ, 03039, Україна

e-mail: yakoog18@gmail.com

**БІБЛІОТЕКА – ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД:
АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ У СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ
(НА ПРИКЛАДІ ПРАКТИКИ СТУДЕНТІВ
У НАЦІОНАЛЬНІЙ БІБЛІОТЕЦІ УКРАЇНИ
імені В. І. ВЕРНАДСЬКОГО)**

Мета статті. Обґрунтувати доцільність поглиблення взаємодії між бібліотеками і вищими навчальними закладами як партнерами у системі соціальних комунікацій з метою забезпечення інформаційної підтримки освітньої та наукової діяльності студентів у процесі проходження ними бібліотечно-документознавчої практики. **Методологічною основою** дослідження є: системний підхід, структурний аналіз, синтез, спостереження, експеримент, соціально-комунікаційний метод. **Наукова новизна** дослідження полягає в уточненні основних напрямів взаємодії між установами – соціальними партнерами за сучасних умов розвитку системи соціальних комунікацій, зростаючої конкуренції серед наукових, освітніх, інформаційних закладів; удосконаленні організації проведення практики студентів вищих навчальних закладів на базі бібліотечно-інформаційної установи. Набули подальшого розвитку: методичний підхід щодо закріплення теоретичних знань, отриманих під час навчання у вищому навчальному закладі; застосування нових форм і методів роботи зі студентами, реалізації проєктів, які впливають на формування у них професійних умінь і навичок, сприяють поглибленню інтересу до наукової роботи. **Висновки:** акцентовано увагу на доцільності розширення взаємодії між бібліотекою та вищим навчальним закладом задля забезпечення подальшого розвитку науки й освіти, реалізації спільних проєктів і програм; представлено багаторічний досвід проведення практики студентів вищого на-

вчального закладу в бібліотечній установі національного рівня з використанням нових форм і методів роботи, інформаційно-комунікаційних технологій, організацією розважально-інтелектуальних ігор, виконанням творчих завдань; висвітлено враження студентів від проведеної практики, міжособистісного спілкування з керівниками, користування документними й електронними ресурсами бібліотеки, що дозволяє установі знаходити шляхи оптимізації бібліотечного сервісу, відстежувати доцільність уже наявних і необхідність упровадження нових способів взаємодії між бібліотекою та вищим навчальним закладом.

Ключові слова: соціальна комунікація, міжособистісна комунікація, взаємодія, соціальне партнерство, освітня діяльність, практика студентів, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, Київський університет імені Бориса Грінченка.

Актуальність теми дослідження. У сучасному світі відбуваються глобальні процеси, які мають значний вплив на всі напрями людської діяльності, зокрема освіту, науку, бібліотечну діяльність. Серед цих процесів: розвиток сучасного мислення; комп'ютеризація всіх сфер суспільного життя; зростання виробництва нової інформації; трансформація процесів надання й отримання знань; розвиток систем соціальних і наукових комунікацій.

За цих умов перед соціальними інституціями, до яких, зокрема, належать бібліотеки й заклади освіти, стоять певні виклики: втрата монополії на інформацію та знання; значна конкуренція серед наукових, освітніх, інформаційних закладів; надання вільного, відкритого доступу до освіти й інформації; розвиток системи дистанційного навчання; пошук нових підходів до співробітництва; налагодження взаємодії між установами, які надають освітні й інформаційні послуги.

На користь необхідності посилення такої взаємодії свідчать аргументи: соціально-комунікаційні структури отримують можливість удосконалювати діяльність на основі різних підходів; співробітництво сприяє вирішенню складних питань, насамперед на основі використання потенціалу компетентних співробітників цих установ; системні зв'язки сприяють збагаченню й удосконаленню їхньої діяльності, інтелектуалізації електронного комунікаційного простору [4].

На основі посилення взаємодії між бібліотеками і закладами освіти формується єдиний комунікаційний простір. Реалізація спільних програм і проектів сприяє підвищенню ефективності діяльності кожної з організацій, розвитку системи соціальних комунікацій в цілому.

Аналіз досліджень і публікацій. Упродовж останнього десятиріччя питання соціальних комунікацій, взаємодії між установами, які надають освітні й інформаційні послуги, розглядали такі вітчизняні й зарубіжні фахівці, як О. В. Башун, О. М. Василенко, Б. К. Кутуєва, В. В. Різун [1; 4; 5; 8]. Під час дослідження вивчено законодавчі, організаційно-методичні документи, які стосуються проведення практики студентів вищих навчальних закладів [7; 9; 10]. Моніторинг вітчизняних наукових публікацій засвідчив недостатню кількість досліджень, у яких висвітлено практичний досвід роботи зі студентами-практикантами в різних установах сфери культури. Зокрема, цьому питанню приділяли увагу О. Гончаров, В. Жукова, В. Машкіна й О. Сінна [2; 3; 6].

Мета статті. Обґрунтувати доцільність поглиблення взаємодії між бібліотеками і вищими навчальними закладами як партнерами у системі соціальних комунікацій з метою забезпечення інформаційної підтримки освітньої та наукової діяльності студентів у процесі проходження ними бібліотечно-документознавчої практики.

Виклад основного матеріалу. Соціальна комунікація – це система суспільної взаємодії, яка включає визначені шляхи, способи, засоби, принципи встановлення й підтримання контактів на основі професійно-технологічної діяльності, що спрямована на розробку, впровадження, організацію, удосконалення, модернізацію відносин у суспільстві, які складаються між різними соціальними інститутами, де, з одного боку, у ролі ініціаторів спілкування найчастіше виступають соціально-комунікаційні інститути та служби, а з іншого – організовані спільноти (соціум, соціальні групи) як повноправні учасники соціальної взаємодії [8]. У нашому випадку – це бібліотека та студенти вищого навчального закладу.

Ефективність соціальних комунікацій залежить від плідної співпраці в різних напрямках бібліотечно-інформаційної діяльності й базується на професійних зв'язках. Теперішнє розмаїття арсеналу форм, каналів і засобів соціальної комунікації потребує нового ставлення до процесів спілкування фахівців бібліотечної й освітньої галузей у соціально-комунікаційному просторі.

Крім соціальної комунікації важливою формою взаємодії є міжособистісна комунікація – це процес одночасної взаємодії комунікантів та їхнього взаємовпливу. Для неї характерною є низка особливостей, які відрізняють її від інших видів комунікації. Міжособистісна комунікація може здійснюватися в різних формах, специфіка яких визначається

кількістю учасників, їх соціорольовим статусом, комунікативною настановою, особливостями простору й часу комунікації [8]. У нашому випадку – це взаємодія між керівниками практики від закладу освіти, керівниками практики від бібліотеки та групою студентів-практикантів. Від того, як складуться ці відносини, значною мірою залежить успіх практики, враження, отримані усіма учасниками комунікації.

Вищі навчальні заклади є найзацікавленішими учасниками соціальних комунікацій. Головна мета розвитку вищого навчального закладу – комплексна підготовка конкурентоспроможних фахівців, здатних працювати за умов інтеграції у світове співтовариство. Освітній процес в університеті на сучасному етапі орієнтований не тільки на підготовку професіоналів у певній галузі, але й фахівців із розвиненим творчим мисленням, які прагнуть до постійної самоосвіти, духовно збагачених. Навчальний процес здійснюється з урахуванням соціально-економічної та технічної ситуації, яка постійно змінюється в країні та світі. Досягнення такого рівня неможливе без удосконалення навчально-методичного забезпечення вищої освіти. Неоціненний внесок у це робить бібліотека [5].

Сучасні бібліотеки як установи культури займають особливе місце у системі соціальних комунікацій, зокрема, здійснюють інформаційне забезпечення освітньої, наукової діяльності в галузі інновацій та інформатизації, міжнародної діяльності. Бібліотека визначена як відкрита система, сутність якої полягає у забезпеченні передання користувачам сучасного знання, способів мисленнєвої та практичної діяльності. Від ефективності діяльності бібліотеки, стану її ресурсної бази, різноманітності бібліотечних ресурсів безпосередньо залежить якість надання її послуг суспільству.

Під впливом факторів зовнішнього та внутрішнього середовища трансформуються функції бібліотеки, змінюються пріоритети її діяльності. Традиційно її основною функцією було зберігання, систематизація та поширення знань. Сучасна бібліотека немислима без застосування інноваційно-комунікаційних технологій та нерозривно пов'язаних з ними нових форм бібліотечного та інформаційного обслуговування. Взаємодія бібліотеки та вищого навчального закладу, спрямована насамперед на покращення формування й використання ресурсів бібліотеки та підвищення якості бібліотечних і освітніх послуг. Бібліотека бере участь у процесі освіти як у широкому (трансляція культурних

цінностей нинішнім і майбутнім поколінням), так і у вузькому сенсі (забезпечення інформаційної підтримки освіти індивідуума) [5].

Основними тенденціями, які характеризують освітній простір, є посилення конкуренції на ринку освітніх послуг, інтеграція вузів з освітніми установами інших рівнів. Бібліотекам, які зазнають впливу такої ж стратегії, доводиться шукати нові шляхи співпраці, нових партнерів, орієнтуючись, з одного боку, на довгострокові цілі, з іншого – намагаючись з максимальною можливою повнотою та ефективністю забезпечити користувачам доступ до різноманітних ресурсів і послуг.

Подібна спільність цілей закономірно призводить до формування соціального партнерства – однієї з прогресивних форм взаємодії бібліотек із різними структурами та користувачами, що дозволяє їм позиціонувати свої інтереси в суспільстві з урахуванням інтересів його членів [1]. Соціальне партнерство між вищим навчальним закладом і бібліотекою – важлива умова підвищення якості підготовки спеціалістів, воно є інструментом моніторингу, надає можливість оцінити відповідність якості підготовки випускників вищих навчальних закладів вимогам роботодавців та вибрати оптимальні шляхи вдосконалення освітніх програм.

Виробнича практика у закладах культури, зокрема в бібліотеках, є однією з основ освітнього процесу. За багато років існування вищих навчальних закладів накопичено значний досвід з організації практики майбутніх фахівців різних спеціальностей.

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (далі – НБУВ) як головний бібліотечно-інформаційний комплекс України традиційно є базою практики не лише для студентів фахових, а й інших спеціальностей, зокрема майбутніх філософів та істориків.

Практика організовується й проводиться відповідно до законів, інструкцій і положень, прийнятих у країні. Зокрема, у наказі Міністерства освіти України «Про затвердження Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України» зазначено, що «метою практики є оволодіння студентами сучасними методами, формами організації та знаряддями праці в галузі їх майбутньої професії, формування у них, на базі одержаних у вищих навчальних закладах знань, професійних умінь і навичок для прийняття самостійних рішень під час конкретної роботи в реальних ринкових і виробничих умовах, виховання потреби систематично поновлювати свої знання та творчо їх застосовувати в практичній діяльності» [7].

Згідно з цим Положенням у НБУВ за визначеною формою було укладено низку договорів між бібліотекою та вищими навчальними закладами м. Києва на проведення практики студентів. Тривалість дії договорів погоджувалася договірними сторонами терміном до п'яти років.

Одним із навчальних закладів, з яким у НБУВ було підписано у 2014 р. і продовжено у 2019 р. «Договір на проведення практики студентів», є Київський університет імені Бориса Грінченка (далі КУБГ). Згідно з цим Договором база практики НБУВ зобов'язана: прийняти студентів на практику згідно з календарним планом; призначити наказом кваліфікованих спеціалістів для безпосереднього керівництва практикою; створити умови для виконання студентами програм практики, надати необхідну технічну та іншу документацію; забезпечити студентам безпечні умови праці, провести інструктажі з техніки безпеки та охорони праці; ознайомити зі специфікою роботи бібліотечної установи; забезпечити облік виходу на роботу студентів-практикантів; після закінчення практики дати характеристику на кожного студента-практиканта, характер і якість виконаної ним роботи, оцінку-відгук за звітом з практики [10].

Основною метою практики визначено: формування у студентів уявлення про майбутню професійну діяльність, використання сучасних технологій у діяльності бібліотеки, сприяння фаховій інтелектуальній та універсальній підготовці фахівців; збір необхідної документації та інформації для написання звіту з практики, а також сприяння в підготовці курсових і дипломних робіт [9].

Керівництво практикою здійснювали досвідчені викладачі кафедр, які брали безпосередню участь у навчальному процесі в університеті, спільно з провідними фахівцями НБУВ, які також несли відповідальність за організацію, якість і результати практики студентів. Керівник стає активним учасником освітнього процесу, він ознайомлений з низкою вимог, які постають перед студентами в процесі проходження практики, і результатом, якого він повинен досягти після її завершення.

Організація й проведення практики здійснювалися за такими основними етапами: підготовка програми практики, яка розробляється кафедрою згідно з навчальним планом; підготовка листів до установи – бази практики згідно з укладеними між бібліотекою та вищим навчальним закладом договорами; узгодження кількості студентів, підготовка наказів та їх затвердження; організація конференції зі студентами; підго-

товка методичних матеріалів щодо проходження практики, за якими студенти повинні виконувати завдання й звітувати про практику, її захист.

Програми практики, підготовлені викладачами КУБГ, були досить насиченими. Студенти-практиканти мали ознайомитися з нормативно-законодавчою, матеріально-технічною базою НБУВ, організацією її бібліотечної, бібліографічної діяльності, навчитися здійснювати пошук видань у довідково-пошуковому апараті (ДПА) бібліотеки, скласти бібліографічний опис різних видів документів, анотації, реферати до них, ознайомитися з вебпорталом НБУВ та сторінками бібліотеки у соціальних мережах, виявити особливості бібліотечно-інформаційного обслуговування у читальних залах і на абонементі, вивчити соціокультурну діяльність та партнерські зв'язки бібліотеки, виконати індивідуальні творчі завдання тощо [9; 10].

Основною формою реалізації програм практики були практичні заняття під керівництвом провідних фахівців бібліотеки, під час яких студенти повинні були здійснити конкретні види робіт залежно від курсу та спеціальності.

У НБУВ проходили практику студенти I–V курсів спеціальностей «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», «Філософія», «Історія та археологія». Щорічно бібліотека приймала по декілька потоків студентів-практикантів. Для них обов'язково проводився інструктаж із техніки безпеки, ознайомлення із «Загальними правилами користування бібліотекою».

Перебуваючи в бібліотеці, студенти були зобов'язані дотримуватися встановленого в установі внутрішнього розпорядку, заповнювати щоденники проходження практики, де повинні були фіксувати види й назви виконаних на кожному занятті практичних робіт.

Під час проходження практики відбувалося закріплення теоретичних і навчально-пізнавальних знань студентів практичною роботою, спрямованою на формування вмінь і навичок їх використання у роботі архівів, бібліотек, інформаційних центрів, установ. Якщо у період навчання студентів у вищому навчальному закладі формуються основи професіоналізму, вміння працювати самостійно, володіти методами самостійної пізнавальної діяльності, готовність до безперервної освіти, то організація ефективної роботи в бібліотеці вимагає постановки якісно нових завдань з навчання навичкам роботи з інформацією, актуалізації потенціалу бібліотеки, пошуку інноваційних форм роботи.

У межах бібліотеки здійснюється формування інформаційних компетентностей студентів.

Інформаційна компетентність визначається широким спектром умінь і навичок, які становлять сукупність розумових і практичних дій з інформацією, спрямованих на її пошук, опрацювання, вміння надати в зручному вигляді, зокрема на основі застосування інформаційно-комунікаційних технологій, активну інформаційну взаємодію в процесі індивідуальної та спільної інформаційної діяльності.

Під час практики в НБУВ відбувалося знайомство студентів з бібліотекою, її історією, сучасним станом, організаційною структурою, принципами роботи, звітною документацією установи. Студенти отримали навички самообслуговування в місцях відкритого доступу до ресурсів, вивчили алгоритми роботи з ДПА та бібліографічними ресурсами, технологію пошуку документів.

В установі наявні значні за обсягом та унікальні за змістом ресурси, які включають як документні фонди, так і електронні інформаційні ресурси (різноманітні за видами бази даних, е-бібліотеки, масиви повнотекстових електронних документів, електронні каталоги тощо), програмно-технологічні комплекси, які забезпечують доступ до вітчизняних та світових інформаційних ресурсів. Бібліотека постійно збагачує перелік інформаційних послуг, розробляє нові програми й проекти.

Керівники від бази практики надавали допомогу студентам у роботі з локальними електронними інформаційними ресурсами та відділеними сервісами, знайомили з формами віртуального обслуговування, стандартами з оформлення наукових робіт.

Підготовка курсових і дипломних робіт, науково-дослідна діяльність є невід'ємним складником навчального процесу студентів. У своїх курсових і дипломних роботах вони можуть використовувати матеріали, отримані в бібліотеці, застосовувати бібліографічні знання, методики пошуку інформації.

У процесі проходження практики студенти визначалися з власними темами наукового дослідження та узгоджували їх із керівниками від університету, опрацьовували методичні документи, прослухали офлайн-і онлайн-лекції щодо чинних правил бібліографічного опису видань, бібліографічного посилання (reference) за стандартом APA, роботи з каталогами НБУВ та інших наукових бібліотек, отримали зразки бібліографічних посилань, представлених у наукових виданнях.

За результатами вивчення цих матеріалів вони навчилися складати бібліографічні описи й посилання на різні види джерел інформації, готувати до них анотації, реферати, формувати списки джерел за темою наукового дослідження.

У 2020 р. через карантинні обмеження, спричинені розповсюдженням Covid-19, практика студентів проходила у режимі онлайн, що підвищило ступінь відкритості навчального середовища і забезпечило можливість здобуття знань альтернативними способами. Керівництво практикою студентів спеціальності «Історія та археологія» здійснювали провідні спеціалісти з різних структурних підрозділів НБУВ.

У подальший період адаптивного карантину (2021 р.) виникла можливість проведення практики студентів у змішаному форматі, коли студенти частково відвідували НБУВ, а в інший час виконували завдання дистанційно. Це дозволило врахувати індивідуальні освітні потреби кожного, забезпечити критерії вимогливості та контролю, але й надало можливість взаємного спілкування учасників освітнього процесу, одночасного використання джерел навчальної інформації багатьма студентами, гнучкішого формування та виконання завдань практики. Зокрема, студенти на онлайн-конференції прослухали лекцію «Особливості функціонування вебпорталу НБУВ та можливості пошуку інформації», завдяки чому вони навчилися здійснювати комплексний пошук у каталогах НБУВ, основних базах даних, подавати запитання до служби НБУВ «Запитай бібліотекаря».

Упродовж практики студенти всіх спеціальностей працювали над пошуком різноманітної інформації на вебпорталі бібліотеки, до структури якого входять: сайт-візитівка НБУВ; сайт електронних ресурсів; сайт інформаційно-аналітичних підрозділів НБУВ – «Центр досліджень соціальних комунікацій»; сайт Інституту біографічних досліджень «Український національний біографічний архів»; сайти п'яти періодичних фахових видань НБУВ. За результатами аналізування цих ресурсів студенти підготували таблицю «Переваги та недоліки вебпорталу НБУВ».

Серед переваг вебпорталу НБУВ студентами відзначено такі: доступно подано інформацію про діяльність бібліотеки, її фонди та читальні зали, режим роботи; наявний блок новин; інтуїтивно зрозумілий інтерфейс; є мапа сайту, можливість обирати мову; наявні онлайн-послуги для користувачів, зокрема, великий електронний каталог, безліч різновидів каталогів та різноманітність пошуку, сервіс «віртуальна довідка», тема-

тичний навігатор, представлені повнотекстові ресурси, інформаційно-аналітичні видання, електронні архіви видатних науковців, електронні виставки, доступна цифрова бібліотека, багато посилань на електронні ресурси інших установ, є інформація про заходи, які відбулися чи відбудуться в бібліотеці; наявний календар подій; можна підписатися на стрічку новин; існує підтримка користувачів; приємна кольорова палітра.

Серед недоліків вебпорталу, на які звернули увагу студенти: дещо повільне завантаження сторінок, не всі сторінки виконані в одному стилі; неадаптованість під мобільні пристрої; відсутність онлайн-замовлення літератури; доступ до деяких ресурсів можна отримати лише в бібліотеці; недостатність функції онлайн-перегляду; відсутність онлайн-чату з бібліотечним працівником; є певні складнощі у пошуку інформації. Урахування зазначених студентами недоліків дозволяє бібліотечним фахівцям покращити роботу над веденням сайтів і їхніх окремих сторінок.

Крім вебпорталу, студенти аналізували сторінку НБУВ та її структурних підрозділів у соціальній мережі «Фейсбук». Офіційна сторінка НБУВ зареєстрована під назвою «Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського». Власні сторінки мають також окремі структурні підрозділи бібліотеки: «Інститут рукопису НБУВ», «Центр науково-бібліографічної інформації НБУВ», «Österreich-Bibliothek Kiew / Австрійська бібліотека у Києві», «СІАЗ, Служба інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади», «Національна юридична бібліотека», «Фонд Президентів України НБУ імені В. І. Вернадського», «Відділ музичних фондів НБУВ», «Відділ стародруків та рідкісних видань НБУ імені В. І. Вернадського» та інші відділи.

На думку студентів, сторінки у фейсбучі дозволяють краще комунікувати з користувачами порівняно з сайтом. Сторінки відповідають інформаційному наповненню сайту бібліотеки, на них, здебільшого, оперативно розміщуються новини про події та заходи, які відбувалися в бібліотеці, наявна інформація про екскурсії, конференції, круглі столи тощо, доступні відео- та фотоматеріали із заходів бібліотеки; дозволяється майбутню подію додати в закладки, якщо користувач зацікавився нею, що є досить зручно; текстове наповнення постів доволі інформативне, є можливість залишати відгуки.

Практиканти висловлювали слушні пропозиції щодо: розміщення на сторінках у соціальній мережі оцифрованих видань з фонду бібліотеки; моніторингу сторінок найбільших світових бібліотек та надання

якісного перекладу розміщеної на них інформації; перегляду сайтів електронних бібліотек, які представляють документи у відкритому доступі, можливості надання на ці документи цікавих рецензій з посиланням на документи тощо. Вони також зазначили, що деякі сторінки вже довгий час не оновлювалися. Зауважили, що бібліотеці було б варто вести сторінки також в інших популярних соціальних мережах.

Крім аналізування сторінок НБУВ та її структурних підрозділів у мережі «Фейсбук», одним із завдань практикантів була підготовка постів із подальшим представленням інформації на особистих сторінках у різних соцмережах про практику та соціокультурні заходи НБУВ.

НБУВ є не лише центром інформаційного забезпечення освітньої діяльності, а й потужним соціокультурним центром, майданчиком для комунікації, місцем інтелектуального дозвілля, самореалізації особистості.

Бібліотека проводить велику кількість соціокультурних заходів. Під час практики для студентів було проведено екскурсії з метою ознайомлення з історією установи, структурними підрозділами НБУВ та основними напрямками їхньої діяльності, бібліотечними ресурсами, ДПА, виставковою діяльністю. Крім того, студенти брали участь у організованих для користувачів НБУВ заходах, які збігалися з періодом проведення практики. Зокрема, практиканти відвідали ХХІХ читання академіка В. І. Вернадського; науково-практичний семінар «Академічна публікація. Вибір стратегії»; концерт Українського народного хору «Оболонь», присвячений Міжнародному жіночому дню 8 березня; взяли участь у перегляді й обговоренні фільму «Останнє слово» тощо.

Крім основних завдань, визначених у програмах практики, студенти, залежно від курсу та спеціальності, отримували творчі завдання.

Так, практиканти-бібліотекознавці підготували презентації «Якою я бачу НБУВ у майбутньому», пілотний проект «У казковому світі книг або як зацікавити дитину читати», проект тренінгового залу в НБУВ, проект «Бібліотека – другий дім», буклет «Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського». Студенти пропонували надавати більше реклами, тренінгів, мовних курсів, проведення різних заходів, обмін книгами (букросинг), налагодження співпраці з різними установами (навіть з аеропортами), виокремлення приміщень для роботи, відпочинку, місць зустрічі людей, затишних кав'ярень.

Студенти філософської спеціальності готували есеї «Власне ба-

чення бібліотеки майбутнього», висловлювали свою точку зору щодо зображеного на монументально-декоративному панно «Біль Землі» у вестибюлі або на gobелені-триптиху «Витоки слов'янської писемності» у приміщенні НБУВ. Переглядали й аналізували фільми філософського змісту. Вони також готувати презентації про відомих діячів науки й культури, чії бюсти встановлені на пандусі бібліотеки, відображаючи у презентаціях життєвий і творчий шлях цих осіб, цікаві факти з їхнього життя, надавали бібліографічні описи їх видань.

Студенти-історики склали історіографію з обраної теми наукового дослідження, готували віртуальні виставки про НБУВ або про відомих українських та світових діячів історичної науки.

Студенти всіх спеціальностей мали можливість переглянути відео про НБУВ та інші бібліотеки і коротко написати те, про що в них йдеться.

Наприкінці практики для студентів у приміщенні бібліотеки було організовано бібліотечний квест – розважально-інтелектуальну гру, основою якої було виконання командами заздалегідь підготовлених керівниками завдань. Проведення цього заходу дозволило студентам у ігровій формі краще засвоїти отримані навички й знання, зокрема, щодо користування ДПА НБУВ, розташування відділів, надання бібліотечних послуг. Після виконання певної послідовності дій команда-переможець, яка правильно й найшвидше виконала всі завдання, отримувала призи.

Квести завжди сприймалися практикантами позитивно, створювали атмосферу змагання, гарний настрій учасників. Зазвичай після завершення квесту вони публікували фото й відео заходу на своїх особистих сторінках у соцмережах, що сприяє підвищенню іміджу бібліотечної установи. Так, одна з учасниць зазначила: «Це закріпило набуті нами знання, дало нам чітку картину, куди і як потрібно звертатися за тією чи іншою книжкою або певною інформацією. Це було чудово – відчувати командний дух та бажання не зайняти перше місце, а просто взяти участь задля отримання насолоди».

Переважає більшість студентів відповідально підходили до виконання завдань. Упродовж практики вони систематично заповнювали щоденники, подавали на перегляд керівникам від НБУВ. Після закінчення терміну практики студенти звітували про виконання програми та індивідуальних завдань. Загальна й характерна форма звітності студента про проходження практики – це підготовка письмового звіту,

підписаного й оціненого безпосередньо керівником від бази практики. Письмовий звіт разом з іншими документами, встановленими університетом (щоденник, характеристика-відгук керівника, матеріали з виконання індивідуальних завдань), студенти надавали на рецензування керівнику практики від навчального закладу. Захист практики відбувався на відповідних факультетах КУБГ.

У НБУВ, крім оцінки роботи практикантів, керівники з'ясували їхнє ставлення до інформаційно-освітнього середовища бібліотеки, її послуг, рівня міжособистісної комунікації. Студентам було запропоновано висловити у звітах власне враження від проведеної практики, надати пропозиції щодо покращення роботи бібліотеки.

Враження від практики у студентів залишилися переважно позитивні. Вони висловлювали радість, що практика відбувалася саме в НБУВ, були вдячні за чудові тижні практики, упродовж яких вони виходили з бібліотеки «з усмішкою та гарним настроєм» і «це було поєднання корисного з приємним». Їм сподобалося, що з'явилася можливість «дізнатися багато нового про цю установу, організацію її роботи, професію бібліотекаря, функціонування бібліотечної системи в Україні», «поринути в атмосферу бібліотеки, дізнатися багато тонкощів її роботи», «подивитися на бібліотеку зсередини, розширити свій світогляд». Як справедливо визначила одна зі студенток – «основною метою практики було зацікавити нас, студентів, науковою діяльністю та показати основи бібліотечної справи, і ця мета повністю виконана».

Студенти зазначали, що практика була надзвичайно насиченою, багатою на події. У її межах вони «повністю втілили й реалізували теоретичні знання, здобуті на спеціальних дисциплінах в університеті», «здобули нову інформацію, отримали нові знання, досвід щодо основ науково-дослідної та навчальної діяльності», «отримали багато цікавої, корисної інформації, котра неодмінно знадобиться в майбутньому». Вони навчилися правильно користуватися бібліотечними каталогами, робити бібліографічний опис, були у захваті від цікавих екскурсій до спеціалізованих структурних підрозділів НБУВ, зокрема, Інституту рукопису, Фонду Президентів України, зали картографічних видань та інших відділів НБУВ. Вразила студентів і архітектура самої бібліотеки.

Практиканти, які проходили практику в онлайн-овому та змішаному форматах, висловлювали жаль, що через епідемію Covid-19 відвідування приміщення бібліотеки не відбувалося або було обмеженим, але

попри це залишалася можливість відвідувати вебпортал НБУВ, на якому представлено велику кількість інформації.

Студенти відзначили професіоналізм співробітників бібліотеки, які завжди з радістю допомагали, доступно викладали матеріал, постійно були на зв'язку, завдяки чому виконання завдань практики не викликало труднощів. Вони зазначили, що «було приємно поспілкуватися з працівниками, які відповідають рівню бібліотеки та послухати цікаві факти про неї».

У більшості студентів після практики виникло бажання відвідувати бібліотеку частіше, у декількох із них виник інтерес до бібліотеки як до потенційного місця роботи.

Поряд із цими позитивними відгуками студенти зауважили, що головною перешкодою для подальшого розвитку бібліотеки є недостатнє фінансування на ремонт будівлі, оновлення комп'ютерної техніки, збільшення книжкового фонду, зазначили, що непогано було б надавати платний доступ до деяких професійно-орієнтованих видань.

Співробітництво між НБУВ та КУБГ продовжується багато років. Керівники від бази практики беруть участь у проходженні процедури акредитації кафедр університету, кваліфіковано й професійно надаючи інформацію про проведення практики в бібліотеці. Викладачі університету розглядають і враховують їхні пропозиції щодо покращення роботи зі студентами, удосконалення програм практики.

Висновки. Акцентовано увагу на доцільності розширення взаємодії між бібліотеками та вищими навчальними закладами задля забезпечення подальшого розвитку науки й освіти в країні. Реалізація спільних програм і проєктів сприяє підвищенню ефективності діяльності кожної з організацій, розвитку систем соціальних і міжособистісних комунікацій.

Визначено, що основним завданням студентів під час проходження практики є закріплення теоретичних знань, здобутих у процесі навчання, отримання практичних знань і навичок роботи задля прийняття в їхній подальшій діяльності самостійних рішень у реальних ринкових і виробничих умовах.

Висвітлено багаторічний досвід проведення практики студентів КУБГ у НБУВ. Доведено, що під час практики в бібліотеці студенти користувалися широким спектром бібліотечних послуг, отримали нові навички й знання: вивчили правові й нормативні документи, які регламентують бібліотечну діяльність, основні форми й напрями роботи бібліотеки та її

структурних підрозділів, склад і зміст документного фонду; навчилися знаходити інформацію у ДПА бібліотеки, здійснювати пошук первинної та вторинної інформації в інформаційному середовищі бібліотеки й гіпертекстовому просторі Інтернету, орієнтуватися у виданнях зі спеціальності, складати бібліографічний опис, анотацію, реферат до наукових праць; виконували творчі завдання; взяли участь у соціокультурних заходах та розважально-інтелектуальних іграх, організованих бібліотекою.

Обґрунтовано доцільність постійного зворотнього зв'язку зі студентами, активної міжособистісної комунікації керівників від бібліотеки, університету та самими студентами, отримання від них вражень про діяльність бібліотеки, що сприяє покращенню бібліотечного сервісу та удосконаленню програм практики.

Список бібліографічних посилань

1. Башун О. В. Соціальне партнерство бібліотек: презентація. URL: <http://www.slideshare.net/olenabashun/ss-9221588> (дата звернення 21.03.2022).
2. Гончаров О. Історико-краєзнавча практика студентів Київського національного університету імені Тараса Шевченка – 2013. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/166897/30-Goncharov.pdf?sequence=1>.
3. Жукова В. П. Практика студентів в бібліотеках як трансфер знань. *Слобожанський гуманітарій – 2014* : матеріали міжнар. наук.-метод. конф. (м. Харків, 31 жовт. 2014 р.) / Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка. Харків, 2015. С. 139–142.
4. Інформаційно-комунікаційна діяльність наукових бібліотек в умовах розвитку суспільства знань : монографія / О. М. Василенко та ін. ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2017. 410 с. URL: <https://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0002187> (дата звернення 14.03.2022).
5. Кутуєва Б. К. Библиотеки вузов в информационно-образовательном пространстве. *Известия Омского технологического университета*. 2018. Вып. 1–2. С. 59–63. URL: http://vestnik.oshtu.kg/images/Journal/2018-2/infor-teh-v-nauk-i-obr/14_b_k_kutueval.pdf.
6. Машкіна В. В., Сінна О. І. Досвід організації виробничої практики бакалаврів спеціальності «Географія» у Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна. *XX Каришівські читання* : матеріали наук.-практ. конф. (м. Полтава, 29 трав. 2013 р.). URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/10074/1/112.pdf>.
7. Про затвердження Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України : Наказ Міністерства освіти України № 93 від 08.04.1993 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0035-93#Text>.

8. Різун В. Начерки до методології досліджень соціальних комунікацій. *Психолінгвістика*. 2012. Вип. 10. С. 305–314. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/psling_2012_10_44.

9. Робоча навчальна програма виробничої практики для студентів спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», з галузі знань 02 «Культура і мистецтво», освітньо-кваліфікаційний рівень: другий (магістерський) / Розробн.: О. В. Воскобойнікова-Гузєва, І. Г. Романченко. Київ, 2017. 17 с.

10. Робоча програма навчальної дисципліни виробничої (бібліотечно-документознавчої) практики для студентів спеціальності 032 «Історія та археологія», освітній рівень: перший (бакалаврський) / Розробн.: О. О. Салата, Ш. О. Мохнатюк. Київ, 2017. 16 с.

References

1. Bashun, O. V. Sotsialne partnerstvo bibliotek: prezentatsiia [Social partnership of libraries: presentation]. Retrieved from <http://www.slideshare.net/olenabashun/ss-9221588>. [In Ukrainian].

2. Honcharov, O. Istoryko-kraieznavcha praktyka studentiv Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka – 2013. [Goncharov O. Historical and local lore practice of students of Taras Shevchenko National University of Kyiv-2013]. Retrieved from <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/166897/30-Goncharov.pdf?sequence=1>. [In Ukrainian].

3. Zhukova, V. P. (2014, October). Praktyka studentiv v bibliotekakh yak transfer znan [Practice of students in libraries as knowledge transfer]. In *Slobozhanskyi humanitarii – 2014*. [Slobozhansky Humanities – 2014]. *Proceedings of the International Scientific and Methodological Conference* (pp. 139-142). Kharkiv Petro Vasylenko National Technical University of Agriculture. Kharkiv, Ukraine. [In Ukrainian].

4. Vasylenko, O. M., Dobko, T. V., Zaichenko, N. Ya., Kaliberda, N. Yu., Kyrylenko, O. H., Klymenko, O. Z., Koval, T. M., Lytvynova, L. A., Lobuzina, K. V., & Samokhina, N. F. (2017). Informatsiino-komunikatsiina diialnist naukovykh bibliotek v umovakh rozvytku suspilstva znan [Information and communication activities of scientific libraries in the development of the knowledge society]. Kyiv, Ukraine. Retrieved from <https://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0002187> [In Ukrainian].

5. Kutueva, B. K. (2018). Biblioteki vuzov v informatcionno-obrazovatelnom prostranstve [Libraries of universities in the information and educational space]. *Izvestyia Oshskogo tekhnologicheskoho universiteta*, 1-2, 59-63. Retrieved from http://vestnik.oshtu.kg/images/Journal/2018-2/infor-teh-v-nauk-i-obr/14_b_k_kutueva1.pdf [In Russian].

6. Mashkina, V. V., & Sinna, O. I. (2013, 13 May). Dosvid orhanizatsii vyrobnychoi praktyky bakalavriv spetsialnosti "Heohrafiia" u Kharkivskomu natsionalnomu universyteti imeni V. N. Karazina. [Experience in organizing the internship of bachelors majoring in "Geography" at Kharkiv V. N. Karazin National University]. In *XX Karyshivski shytannia* [XX Karishev readings]. *Proceedings of the Scientific-practical Conference* (pp. 223-225), V. H. Korolenko National University. Poltava, Ukraine. Retrieved from <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/10074/1/112.pdf> [In Ukrainian].

7. Ministerstvo osvity Ukrainy (1993). Pro zatverdzhennia Polozhennia pro provedennia praktyky studentiv vyshchych navchalnykh zakladiv Ukrainy. [On approval of the Regulations on the practice of students of higher educational institutions of Ukraine]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0035-93#Text> [In Ukrainian].

8. Rizun, V. (2012). Nacherky do metodolohii doslidzhen sotsialnykh komunikatsii. [Essays on the methodology of research of social communications]. *Psykholinhvistyka*, 10, 305-314. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/psling_2012_10_44. [In Ukrainian].

9. Voskoboinikova-Guzeva, O. V., & Romanchenko, I. G. (Devel.). (2017). *Robocha navchalna prohrama vyrobnychoi praktyky dlia studentiv spetsialnosti 029 "Informatsiina, biblioteczna ta arkhivna sprava", z haluzi znan 02 "Kultura i mystetstvo", osvitho-kvalifikatsiinyi riven: druhyi (mahisterskyi)*. [Working curriculum of industrial practice for students majoring in 029 "Information, library and archival affairs", in the field of knowledge 02 "Culture and Art", educational and qualification level: second (master's)]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

10. Salata, O. O., & Mokhnatiuk, I. O. (Devel.). (2017). *Robocha prohrama navchalnoi dystsypliny vyrobnychoi (bibliotечно-dokumentoznavchoi) praktyky dlia studentiv spetsialnosti 032 "Istoriia ta arkeolohiia", osvithii riven: pershyi (bakalavrskyi)*. [Working program of the discipline of industrial (library and document science) practice for students majoring in 032 "History and Archeology", educational level: first (bachelor's)]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

Olena Yakovenko,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7688-6173>,

Candidate of Historical Sciences,

Head of the Department of Theory and History of Library Science,

Institute of Library Science,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

3, Holosiivskiyi ave., Kyiv, 03039, Ukraine

e-mail: yakoog18@gmail.com

**LIBRARY – HIGNER EDUKATIONAL INSTITUTION:
ASPEKTS OF INTERAKTION IN THE SYSTEM
OF SOCIAL COMMUNIKATIONS
(ON THE EXAMPLE OF STUDENTS' PRACTICE
IN THE V. I. VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE)**

Aim of the research. To substantiate the expediency of expanding the interaction between libraries and higher education institutions as partners in the system of social communications in order to provide information support for educational and scientific activities of students in the process of library and documentation practice. **The methodological basis of the study** was: systems approach, structural analysis and synthesis, observation, experiment, social communication method. **Scientific novelty** of the study is to clarify the main areas of interaction between institutions – social partners in the modern conditions of development of the system of social communications, growing competition among scientific, educational, information institutions; improving the organization of the practice of students of higher education on the basis of the library and information institution. Received further development: methodological approach to consolidation of theoretical knowledge acquired during training in higher education; application of new forms and methods of work with students, implementation of projects that affect the formation of their professional skills and abilities to make independent decisions in their future activities in real market and production conditions, contribute to the deepening of interest in scientific work. **Results of the research.** Emphasis is placed on the expediency of expanding the interaction between the library and the higher education institution to ensure the further development of science and education, the implementation of joint projects and programs; presented many years of experience in the practice of university students in the library institution of the national level with the use of new forms and methods of work, information and communication technologies, organization of entertainment and intellectual games, creative tasks; students' impressions of the internship, interpersonal communication with managers, use of documentary and electronic resources of the library, which allows the institution to find ways to optimize the library service, monitor the feasibility of existing and the need for new ways of interaction between the library and higher education.

Keywords: social communication, interpersonal communication, interaction, social partnership, educational activity, student practice, V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, B. Hrinchenko University of Kyiv.

Стаття надійшла до редакції 24.04.2022 р.

Розділ II
**Електронні
інформаційні ресурси
наукової бібліотеки
в сучасному вебсередовищі**

DOI: <https://doi.org/10.15407/nr.66.157>

УДК 021.2:004](477.74-25)

Станіслав Денбовецький,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2327-7478>,

аспірант кафедри інформаційних технологій,

факультет PR, журналістики та кібербезпеки,

Київський національний університет культури і мистецтв,

вул. Євгена Коновальця, 36, Київ, 01601, Україна

e-mail: stasden@ukr.net

ЦИФРОВІ ПРОЄКТИ ПУБЛІЧНИХ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ ЯК СКЛАДНИК НАЦІОНАЛЬНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ

Метою статті є висвітлення особливостей проєктної діяльності публічних бібліотек України в умовах цифровізації інформаційно-бібліотечних ресурсів та сервісів як складників національного інформаційного простору. **Методологічну основу** статті становили соціально-комунікаційний підходи та методи аналізу і синтезу, когнітивний і метод узагальнення, що уможливило сповна реалізувати мету дослідження. **Наукова новизна** полягає в узагальненні успішних і актуальних цифрових проєктів публічних бібліотек України як складника національного інформаційного простору. **Висновки.** У ході реалізації цифрових проєктів публічними бібліотеками України розроблено нову модель забезпечення суспільства інформацією через широкую співпрацю основних учасників інформаційного поля як на загальноукраїнському, так і на регіональному рівнях на засадах партнерства і загальноприйнятих стандартів. Розвиток регіональних інформаційних проєктів є головною передумовою налагодження співпраці між бібліотеками та іншими інформаційними установами і організаціями в регіоні. Головним елементом стратегії виступає розбудова та зміцнення найширших партнерських стосунків, коли публічні бібліотеки стають посередниками, координаторами й законодавцями.

Ключові слова: електронна бібліотека, електронний ресурс, інформаційні послуги, інформаційно-комунікаційні технології, національна бібліотека, проєктна діяльність, цифрова освіта, цифровізація.

Актуальність теми дослідження. Інформація – важливий складник соціального, економічного, політичного, культурного, освітнього тощо потенціалу людства. В умовах безперервного збільшення її обсягів ак-

туалізувалося питання генерування, оптимізації, зберігання та надання. Відповідно змінилися форми і способи роботи з цими величезними обсягами інформації та новими знаннями. Швидкий розвиток і запровадження інформаційно-комунікаційних технологій призвели до істотних змін в інформаційній сфері на світовому рівні. Їхній всеохоплюючий вплив призвів до створення глобального інформаційного простору, що забезпечує результативну інформаційну взаємодію, доступ до всесвітніх інформаційних ресурсів, всебічне задоволення інформаційних потреб, підвищує роль і значення бібліотеки як інституції глобального формування та надання цілого спектра інформаційних послуг.

Традиційним завданням бібліотеки як соціального інституту є збирання, зберігання та надання загальнодоступної інформації. Сьогодні змінилися способи творення інформаційного продукту, що призвело до відповідних трансформацій соціальних комунікацій, адже бібліотека перетворює інформацію у частину національного потенціалу держави, від якого залежить сталий розвиток українського суспільства. Створення єдиного інформаційного простору на базі корпоративної проєктної діяльності дає змогу бібліотекам надавати користувачам якісні бібліотечно-інформаційні послуги, що сприяє побудові в Україні відповідального громадянського суспільства.

Ми погоджуємося з твердженням І Бірюкової, генеральної директорки Одеської національної наукової бібліотеки, що «одним із провідних завдань сучасної культурно-просвітницької роботи бібліотек є: створення універсальної моделі інноваційної діяльності, а також вивчення і впровадження найбільш успішних практик роботи з цифровими ресурсами й віртуальними сервісами бібліотек на допомогу розвитку культури, науки, освіти; вироблення політики, програм, процедур і технологій, які впливають на бібліотечно-інформаційні послуги та сприяють успішній інтеграції бібліотек у світовий інформаційний простір через проведення різнопланових культурно-просвітницьких заходів із застосуванням інформаційно-комп'ютерних технологій» [1].

Аналіз досліджень і публікацій. Питання проєктної діяльності бібліотек України активно досліджують науковці і практики бібліотечної галузі, серед яких варто назвати таких авторитетних науковців, як О. Башун, І. Бірюкова, Т. Вилегжаніна, О. Воскобойнікова-Гузєва, Т. Гранчак, О. Клименко, К. Лобузїна, О. Мар'їна, О. Сокур, Т. Ярошенко та інші.

Дослідники відзначають, що бібліотеки України на засадах соціального партнерства і співпраці успішно реалізують численні корпоративні проекти, здійснюється внутрішньовідомча, міжвідомча, галузева, міжгалузева бібліотечна взаємодія, що вирішує питання координації та кооперації роботи інформаційних установ усіх форм власності та підпорядкування. Численні публікації у професійних виданнях наголошують на важливості впровадження корпоративних проектів, зокрема, публічними бібліотеками України та перспективності цього напрямку роботи. Автори акцентують увагу на різних аспектах їх формування та функціонування: поставленим цілям і вирішуваним завданням, організаційним питанням, аналізу регламентуючих документів та техніко-технологічних стандартів, принципів їх об'єднання, складу учасників, їхні здобутки та рівень готовності до взаємодії з іншими учасниками соціокомунікаційного середовища тощо. Актуальним напрямом представництва публічних бібліотек України в Інтернеті та у соціальних мережах в умовах цифровізації та проектам цифрової трансформації бібліотек у період глобалізаційних перетворень також приділена увага дослідників [3; 4].

У публікаціях О. Клименко і О. Сокур проаналізовано суть і різноманіття успішних та актуальних бібліотечних проектів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського [5; 6].

Репрезентуючи огляд регіональних корпоративних бібліотечних проектів, акцентуючи увагу на програмно-проектній діяльності як засобу формування комунікаційного простору, О. Мар'їна наголошує, що «сучасний рівень розвитку комунікаційних каналів і засобів, електронних видань, пошукових систем знімає раніше існуючі обмеження територіальної близькості бібліотек, що дозволяє створювати міжбібліотечні об'єднання не лише в межах регіону, а й на міжрегіональному рівні» [8, с. 127].

А. Гуменчук, представивши концептуальну модель формування базових складових цифрової культури сучасного бібліотекаря, наголошує, що робота з великими обсягами електронної інформації потребує емоційного інтелекту, концентрації і управління увагою, здатності швидко адаптуватися до нових викликів, орієнтування на постійний розвиток і самовдосконалення [2].

Цікавим є підхід К. Літвінової до розуміння явища «цифрового волонтерства», смисл якого полягає в тому, що інформаційно-комунікаційні технології мають використовуватися не лише для власних потреб, але й для вдосконалення суспільства. Прикладами такого волонтерства

є саме участь у соціальних проєктах із використанням інструментів електронної демократії [7].

Отже, сутність і різноманіття успішних і актуальних цифрових проєктів публічних бібліотек України як складника національного інформаційного простору потребує окремого дослідження й узагальнення.

Метою статті є виявлення особливостей проєктної діяльності публічних бібліотек України в умовах цифровізації як складника національного інформаційного простору.

Вклад основного матеріалу. Сьогодні у XXI ст., у процесі переходу від інформаційного суспільства до суспільства знань, важливим завданням для бібліотечної галузі України постає питання створення мережевого розподіленого середовища для забезпечення доступу як до бібліотечних ресурсів, так і архівних, музейних та інших інформаційних установ у сфері освіти й науки. Нині одним із пріоритетів розбудови інформаційного суспільства в Україні є забезпечення вільного доступу до електронних ресурсів (далі ЕР), які є важливим компонентом інформаційно-ресурсного забезпечення сучасного суспільного розвитку. Знання, акумульовані та подані в єдиному електронному середовищі, радикально змінюють спосіб та якість життя суспільства.

Бібліотеками вже накопичено певний досвід із надання у своїх громадах доступу до офіційної інформації, налагодження навчання та консультування з питань комп'ютерної грамотності, користування різними онлайн-сервісами, сучасними каналами комунікації тощо. Бібліотеки задіяні у проєктах з протидії дезінформації, поширюючи на своїх сайтах і сторінках у соціальних мережах правдиву інформацію. Отже, крім культурної і освітньої функцій, реалізують також і важливу соціальну місію.

Публічні бібліотеки України покликані відігравати одну з провідних ролей в упорядкуванні ЕР, потоки яких постійно збільшуються, адже їх інтеграція, забезпечення до них віддаленого доступу в подальшому сприятиме вирішенню суспільно-значущої проблеми – побудова колективної пам'яті народу.

Публічні бібліотеки України у різних проєктах акумулюють значну кількість ресурсів. Особливу роль у розширенні доступу суспільства до інформації відіграють електронні бібліотеки, тематичні бази даних, електронні путівники по ресурсах тощо. Це забезпечує формування інформаційних ресурсів в електронному вигляді за допомогою інфор-

маційно-комунікаційних технологій. Бібліотечні електронні ресурси є вагомим складником як науково-освітнього інформаційного простору, так і національного консолідованого інформаційного простору.

Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого (далі НБУ ім. Ярослава Мудрого) з 2011 р. реалізує амбітний проєкт «Електронна бібліотека «Культура України» (<https://elib.nlu.org.ua/content.html?id=3>), який орієнтований на широкого користувача з метою задоволення освітніх, наукових та довідкових потреб. Прогнозований результат від реалізації цього проєкту:

- інтеграція писемної культури українського народу в європейський та світовий інформаційний простір;
- зміцнення культурних зв'язків та формування позитивного іміджу держави у світі;
- забезпечення рівних можливостей для всіх категорій населення до досягнень національної культури та мистецтва;
- надання користувачам якісно нових можливостей роботи з інтегрованими інформаційними ресурсами бібліотек, музеїв та інших закладів культури з єдиною точкою доступу;
- створенні електронних копій друкованих документів задля їхнього збереження для запобігання фізичного пошкодження документів;
- підвищення ефективності використання документів, всебічне розкриття фондів бібліотек, музеїв, архівів та інших закладів культури з питань культури й мистецтв;
- можливості працювати одночасно з одним документом багатьма користувачами.

Нині кількість документів в «Електронній бібліотеці «Культура України» наближається до 13,5 тис. документів зі щоденним відвідуванням ресурсу близько 10 тис. Усього у цьому широкомасштабному проєкті беруть участь 118 учасників, зокрема, 22 обласні універсальні та спеціальні бібліотеки; чотири книгозбірні національного рівня (Одеська національна наукова бібліотека, Національна історична бібліотека України, Національна бібліотека України для дітей, Національна бібліотека Республіки Казахстан); дві університетські наукові бібліотеки – Київського національного університету культури і мистецтв та Чернівецького національного університету; 22 наукові установи, видавництва та музеї (до прикладу, Національний музей Тараса Шевченка, Національний центр театрального мистецтва імені Леся Курбаса,

Національний історико-культурний заповідник «Гетьманська столиця», видавництво «Фоліо», редакції журналів «Образотворче мистецтво» і «Кіно-Театр» тощо) та окремі автори. Отже, цей проєкт є основою загальнонаціональної електронної бібліотеки.

Також актуальним і надзвичайно затребуваним в українській бібліотечній спільноті є науковий проєкт НБУ ім. Ярослава Мудрого «Українська бібліотечна енциклопедія» (<http://ube.nlu.org.ua/>), який розробляється з 2012 р. Цей електронний ресурс має зручний інтерфейс, є інформативним та максимально актуалізованим науково-довідковим джерелом, який адресований як бібліотечним працівникам, так і всім зацікавленим. У наповненні цього ресурсу беруть активну участь теоретики і практики бібліотечної галузі України.

З 2019 р. Одеська національна наукова бібліотека при підтримці Українського культурного фонду реалізує проєкт «Цифрова бібліотека» (<http://odnb.odessa.ua/rarities/>), яким передбачено оцифрування та забезпечення відкритого віддаленого доступу до понад 200 тис. рідкісних книжкових пам'яток з фонду книгозбірні, які становлять виняткову цінність для України і підлягають внесенню до Державного реєстру національного культурного надбання. Як зазначають автори, це сприятиме збереженню та популяризації національної культурної спадщини у світі, забезпеченню культурних, освітніх, науково-дослідних та інших потреб користувачів, слугуватиме інтеграції надбань українського народу у світовий культурний простір [9].

Сьогодні публічні бібліотеки України реалізують масштабні проєкти зі створення цифрових колекцій, адже головна й визначальна їхня функція – просвітництво, тому вони є потужним фактором як із формування національного інформаційного простору через створювані ними інформаційні продукти, так і ретрансляторами загальнозначущої інформації. Перевагами участі публічних книгозбірень у таких проєктах є:

- доступність до користувача;
- охоплення всіх верств населення;
- ефективна комунікація;
- вміння працювати з різними видами і типами документів;
- наявність облаштованої інфраструктури.

Саме тому публічні бібліотеки України сьогодні є центрами як цифрової освіти, так і створення й надання якісних інформаційних послуг, що неможливо без залучення новітніх інформаційних технологій.

Державна наукова бібліотека України імені В. Г. Короленка працює над формуванням інтегрованого професійного ресурсу «Бібліотечна енциклопедія Харківщини» (<https://libenc.korolenko.kharkov.com/koncersiya-proektu.html>), вперше концепція якого була представлена у жовтні 2014 р. на XVII Міжнародній науково-практичній конференції «Короленківські читання». Це – регіональний корпоративний проєкт, який акумулює науково-довідкову інформацію про бібліотечно-бібліографічну, книгознавчу та документознавчу сферу Харківщини, розкриваючи здобутки всієї бібліотечної справи та суміжних галузей у регіональному аспекті. Засновниками в енциклопедії започатковано 21 розділ, усього сьогодні представлено 150 авторських статей. Над статтями працюють бібліотечні фахівці-представники багатьох бібліотек Харкова: Харківської державної наукової бібліотеки імені В. Г. Короленка, Центральної наукової бібліотеки Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, Наукової бібліотеки Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, інших закладів вищої освіти, Центральної міської бібліотеки імені В. Г. Белінського та інших централізованих бібліотечних систем міста.

Національна історична бібліотека України (далі НІБУ) є Всеукраїнським депозитарієм історичної літератури та методичним центром для мережі публічних бібліотек України у галузі історико-краєзнавчої бібліотечної діяльності й наукової бібліографії з історії нашої країни. З 2012 р. НІБУ реалізує проєкт краєзнавчого електронного ресурсу «Історія міст і сіл України» (https://nibu.kyiv.ua/projects/proekt_kraieznavchoho_elektronnogo_resursu_istoriia_mist_i_sil_ukrainy/), який став логічним продовженням великої роботи, розпочатої у далеких 60-х роках ХХ ст. Отже, було започатковано створення унікального інформаційного продукту – бібліографічної бази даних «Історія міст і сіл України», де сконцентровано інформацію про всі населені пункти України, що нині допомагає забезпечувати реалізацію історичних розвідок, генеалогічних, етимологічних, культурологічних, пам'яткознавчих та інших досліджень.

З 2014 р. у рамках цього проєкту створюється інноваційний бібліотечно-культурологічний краєзнавчий мультиресурс, що зосереджує в одній точці доступу національну історико-краєзнавчу інформацію. Організатори зазначають, що важливим фактором для відбору документів до ресурсу є історична, культурна та етнографічна цінність

наявної у документі інформації, що розкривають соціально-економічне, історико-культурне, політичне, релігійне життя місць поселення українців у різні історичні періоди [10]. Учасниками масштабного проєкту зі створення цього потужного ресурсу є насамперед публічні бібліотеки України, на базі яких створено відділи краєзнавчої роботи.

Над створенням регіонального краєзнавчого корпоративного ресурсу «Історична Волинь» працюють публічні бібліотеки Волинської, Рівненської Житомирської, Тернопільської, Хмельницької областей, адже у цьому проєкті історична Волинь розглядається як частина території, яка охоплювала адміністративно-територіальну одиницю Волинської губернії у 1707 р. у межах цих областей. Ресурс створюється на джерельній базі обласних універсальних наукових бібліотек Житомира, Луцька, Рівного, Тернополя, Хмельницького, обласних краєзнавчих музеїв та обласних архівів. Єдиною точкою доступу до ресурсу є однойменний сайт «Історична Волинь» (<http://istvolyn.info>). Мета проєкту – створення бібліографічної бази даних та електронної бази даних повнотекстових документів праць місцевих істориків-краєзнавців, науковців, письменників, митців, які висвітлюють історію цього краю та надання широкого доступу до цієї інформації всім зацікавленим.

Висновки. Підсумовуючи, треба наголосити, що у ході реалізації всіх цих проєктів розроблено нову модель забезпечення суспільства інформацією через широку співпрацю основних учасників інформаційного поля як на загальноукраїнському, так і на регіональному рівнях на засадах партнерства і загальноприйнятих стандартів. Розвиток регіональних інформаційних проєктів є головною передумовою налагодження співпраці між бібліотеками та іншими інформаційними установами і організаціями в регіоні. Головним елементом стратегії, на наше переконання, виступає розбудова та зміцнення найширших партнерських стосунків, коли публічні бібліотеки стають посередниками, координаторами й законодавцями інформаційних і технічних стандартів системи інформаційних послуг.

Бібліотечні корпоративні проєкти дозволяють забезпечити структурований доступ до інформації як регіонального, так і національного масштабів, а також удосконалити пошукові механізми та розширити можливості учасників. Вони інтегровані та є суттєвим складником різноманітних користувацьких послуг, які сьогодні надають публічні бібліотеки України.

Ми вважаємо, що ключовим невіршеним питанням у сфері цифрової проектної діяльності публічних бібліотек України залишається проблема управління електронними ресурсами. Тому важливо сьогодні зосередитися на питанні створення зведеного електронного каталогу, електронних бібліотек та оцифрованого фонду у межах всієї країни, а отже і створення єдиного органу із забезпечення координації та комунікації з питань проектної діяльності бібліотек України, визначення стратегій подальшого розвитку та розробки єдиних практичних і технологічних рішень їхньої проектної діяльності.

Список використаних джерел

1. Бірюкова І. Цифрові проекти як складова культурно-просвітницької діяльності Одеської національної наукової бібліотеки. *Записки історичного факультету*. 2020. № 31. С. 72–85. DOI: <https://doi.org/10.18524/2312-6825.2020.31.220037>.

2. Гуменчук А. Складові цифрової культури бібліотечного фахівця. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2020. № 5. С. 96–105. DOI: <https://doi.org/10.31866/2616-7654.5.2020.205733>.

3. Денбновецький С. Представництво публічних бібліотек України в медійному просторі. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2022. Вип. 9. С. 47–56. DOI: <https://doi.org/10.31866/2616-7654.9.2022.259148>. [In Ukrainian].

4. Денбновецький С. О. Цифрова трансформація українських бібліотек в умовах глобалізаційних перетворень. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2022. № 1. С. 26–33. URL: <file:///D:/%D0%B7%D0%B0%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%B0%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D0%B5/257256-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-591941-1-10-20220522.pdf>.

5. Клименко О. З., Сокур О. Л. Бібліотечні проекти – інтегральний елемент системи бібліотечного маркетингу. *Короленківські читання 2020. «Бібліотеки, архіви, музеї: історичний досвід та актуальні тенденції розвитку»* : матеріали XXIII Всеукр. (з міжнар. участю) дистанційн. наук.-практ. конф., присвяч. 190-річчю від часу заснування ХДНБ ім. В. Г. Короленка, Харків, 22–23 жовт. 2020 р. / Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка, Харків. держ. акад. культури, Харків. обл. від-ня (філія) ВГО Укр. бібл. асоц.; [редкол.: В. Д. Ракитянська (голова) та ін.]. Харків, 2021. С. 157–161. URL: <drive.google.com/file/d/1iRCHoX1OtWVpEoFRb1NdqItFv5GLfd7L/view>.

6. Клименко О. З., Сокур О. Л. Бібліотечні проекти національного наукового бібліотечно-інформаційного комплексу. *Наукові праці Національ-*

ної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 2021. Вип. 61. С. 272–287. DOI: 10.15407/np.61.272.

7. Літвінова К. Про компоненти цифрової культури. *Digitle. Блог про розвиток цифрового суспільства*. URL: <https://cutt.ly/gyJ3oi8/>.

8. Мар'їна О. Корпоративні бібліотечні проекти як засіб формування соціокомунікаційного середовища. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2009. Vol. 28. С. 123–131. URL: <http://eprints.rclis.org/23328/1/13.pdf>.

9. Про проект. *Цифрова бібліотека. Одеська національна наукова бібліотека* : вебсайт. URL: <http://odnb.odessa.ua/rarities/about>.

10. Смілянець С. І. Проектна діяльність Національної історичної бібліотеки України (2009–2013 рр.). *Бібліотечне краєзнавство у культурному просторі України* : II Краєзнавчі читання пам'яті Петра Тронька : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 20 листоп. 2013 р.). Київ, 2014. С. 201–206.

References

1. Biriukova, I. (2020). Tsyfrovi proiektu yak skladova kulturno-prosvitnytskoi diialnosti Odeskoi natsionalnoi naukovoï biblioteku [Digital projects as a component of cultural and educational activities of the Odesa National Scientific Library]. *Zapysky istorychnoho fakultetu*, 31, 72-85. Retrieved from DOI <https://doi.org/10.18524/2312-6825.2020.31.220037>. [In Ukrainian].

2. Humenchuk, A. (2020). Skladovi tsyfrovoy kultury bibliotechnoho fakhivtsia [Components of the digital culture of a library specialist]. *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, 5, 96-105. Retrieved from DOI <https://doi.org/10.31866/2616-7654.5.2020.205733>. [In Ukrainian].

3. Denbnovetskyi, S. (2022). Predstavnytstvo publicnykh bibliotek Ukrayiny v mediinomu prostori [Place of public libraries of Ukraine in the modern snformaton space]. *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, 9, 47-56. Retrieved from <https://doi.org/10.31866/2616-7654.9.2022.259148>. [In Ukrainian].

4. Denbnovetskyi, S. O. (2022). Tsyfrova transformatsiia ukrayinskykh bibliotek v umovakh hlobalizatsiinykh peretvoren [Digital transformation of ukrainian libraries in the conditions of globalization transformations]. *Library Science. Record Studies. Informology*, 1, 26-33. Retrieved from file:///D:/%D0%B7%D0%B0%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%B0%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D0%B5/257256-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%D0%BD%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-591941-1-10-20220522.pdf [In Ukrainian].

5. Klymenko, O. Z., & Sokur, O. L. (2021, October). Bibliotechni proekty – intehralnyi element systemy bibliotechnoho marketynhu [Library projects are an integral element of the library marketing system]. In *Libraries, archives, museums: historical experience and current development trends. Proceedings of the XXIII*

All-Ukrainian (with international participation) remote scientific and practical conference (pp. 157-161), Kharkiv, Ukraine. Retrieved from drive.google.com/file/d/1iRCHoX1OtWVpEoFRb1NdqItFv5GLfd7L/view. [In Ukrainian].

6. Klymenko, O. Z., & Sokur, O. L. (2021). Bibliotechni proiekty natsionalnoho naukovoho bibliotechno-informatsiinoho kompleksu [Library projects of the national scientific library and information complex]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho*, 61, 272-287. Retrieved from DOI 10.15407/np.61.272. [In Ukrainian].

7. Litvinova, K. Pro komponenty tsyfrovoy kultury [About the components of digital culture]. *Digite. Bloh pro rozvytok tsyfrovoho suspilstva*. Retrieved from <https://cutt.ly/qyJ3oi8/>. [In Ukrainian].

8. Marina, O. (2009). Korporatyvni bibliotechni proekty yak zasib formuvannya sotsiokomunikatsiinoho seredovyshcha [Corporate library projects as a means of forming a socio-communication environment]. *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii kultury*, 28, 123-131. Retrieved from <http://eprints.rclis.org/23328/1/13.pdf>. [In Ukrainian].

9. Pro proekt [About the project]. *Tsyfrova biblioteka. Odeska natsionalna naukova biblioteka* : web-site. Retrieved from <http://odnb.odessa.ua/rarities/about>. [In Ukrainian].

10. Smilianets, S. I. (2014, November). Proektna diialnist Natsionalnoi istorychnoi biblioteki Ukrainy (2009–2013 rr.) [Project activities of the National Historical Library of Ukraine (2009–2013)]. In *Library local studies in the cultural space of Ukraine. Proceedings of the All-Ukrainian scientific and practical conference* (pp. 201-206), Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

Stanislav Denbnovetskyi,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2327-7478>,

Postgraduate Student of the Department of Information Technologies,

Faculty of PR, Journalism and Cybersecurity,

Kyiv National University of Culture and Arts,

36, St. Evgeny Konovaltsya, Kyiv, 01601, Ukraine

e-mail: stasden@ukr.net

DIGITAL PROJECTS OF PUBLIC LIBRARIES OF UKRAINE AS A COMPONENT OF THE NATIONAL INFORMATION SPACE

The purpose of the article is to highlight the peculiarities of the project activities of public libraries of Ukraine in the conditions of digitization of information and library resources and services as components of the national information space. The **methodological basis** of the article was social-communicative approaches and methods of analysis and synthesis, cognitive and the method of generalization, which made it possible to fully realize the purpose of the study. **The scientific**

novelty consists in the generalization of successful and relevant digital projects of public libraries of Ukraine as a component of the national information space.

Conclusions. During the implementation of digital projects by public libraries of Ukraine, a new model of providing society with information was developed through broad cooperation of the main participants of the information field both at the all-Ukrainian and regional levels on the basis of partnership and generally accepted standards. The development of regional information projects is the main prerequisite for establishing cooperation between libraries and other information institutions and organizations in the region. The main element of the strategy is the development and strengthening of the widest partnership relations, when public libraries become mediators, coordinators and legislators.

Keywords: electronic library, electronic resource, information services, information and communication technologies, national library, project activity, digital education, digitization.

Стаття надійшла до редакції 10.01.2022 р.

DOI: <https://doi.org/10.15407/nr.66.169>

УДК 026:004

Антоній Ржеуський

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8711-4163>,

кандидат наук із соціальних комунікацій, докторант,

Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв,

вул. Лаврська, 9, Київ, 02000, Україна

e-mail: antoni.v.rzheuskyi@lpnu.ua

Наталія Кунанець

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3007-2462>,

докторка наук із соціальних комунікацій, професорка,

професорка кафедри інформаційних систем та мереж,

Національний університет «Львівська політехніка»,

вул. С. Бандери, 12, Львів, 79013, Україна

e-mail: nek.lviv@gmail.com

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЕЛЕКТРОННИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ БІБЛІОТЕК ПЕДАГОГІЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ УКРАЇНИ

Мета статті полягає у проведенні порівняльного аналізу інформаційних ресурсів, які дистанційно надають бібліотеки педагогічних університетів України під час карантину. **Методи дослідження.** Для досягнення поставленої мети застосовувалися загальнонаукові методи: аналіз, узагальнення, порівняння, синтез. **Наукова новизна.** Вперше було проведено аналіз вебсайтів бібліотек щодо наявності електронних інформаційних ресурсів, якими книгозбірні обслуговують своїх користувачів під час карантину. Дослідження проводилось на прикладі бібліотек педагогічних університетів України. **Висновки.** У запропонованому дослідженні був здійснений порівняльний аналіз інформаційних ресурсів бібліотек педагогічних університетів України. Лідером серед книгозбірень виявилась бібліотека Криворізького державного педагогічного університету, адже, як показало дослідження, бібліотека Криворізького державного педагогічного університету пропонує своїм користувачам найширший перелік інформаційних ресурсів, а саме: електронний каталог, інституційний репозитарій, ресурси відкритого доступу, буктрейлери. Бібліотека підтримує офіційні сторінки в соціальних мережах «Фейсбук», «Інстаграм», веде ютуб-канал.

Працівники бібліотеки створюють віртуальні виставки у вигляді презентацій та зберігають їх у хмарному сховищі.

Ключові слова: бібліотека, вебсайт, інформаційні ресурси, карантин, педагогічні університети України.

Актуальність теми дослідження. Поширення коронавірусної інфекції змусило бібліотеки реагувати на нові виклики, що генерують потребу надання користувачам доступу до електронних інформаційних ресурсів у дистанційному режимі. Проводиться постійне наповнення та редагування локальних електронних колекцій, розширення переліку передплачуваних закордонних баз даних. Такий підхід є актуальним і під час воєнного стану.

Тому актуальність нашої статті полягає у дослідженні вебсайтів бібліотек щодо виявлення електронних інформаційних ресурсів, якими бібліотеки обслуговують своїх користувачів під час карантину. Акцент у дослідженні було поставлено на бібліотеки педагогічних університетів України.

Мета статті полягає у проведенні порівняльного аналізу інформаційних ресурсів, які дистанційно надають бібліотеки педагогічних університетів України під час карантину.

Аналіз досліджень і публікацій. Питанням дистанційного обслуговування користувачів присвячена низка праць вітчизняних та зарубіжних дослідників. Зокрема, Смоляр І. та Туровська Л. у праці «Трансформація бібліотечно-інформаційного обслуговування в умовах дистанційного сервісу» [1] розглядають дистанційне забезпечення інформаційних потреб користувачів шляхом надання віддаленого доступу до власних інформаційних ресурсів через вебсайт бібліотеки.

Цокало О. О. та Ткаченко Д. В. у публікації «Трансформація бібліотечно-інформаційного обслуговування в умовах пандемії» [2] висвітлюють досвід формування електронних інформаційних ресурсів бібліотеки Миколаївського національного аграрного університету. Автори акцентують необхідність створення значних цифрових фондів шляхом консолідації ліцензованого контенту, ресурсів відкритого доступу та оцифрування і надання відкритого доступу до власних колекцій.

Досі відсутні комплексні вітчизняні дослідження, присвячені бібліотечно-інформаційному обслуговуванню користувачів в умовах пандемії, зокрема бібліотечно-інформаційному обслуговуванню, що надається бібліотеками закладів вищої освіти.

Виявлено лише поодинокі наукові розвідки, у яких порушується питання віддаленого інформаційного забезпечення користувачів та надання користувачам дистанційного доступу до інформаційних ресурсів бібліотек.

Виклад основного матеріалу. Для здійснення поглибленого дослідження напрямів діяльності бібліотек щодо створення, опрацювання та надання доступу до електронних інформаційних ресурсів проведено порівняльний аналіз процесів їх роботи за цим напрямом. Порівняльний аналіз обрано як один із методів проведення нашого дослідження, оскільки від дозволяє провести зіставлення двох і більше об'єктів дослідження (явищ, предметів, ідей, результатів тощо) та сприяє виявленню переваг і недоліків досліджуваних об'єктів за певними показниками [3]. При цьому враховується, що об'єкти дослідження повинні бути однорідними, тобто повинні належати до одного роду, розряду. Нами будуть порівнюватись інформаційні ресурси, доступ до яких надають 12 бібліотек педагогічних університетів України під час карантину. Для зручності порівняння та візуального сприйняття ми позначимо кожен бібліотеку латинською літерою:

A – Б-ка Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського;

B – НБ Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова;

C – НБ Полтавського національного педагогічного університету ім. В. Г. Короленка;

D – НБ Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка;

E – Б-ка Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка;

F – НБ Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка;

G – НБ Рівненського державного гуманітарного університету;

H – Б-ка Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя;

I – Бібліотека Університету Григорія Сковороди в Переяславі;

J – НБ Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка;

K – Б-ка Криворізького державного педагогічного університету;

L – Б-ка Житомирського державного університету імені Івана Франка.

Для початку визначимо множину інформаційних ресурсів, доступ до яких надають книгозбірні під час карантину (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняльний аналіз інформаційних ресурсів

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L
електронний каталог	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
електронний архів	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+
рекомендовані повнотекстові бази даних та ресурси у відкритому доступі	-	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+
аудіокниги	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
сторінка у твіттері	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+
сторінка у фейсбуці	+	+	-	+	+	+	-	+	+	+	+	+
сторінка в інстаграмі	-	+	-	-	+	+	-	-	-	-	+	-
ютуб-канал	+	+	-	+	+	+	+	+	-	-	+	+
буктрейлери	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+
тематичні списки	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-
віртуальні огляди	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-
віртуальні виставки	-	-	-	+	-	-	+	-	-	+	+	+
власні повнотекстові колекції	-	-	-	+	+	-	+	-	-	-	-	-

Порівняємо детальніше інформаційні ресурси бібліотек педагогічних університетів України, якими обслуговуються користувачі під час карантину.

Усі відібрані нами дванадцять бібліотек надають віддалений доступ до електронного каталогу (рис. 1).

Рис. 1. Надання віддаленого доступу до електронного каталогу

Більшість бібліотек надають віддалений доступ до електронного архіву (рис. 2). Однак при дослідженні вебсайту наукової бібліотеки Рівненського державного гуманітарного університету посилання на електронний архів не виявлено.

електронний архів

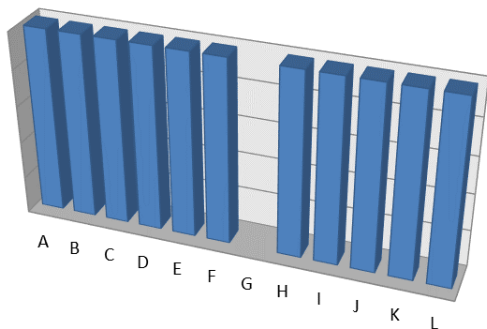

Рис. 2. Надання віддаленого доступу до електронного архіву

Варто відзначити тенденцію формування на вебсайтах бібліотек розділів з переліком рекомендованих користувачам інформаційних ресурсів, наявних у вільному доступі, що сприяє розширенню переліку власних інформаційних ресурсів та підвищенню ефективності бібліотечно-інформаційного обслуговування під час карантину (рис. 3).

рекомендовані інформаційні ресурси у відкритому доступі

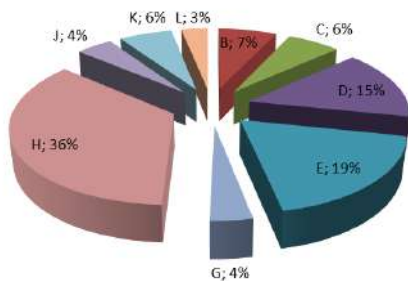

Рис. 3. Порівняння кількісних параметрів рекомендованих користувачам інформаційних ресурсів

На вебсайті наукової бібліотеки Полтавського національного педагогічного університету ім. В. Г. Короленка користувачі можуть ознайомитися з 48 найменуваннями інформаційних ресурсів відкритого доступу. Наукова бібліотека Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова уклала каталог рекомендованих інформаційних ресурсів. Книгозбірня пропонує скористатись 53 найменуваннями відкритих інформаційних ресурсів.

Наукова бібліотека Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка пропонує 113 найменувань інформаційних ресурсів у вільному доступі. Наукова бібліотека Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка накопичила та пропонує користувачам скористатись 141 найменуванням ресурсів відкритого доступу.

Бібліотека Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя пропонує 270 назв вітчизняних та закордонних інформаційних ресурсів у відкритому доступі.

На вебсайті наукової бібліотеки Рівненського державного гуманітарного університету розміщено посилання на 27 найменувань інформаційних ресурсів у вільному доступі.

Наукова бібліотека Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка накопичує на вебсайті та надає доступ до 33 найменувань вітчизняних та закордонних ресурсів.

Бібліотека Криворізького державного педагогічного університету пропонує скористатись 48 найменуваннями інформаційних ресурсів відкритого доступу, переважно вітчизняними, тоді як бібліотека Житомирського державного університету імені Івана Франка сформуvala добірку вітчизняних та закордонних інформаційних ресурсів вільного доступу, що нараховує 24 назви.

Як видно з рисунку, найбільше рекомендованих інформаційних ресурсів представлено на сайті бібліотеки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.

Під час дослідження було виявлено, що лише одна книгозбірня пропонує користувачам скористатись аудіокнигами. Бібліотека Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського запровадила пілотний проект: «Бібліотека без меж – інклюзивна бібліотека (ресурс для людей з особливими потребами)».

Проект передбачає аудіо та відео супровід усіх розділів вебсайту бібліотеки. Також створено розділ на вебсайті бібліотеки під назвою: «Аудіополиця української та зарубіжної літератури». Даний ресурс сформовано на базі аудіофондів медіатеки, що створена у бібліотеці. Користувачам надається можливість прослухати аудіокнижки з вебсайту бібліотеки.

Оскільки сучасні користувачі бібліотек активно послуговуються соціальними мережами, соціальні інститути підтримують офіційні сторінки у фейсбуці, інстаграмі, твіттері (рис. 4). Працівники бібліотек публікують у соцмережах новини бібліотеки, інформацію про віртуальні виставки, онлайн заходи, інформують користувачів про появу нової літератури та інформаційних ресурсів. Окрім промоції фондів бібліотеки, соціальні мережі слугують інструментом, інформаційним майданчиком для комунікації з користувачами, де надаються, зокрема, фактографічні довідки.

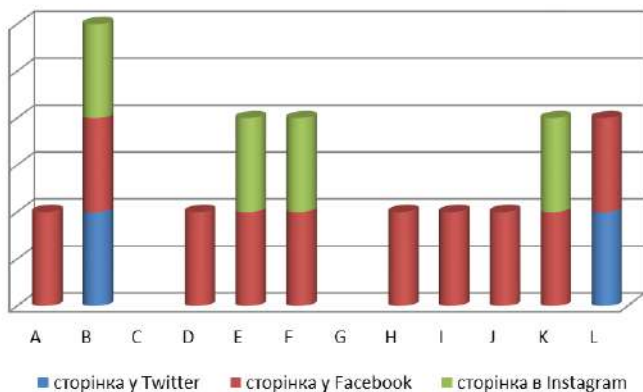

Рис. 4. Сторінки бібліотек у соціальних мережах

Як видно з рисунку, соціальною мережею «Твіттер» послуговуються лише дві книгозбірні – наукова бібліотека Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова та бібліотека Житомирського державного університету імені Івана Франка. Мережу «Інстаграм» використовують чотири книгозбірні – наукова бібліотека Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова, бібліотека

Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, наукова бібліотека Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка та бібліотека Криворізького державного педагогічного університету. «Фейсбук» виявилася найпопулярнішою соціальною мережею, якою послуговується десять книгозбірень з даного переліку.

Бібліотеки активно використовують платформу «Ютуб» (рис. 5) – реєструють канали для розміщення та популяризації відеоматеріалів про бібліотеку, бібліотечні послуги, інформаційні ресурси, події.

Рис. 5. Використання бібліотеками платформи «Ютуб»

Дев'ять із дванадцяти бібліотек використовують платформу «Ютуб», а саме бібліотеки: Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова, Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка, Рівненського державного гуманітарного університету, Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Криворізького державного педагогічного університету та Житомирського державного університету імені Івана Франка.

Діаграма дозволяє порівняти кількісні параметри відеоматеріалів, що розміщено на ютуб-каналах бібліотек (рис. 6).

Рис. 6. Порівняння кількості відеоматеріалів, розміщених на ютуб-каналах бібліотек

Наукова бібліотека Рівненського державного гуманітарного університету проявляє найменше активності у ютуб-каналі. Найбільше відеоматеріалів розміщено на ютуб-каналі наукової бібліотеки Тернопільського національного педагогічного університету – 87.

Поширена практика створення бібліотеками буктрейлерів та розміщення їх на вебсайтах та на ютуб-каналах. Створення буктрейлерів притаманне лише для чотирьох книгозбірень з дванадцяти: Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка, Криворізького державного педагогічного університету та Житомирського державного університету.

В умовах карантину книгозбірні надали можливість своїм користувачам послуговуватись власними інформаційними ресурсами, що до цього були доступні лише з локальних комп'ютерів бібліотек.

Таку тенденцію можемо відзначити серед трьох книгозбірень з дванадцяти.

Бібліотека Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка запровадила проект електронної бібліотеки, метою якого є надання віддаленого доступу до електронних версій книг. Скористатися документами із електронної бібліотеки можуть лише зареєстровані користувачі.

Наукова бібліотека Рівненського державного гуманітарного університету під час карантину пропонує своїм користувачам дистанційно скористатися повнотекстовою базою даних, що містить наступні розділи:

- Монографії;
- Біобібліографічні покажчики;
- Бібліографічні покажчики;
- Інформаційно-методичні посібники;
- Практичні посібники;
- Методичні рекомендації.

Наукова бібліотека Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка надає можливість скористатись електронною бібліотекою – каталогом електронних книг, що містить повнотекстову електронну версію документів, доступ до яких надається лише авторизованим користувачам.

Ще один інформаційний ресурс, який книгозбірні готують для своїх користувачів, – віртуальні виставки (рис. 7).

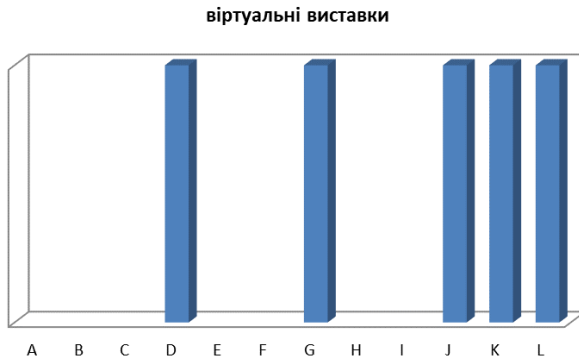

Рис. 7. Створення та надання доступу до віртуальних виставок

Під час дослідження виявлено, що працівники наукової бібліотеки Рівненського державного гуманітарного університету створюють та розміщують на вебсайті віртуальні книжкові виставки, зокрема: «Педагогічна майстерність», «Теорія вільного виховання Жан-Жака Руссо», «Практичний психолог – професія сучасності», «Інклюзивна освіта: теорія і практика», «Оновлене виховання – поклик часу». Наукова бібліотека Тернопільського національного педагогічного університету створює віртуальні виставки у форматі відеороликів та розміщує їх на ютуб-каналі, зокрема: «Його мистецтво час не стер (140 років від дня народження Леся Курбаса (1887–1937), українського режисера, актора,

драматурга, публіциста, перекладача)», «Михайло Петрович Старицький – український письменник, поет, драматург», «Катерина Білокур – народна, самобутня художниця України». Працівники наукової бібліотеки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка створюють віртуальні виставки у вигляді презентацій та розміщують їх на вебсайті бібліотеки. Бібліотека Житомирського державного університету імені Івана Франка розміщує на вебсайті віртуальні виставки. Бібліотека Криворізького державного педагогічного університету створює віртуальні виставки у вигляді презентацій та зберігає їх на гугл диску.

Окремо слід відзначити, що лише на вебсайті наукової бібліотеки Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка було виявлено тематичні списки. Працівники бібліотеки створюють віртуальні огляди з різних галузей знань засобом сервісу Calameo та розміщують їх на вебсайті книгозбірні.

Консолідована діаграма інформаційних ресурсів, до яких надають доступ книгозбірні вищих навчальних закладів педагогічного спрямування (рис.8).

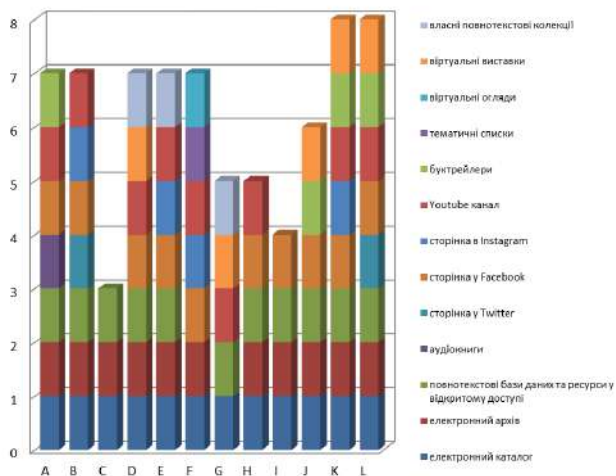

Рис. 8. Порівняння переліку інформаційних ресурсів, до яких надається доступ бібліотеками під час карантину

Таким чином, найбільшу кількість інформаційних ресурсів під час карантину надають бібліотека Криворізького державного педагогічного університету та бібліотека Житомирського державного університету імені Івана Франка, тому вважатимемо лідерами саме ці дві книгозбірні.

Бібліотека Криворізького державного педагогічного університету під час карантину надає віддалений доступ до електронного каталогу, інституційного репозитарію. Працівники бібліотеки створюють відеоінструкції щодо користування інформаційними ресурсами, роботи з інформаційними ресурсами бібліотеки, з наукометричними базами даних та інструментами для наукових досліджень. Книгозбірня створює віртуальні виставки у вигляді презентацій та зберігає їх на гугл диску. Також працівники бібліотеки створюють буктрейлери та розміщують на вебсайті бібліотеки. Бібліотека Криворізького державного педагогічного університету підтримує офіційні сторінки в соціальних мережах «Фейсбук» та «Інстаграм».

Бібліотека Житомирського державного університету імені Івана Франка під час карантину пропонує скористатись електронним каталогом, інституційним репозитарієм. Працівники бібліотеки укладають бібліографічні покажчики та презентують їх на вебсайті у вільному доступі. Бібліотека розміщує на вебсайті віртуальні виставки. Також ця університетська бібліотека підтримує офіційні сторінки у соціальних мережах «Фейсбук» та «Твіттер».

Обидві книгозбірні сформували для користувачів добірку інформаційних ресурсів у вільному доступі. За кількістю інформаційних ресурсів у вільному доступі переважає бібліотека Криворізького державного педагогічного університету, яка пропонує скористатись 48 найменуваннями ресурсів відкритого доступу, тоді як бібліотека Житомирського державного університету імені Івана Франка сформувала добірку інформаційних ресурсів відкритого доступу, що нараховує 24 назви.

Працівники бібліотеки Житомирського державного університету імені Івана Франка створюють буктрейлери та розміщують їх на ютуб-каналі. Бібліотека Криворізького державного педагогічного університету більш активно підтримує ютуб-канал, на якому розміщено 60 відеоматеріалів, тоді як на ютуб-каналі бібліотеки Житомирського державного університету імені Івана Франка розміщено лише 26. Таким чином, перевагу серед бібліотек можна надати бібліотеці Криворізького державного педагогічного університету.

Висновки. У запропонованому дослідженні був здійснений порівняльний аналіз інформаційних ресурсів бібліотек педагогічних університетів України. Лідером серед книгозбірень виявилась бібліотека Криворізького державного педагогічного університету, адже, як показало дослідження, бібліотека Криворізького державного педагогічного університету пропонує своїм користувачам найширший перелік інформаційних ресурсів, а саме: електронний каталог, інституційний репозитарій, ресурси відкритого доступу, буктрейлери. Бібліотека підтримує офіційні сторінки в соціальних мережах «Фейсбук», «Інстаграм», веде ютуб-канал. Працівники бібліотеки створюють віртуальні виставки у вигляді презентацій та зберігають їх у хмарному сховищі.

Список бібліографічних посилань

1. Смоляр І., Туровська Л. Трансформація бібліотечно-інформаційного обслуговування в умовах дистанційного сервісу. *Вісник Книжкової палати*. 2020. № 3. С. 17–20.

2. Цокало О. О., Ткаченко Д. В. Трансформація бібліотечно-інформаційного обслуговування в умовах пандемії. *Бібліотека в цифрову епоху: від традиції до інновації* : збірник матеріалів Всеукраїнської бібліотечної конференції, присвяченої 100-річчю заснування ФБ ОДАУ / уклад. О. П. Крайтель, Г. О. Башкатова. Одеса, 2021. С. 83–90.

3. Метод порівняльного аналізу. URL: <https://ukrpublic.com/aktualne/metod-porivnyalnoho-analizu-porivnyalnij-analiz-prikladi.html>

References

1. Smoliar, I., & Turovska, L. (2020). Transformatsiia bibliotechno-informatsiinoho obsluhovuvannia v umovakh dystantsiinoho servisu [Transformation of library and information services in the conditions of remote service]. *Visnyk Knyzhkovoï palaty*, 3, 17-20. [In Ukrainian].

2. Tsokalo, O. O., & Tkachenko, D. V. (2021). Transformatsiia bibliotechno-informatsiinoho obsluhovuvannia v umovakh pandemii [Transformation of library and information services in a pandemic]. In *Library in the digital age: from tradition to innovation. Proceedings of the All-Ukrainian Library Conference dedicated to the 100th anniversary of the founding of the FBOAU* (pp. 83-90). (O. P. Kraitel, H. O. Bashkatova (Comps.)). Odesa, Ukraine. [In Ukrainian].

3. Metod porivnialnoho analizu [Method of comparative analysis]. Retrieved from <https://ukrpublic.com/aktualne/metod-porivnyalnoho-analizu-porivnyalnij-analiz-prikladi.html>. [In Ukrainian].

Antonii Rzheuskyi,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8711-4163>,

Candidate of Sciences in Social Communications,

Doctoral Student,

National Academy of Management of Culture and Arts,

9, Lavrska str., Kyiv, 02000, Ukraine

e-mail: antonii.v.rzheuskyi@lpnu.ua

Natalia Kunanets,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3007-2462>,

Doctor of Sciences in Social Communications, Professor,

Professor of the Department of Information Systems and Networks

Lviv Polytechnic National University,

32-a, Stepana Banderu str., Lviv, 79013, Ukraine

e-mail: nek.lviv@gmail.com

COMPARATIVE ANALYSIS OF ELECTRONIC INFORMATION RESOURCES OF LIBRARIES OF PEDAGOGICAL UNIVERSITIES OF UKRAINE

The purpose of the article is to conduct a comparative analysis of information resources provided remotely by libraries of pedagogical universities of Ukraine during quarantine. **Research methods.** To achieve the set goal, general scientific methods were used: analysis, generalization, comparison, synthesis. **Scientific novelty.** For the first time, an analysis of library websites was carried out regarding the availability of electronic information resources, with which libraries serve their users during the quarantine. The study was conducted on the example of libraries of pedagogical universities of Ukraine. **Conclusions.** In this study, a comparative analysis of the information resources of the libraries of the pedagogical universities of Ukraine, to which access is provided in remote mode, was carried out. It was determined that the library of the Kryvyi Rih State Pedagogical University is the leader of this activity during the quarantine.

Keywords: library, website, information resources, quarantine, pedagogical universities of Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 10.05.2022 р.

DOI: <https://doi.org/10.15407/nr.66.183>

УДК 021.4:004.77

Жанна Самохіна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4694-3840>,

молодша наукова співробітниця,

відділ технологій електронного науково-інформаційного обслуговування,

Інститут інформаційних технологій,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

просп. Голосіївський, 3, Київ, 03039, Україна

e-mail: samokhinaj@nbuv.gov.ua

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЗАСТОСУВАННЯ ВІРТУАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ У БІБЛІОТЕКАХ

Мета статті полягає у аналізуванні та систематизації новітніх інструментів інтернет-комунікацій, які є необхідними для розуміння доцільності використання основного комплексу сучасних засобів просування бібліотечної продукції у мережі Інтернет задля підвищення ефективності українського бібліотечно-інформаційного сервісу. **Методи дослідження.** Для досягнення поставленої мети застосовувався комплекс загальнонаукових підходів та методів: аналізу, узагальнення та синтезу, метод порівняння, класифікаційний метод, системний, структурний, соціокомунікаційний підходи, джерелознавчий аналіз та аналіз вебсайтів українських бібліотечних установ. **Наукова новизна** полягає у представленні сучасних тенденцій розвитку маркетингових інтернет-комунікацій в бібліотечній сфері; обґрунтуванні перспективних напрямів застосування українськими бібліотеками ефективних новітніх моделей інтернет-маркетингового інструментарію для розширення спектра послуг та інтелектуальних сервісів, форм представлення бібліотечно-інформаційних продуктів; аналізуванні основного комплексу сучасних засобів віртуальних комунікацій для просування бібліотечної інформаційної продукції у мережі Інтернет; наведенні впровадження інтернет-комунікаційного складника стосовно специфіки бібліотечної діяльності на прикладі Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. **Висновки.** Отже, побудова системи комунікаційних відносин в мережі Інтернет для бібліотечної галузі приваблює своєю простотою та дешевизною. Бібліотекам важливо орієнтуватися на вивчення інформаційних потреб користувачів, постійне вдосконалення своєї діяльності шляхом розширення переліку інформаційних продуктів і послуг, розробку додаткових послуг, оскільки головна мета інновацій у бібліотечній сфері – високоефективне, якісне та комфортне обслуговування читачів.

Ключові слова: бібліотечно-інформаційний продукт, профіль науковця, віддалений користувач, електронна доставка документа, мобільні бібліотечні послуги, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.

Актуальність теми дослідження. Сьогодні бібліотека створює для користувачів нове поле вибору інформації, організовує інформаційно-комунікаційне середовище, що сприяє інтелектуальному та творчому розвитку людини. У сучасній моделі суспільства знань в бібліотеці мають поєднуватися традиційне бібліотечне обслуговування і сервіси електронної бібліотеки. Вагомими у сучасному бібліотечному просторі є віртуальні комунікації. Формати комунікацій змінилися у зв'язку із засвоєнням нових інформаційно-комунікаційних технологій: використання електронної пошти, скайпу, мережі Інтернет, сайтів бібліотек, блогів, соціальних мереж, вебінарів тощо.

Стрімкий розвиток інформаційного середовища, зростання інтернет-аудиторії вносять корективи у маркетингову діяльність бібліотек. Упровадження сучасних технологій інтернет-маркетингу набуває особливого значення для успішного існування та конкурентоспроможності бібліотек. Для вирішення цих завдань потрібно налагодити дієві канали інтернет-комунікацій та веб-ресурс для бібліотеки набуває значення комунікаційного джерела.

Визначальною умовою ефективного функціонування сучасної бібліотечної галузі є розбудова системи новітніх маркетингових інтернет-комунікацій. Дослідження ступеня розвинутої маркетингових інтернет-комунікацій в українській бібліотечній галузі показує, що потужний потенціал маркетингу при реальному зростанні попиту користувачів на інформаційні продукти й послуги бібліотечних установ використовується українськими бібліотеками не в повному обсязі. Зокрема, недостатньо активно застосовуються можливості блогінгу, інтернет-реклами, електронної пошти, мобільних бібліотечних послуг тощо.

Оскільки бібліотеки України перебувають у постійному пошуку сучасних, ефективних форм обслуговування користувачів, активно впроваджують новітні інформаційні технології, прагнучи відповідати вимогам часу, актуалізується питання впровадження сучасних технологій та віртуальних комунікацій для розширення спектру послуг та моделей інтелектуальних сервісів, форм представлення бібліотечних інформаційних продуктів.

Аналіз досліджень та публікацій. Аналіз фахових публікацій свідчить, що важливі аспекти означеної проблеми привертають увагу бібліотекознавців. Теоретико-методологічні засади запровадження маркетингового інструментарію в роботу бібліотек, питання підвищення ефективності застосування інтернет-комунікацій у бібліотечному просторі в ринкових умовах, проблеми управління отриманням і використанням знань досліджувались у роботах багатьох українських та зарубіжних науковців: О. В. Воскобойнікової-Гузевої, Н. Г. Грабар, І. О. Давидової, В. П. Дуплій, С. М. Ілляшенка, О. О. Ісаєнка, Н. Ю. Каліберди, К. В. Лобузіної, О. Ю. Мар'їної, О. В. Пастушенка, Г. В. Шемаєвої, К. Джанетто, Ф. Котлера, Т. М. Коулопоулоса, Е. Бейверстока, К. Фрапполо, Е. Уйлера та інших вчених.

Як свідчать результати аналізу літературних джерел, наявні дослідження розглядають здебільшого загальну проблематику запровадження маркетингового інструментарію в роботу бібліотек. Розв'язання ж зазначених питань у ракурсі сучасних тенденцій застосування новітніх інтернет-комунікацій в бібліотечній діяльності, висвітлення основного комплексу новітніх засобів просування бібліотечної продукції у мережі Інтернет дозволить цілеспрямовано керувати отриманням і використанням актуальних знань, обирати на цій основі ефективні напрями інноваційного розвитку бібліотеки.

Мета статті – аналізування та систематизація новітніх інструментів інтернет-комунікацій, які є необхідними для розуміння доцільності використання основного комплексу сучасних засобів просування бібліотечної продукції у мережі Інтернет задля підвищення ефективності українського бібліотечно-інформаційного сервісу.

Виклад основного матеріалу. Комунікаційна політика в мережі Інтернет – це комплекс дій, що спрямований на планування та здійснення взаємодії організації зі всіма суб'єктами маркетингової системи на основі використання інструментів і технологій комунікацій в мережі, які забезпечують стабільне та ефективне формування попиту та просування виробів та послуг на ринки з метою задоволення потреб споживачів [1; 2].

Маркетингові комунікації мережі Інтернет залежно від кінцевої цілі можуть бути розділені на два види: комунікації, пов'язані з розробленням, створенням, удосконаленням продукту; комунікації, пов'язані з просуванням продукту.

Маркетингові комунікації, що пов'язані з розробленням, створенням та удосконаленням продукту, спрямовані здебільшого на забезпечення ефективної взаємодії всіх суб'єктів маркетингової системи, метою якої є створення продукту, що буде користуватись попитом. Комунікації другого типу зорієнтовані насамперед на просування вже наявних у розпорядженні організації продуктів або послуг. Існує певна послідовність дій, що дозволяє найкращим чином використовувати можливості просування в Інтернеті як організацій так і їх продуктів та послуг:

- створення власного сайту організації в мережі Інтернет, причому такого, що регулярно доповнюється й оновлюється;

- використання онлайн-реклами, наприклад, розміщення реклами на власному сайті; використання можливостей *YouTube* (відео про установу, зйомка заходів, створення каналу з вирішення професійних питань тощо);

- активність на форумах та ведення блогу;

- розсилка рекламної інформації електронною поштою;

- реєстрація у соціальних мережах;

- онлайн-опитування споживачів, що надає можливість отримати правдиву інформацію про ставлення користувачів, зокрема до бібліотеки, її інформаційної продукції та сервісу [1; 2].

Розглядаючи напрями підвищення ефективності функціонування української бібліотечної галузі в контексті активізації застосування потужного інструментарію інтернет-маркетингу, слід відмітити, що серед переліку основних переваг використання бібліотечних інтернет-комунікацій в першу чергу виділяються такі:

- доступність 24/7;

- можливість розміщення великої кількості інформації;

- оперативність розповсюдження і отримання інформації;

- доступність цільової аудиторії, кількість якої постійно зростає [10; 12].

Сучасна людина не уявляє своє життя без Інтернету. Можливість для бібліотеки успішно провести маркетингову кампанію в Інтернеті є, для цього можна створити корпоративний блог (мережевий щоденник) бібліотеки. Блогінг займає почесне місце у маркетингу віртуальних комунікацій. Багато установ бібліотечної сфери використовують блоги для спілкування зі своїми читачами. Це дозволяє їм розповісти про свою інформаційну продукцію, а також дає можливість користу-

вачам Інтернету поставити свої запитання. Блог дозволяє споживачам дізнатися думку інших читачів про ресурси бібліотеки. Головні плюси блог-маркетингової діяльності:

- можливість привернути увагу широкої аудиторії до ресурсів та інформаційної продукції бібліотеки;

- позитивний вплив корпоративного блогу на бібліотечний імідж. Привернути увагу користувачів до своєї продукції іноді простіше завдяки позитивним відгукам читачів, ніж численним маркетинговим дослідженням і статистиці;

- можливість управління громадською думкою як важливий фактор ефективного маркетингу в режимі онлайн. Як вже зазначалося, у результаті певної кількості позитивних відгуків та рекомендацій про відповідний ресурс або послугу читачі-блогери будуть «вірити» в цей продукт більше, ніж рекламним кампаніям та інформації на сайті бібліотеки про зазначений сервіс;

- можливість використання різних видів блог-маркетингу для просування продукції. Наприклад, застосування такого прийому як прихований маркетинг, відмінною рисою якого є те, що бібліотечний продукт не нав'язують читачам, а всю інформацію про ресурс викладають у формі поради, рекомендації. Сьогодні технології прихованого маркетингу набувають все більшого поширення, хоча і поступаються першостю просуванню товарів на телебаченні, радіо та іншим видам реклами;

- можливість дізнатися про переваги і вимоги цільової читацької аудиторії. На відміну від звичайних видів маркетингу, онлайн-маркетинг надає можливість інтерактивного діалогу з читачами, при цьому точніше відстежується результативність маркетингових дій. Під час проведення маркетингових операцій у блогах бібліотекар отримує можливість оперативної комунікації з читачами, впливу на певну групу споживачів бібліотечної продукції. Наприклад, зручність реклами у блогах визначається тим, що розміщені у них банери, посилання на різні вебсайти, на ті чи інші статті та огляди, інформаційні матеріали про книжкові ярмарки, електронні виставки та інші способи просування бібліотечних послуг читачі сприймають з більшою цікавістю, ніж у прямих рекламних розсилках. Зі свого боку, вдало вбудована у блоги прихована реклама успішно вирішує завдання активної інформаційної підтримки, ознайомлення з новою інформаційною продукцією та просування різноманітних бібліотечних послуг;

- можливість використання зворотного зв'язку для просування бібліотечної продукції. Завдяки блогу можна коментувати бібліотечні ресурси і сервіс, пропонувати співробітникам бібліотеки свої ідеї та рекомендації. Публікація у блозі бібліотеки дає змогу всім бажаючим посилатися на її матеріали в публічних обговореннях, що неминуче привертає додаткову увагу до діяльності бібліотечної установи. Отже, активний розвиток Інтернету в сучасних умовах надає практично необмежені можливості для маркетингу в режимі онлайн;

- аналіз негативних відгуків дозволить вчасно відмовитися від створення або внести відповідні корективи у створення інформаційного ресурсу, який збере негативні оцінки читацької аудиторії [11; 13].

E-mail маркетинг, як зазначалося раніше, має потужний потенціал серед спектра сучасних інструментів маркетингових віртуальних комунікацій. До складу цієї групи інструментів належать: інтерфейсна інфографіка; тематичні добірки та огляди; розсилка у вигляді постів. Інфографіка як інструмент дає змогу будь-якому споживачеві сприймати інформацію швидше, ніж звичайний текст. На просторах Інтернету ця особливість є важливою через наявність в ній великої кількості непотрібної інформації, яку важко фільтрувати. Звичайна розсилка асоціюється зі спамом, а електронні листи часто ігноруються. Тому візуальний складник листа відіграє велику роль у заохоченні потенційних споживачів звернути увагу на рекламне повідомлення. Використання тематичних добірок та постів при електронній розсилці підвищують шанси листів бути прочитаними [1; 2].

У бібліотечній діяльності постійно з'являються нові сучасні інструменти інтернет-комунікацій: соціальні мережі, наукові конференції, інформаційні бібліотечні продукти, довідково-бібліографічне обслуговування віддалених користувачів, електронна доставка документів, мобільні додатки тощо. Світові тенденції показують, що користувачам легше сприймати інформацію через соціальні мережі, оскільки такий вид спілкування не втомлює споживачів. Тому використання безкоштовних сервісів є корисною платформою для самореклами будь-якої бібліотечної установи.

Основною функцією соціальних мереж є об'єднання людей з однаковими інтересами в одну спільноту чи групу. Служба соціальних мереж – вебсайт або інша мережева служба, яка дозволяє користувачам створювати публічну або напівпублічну анкету, складати список ко-

ристувачів, з якими вони мають зв'язок та переглядати власний список зв'язків і списки інших користувачів. Бібліотечні установи у більшості випадків використовують соціальні сервіси як канали неформальної комунікації та засоби мотивації розвитку професійної сфери – через спілкування з колегами; як засоби залучення ширшої аудиторії користувачів мережі; як інструмент бібліотечного маркетингу. Соціальні сервіси розширюють професійні контакти, заохочують пошук нових пріоритетів, ідей співробітництва та їх реалізації у бібліотечній галузі, формують позитивний імідж книгозбірень, допомагають закріпити кредит довіри до них у користувачів та інших учасників інформаційного суспільства, стимулюють останніх стати партнерами у розвитку бібліотек. У ході дослідження кожної з цих форм О. Мар'їною було запропоновано перелік основних соціальних сервісів, що можуть бути корисними для бібліотек: професійні співтовариства у межах соціальних медіа для обміну досвідом; співтовариства для виявлення споживчого інсайту: сервіси, у межах яких кожен відвідувач може висловити свою ідею, а інші – проголосувати за неї; wiki-портали: сайти, інтерфейс яких побудований за принципами, що максимально спрощують можливість спільного створення і редагування єдиного контенту; user generated-конкурси, у межах яких користувачам пропонується розробити дизайн сайту, продукту, новий вид послуги тощо, дають змогу не лише отримувати значну кількість нових ідей, а й створювати потужні інформаційні приводи, демонструють готовність до співпраці; тегування: сервіси зберігання, публікації та упорядкування закладок у соціальних медіа; сервіси для зберігання, обміну та спільної роботи над інформаційними об'єктами в режимі онлайн; рекомендаційні системи, які дають змогу демонструвати користувачам соціальних медіа думку інших відвідувачів, автоматично збирати найцікавіший контент на сайті та персоналізувати його; соціальні share-сервіси: ресурси для зберігання та трансляції інформаційних об'єктів у різних форматах; соціальні медіасховища: сервіси для спільного зберігання мультимедійних файлів; mashup-додатки: порталні технології, що уможливають створення «гібридних» форм сайтів, порталів, та інші технологічні рішення; сервіси відеоконференцій. Сьогодні бібліотеки для презентації своєї діяльності та залучення значного кола користувачів розміщують сторінки в найпопулярніших соціальних мережах – Facebook, Twitter, Instagram, YouTube тощо. Отже, в сучасних умовах комунікативна діяльність бібліотеки здійснюється не лише у традицій-

ній формі (довідково-бібліографічне обслуговування, виставкова діяльність тощо), а й за допомогою новітніх інформаційно-комунікаційних методів, що дозволяє якісніше та оперативніше здійснювати обмін інформацією та задовольняти потреби користувачів [8; 9].

Дієвим засобом інтернет-комунікацій є участь бібліотек у заходах, що проводяться професійним співтовариством. Щорічні науково-практичні конференції надають унікальну можливість обміну досвідом. Бібліотеки накопичили значний досвід використання у своїх цілях різних комунікаційних каналів, зокрема в мережі Інтернет. Основним комплексом сучасних засобів у процесі просування інформаційних продуктів і послуг бібліотеки є:

- робота із засобами масової інформації (прес-конференції, статті, фоторепортажі в пресі, інтерв'ю, оголошення на радіо і телебаченні тощо);
- розробка фірмової атрибутики;
- організація в процесі підготовки і проведення різних заходів рекламних кампаній, зокрема роботу із засобами масової інформації;
- організація науково-практичних конференцій, презентацій, круглих столів;
- розміщення інформаційних матеріалів в Інтернеті, зокрема у соціальних мережах;
- проведення екскурсій та днів відкритих дверей, у програмі яких здійснюється знайомство з діяльністю бібліотеки, зі спектром її послуг та інформаційних продуктів [10; 11].

Бібліотечно-інформаційний продукт є результатом створення або семантичної переробки інформації в документовану форму, що допускає багаторазове використання продукту в процесі задоволення інформаційних потреб. Інформаційна бібліотечна продукція є різноманітною за змістом, формою – це може бути стаття, повнотекстова база даних, програмний інформаційний продукт, рекламні оголошення тощо. Вторинну (бібліографічну) інформацію містять інформаційні продукти у формі каталогів, бібліографічних баз даних, покажчиків, списків літератури, окремих бібліографічних записів.

Найбільшого поширення у бібліотеках набувають нові сучасні технології та форми електронного інформаційного обслуговування користувачів, основним завданням яких є забезпечення наукових, освітніх, культурних потреб споживачів інформації шляхом підготовки та представлення на бібліотечних вебсайтах матеріалів науково-

інформаційного, довідкового, тематичного консультативного, науково-методичного характеру. У НБУВ на основі спеціальних програмно-технологічних розробок для вирішення багатоаспектних завдань, пов'язаних з оптимізацією інформаційного обслуговування, започатковано комплекс електронних послуг, – інформаційно-бібліографічний сервіс «Віртуальна довідка»; інформаційний ресурс «Тематичний інтернет-навігатор»; інформаційний ресурс «Джерела наукової інформації»; інформаційний ресурс «Наукові реферативні огляди» [3; 6].

У 2017 р. запрацював важливий блок інформаційного порталу НБУВ «Наука України: доступ до знань» під назвою «Науковці України», що додає науковцям зручних інструментів пошуку інформації та ефективної презентації авторських наукових здобутків. Найвний реєстр науковців України систематизований за кодами спеціальностей ДАК України. Ресурси інформаційного блоку «Науковці України» формуються автоматично, відповідно до наявного масиву авторефератів, захищених в Україні дисертацій, що надійшли до фонду НБУВ. Інформаційний блок «Науковці України» порталу «Наука України: доступ до знань» надає можливість шукати вчених, які займаються дослідженням такої тематики, оскільки автоматично з електронних ресурсів формується список співавторів, переглядати публікації науковців і багато іншого. Профіль науковця інтегрований з інформаційним ресурсом «Наукова періодика України», електронною бібліотекою «Україніка», архівним фондом НАН України [4; 7].

Останнім часом у українських бібліотеках широкого розповсюдження набуло довідково-бібліографічне обслуговування віддалених користувачів. Однією з його форм є надання віртуальних довідок. В НБУВ активно працює віртуальна бібліографічна довідка «Запитай бібліотекаря». Довідкова служба діє в онлайн-овому режимі за принципами загальнодоступності та безоплатності, оперативності виконання запитів, обов'язковості надання відповідей користувачам, гарантування конфіденційності [5; 6].

У сфері інформаційно-бібліотечної діяльності окрім появи нових інноваційних ресурсів та послуг простежується тенденція до вдосконалення бібліотечних послуг шляхом використання нових інформаційних технологій, розширення ресурсної бази, інтелектуалізації інформаційної діяльності. Наприклад, міжбібліотечний абонемент трансформувався в електронну доставку документів: з мінімальними

витратами часу користувач отримує у своє розпорядження цифрову копію бібліотечного документа.

Важливе місце серед сучасних засобів інтернет-комунікацій посідають мобільні бібліотечні послуги, доступні користувачам бібліотеки у будь-який час з мобільних пристроїв і мобільного інтернету. На мобільній версії сайту доступна інформація про години роботи бібліотеки, телефони, адреси електронної пошти, різні профілі тощо. Розроблення і впровадження мобільних додатків у бібліотечну діяльність дає можливість популяризувати накопичений бібліотечною установою інформаційний масив. З допомогою мобільних додатків можна розширити доступ до друкованих, цифрових бібліотечних фондів, колекцій, унікальних матеріалів тощо. Мобільна версія вебсайту повинна забезпечувати читачеві доступ до інформаційних бібліотечних продуктів – бібліотечних новин, списків нових надходжень літератури, каталогів, колекцій електронних книг, баз даних, різних видів sms-повідомлень [9].

Висновки. Отже, глобальні трансформації сучасного світу здійснили свій вплив і на бібліотеки, які займають одну з ключових позицій в інформаційній структурі суспільства. Бібліотечні віртуальні комунікації стали важливою ланкою бібліотечно-інформаційної діяльності, оскільки надають доступ широкому колу користувачів до бібліотечних продуктів та послуг. Інтернет-комунікація є одним із перспективних шляхів представлення бібліотек як інформаційно-культурних центрів. Щоб зберегти тенденцію зростання власного рейтингу, бібліотечним установам необхідно приділяти постійну увагу інформаційному складнику бібліотечного сервісу, зокрема розширенню спектра новітніх інструментів інтернет-комунікацій, постійно підвищуючи комфортність обслуговування читачів.

Список бібліографічних посилань

1. Ілляшенко С. М. *Інноваційний розвиток: маркетинг і менеджмент знань*: монографія. Суми : ТОВ «Діса плюс», 2016. 192 с.
2. Ілляшенко С. Н. Примененение методов и инструментов маркетинга в управлении знаниями. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2013. № 2. С. 13–23.
3. Каліберда Н., Ясінська О., Півнюк О. Електронні інформаційні ресурси в системі бібліотечно-інформаційного обслуговування наукової бібліотеки. *Бібліотечний вісник*. 2016. № 6. С. 21–28.
4. Ласно Н. А. Створення профілю вченого засобами різних наукових сервісів. *Бібліотека. Наука. Комунікація: 100-річчя Національної бібліотеки*

України імені В. І. Вернадського : матеріали міжнар. наук. конф. (Київ, 06–08 листопада 2018 р.). Київ, 2018. С. 470–475.

5. Лобузина Е. В. Интернет-комплекс научной библиотеки как средство интеграции информационных ресурсов. *Научные и технические библиотеки*. 2012. № 12. С. 20–28.

6. Лобузина К., Коновал Л. Електронні інформаційні ресурси наукової бібліотеки в сучасному веб-середовищі. *Бібліотечний вісник*. 2018. № 6. С. 51–53.

7. Лобузина К., Коновал Л. Наукові бібліотеки в дослідницькій інфраструктурі України. *Бібліотечний вісник*. 2019. № 6. С. 57–59.

8. Манякіна О. С. Застосування інтернет-комунікацій в бібліотечних установах. *Актуальні проблеми науки та освіти* : збірник матеріалів XI підсумкової науково-практичної конференції викладачів (Маріуполь, 01 лютого 2019 р.). Маріупольський державний університет. Маріуполь, 2019. С. 129–131.

9. Оніпко Т. В. Інновації в діяльності бібліотечних установ. *Збірник наукових статей магістрів*. Навчально-науковий інститут бізнесу та сучасних технологій. Полтава, 2020. С. 184–189.

10. Пастушенко О. В. Бібліотека як комунікаційна установа в інформаційному просторі та розвиток функцій ресурсної бази науки. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2016. № 1. С. 16–24.

11. Самохіна Ж. Аспекти маркетингової комунікаційної діяльності бібліотеки: реклама електронних інформаційних ресурсів. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2017. № 47. С. 45–53.

12. Самохіна Ж. В. Інтернет-комунікації як інноваційна складова бібліотечної діяльності. *Бібліотека. Наука. Комунікація. Інноваційні трансформації ресурсів і послуг* : матеріали міжнар. наук. конф. (Київ, 04–06 жовтня 2022 р.). Київ, 2022. С. 150–153.

13. Самохіна Ж. Маркетингові комунікації в бібліотечно-інформаційній діяльності. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2015. № 42. С. 103–114.

References

1. Pliashenko, S. M. (2016). *Innovatsiyni rozvytok: marketynh i menedzhment znan* [Innovative development: marketing and knowledge management]. Sumy, Ukraine: Disa plus. [In Ukrainian].

2. Pliashenko, S. N. (2013). Primenenie metodov i instrumentov marketinha v upravlenii znanyami [Application of marketing methods and tools in knowledge management]. *Marketinh i menedzhment innovatsii*, 2, 13-23. [In Russian].

3. Kaliberda, N., Yasinska, O., & Pivniuk, O. (2016). Elektronni informatsiini resursy v systemi bibliotechno-informatsiinoho obsluhovuvannia naukovoї biblioteky [Electronic information resources in the library and information service system of the scientific library]. *Bibliotechnyi Visnyk*, 6, 21-28. [In Ukrainian].

4. Laienko, N. A. (2018, November). Stvorennia profilu vchenoho zasobamy riznykh naukovykh servisiv [Creation of a scientist's profile using various scientific services]. *Library. Science. Communication. 100th anniversary of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine. Proceedings of the International Scientific Conference* (pp. 470-475), V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

5. Lobuzina, E. V. (2012). Internet-kompleks nauchnoi biblioteki kak sredstvo intehratsii informatsionnykh resursov [Internet complex of scientific library as a means of integration of information resources]. *Nauchnye i tekhnicheskie biblioteki*, 12, 20-28. [In Russian].

6. Lobuzina, K., & Konoval, L. (2018). Elektronni informatsiini resursy naukovoi biblioteky v suchasnomu veb-seredovyshchi [Electronic information resources of the scientific library in the modern web environment]. *Biblioteknyi Visnyk*, 6, 51-53. [In Ukrainian].

7. Lobuzina, K., & Konoval, L. (2019). Naukovi biblioteky v doslidnytskii infrastrukturi Ukrainy [Scientific libraries in the research infrastructure of Ukraine]. *Biblioteknyi Visnyk*, 6, 57-59. [In Ukrainian].

8. Maniakina, O. S. (2019, February) Zastosuvannia internet-komunikatsii v biblioteknykh ustanovakh [Application of Internet communications in library institutions]. *Actual problems of science and education: a collection of materials*

XXI final scientific and practical conference of teachers (pp. 129-131), Mariupol State University. Mariupol, Ukraine. [In Ukrainian].

9. Onipko, T. V. (2020). Innovatsii v diialnosti biblioteknykh ustanov [Innovations in the activities of library institutions]. *Zbirnyk naukovykh statei mahistriv*. [Collection of scientific articles of masters] (pp. 184-189), Educational and Scientific Institute of Business and Modern Technologies. Poltava, Ukraine. [In Ukrainian].

10. Pastushenko, O. V. (2016). Biblioteka yak komunikatsiina ustanova v informatsiinomu prostori ta rozvytok funktsii resursnoyi bazy nauky [Library as a communicational institution in the space of information and development of functions of the resource base of science]. *Library science. Record Studies. Informology*, 1, 16-24. [In Ukrainian].

11. Samokhina, Zh. (2017). Aspekty marketynhovoï komunikatsiinoï diialnosti biblioteky: reklama elektronnykh informatsiynykh resursiv [The Aspects of Marketing Communication Activities of a Library: the Advertising of Electronic Information Resources]. *Naukovi Pratsi Natsionalnoi Biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho*, 47, 45-53. [In Ukrainian].

12. Samokhina, Zh. V. (2022, October). Internet-kommunikatsii yak innovatsiina skladova biblioteknoi diialnosti [Internet communications as an innovative component of library activity]. *Library. Science. Communication. Innovative transformations of resources and services. Proceedings of the International Scientific Conference* (pp. 150-153), V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

13. Samokhina, Zh. (2015). Marketynhovi komunikatsii v bibliotechno-informatsiinii diialnosti [Marketing communications in library and information activities]. *Naukovi Pratsi Natsionalnoi Biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho*, 42, 103-114. [In Ukrainian].

Zhanna Samokhina,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4694-3840>,

Junior Researcher,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

3, Holosiivskiy Ave., Kyiv, 03039, Ukraine

e-mail: samokhinaj@nbuv.gov.ua

**CURRENT APPLICATION TRENDS
OF VIRTUAL COMMUNICATIONS IN LIBRARIES**

The purpose of the article is to analyze and systematize the latest tools of Internet communications, which are necessary for understanding the expediency of using the main complex of modern means of promoting library products on the Internet in order to increase the efficiency of the domestic library and information service. **Research methods.** To achieve the goal, a complex of general scientific approaches and methods was used: analysis, generalization and synthesis, comparison method, classification method, system, structural, socio-communication approaches, source analysis and analysis of websites of domestic library institutions. **The scientific novelty** consists in the presentation of modern trends in the development of marketing Internet communications in the library sphere; substantiation of prospective directions of application by domestic libraries of effective latest models of Internet marketing tools for expansion spectrum of services and intellectual services, forms of presentation of library and information products; analysis of the main complex of modern means of virtual communications for promotion of library information products on the Internet; introduction of the Internet communication component in relation to the specifics of library activity on the example of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine. **Conclusions.** Thus, the construction of a system of communication relations on the Internet for the library industry is attractive for its simplicity and cheapness. It is important for libraries to focus on studying the information needs of users, constantly improving their activities by expanding the list of information products and services, developing additional services, since the main goal of innovations in the library field is highly effective, high-quality and comfortable service for readers.

Keywords: library and information product, researcher profile, remote user, electronic document delivery, mobile library services.

Стаття надійшла до редакції 17.11.2022 р.

DOI: <https://doi.org/10.15407/np.66.196>

УДК 05.342:02

Наталія Самохіна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6985-0973>,

кандидатка технічних наук, старша наукова співробітниця,
завідувачка відділу наукової організації електронних інформаційних ресурсів,
Інститут інформаційних технологій,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
просп. Голосіївський, 3, Київ, 03039, Україна
e-mail: samokhina@nbuv.gov.ua

Інна Пелюховська,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5721-7038>,

молодша наукова співробітниця,
відділ наукової організації електронних інформаційних ресурсів,
Інститут інформаційних технологій,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
просп. Голосіївський, 3, Київ, 03039, Україна
e-mail: pelukhovska@nbuv.gov.ua

СИСТЕМНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ БІБЛОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Мега статті – аналіз системних трансформацій у бібліотечній сфері, стану впровадження інформаційних технологій у діяльність бібліотек та використання їх для вдосконалення обслуговування читачів, запровадження інтелектуальних сервісів, призначених для ефективного подання знань, розвитку електронних інформаційних ресурсів як пріоритетного напрямку, що зумовлює входження сучасної бібліотеки в інтегрований інформаційний простір (на прикладі Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського). **Методи дослідження.** Дослідження ґрунтуються на системному та структурному підходах, на методах порівняльного та логічного аналізу, теоретико-методологічних та міждисциплінарних дослідженнях бібліотечної діяльності в умовах глобалізації економічних процесів. **Наукова новизна** полягає в аналізуванні основних завдань оптимізації функціонування бібліотек в інформаційному суспільстві; поданні нових організаційних форм системної трансформації бібліотечно-інформаційних процесів; викладенні підходів і технологій створення електронних бібліотек на прикладі розроблення та наукової організа-

ції електронних інформаційних ресурсів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, представленні підсумків запровадження сервісно-орієнтованих інформаційно-ресурсних систем на прикладі електронних повнотекстових інформаційних продуктів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. **Висновки.** Системні трансформації бібліотечно-інформаційних установ на етапі інформатизації суспільства зумовили зміни їхніх функцій від документозберігаючих до таких, які забезпечують доступ до світових ресурсів та створення власних інформаційних продуктів. Результатом оптимізації та системних трансформацій у бібліотечній діяльності є корпоративні системи, електронні бібліотеки, медіатеки, формування системи віддаленого обслуговування читача тощо. Все це забезпечує розміщення у віртуальному просторі власних інформаційних ресурсів та обслуговування користувачів незалежно від їхнього місця перебування та часу.

Ключові слова: інтегрований інформаційний простір, повнотекстовий документ, електронна версія, власний інформаційний продукт, електронна бібліотека, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.

Актуальність теми дослідження. Сучасний етап розвитку суспільства зумовлює процеси трансформації діяльності бібліотеки на основі інформаційних технологій, розвитку цифрового простору, запровадження інтелектуальних сервісів та свідчить про зростаючу роль знань у процесі оптимізації бібліотечно-інформаційної діяльності. Питання трансформації бібліотечної діяльності посідають провідне місце в сучасних бібліотекознавчих дослідженнях, зокрема вивчаються технологічні, функціональні, організаційні, кадрові, ринкові напрями її реалізації. В ході дослідження системних трансформацій бібліотечно-інформаційних процесів актуалізується питання аналізу організаційного забезпечення функціональної діяльності бібліотеки, розвитку та наукової організації електронних інформаційних ресурсів (на прикладі Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі НБУВ)), нових підходів до плану розвитку наукової бібліотеки в Україні.

Різноманітні наукові ідеї та концепції представлені в роботах фахівців бібліотечно-інформаційної сфери, серед яких історичні, педагогічні, технічні науки, соціальні комунікації та культурологія. Вони у своїй сукупності дозволяють сформувати загальну картину напрямів удосконалення бібліотечно-інформаційної діяльності, шляхів вирішення теоретичних і практичних напрацювань наукових шкіл і дослідників.

Мета статті – аналіз системних трансформацій в бібліотечній сфері діяльності, стану впровадження інформаційних технологій у діяль-

ність бібліотек та їхнього використання для вдосконалення обслуговування читачів, запровадження інтелектуальних сервісів, призначених для ефективного подання знань, розвитку електронних інформаційних ресурсів як пріоритетного напрямку, що зумовлює входження сучасної бібліотеки в інтегрований інформаційний простір (на прикладі Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського).

Аналіз досліджень та публікацій. Теоретичну базу роботи складають положення й концепції, викладені в наукових працях учених у галузі бібліотекознавства, книгознавства, документознавства, соціальних комунікацій, соціології, інформатики, у працях яких висвітлюється проблематика інформатизації бібліотечної галузі, організація діяльності електронних бібліотек, використання інших технологічних процесів: О. В. Воскобойнікової-Гузєвої, І. О. Давидової, Т. В. Добко, Л. А. Дубровіної, С. М. Ілляшенка, Л. Й. Костенка, К. В. Лобузінної, О. С. Онищенка, В. С. Пашкової, М. С. Слободяника, Г. В. Шемаєвої, Т. О. Ярошенко та інших науковців.

Стратегічного значення набула запропонована М. С. Слободяником бібліотекознавча концепція освоєння інформаційних технологій бібліотеками України, яка охоплює обґрунтування пріоритетних завдань, а саме – формування національного бібліотечно-інформаційного ресурсу, забезпечення доступу до зарубіжних баз даних (зокрема і телекомунікаційних), кардинальне поліпшення реалізації базових функцій бібліотеки шляхом автоматизації технологічних підсистем [6].

Сьогодні проблема управління знаннями змістилась до комунікації. Цю тезу обґрунтовує К. В. Лобузінна, стверджуючи, що знання та інформація більше не розглядаються в класичному, статичному вигляді, у «контейнерах» інформації або сховищах знань (традиційно в друкованих книгах, журналах, звітах), оскільки знання набувають електронної форми нелінійних гіпертекстів або вебсайтів, що швидко поширюються та інтерактивно доступні користувачам [1; 3; 4].

Водночас, незважаючи на широту аспектів досліджуваних змін бібліотечної галузі, постає необхідність повнішого висвітлення розвитку та наукової організації електронних інформаційних ресурсів як пріоритетного напрямку системних трансформацій в бібліотечній сфері діяльності на сучасному етапі розвитку суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Системним трансформаціям бібліотек сприяють нові інформаційні технології, із впровад-

женням яких бібліотеки здійснюють перехід від традиційної книгозбірні до інформаційного центру. Електронні технології дозволяють комплексно підходити до розв'язання інформаційних завдань, у результаті чого користувач отримує сукупність повнотекстових інформаційних матеріалів з питань, що його цікавлять.

Пріоритетним напрямом у діяльності бібліотеки є розкриття бібліотечних фондів. Зокрема, можливості мережі Інтернет дали новий поштовх для розвитку виставкової роботи бібліотек у віртуальному середовищі. Це дозволяє забезпечити збереження документів при практично необмеженому терміні експонування їх в електронному віртуальному режимі; розкрити зміст представлених документів за допомогою анотацій і візуального ряду; представити документи обраної тематики, які відсутні у власних фондах, але є в інших бібліотеках і в Інтернет-мережі; надати користувачам можливість дистанційного перегляду віртуальної виставки на сайті бібліотеки у будь-який час доби [7]. Так, на порталі НБУВ можна ознайомитися з електронними книжковими виставками: <http://www.nbuv.gov.ua/exhibitions>. Серед них: «Сучасна бібліотека: інноваційні трансформації ресурсів і послуг» (відділ теорії та історії бібліотечної справи Інституту бібліотекознавства НБУВ) <http://www.nbuv.gov.ua/exhibitions>; «Волонтерство» (відділ науковобібліографічної інформації НБУВ) <http://www.nbuv.gov.ua/node/5963>; «Мелвін Дьюї та його УДК в сучасних реаліях бібліотек» (відділ теорії та історії бібліотечної справи Інституту бібліотекознавства НБУВ) <http://www.nbuv.gov.ua/node/5966>; «Малер і Відень» (відділ міжнародної інформації та зарубіжних зв'язків НБУВ) <http://www.nbuv.gov.ua/exhibitions>; «Книги Богдана Лепкого в формуванні національної ідентичності українців і в духовному відродженні України» (до 150-річчя з дня народження письменника) (відділ зарубіжної україніки Інституту книгознавства НБУВ) <http://www.nbuv.gov.ua/node/5972>; «До 150-річчя від дня народження видатної української оперної співачки Соломії Крушельницької» (1872–1952) (відділ формування та використання газетних фондів НБУВ) <http://www.nbuv.gov.ua/node/5974>; «Кінопреса» (з циклу «Професійна преса») (відділ формування та використання газетних фондів НБУВ) <http://www.nbuv.gov.ua/node/5975>; «Цивільний захист населення» (відділ соціокультурної діяльності НБУВ) <http://www.nbuv.gov.ua/node/5973> та інші.

Модель сучасного інформаційного продукту бібліотеки складається із семантичного та сервісного компонентів: набору програм або інтерактивних застосунків, мультимедійних, мобільних додатків, інтелектуальних та хмарних інформаційних сервісів, систем наукового пошуку, автоматизованого перекладу тощо, на основі яких споживач може самостійно обирати кінцевий результат втілення продукту, час і місце його отримання та форму споживання.

Сучасні автоматизовані інформаційні системи стають ефективним інструментом здійснення обробки інформаційного потоку, а бібліотечні працівники володіють технологіями, які об'єднують сучасні методи інформаційного пошуку й аналітичної обробки інформаційного масиву. Окрім того, засновані на принципах каталогізації і бібліографознавства знання дозволяють вирішувати сучасні проблеми. Це дозволяє швидко формувати електронний продукт, якого потребує споживач, і пропонувати його в інформаційному середовищі. У такий спосіб забезпечується формування сервісного складника, який базується на оперативності в поєднанні з високою культурою оформлення інформаційної продукції і конкурентоспроможною рентабельністю її виробництва [1].

Характерною особливістю сучасності, що відтворює організаційні зміни розвитку бібліотечної діяльності, є міжбібліотечна взаємодія та впровадження мережевих організаційних форм – бібліотечних корпорацій, електронних бібліотек, медіатек тощо. Саме кооперація є найперспективнішим напрямом розвитку бібліотек в інформаційному суспільстві та суспільстві знань. Бібліотека однією з перших опанувала онлайніві корпоративні технології і продемонструвала іншим суб'єктам соціальних комунікацій, у який спосіб слід використовувати переваги сучасних корпоративних технологій в інтересах своїх співробітників і користувачів [1].

Сучасні книгозбірні успішно виконують роль інформаційних центрів:

- за наявності умов для ефективної праці в глобальному інформаційному просторі під час відбору необхідних відомостей;
- за наявності відповідної техніко-технологічної бази для опрацювання значних обсягів цифрової інформації;
- за умови надійного зберігання електронних даних, зокрема переведених з інших носіїв;

– за умови того, що оцифровані фонди бібліотеки активно застосовуються для створення нових інформаційно-аналітичних продуктів, тематичних масивів даних в інтересах суспільного розвитку;

– за наявності міцних міжгалузевих зв'язків, спрямованих на комплектування фондів новими даними і удосконалення системи інформаційних баз сучасного суспільства;

– за умови забезпечення можливостей для входження на відповідні інформаційні ринки як повноправних суб'єктів, що виступатиме індикатором діяльності установ [5].

Слід відзначити, що сьогодні Інтернет значно розширив можливості доступу користувачів до інформації. Це суттєво знижує відвідуваність традиційних бібліотечних установ, яким у сучасних умовах доводиться конкурувати з мережевими книгарнями, інформаційними агентствами тощо [5].

Така ситуація зумовлює факт, що інформаційне обслуговування сучасних користувачів на базі впровадження автоматизованої бібліотечної інформаційної системи (АБІС) має постійно вдосконалюватися. Водночас і робота бібліотечного фахівця вимагає вміння визначати напрям пошуку, ефективно використовувати класифікаційні схеми, спеціальні рубрики, тезауруси тощо. У АБІС особливу увагу слід приділити реалізації таких функцій:

– комплектування фондів, зокрема і книгообмін;

– довідково-бібліографічне обслуговування на основі використання баз даних;

– автоматизована підготовка бібліографічних видань;

– бібліографічне та аналітичне опрацювання літератури, ведення електронного каталогу (ЕК);

– реєстрація періодичних видань і ведення відповідного ЕК;

– завдання, пов'язані з міжбібліотечним абонементом;

– функції управління (облік, контроль, статистика, кадри тощо) [5].

Посилюються вимоги до бібліотеки і з боку користувачів. Зокрема, сьогоdnішній читач прагне мати доступ до ресурсів не лише стаціонарно, а й у віддаленому режимі, можливості для віддаленого замовлення літератури, електронного доставляння документів тощо. Тому останнім часом установи дедалі частіше вдаються до вирішення технологічних завдань інформаційного забезпечення у віддаленому режимі, динамічно зростає застосування веб-орієнтованих інтерфейсів, звичних

для інтернет-відувачів. Це передбачає виконання якнайповнішого комплексу технологічних операцій. Більшість наукових та національних бібліотек країни надають користувачам такі веб-послуги: електронне доставляння документів, віртуальна довідка, фахове дистанційне консультування, електронна читальна зала, онлайн-замовлення.

Отже, сьогодні накопичено значний досвід використання інноваційних технологій у бібліотечній галузі. Українські книгозбірні мають можливість:

- створювати: електронні каталоги друкованих та цифрових видань, бази даних читачів;
- автоматизувати: процес формування каталожних карток та їхній друк, пошук за визначеними критеріями, процес комплектування, процес видавання літератури і взаємного діалогу з читачами;
- формувати: бази даних та тематичні колекції, орієнтовані на певну проблематику; оперативно, з використанням можливостей сайтів бібліотечних інформаційно-аналітичних видань, ознайомлювати читачів із списками нових надходжень;
- забезпечувати доступ до: фонду повнотекстових електронних документів електронної бібліотеки, цифрового каталогу та електронної картотеки статей, сайту бібліотеки та ресурсів Інтернету, баз даних на електронних носіях інформації;
- забезпечувати довідково-бібліографічне обслуговування: здійснювати інформаційний супровід запитів читачів, проводити тематичний пошук і формування бібліографічних покажчиків;
- виготовляти та розповсюджувати власну інформаційно-аналітичну продукцію, що містить відомості про наявні ресурси у фондах;
- надавати послуги щодо: використання предметно-пошукового словника, який забезпечує повноту і точність інформації згідно із запитом; підготовки реферативної інформації тощо [5].

Оптимізація системи функціонування бібліотек в інформаційному суспільстві відбувається у напрямі створення нових організаційних форм – електронних і цифрових бібліотек, медіатек тощо. Важливи є питання розроблення підходів і технологій створення електронних бібліотек. Так, НБУВ з 2010 р. активно працює над створенням «Наукової електронної бібліотеки» (далі НЕБ). Основним завданням інформаційного ресурсу НЕБ є формування повнотекстового фонду електронних документів у частині українських електронних книг та

актуальних для держави зарубіжних книжкових матеріалів. У НЕБ містяться електронні документи, що мають у своїй основі друковані видання або є повними аналогами таких. Фонд електронних документів формується за пріоритетними напрямками науки, освіти, культури, економіки, виробництва, управління, що визначаються низкою законів України, постанов Кабінету Міністрів України, Президії Національної академії наук України. Наповнення зібрання НЕБ здійснюється такими документами:

- електронними аналогами друкованих видань або електронними виданнями, наданими правовласниками: авторами та видавництвами;
- цифровими копіями традиційних бібліотечних документів.

Сьогодні повнотекстовий інформаційний ресурс НЕБ включає 37 тис. бібліотечно-бібліографічних записів на електронні книжкові інформаційні матеріали. На вебпорталі НБУВ (<http://www.nbuv.gov.ua>) у вільному доступі надано довідково-бібліографічну інформацію НЕБ (бібліографічні описи та анотації документів), доступ до повних текстів НЕБ НБУВ є диференційованим відповідно до ст. 22 Закону України «Про авторське право і суміжні права» (№ 3793-ХІІ від 23 грудня 1993 р.):

- вільний доступ є до повних текстів документів, офіційно переданих правовласниками (авторами та видавництвами) на договірній основі для розміщення на порталі НБУВ (це майже 20 тис. е-документів);
- всі інші повні тексти доступні лише у локальній мережі НБУВ – в читальних залах.

Також треба відзначити, що зазвичай на порталах, де розміщено електронну бібліотеку або архів, знаходиться повідомлення про те, що завантаження відповідних файлів може здійснюватися тільки з ознайомчою метою. Таке повідомлення допомагає уникати відповідальності за порушення авторських прав. Електронні інформаційні ресурси, позначені статусом «онлайн», можуть бути доступні для скачування віддаленим користувачам зі статусом «локальний» – тільки для перегляду в читальних залах НБУВ. Повнотекстові електронні ресурси зібрання НЕБ НБУВ користуються великим попитом у студентів, науковців, галузевих фахівців.

Враховуючи багатотомність майже третини електронних документів, а також представлення певного масиву електронних книжок декількома форматами (для зручності користування ними читачів), загальна

кількість повнотекстових електронних документів в інформаційному ресурсі НЕБ складає понад 60 тис. Електронна бібліотека надає користувачам усі необхідні навігаційні та пошукові інструменти: зібрання тематично упорядковане за основними розділами знань, є можливість пошуку за ключовими словами, типом ресурсу, автором, назвою, роком видання, місцем видання тощо. Також представлена інформація, в якому форматі завантажено повнотекстовий документ, наводиться розмір файлів. Електронні документи НЕБ НБУВ приводяться до стандартних форматів, загальноприйнятих для використання в електронних бібліотеках (PDF, DJVU, CHM, FB2) [10].

У 2018 р. до 100-річчя НБУВ Інститут інформаційних технологій НБУВ підготував новий інформаційний ресурс, що репрезентує науковий доробок колективу НБУВ – Репозитарій НБУВ (eVerLib). Метою його створення є вдосконалення, підвищення ефективності та оперативності обслуговування читачів, запобігання зносу фізичних примірників, розширення доступу до інформаційних джерел тощо. Репозитарій НБУВ – це електронний архів, що систематизує і зберігає в електронному вигляді копії документів наукового, довідкового, освітнього та методичного призначення: присвячені історії НБУВ; що відповідають основним напрямам наукової діяльності НБУВ; створені науковими співробітниками, аспірантами НБУВ або у співпраці з іншими особами. Репозитарій НБУВ забезпечує постійний безкоштовний доступ до електронного архіву засобами інтернет-технологій.

Репозитарій НБУВ наразі налічує понад 4 тис. наукових текстів, кожен з яких розкриває науковий доробок співробітників НБУВ. Серед них потрібно виділити: 120 монографій, 40 методичних посібників, 165 наукових каталогів, 17 збірників публікацій, 46 збірників наукової документації, 46 довідників, 10 археографічних видань тощо [10]. Всі вони презентують перспективи розвитку наукової думки і з кожним із них є можливість ознайомитися як в інформаційному плані, так і для подальшого наукового опрацювання. Матеріали Репозитарію постійно поповнюються і актуалізуються.

Репозитарій НБУВ побудований за принципами бази знань про наукові здобутки НБУВ. Отже, в одному інтерфейсі разом із науковими публікаціями для користувача надається доступ до бази «Співробітники НБУВ» (Науковці), яка містить інформацію про всі наукові підрозділи та співробітників, котрі працювали та продовжують працювати на

сьогодні в НБУВ. Завдяки унікальному ідентифікатору, який генерується при створенні та реєстрації нових науковців, можливо зв'язати сторінку науковця із його науковими публікаціями. На цих сторінках можливо ознайомитися із науковим доробком того чи іншого співробітника або наукового підрозділу, в якому він працює. Функціональність Репозитарію НБУВ тісно пов'язана із такими базами даних як «Наукова періодика України» та «Співробітники НБУВ» (Науковці). Через сторінку будь-якого науковця у Репозитарії НБУВ є можливість скористатися пов'язаними з персоналією науковими електронними ресурсами бібліотеки, а саме: «Науковці України», «Персоналії НАНУ», «e-Бібліотека «Україніка» тощо [10].

У 2008–2009 рр. НБУВ розпочала формування електронної бібліотеки «Наукова періодика України» (НПУ) (<http://www.nbu.gov.ua>). НПУ вміщує електронні версії періодичних фахових наукових видань наукових установ та навчальних закладів і є унікальним інформаційним продуктом НБУВ, що не має аналогів в Україні. На базу даних «Наукова періодика України» від Державної служби інтелектуальної власності України було отримано Свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір № 68020 від 28.09.2016 р.

Поточний стан інформаційного ресурсу НПУ – майже 3 тис. електронних аналогів наукових фахових видань (серед них – 135 наукових журналів, що існують тільки в електронній формі; 381 назва наукових журналів НАН України; 120 наукових журналів категорії «А»; 1331 науковий журнал категорії «Б»; 83 наукові журнали, що входять до міжнародної наукометричної бази даних Scopus; 75 наукових журналів, що входять до міжнародної наукометричної бази даних Web of Science).

Здійснюється постатейний розпис номерів електронних версій періодичних наукових видань. Електронна бібліотека НПУ включає 1млн 300 тис. повних текстів наукових статей, внесених до змісту відповідних номерів журналів. Для членів редакції наукових журналів проставлені унікальні ідентифікатори дослідників – ORCID.

Основними перевагами пошукового інтерфейсу зібрання НПУ є:

- наявність повної інформації про публікацію: журнал, випуск, рік тощо;

- можливість проводити пошук публікацій за «Авторським покажчиком», «Покажчиком назв публікацій», можливість підібрати всі публікації автора, наявні в електронному вигляді;

- можливість проводити розширений пошук за ключовими словами із назв публікацій;

- інтеграція інформації «Наукової періодики України» з реферативною базою даних «Україніка наукова». Реалізована можливість скористатися розширеним пошуком, який надає реферативна база даних, а потім переглянути знайдені повні тексти статей: для електронних версій публікацій виводиться реферат; у реферативній базі даних виводяться посилання на відповідний повний текст публікації;

- знаходження повного тексту наукової публікації у пошуковій системі Google з можливістю перегляду бібліографічного опису знайденої публікації;

- інтеграція інформаційного ресурсу НПУ до інтерфейсу аналітичних сервісів Google Scholar (Google Академія). Всі наукові періодичні видання, представлені в інформаційному ресурсі НПУ, коректно індексуються пошуковою системою Google Академія. Отже, є можливість створювати наукометричний портрет наукових журналів України. Впровадження інтеграції НПУ з міжнародною інформаційною системою Google Академія викликало зацікавленість зарубіжних видавництв наукових журналів щодо представлення їхніх публікацій на порталі НБУВ. Так, в рубриці «Партнери» сьогодні представлено 18 зарубіжних періодичних видань з Польщі, Чехії, Великобританії, Словачії, Болгарії, Казахстану, Азербайджану, Грузії;

- у рейтингах пошукової системи Google запити з порталу НБУВ надаються першими; завдяки проіндексованим Google Академія метаданим публікацій є можливість створювати повноцінні наукометричні профілі вчених, наукових журналів, стежити за цитуванням наукових статей тощо [8; 9].

Висновки. Отже, сучасна практика функціонування бібліотеки засвідчує, що посилення своєї соціальної ролі бібліотеки можуть досягти лише за умови системної трансформації та оптимізації бібліотечно-інформаційної діяльності, спрямованої на пошук можливостей, які відкриває інформаційне суспільство для виробництва нових інформаційних технологій, інформаційних послуг і опанування нових форм створення та організації бібліотечного продукту. Системна оптимізація і трансформація бібліотечної сфери потребує наукової організації процесів управління, що ґрунтуються на впровадженні інноваційних управлінських технологій і передового досвіду та визначають низку

соціальних вимог до якості інформаційних продуктів та сервісу бібліотечного інституту. Результатом оптимізації та системних трансформацій у бібліотечній діяльності є корпоративні системи, електронні бібліотеки, медіатеки, формування системи віддаленого обслуговування читача тощо. Все це забезпечує розміщення у віртуальному просторі власних інформаційних ресурсів та обслуговування користувачів незалежно від їхнього місця перебування та часу.

Список бібліографічних посилань

1. Давидова І. О. Управління системними трансформаціями бібліотек: до питання наукової організації управління. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2014. Вип. 45. С. 78–84.
2. Ілляшенко С. М. *Інноваційний розвиток: маркетинг і менеджмент знань*: монографія. Суми : ТОВ «Діса плюс», 2016. 192 с.
3. Лобузін К. Електронна наукова періодика відкритого доступу: семантичні вебтехнології для бібліотек. *Бібліотечний вісник*. 2015. № 3. С. 18–23.
4. Лобузін Е. В. Информационный портал «Наука Украины: доступ к знаниям». *Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития*. 2017. Вып. 14. С. 35–46.
5. Медведєва В. Інноваційні технології – майбутнє бібліотеки. *Вісник Книжкової палати*. 2015. № 8. С. 28–32.
6. Моргун А. В., Прокопович Л. С., Розман І. І. Оптимізація бібліотечної діяльності в умовах глобалізації економічних процесів. *Економічний форум*. 2017. № 4. С. 49–54.
7. Самохіна Ж. Аспекти маркетингової комунікаційної діяльності бібліотеки: реклама електронних інформаційних ресурсів. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2017. № 47. С. 45–53.
8. Самохіна Н. Ф., Кудименко Л. Г., Мартинюк О. М. Бібліотечні наукові видання в системі унікальних цифрових ідентифікаторів. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2019. № 56. С. 317–331.
9. Самохіна Н. Ф., Кудименко Л. Г., Мартинюк О. М. Бібліотечна фахова періодика України в цифрових наукових комунікаціях. *Бібліотечний вісник*. 2020. № 1. С. 33–39.
10. Самохіна Н. Ф., Пелюховська І. З. Оптимізація бібліотечно-інформаційної діяльності в системі інноваційного розвитку. *Бібліотека. Наука. Комунікація. Інноваційні трансформації ресурсів і послуг* : матеріали міжнар. наук. конф. (Київ, 04–06 жовтня 2022 р.). Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Київ, 2022. С. 153–156.

References

1. Davydova, I. O. (2014). Upravlinnia systemnymy transformatsiiami bibliotek: do pytannia naukovoï orhanizatsii upravlinnia [Management of system transformations of libraries: to the issue of scientific organization of management]. *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii kultury*, 45, 78-83. [In Ukrainian].
2. Illiashenko, S. M. (2016). *Innovatsiinyi rozvytok: marketynh i menedzhment znan* [Innovative development: marketing and knowledge management]. Sumy, Ukraine: Disa plus. [In Ukrainian].
3. Lobuzina, K. (2015). Elektronna naukova periodyka vidkrytoho dostupu: semantychni vebtehnolohii dlia bibliotek [Open access electronic scientific journal: semantic web-technology for libraries]. *Bibliotechnyi Visnyk*, 3, 18-23. [In Ukrainian].
4. Lobuzina, E. V. (2017). Informatsionnyi portal "Nauka Ukrainy: dostup k zaniiam" [Information portal "Science of Ukraine: access to knowledge"]. *Biblioteki nacionalnykh akademii nauk: problemy funkcionirovaniia, tendentsii razvitiia*, 14, 35-46. [In Russian].
5. Medvedieva, V. (2015). Innovatsiinyi tekh nolohii – maibutnie biblioteky [Innovative technologies are the future of the library]. *Visnyk Knyzhkovoï palaty*, 8, 28-32. [In Ukrainian].
6. Morhun, A. V., Prokopovych, L. S., & Rozman, I. I. (2017). Optyimizatsiia biblioteknoi diialnosti v umovakh hlobalizatsii ekonomichnykh protsesiv [Optimization of library activities in the conditions of globalization of economic processes]. *Ekonomichnyi forum*, 4, 49-54. [In Ukrainian].
7. Samokhina, Zh. (2017). Aspekty marketynhovoï komunikatsiinoï diialnosti biblioteky: reklama elektronnykh informatsiinykh resursiv [The Aspects of Marketing Communication Activities of a Library: the Advertising of Electronic Information Resources]. *Naukovi Pratsi Natsionalnoi Biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho*, 47, 45-53. [In Ukrainian].
8. Samokhina, N. F., Kudymenko, L. G., & Martyniuk, O. M. (2019). Bibliotekni naukovi vydannia v systemi unikalnykh tsyfrovnykh identyfikativ [Library scientific publications in the system of unique digital identifiers]. *Naukovi Pratsi Natsionalnoi Biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho*, 56, 317-331. [In Ukrainian].
9. Samokhina, N. F., Kudymenko, L. G., & Martyniuk, O. M. (2020). Bibliotekna fakhova periodyka Ukrainy v tsyfrovnykh naukovykh komunikatsiiah [Library professional periodicals of Ukraine in digital scientific communications]. *Bibliotechnyi Visnyk*, 1, 33-39. [In Ukrainian].
10. Samokhina, N. F., & Peliukhovska, I. Z. (2022, October). Optyimizatsiia bibliotekno-informatsiinoï diialnosti v systemi innovatsiinoho rozvytku [Optimization of library and information activities in the system of innovative

development] In *Library. Science. Communication. Innovative transformations of resources and services. Proceedings of the International Scientific Conference* (pp. 153-156), V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

Nataliia Samokhina,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6985-0973>,

Candidate in Technical Sciences, Senior Researcher,

Head of Department of Scientific Organization of Electronic Information Resources,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

3, Holosiivskiy Avenue, Kyiv, 03039, Ukraine

e-mail: samokhina@nbuv.gov.ua

Inna Pelukhovska,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5721-7038>,

Junior Researcher,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

3, Holosiivskiy Ave., Kyiv, 03039, Ukraine

e-mail: pelukhovska@nbuv.gov.ua

**SYSTEM TRANSFORMATIONS OF LIBRARY
AND INFORMATION PROCESSES**

The purpose of the article is the analysis of system transformations in the library sphere of activity, the state of the implementation of information technologies in the activities of libraries and their use to improve subscriber service, the introduction of intelligent services designed for the effective presentation of knowledge, the development of electronic information resources as a priority direction, which determines the entry of a modern library into integrated information space (on the example of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine (NBUV)). **Research methods.** The research is based on systemic and structural approaches, methods of comparative and logical analysis, theoretical-methodological and interdisciplinary studies of library activity in the conditions of globalization of economic processes. **The scientific novelty** consists in analyzing the main tasks of optimizing the functioning of libraries in the information society; presentations of new organizational forms of system transformation of library and information processes; presentation of approaches and technologies for the creation of electronic libraries using the example of the development and organization of electronic information resources of the NBUU, presentation of the results of the implementation of service-oriented information and resource systems using the example of electronic full-text information products of the NBUU. **Conclusions.** It should be noted that the systemic transformations of library and information institutions at the stage

of informatization of society led to changes in their functions from document storage to those that provide access to global resources and the creation of their own information products. The result of optimization and system transformations in library activities are corporate systems, electronic libraries, media libraries, the formation of a remote reader service system, etc. All this ensures the placement of own information resources in the virtual space and user service regardless of their location and time.

Keywords: integrated information space, full-text document, electronic version, own information product, electronic library, V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 17.10.2022 р.

DOI: <https://doi.org/10.15407/np.66.211>

УДК 021.1:004.774–021.321

Артур Струнгар,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8702-9911>,

кандидат наук із соціальних комунікацій,

старший науковий співробітник,

відділ політологічного аналізу,

Служба інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

просп. Голосіївський, 3 (Київ, 03039, Україна)

e-mail: a19870208@gmail.com

Валерія Струнгар,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6706-8427>,

кандидатка наук із соціальних комунікацій,

старша наукова співробітниця,

відділ теорії та історії бібліотечної справи,

Інститут бібліотекознавства,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

просп. Голосіївський, 3 (Київ, 03039, Україна)

e-mail: valeria.strungar33@gmail.com

**ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕДІА НА ВЕБСАЙТИ
ЯК СКЛАДНИК ПОЛІТИКИ БІБЛІОТЕЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
В ІНТЕРАКТИВНОМУ ВЕБСЕРЕДОВИЩІ**

Мета статті. Обґрунтувати вплив соціальних медіа на бібліотечні вебсайти як складник політики бібліотечної діяльності в інтерактивному вебсередовищі. **Методологія** дослідження ґрунтується на системному та структурному підходах, на методах порівняльного, логічного та структурно-функціонального аналізу. **Наукова новизна.** У праці досліджено вплив соціальних медіа на вебсайти як складник політики бібліотечної діяльності в інтерактивному вебсередовищі. Визначено та апробовано показники визначення ефективності вебресурсів залежно від певних завдань установ. Проаналізовано найпопулярніші соціальні медіа та їхній вплив на вебресурси. Доведено ефективність використання соціальних мереж бібліотечними установами. Визначено

інформаційно-комунікаційний зв'язок соціальних мереж та вебресурсів та побудову ефективної політики установи щодо вебресурсів з урахуванням їхніх можливостей. У **висновках** відзначається, що соціальні мережі охоплюють значну аудиторію користувачів та створюють поведінкові фактори, які генерують соціальний трафік, будучи необхідним інструментом просування важливої інформації в інтернет-просторі. Визначено, що сьогодні розвиток бібліотечної діяльності за умов технічного стрибка та інформатизації призводить до того, що установи не досить ефективні в передачі інформації за допомогою пошукових систем. Варто зазначити, що вкрай важливим є кадровий ресурс – наприклад, створення SEO-відділів, які б поєднували роботу програмістів сайту, контент-редакторів та зовнішніх технологій просування вебресурсу у пошукових системах. Наголошено на певному впливі соціальних медіа на вебсайти, що може виступати складником політики бібліотечної діяльності в інтерактивному вебсередовищі. Задля ефективної політики бібліотечної діяльності в інтерактивному вебсередовищі бібліотекам необхідно удосконалювати технологічні ресурси, професійні навички, змінювати механізми роботи вебсайтів та формувати чітке стратегічне бачення для чого створюються публікації, для яких аудиторій, вдосконалювати розуміння за скільки часу матеріали будуть в пошукових системах; будувати систему аналітики та моніторингу зовнішнього розвитку вебсайту, порівнюючи із внутрішньою та використовуючи подальше вдосконалення всієї ланки роботи – «користувач – інформація».

Ключові слова: бібліотека, соціальні мережі, вебсайти, Ahrefs, Alexa, DR, UR, Facebook, Instagram, LinkedIn, Pinterest, Reddit, Twitter, TikTok.

Актуальність дослідження. Незважаючи на низку наукових публікацій, присвячених різним питанням використання соціальних медіа, досі за межами наукового інтересу залишається виявлення рейтингів соціальних медіа за їхніми основними показниками, зокрема кількість ключових запитів в топових позиціях Google, кількість органічного трафіку, кількість посилань на соціальні мережі тощо. Актуальним залишається з'ясування питання, як саме здійснюють вплив соціальні медіа на бібліотечні вебсайти.

Аналіз останніх досліджень. Особливості адаптації, упровадження та використання соціальних медіа досліджуються як у загальнотеоретичному зрізі, так і в практичній площині. Найбільш розробленим можна вважати напрям використання соціальних медіа у економічній сфері, зокрема застосування соціального медіамаркетингу як інструменту просування продукту [6; 16; 1; 10]. Також варто відзначити розвідки щодо використання соціальних медіа в журналістикознавстві,

зокрема особливості соціальних медіа, маніпулятивність у дискурсі соціальних медіа [8; 14; 5; 7]. Не менш важливим можна вважати напрям використання соціальних медіа у політичній сфері, зокрема як елемента політичної комунікації [19; 11; 3; 15]. Також варто відзначити розвідки щодо використання соціальних медіа в освітніх сфері, зокрема значення соціальних медіа для освітнього простору та дослідження соціальних мереж як складника сучасних соціальних медіа [4; 9]. Певні напрацювання існують і щодо використання соціальних медіа у бібліотечній сфері, а саме дослідження їхнього бібліотечного сегменту, розкриття специфіки його формування і функціонування в контексті суспільного використання соціальних медіа [12; 18; 13; 2].

Мета статті – обґрунтування впливу соціальних медіа на бібліотечні вебсайти як складника політики бібліотечної діяльності в інтерактивному вебсередовищі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Існують різні визначення поняття соціальних медіа у зв'язку з трансформаційними процесами сучасного медіасередовища та інформаційно-комунікаційних технологій. Хотілося б у першу чергу виділити визначення поняття соціальних медіа, запропоноване дослідником Е. Джентлом, який визначає соціальні медіа як вид мас-медіа, що має низку переваг над іншими різновидами та апелює до певної соціальної спільноти [20].

Варто зазначити, що поширювати інформацію, створювати комунікаційні зв'язки соціальні мережі можуть завдяки таргетингу. Таргетинг – механізм, який дозволяє з усієї наявної аудиторії виділити необхідну, яка відповідає заданим критеріям, що робить основним джерелом розповсюдження інформації в інформаційному просторі.

Існує значна різноманітність класифікацій соціальних медіа у зв'язку з різними завданнями наукових досліджень. Пропонуємо виділити типологічну класифікацію соціальних медіа, розроблену В. Струнгар, яка пропонує класифікувати соціальні медіа за специфікою контенту (соціальні медіа, орієнтовані на представлення мультимедійного та моноформатного контенту) та комунікативною стратегією (колаборативні проекти, рекомендаційні сервіси, файлообмінні спільноти, медіахостинги, соціальні медіа, які забезпечують комунікацію користувачів) [18].

Слід зазначити, що алгоритм Google оцінює діяльність зовнішніх факторів на основний вебресурс, що дозволяє йому обирати актуальніші сторінки для показів у топовому пошуку.

Існують різноманітні показники визначення ефективності вебресурсів залежно від певних завдань установ. В результаті аналізу різних рейтингів ефективності вебресурсів Струнгар А. В. запропонував до основних показників віднести рейтинги сайту, зокрема: DR; UR; Ahrefs; Alexa [17]. Варто наголосити на тому, що лише комплексна аналітична робота дає змогу зрозуміти та порівняти інтернет-ресурси, оцінити їхню ефективність та спрогнозувати подальшу роботу установи в них.

Рейтинг соціальних мереж за основними показниками SEO представлено на рис. 1, зокрема залежність рейтингу гіперпосилань за їхньою силою DR та рейтингу авторитетності вебресурсу Ahrefs. Варто зазначити, що чим вищий показник DR, тим нижчий рейтинг Ahrefs.

	AHREFS	ALEXA	UR	DR
Facebook	1	7	91	100
Twitter	2	38	94	99
Instagram	3	23	91	99
LinkedIn	5	48	92	98
Pinterest	9	136	93	97
Вконтакте	31	29	89	95
Reddit	53	19	90	94
XING	81	2433	87	94
TikTok	166	76	87	93
Renren	2097	695	38	88

Рис. 1. Рейтинг соціальних мереж за основними показниками SEO

В результаті аналізу виявлено, що Facebook є лідером в інтернет-просторі за основними показниками – Ahrefs – 1, Alexa – 7, UR – 91, DR – 100. Наприклад, вебресурс Google.com має показник DR – 98, водночас авторитетність вебсайту – 6. Можна констатувати, що результативністю таких високих показників є постійна комунікація великої кількості користувачів та обмін гіперпосилань між ними, що створюють гіперсітки із посилань різних типів. Можна впевнено стверджувати, що лідерами за основними SEO-рейтингами є Facebook, Twitter, Instagram. Водночас щодо рейтингу якості авторитетності головних сторінок сайтів, – показник UR має різні значення, що представлено на рис. 1. Можна стверджувати, що лідерами серед соціальних мереж

у цій вибірці є Twitter із показником 94, Pinterest – 93, LinkedIn – 92. Наприклад, показник рейтингу UR вебресурсу Google становить 91.

Варто наголосити на важливості показника Alexa Traffic Rank, який в основному представляє кількість сторінок та кількість їх переглядів. Що менший показник Alexa, то кращий результат – вебсайт відвідує значна кількість користувачів. Наприклад, показник Alexa у вебресурсу Google дорівнює 1.

Розглянемо географічний складник аудиторії Facebook за показником Alexa. Показник Alexa за відвідуваністю для Facebook становить 7. Був проведений аналіз користувачів соціальної мережі Facebook за географічним складником, який представив такі результати: найбільше користувачів із США (25,5%), Індії (10,2%) та Японії (5%). Аналіз аудиторії надав можливість виявити охоплення аудиторії соціальної мережі Facebook. Для наочності наведемо візуалізацію отриманих результатів на рис. 2, у яких показник аудиторії соціальної мережі Facebook варіюється графічно – від темного до світлого кольору.

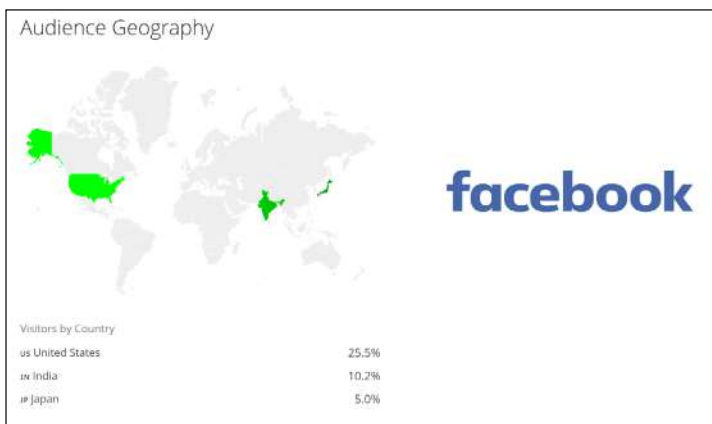

Рис. 2. Основна аудиторія (користувачі соціальної мережі) Facebook за географічним складником

В результаті дослідження було виявлено, що наступною соціальною мережею за відвідуваністю виступає Reddit – агрегатор соціальних новин, що містить рейтингові складники вебзмісту та представляє вебсайт для обговорення. Соціальна мережа Reddit об'єднує мережу

спільнот, засновану на інтересах користувачів, які поширюють та обговорюють вебзміст. Соціальна мережа Reddit базується на громадах та представляє форум з аспектами соціальних мереж, де переважає комунікаційний складник.

Необхідно зауважити, що показник Alexa у соціальній мережі Reddit має значення 19. Був проведений аналіз користувачів соціальної мережі Reddit за географічним складником, який представив такі результати: найбільше користувачів із США (39,2%), Великої Британії (9,2%) та Індії (6,2%). Аналіз аудиторії надав можливість виявити охоплення аудиторії соціальної мережі Reddit. Для наочності наведемо візуалізацію отриманих результатів на рис. 3, у яких показник аудиторії соціальної мережі Reddit варіюється графічно – від темного до світлого кольору. Можна припустити, що агрегування якісного контенту в інтернет-просторі, зосередженого в одному місці, вимоглива модерація та можливість публікувати свої матеріали, створюючи аудиторію, створили передумови до того, що соціальна мережа Reddit є кращою в своєму сегменті.

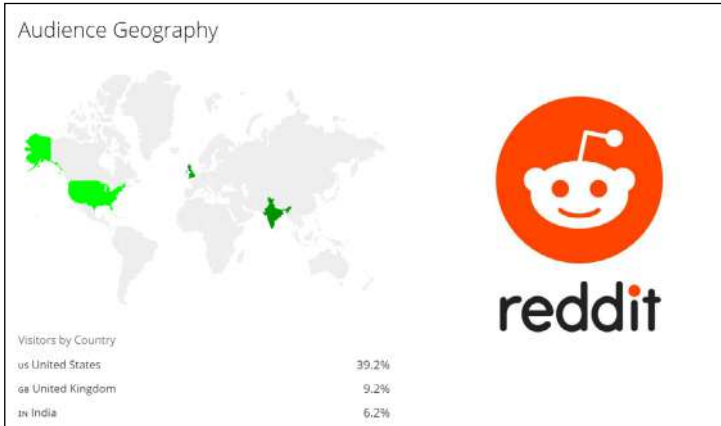

Рис. 3. Основна аудиторія (користувачі соціальної мережі) Reddit за географічним складником

Щодо соціальної мережі Instagram треба зазначити, що вона має рейтинг Alexa – 23 та посідає третє місце за показником гіперпосилань DR в системі Ahrefs.

Instagram – соціальна мережа, орієнтована на представлення візуального та відеоконтенту. З кожним роком кількість користувачів зростає, основу публікацій (91%) становить візуальний контент, – також серед більшості користувачів – 71% відомих брендів, які використовують для реклами саме сервіси Instagram. Більшість бібліотечних установ США використовують Instagram для публікацій новин та цікавих подій, а також анонсів онлайн-семінарів та різних заходів, у такий спосіб підтримуючи зацікавленість користувачів до продукту та державних програм [18].

Був проведений аналіз користувачів соціальної мережі Instagram за географічним складником, який представив такі результати: найбільше користувачів із США (23,4%), Індії (12,6%) та Японії (7,9%). Аналіз аудиторії надав можливість виявити охоплення аудиторії соціальної мережі Instagram. Для наочності наведемо візуалізацію отриманих результатів на рис. 4, у яких показник аудиторії соціальної мережі Instagram варіюється графічно – від темного до світлого кольору.

Рис. 4. Основна аудиторія (користувачі соціальної мережі) Instagram за географічним складником

Twitter – соціальна мережа, орієнтована на представлення мультимедійного контенту та комунікаційного складника.

Був проведений аналіз користувачів соціальної мережі Twitter за географічним складником, який представив такі результати: найбільше

користувачів із США (27,6%), Індії (13,4%) та Японії (13,2%). Аналіз аудиторії надав можливість виявити охоплення аудиторії соціальної мережі Twitter. Для наочності наведемо візуалізацію отриманих результатів на рис. 5, у яких показник аудиторії соціальної мережі Twitter варіюється графічно – від темного до світлого кольору.

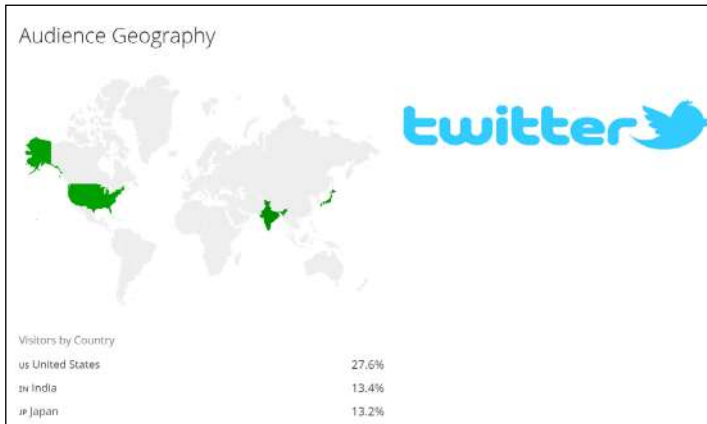

Рис. 5. Основна аудиторія (користувачі соціальної мережі) Twitter за географічним складником

LinkedIn – соціальна мережа, яка орієнтована на представлення мультиформатного контенту та створена для професійного спілкування, пошуку співробітників і відкритих вакансій. Соціальна мережа LinkedIn дозволяє публікувати статті, що надає користувачам можливість спілкуватись, використовуючи повноцінні розгорнуті статті з ілюстраціями і широкими можливостями форматування. Також соціальна мережа може бути основою для побудови органічного трафіку з вебресурсом Google.

Був проведений аналіз користувачів соціальної мережі LinkedIn за географічним складником: найбільше користувачів із США (38,7%), Індії (19,4%) та Канади (3,3%). Аналіз аудиторії надав можливість виявити охоплення аудиторії соціальної мережі LinkedIn. Для наочності наведемо візуалізацію отриманих результатів на рис. 6, у яких показник аудиторії соціальної мережі LinkedIn варіюється графічно – від темного до світлого кольору.

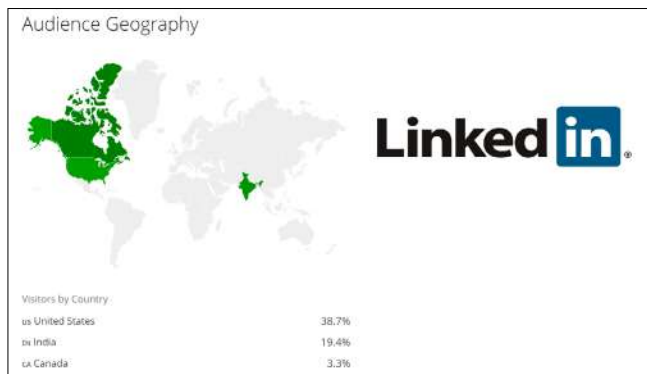

Рис. 6. Основна аудиторія (користувачі соціальної мережі) LinkedIn за географічним складником

ТікТок – одна із найпопулярніших соціальних мереж, яку використовують користувачі в більшості для створення та обміну коротких відеоматеріалів.

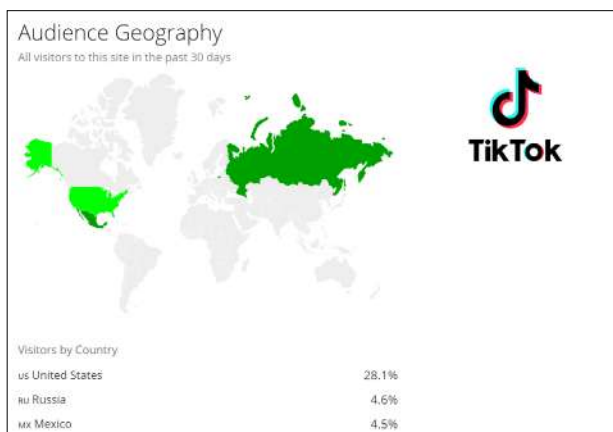

Рис. 7. Основна аудиторія (користувачі соціальної мережі) TikTok за географічним складником

Був проведений аналіз користувачів соціальної мережі TikTok за географічним складником: найбільше користувачів із США (28,1%), Росії (4,6%) та Мексики (4,5%). Аналіз аудиторії надав можливість

виявити охоплення аудиторії соціальної мережі TikTok. Для наочності наведемо візуалізацію отриманих результатів на рис. 7, у яких показник аудиторії соціальної мережі TikTok варіюється графічно – від темного до світлого кольору.

Соціальна мережа, орієнтована на представлення моноформатного контенту – Pinterest. Варто зазначити, що завантажені світлини в Pinterest називаються пінами, водночас альбоми, до яких вони належать, – дошки. Результати аналізу галерей бібліотек у соціальній мережі Pinterest показав, що листівки, світлини, малюнки бібліотек та інших установ об'єднані однією тематикою [18].

Був проведений аналіз користувачів соціальної мережі Pinterest за географічним складником: найбільше користувачів із Росії (68,6%), США (6,3%) та України (4,6%). Аналіз аудиторії надав можливість виявити охоплення аудиторії соціальної мережі Pinterest. Для наочності наведемо візуалізацію отриманих результатів на рис. 8, у яких показник аудиторії соціальної мережі Pinterest варіюється графічно – від темного до світлого кольору.

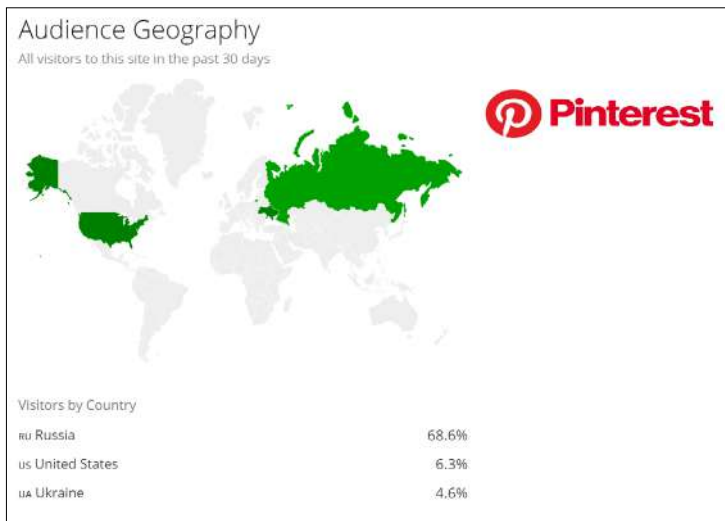

Рис. 8. Основна аудиторія (користувачі соціальної мережі) Pinterest за географічним складником

Висновки. Отже, можна констатувати, що загалом соціальні мережі охоплюють значну аудиторію користувачів та створюють поведінкові фактори, які генерують соціальний трафік, тим самим виступаючи необхідним інструментом просування важливої інформації в інтернет-просторі.

За допомогою соціальних мереж можливо дізнатися інформацію від першоджерела: як фізичної особи, так і певних установ та організацій. Також можливе створення та знаходження груп за інтересами, а головне – є можливість використовувати їх як платформу для просування контенту або продукції. Наразі просування в соціальних мережах стало доступнішим, адже кожен додаток охоплює хоча б один тип сприйняття інформації: візуальну, аудіальну або кінестетичну. Це допомагає охопити більшу аудиторію користувачів та привернути увагу до важливої інформації у різні способи, а також генерувати трафікові канали на вебресурс, що робить соціальні мережі безцінними.

Бібліотеки – структури з великим інформаційно-комунікаційним середовищем, із величезними контентом та потоком інформації, що потребують максимально можливої структуризації інформації та поширення її в пошукових системах, таких як Google, Bing, Yahoo тощо. Саме видимість сторінок та матеріалів в пошуку Google вкрай важлива, оскільки бібліотеки можуть виступати першоджерелом та першою ланкою, які будуть доносити цільову важливу інформацію в соціальний простір.

Сьогодні розвиток бібліотечної діяльності за умов технічного стрибка та інформатизації призводить до того, що установи не досить ефективні в передачі інформації за допомогою пошукових систем. Оскільки для того, щоб будувати канали інформації, потрібно розуміти алгоритми роботи пошукових систем, а також систем сайтів, що публікують інформаційні матеріали. Слід зазначити, що вкрай важливим є кадровий ресурс – наприклад, створення SEO-відділів, які б поєднували роботу програмістів сайту, редакторів по контенту та зовнішніх технологій просування вебресурсу в пошукових системах.

Основна місія бібліотеки може вважатися успішно реалізованою, якщо вона сприймається як центр суспільного життя, що об'єднує всіх в єдину спільноту. Бібліотека – це, беззаперечно, унікальний соціальний інститут, один з найдоступніших для широких мас центрів культури, спілкування з книгою та інформацією. Постійно оновлений

вебсайт дозволяє бібліотеці реалізувати низку завдань з її просування в інформаційному суспільстві й підвищення комфортності обслуговування користувачів. Завдяки цьому бібліотека має можливість бути найбільшим інформаційно-комунікаційним хабом.

Важливо наголосити на певному впливі соціальних медіа на вебсайти, що може виступати складником політики бібліотечної діяльності в інтерактивному вебсередовищі. Пошукові роботи тісно співпрацюють з ботами соціальних мереж. При публікації світлини в соціальній мережі із гіперпосиланням на вебсторінку сайту пошукові системи швидше індексують вебсторінку, оскільки соціальний сигнал формує мітку важливості для пошукового робота. Цей простий механізм дозволяє новим публікаціям досить швидко бути в сторінках Google за метатегами сторінки. Також пошукові боти не обмежуються відвідуванням однієї сторінки та слідує далі, якщо виявляють на ній посилання на інші релевантні розділи. Варто зазначити, що завдяки соціальній активності створюється покращене ранжування сайту завдяки соціальним сигналам. Під соціальною активністю маємо на увазі сигнали, що розуміють дії користувачів в соцмережах, зокрема: вподобання, репости, переходи за посиланнями та коментарі. Кількість читачів у спільнотах теж може вважатися таким сигналом і впливати на просування ресурсу. Всі перераховані вище фактори враховуються пошуковими системами. Якщо активно залучати цільову аудиторію на сторінки в соціальних мережах, то частина трафіку перенаправляється на сайт, що є поведінковим фактором просування ресурсу в пошукових системах.

Проблематика використання сучасних технологій в бібліотечних установах формувалась три-чотири роки, але саме сьогодні, після останніх оновлень Google та інших пошукових систем, впроваджуються нові сучасні алгоритми роботи пошукових роботів та ранжування, що потребують реагування від бібліотек задля формування ефективної роботи в інтернет-просторі. Отже, задля ефективної політики бібліотечної діяльності в інтерактивному вебсередовищі бібліотекам необхідно удосконалювати технологічні ресурси, професійні навички, змінювати механізми роботи вебсайтів та формувати чітке стратегічне бачення для чого створюються публікації, для яких аудиторій, вдосконалювати розуміння за скільки часу матеріали будуть в пошукових системах, будувати систему аналітики та моніторингу зовнішнього розвитку вебсайту, порівнюючи із внутрішньою та вико-

ристовуючи подальше вдосконалення всієї ланки роботи – «користувач – інформація».

Список бібліографічних посилань

1. Башинська І. О. Маркетингові комунікації підприємства у соціальних мережах. *Економіка та менеджмент*. 2012. Вип. 9 (1.1). С. 36–41.
2. Булахова Г. І. Соціальні мережі як засіб реклами бібліотечної діяльності. *Адаптація завдань і функцій наукової бібліотеки до вимог розвитку цифрових інформаційних ресурсів*: Матеріали міжнар. наук. конф. (Київ, 8–9 жовт. 2013 р.). Київ, 2013. С. 128–130.
3. Вахула Б. Я. Соціальні медіа як механізм протестної мобілізації в сучасному українському суспільстві. *Український соціум*. 2015. № 1. С. 34–43.
4. Годлевська К. В. Професійна підготовка майбутніх учителів з використанням соціальних медіа. *Вісник кафедри ЮНЕСКО «Неперервна професійна освіта XXI століття»*. 2020. № 2. С. 36–41.
5. Григорова З. В. Нові медіа, соціальні мережі – ієрархія інформаційного простору. *Технологія і техніка друкарства*. 2017. № 3(57). С. 93–100.
6. Грищенко О. Ф., Нешева А. Д. Соціальний медіамаркетинг як інструмент просування продукту підприємства. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2013. № 4. С. 86–98.
7. Зима О., Просняк О. Маніпулятивність у дискурсі соціальних медіа. 2019. URL: <http://surl.li/bsowt> (дата звернення: 10.11.2021).
8. Кіца М. О. Фейкова інформація в українських соціальних медіа: поняття, види, вплив на аудиторію. *Наукові записки Української академії друкарства*. 2016. № 1. С. 281–287.
9. Коневщинська О. Е., Литвинова С. Г. Електронні соціальні мережі як складник сучасних соціальних медіа. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2016. Т. 55. Вип. 5. С. 42–54.
10. Крамаренко А. О. Соціальні медіа та бізнес: можливості та загрози. *Соціальна економіка*. 2016. № 1. С. 152–155.
11. Кремень Т. В. Емоційна складова політичної мобілізації через соціальні медіа. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили*. 2012. Т. 204. Вип. 192. С. 72–74.
12. Мар'їна О. Ю. Бібліотека в цифровому просторі. Харків : ХДАК, 2017. 326 с.
13. Мартинюк О. Д. Веб-технології в бібліотеках: нові можливості розвитку у сучасному інтернет-середовищі. 2014. URL: <http://eprints.rclis.org/23426/1/%D0%9C%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%B8%D0%BD%D1%8>

E%D0%BA%20%D0%9E%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%96%D0%B9%20%D0%94%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87.pdf (дата звернення: 18.01.2022).

14. Рябічев В. Л. Особливості соціальних медіа. *Current issues of mass communication*. 2013. Issue 14. С. 60–64.

15. Сибіряков С. О. Соціальні медіа як середовище архетипного впливу на масову свідомість. *Публічне управління: теорія та практика*. 2013. Вип. 1. С. 202–210.

16. Сохацька О. Монетизація соціальних медіа у глобальному інформаційному просторі. *Журнал європейської економіки*. 2012. Том 11. № 1. С. 104–114.

17. Струнгар А. В. Геоінформаційний простір Державної науково-технічної бібліотеки України. *Бібліотечний вісник*. 2021. № 2. С. 60–68. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/eg-0004051> (дата звернення: 12.11.2021).

18. Струнгар В. В. Бібліотека в інтерактивному медіасередовищі: стан та перспективи : монографія / відп. ред. Ю. М. Половинчак. Київ : НБУВ, 2021. 252 с.

19. Янченко А. Соціальні медіа як елемент політичної комунікації. *Політичний менеджмент*. 2013. № 1–2. С. 153–163.

20. Gentle A. *Conversation and Community: The Social Web for Documentation*. XML Press, 2012. 342 p.

References

1. Bashynska, I. O. (2012). Marketynhovi komunikatsii pidpriemstva u sotsialnykh merezhakh [Marketing communications of enterprise in social networks]. *Ekonomika ta menedzhment*, 9 (1.1), 36-41. [In Ukrainian].

2. Bulakhova, H. I. (2013, October). Sotsialni merezhi yak zasib reklamy bibliotechnoi diialnosti [Social networks as a means of advertising library activities]. In *Adapting the tasks and functions of the scientific library to the requirements of the development of digital information resources* (pp. 128-130), V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

3. Vakhula, B. Ya. (2015). Sotsialni media yak mekhanizm protestnoi mobilizatsii v suchasnomu ukrainskomu suspilstvi [Social media as a mechanism for protest mobilization in the modern ukrainian society]. *Ukrainskyi sotsium*, 1, 34-43. [In Ukrainian].

4. Hodlevska, K. V. (2020). Profesiina pidhotovka maibutnikh uchyteliv z vykorystanniam sotsialnykh media [Future teachers professional training with the using of social media]. *Visnyk kafedry YuNESKO "Neperervna profesiina osvita KhKhI stolittia"*, 2, 36-41. [In Ukrainian].

5. Hryhorova, Z. V. (2017). Novi media, sotsialni media, sotsialni merezhi – iierarkhiia informatsiinoho prostoru [New media, social media, social networks – the hierarchy of information space]. *Tekhnolohiia i tekhnika drukarstva*, 3(57), 93-100. [In Ukrainian].

6. Hryshchenko, O. F., & Niesheva, A. D. (2013). Sotsialnyi media-marketynh yak instrument prosvuvannya produktu pidpriemstva [Social media marketing as a tool of enterprise's product promotion]. *Marketynh i menedzhment innovatsii*, 4, 86-98. [In Ukrainian].

7. Zyma, O., & Prosianyk, O. (2019). Manipuliatyvnist u dyskursi sotsialnykh media [Manipulation in the discourse of social media]. Retrieved from <http://surl.li/bcowt> [In Ukrainian].

8. Kitsa, M. O. (2016). Feikova informatsiia v ukrainskykh sotsialnykh media: poniattia, vydy, vplyv na audytoriiu [Fake information in ukrainian social media: concept, types, impact on the audience]. *Naukovi zapysky Ukrainskoi akademii drukarstva*, 1, 281-287. [In Ukrainian].

9. Konevshchynska, O. E., & Lytvynova, S. H. (2016). Elektronni sotsialni merezhi yak skladnyk suchasnykh sotsialnykh media [Social networks as a component of modern social media]. *Informatsiini tekhnologii i zasoby navchannia*, 55, 5, 42-54. [In Ukrainian].

10. Kramarenko, A. O. (2016). Sotsialni media ta biznes: mozhlyvosti ta zahrozy [Social media and business: opportunities and threats]. *Sotsialna ekonomika*, 1, 152-155. [In Ukrainian].

11. Kremen, T. V. (2012). Emotsiina skladova politychnoi mobilizatsii cherez sotsialni media [The emotional component of political mobilization through social media]. *Naukovi pratsi Chornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly*, 204, 192, 72-74. [In Ukrainian].

12. Marina, O. Yu. (2017). Biblioteka v tsyfrovomu prostori [Library in digital space]. Kharkiv, Ukraine. [In Ukrainian].

13. Martyniuk, O. D. (2014). Vebteknologii v bibliotekakh: novi mozhlyvosti rozvytku u suchasnomu internet-seredovyshti [Web technologies in libraries: new opportunities for development in the modern Internet environment]. Retrieved from <http://eprints.rclis.org/23426/1/%D0%9C%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%B8%D0%BD%D1%8E%D0%BA%20%D0%9E%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%96%D0%B9%20%D0%94%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87.pdf> [In Ukrainian].

14. Riabichev, V. L. (2013). Osoblyvosti sotsialnykh media [Special features of social media]. *Current issues of mass communication*, 14, 60-64. [In Ukrainian].

15. Sybiriakov, S. O. (2013). Sotsialni media yak seredovyshe arkhetypnogo vplyvu na masovu svidomist [Social media as an environment of archetypal influence on the mass consciousness]. *Publichne upravlinnia: teoriia ta praktyka*, 1, 202-210. [In Ukrainian].

16. Sokhatska, O. (2012). Monetyzatsiia sotsialnykh media u hlobalnomu informatsiinomu prostori [Monetization of social media in the global information space]. *Zhurnal yevropeiskoi ekonomiky*, 11, 1, 104-114. [In Ukrainian].

17. Strunhar, A. V. (2021). Heoinformatsiinyi prostir Derzhavnoi naukovy-

tekhnichnoi biblioteky Ukrainy [Geoinformation space of the state scientific and technical library of Ukraine]. *Biblioteknyi visnyk*, 2, 60-68. Retrieved from <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0004051> [In Ukrainian].

18. Strunhar, V. V. (2021). Biblioteka v interaktyvnomu mediaseredovyshchi: stantaperspektyvy [Library in interactive media environment: status and perspectives]. (Polovynchak, Yu. M. (Ed.)) Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

19. Yanchenko, A. (2013). Sotsialni media yak element politychnoi komunikatsii [Social media as an element of political communication]. *Politychnyi menedzhment*, 1-2, 153-163. [In Ukrainian].

20. Gentle, A. Conversation and Community: The Social Web for Documentation. XML Press, 2012. 342 p. [In English].

Artur Strungar,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8702-9911>,

Candidate in Social Communications,

Senior Researcher,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

3, Holosiivskyi Ave., Kyiv, 03039, Ukraine

e-mail: a19870208@gmail.com

Valeriia Strungar,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6706-8427>,

Candidate in Social Communications,

Senior Researcher,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

3, Holosiivskyi Ave., Kyiv, 03039, Ukraine

e-mail: valeria.strungar33@gmail.com

THE IMPACT OF SOCIAL MEDIA ON WEBSITES AS PART OF LIBRARY POLICY IN AN INTERACTIVE WEB ENVIRONMENT

The purpose of the article. Determine the impact of social media on library websites as part of library policy in an interactive web environment. **The methodology** is based on systemic and structural approaches, on the methods of comparative, logical, and structural-functional analysis. **Scientific novelty.** The article studies the impact of social media on websites as part of library policy in an interactive web environment. Indicators for determining the effectiveness of web resources depending on the specific tasks of institutions are determined and tested. The most popular social media and their impact on web resources are analyzed. The effectiveness of the use of social networks by library institutions is proved. The information and communication links of social networks and web resources and the establishment of an effective agency policy on web resources are

identified, taking into account their capabilities. **Conclusions.** Social networks reach a significant audience of users and create behavioral factors that generate social traffic, thus acting as a necessary tool for promoting important information in the Internet space. It is determined that today the development of library activities in the conditions of technical leap and informatization that has taken place, leads to the fact that institutions are not effective enough in transmitting information through search engines. It is worth noting that human resources are extremely important – for example, the creation of SEO-departments that would combine the work of site programmers, content editors and external technologies to promote web resources in search engines. Some influence of social media on websites was noted, which can be an integral part of the policy of library activities in an interactive web environment. In order to have an effective library policy in the interactive web environment, libraries need to improve technological resources, professional skills, change the mechanisms of websites and form a clear strategic vision of what publications are created for, for which audiences, improve understanding of how long monitoring the external development of the website compared to the internal using further improvement of the entire work – "user – information".

Keywords: library, social networks, websites, Ahrefs, Alexa, DR, UR, Facebook, Instagram, LinkedIn, Pinterest, Reddit, Twitter, TikTok.

Стаття надійшла до редакції 11.01.2022 р.

DOI: <https://doi.org/10.15407/nr.66.228>

УДК 027.5/027.6:004](477)

Євген Чумак,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0056-7977>,

аспірант кафедри інформаційних технологій,

факультет PR, журналістики та кібербезпеки,

Київський національний університет культури і мистецтв

вулиця Євгена Коновальця, 36, Київ, 01601, Україна

e-mail: Chumakevgeniyu@gmail.com

ІНТЕГРАЦІЯ РЕСУРСІВ ПУБЛІЧНИХ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ ЧЕРЕЗ ФОРМУВАННЯ КОРПОРАТИВНИХ ЕЛЕКТРОННИХ КАТАЛОГІВ

Метою статті є визначення актуальних особливостей інтеграції ресурсів українських публічних бібліотек у межах формування корпоративних електронних каталогів. **Методологічну основу** статті становили формально-логічний та соціально-комунікаційний підходи; методи аналізу і синтезу, метод узагальнення, що уможливило достеменно реалізувати мету дослідження. **Наукова новизна** полягає в обґрунтуванні актуальних особливостей інтеграції ресурсів публічних бібліотек України у межах формування корпоративних електронних каталогів. **Висновки.** Представлене дослідження засвідчило, що вивчення досвіду інтеграції ресурсів публічних бібліотек України через формування корпоративних електронних каталогів дає можливість сповна охарактеризувати загальну ситуацію, що склалась в українській бібліотечній галузі, як сукупність локальних бібліотечних об'єднань, що виникли у межах певного регіону та здебільшого обмежуються співпрацею або за певним тематичним напрямом діяльності, або видовою спрямованістю. Попри відсутність загальної концепції бібліотечного корпоративного руху, в Україні створено позитивні приклади співпраці і партнерства бібліотек на регіональному і міжрегіональному рівнях, за відомчим і міжвідомчим принципом, галузевою і міжгалузевою взаємодією.

Ключові слова: взаємодія, зведений електронний каталог, інтегровані ресурси, корпоративні проекти, публічні бібліотеки України, регіональні проекти, співпраця.

Актуальність теми дослідження. Сучасний світ глобальної інформатизації поступово збагатив функції бібліотек як основних накопичу-

вачів інформаційних ресурсів. У книгозбірнях за останнє десятиліття значно розширилися методи та засоби роботи з інформаційними потоками, удосконалюються технології архівування джерел електронної інформації та їх аналітико-синтетичної обробки, створюються і впроваджуються нові інформаційні продукти і послуги.

Формування зведених електронних каталогів, наповнення інтегрованих тематичних баз даних, задоволення інформаційних потреб сучасного користувача в режимі 24/7, забезпечення оперативного доступу до бібліотечно-інформаційних ресурсів як власного виробництва, так і придбаних з єдиної точки доступу – все це вимагає координації зусиль задля найефективнішого налагодження цих процесів. Адже зрозуміло, що сьогодні жодна бібліотека вже не в змозі самостійно придбати і переробити масиви документів на традиційних носіях, тому бібліотеки різних систем і відомств об'єднуються і працюють у корпораціях регіонального рівня, спільного тематичного спрямування тощо, координуючи свою діяльність у створенні й опрацюванні джерел.

Відтак, питання співпраці та координації зусиль публічних бібліотек України у питанні реалізації проєктів з формування корпоративних електронних каталогів набуває особливого значення у світлі входження нашої держави у найближчій перспективі до Європейського Союзу.

Аналіз досліджень і публікацій. Останнє десятиліття дедалі частіше в українському бібліотекознавстві почали з'являтися праці щодо бібліотечної взаємодії, співпраці, співробітництва, партнерства, кооперації, інтеграції, зокрема, напрацювання В. Білоус, Т. Вилегжаніна, О. Клименко, М. Кузнецова, І. Лобановська, К. Лобузїна, О. Мар'їна, С. Наугольних, Є. Одинець, О. Сокур, А. Соляник та інші.

Так, у монографії К. Лобузїної [8] комплексно розглянуто коло питань, пов'язаних зі створенням корпоративних баз даних, представлено міжнародний досвід технологій управління знаннями та створення проблемно-орієнтованих корпоративних баз даних, а також висвітлено досвід Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського з формування професійних бібліотекознавчих ресурсів.

О. Мар'їна [9] дослідила форми і напрями інформаційно-комунікаційної взаємодії у регіональних бібліотечних проєктах. Авторкою визначено, що міжвідомча взаємодія бібліотек та бібліотечна інтеграція, яка відбувається на її основі, є процесом подолання відомчої відособленості, посилення взаємозалежності книгозбірень різних

типів і видів, виникнення й наростання елементів спільності у діяльності галузевих або відомчих бібліотечних мереж.

Процеси корпоративного формування й надання доступу до регіональних електронних ресурсів, продуктів і послуг, визначення їхніх складників детально проаналізовано у праці М. Кузнецової [6]. Дослідницею розкрито тенденції успішного розвитку ресурсів, продуктів і послуг краєзнавчої тематики у соціально-комунікаційному середовищі українських обласних універсальних наукових бібліотек.

І. Лобановською [7] проаналізовано різні форми міжбібліотечної взаємодії та інтеграції бібліотечних ресурсів і сервісів. А. Соляник [11] охарактеризовано основні підходи до організації корпоративної взаємодії бібліотек по створенню розподіленого ресурсу Національної електронної бібліотеки України.

Дослідники О. Клименко і О. Сокур репрезентували на прикладі мережі бібліотек Національної академії наук України інтеграцію бібліотечних фондів в електронне середовище [4] та докладно представили бібліотечне партнерство як ефективну форму консолідації та інтеграції інформаційних ресурсів українських книгозбірень [14].

Трансформацію інформаційних ресурсів публічних бібліотек України у сучасних умовах обґрунтовано Є. Чумаком. Зокрема, наголошено, що «у публічних бібліотеках України нині сформовано такі види електронних інформаційних ресурсів: а) електронні каталоги; б) повнотекстові бази даних; в) електронні колекції текстових аналогів друкованих видань; г) колекції оцифрованих видань; д) електронні документи, які не мають друкованих аналогів; е) електронні публікації аудіо- та відеоінформації; ж) мультимедійні продукти» [13, с. 44].

Отже, об'єктом дослідження й аналізу стали особливості розбудови окремих корпоративних проєктів на міжнародному, міжрегіональному або регіональному рівнях, в яких автори приділяють увагу різним аспектам формування та функціонування корпоративних бібліотечних об'єднань, однак, загальні тенденції їхнього створення досі не стали предметом самостійного вивчення.

Метою статті є визначення актуальних особливостей інтеграції ресурсів українських публічних бібліотек у межах формування корпоративних електронних каталогів.

Виклад основного матеріалу. В Україні ідея об'єднання бібліотек і бібліотечних мереж на основі корпоративної взаємодії зародилася

майже від самого початку здобуття країною незалежності. До того часу у світі вже було набуто певний вагомий досвід у цій діяльності.

Треба зазначити, що у системному плані будь який корпоративний проєкт – це єдиний комплекс організаційних, технологічних, технічних, та інформаційних засобів, призначених для формування і використання спільних інформаційних ресурсів з метою якнайповнішого задоволення соціальних, культурних, наукових, пізнавальних тощо потреб користувачів, а також раціонального використання трудових і матеріальних ресурсів книгозбірень. Як зазначають Т. Вилегжаніна і Є. Одинець, «саме через упровадження корпоративних проєктів у великих інформаційних центрах, якими і є бібліотеки, стають можливими більш широкий обмін інформацією, збільшення потенціалу однієї, окремо взятої інформаційної установи, ефективнішою допомогою користувачеві у пошуку інформації та у використанні віддалених інформаційних джерел» [2, с. 15–16].

Нині в Україні вже чітко окреслено два напрями, які склалися у процесі реалізації проєктів з формування корпоративних електронних каталогів, це:

1. Система корпоративної каталогізації.
2. Корпоративні бібліотечні системи і мережі.

Є декілька причин, що спонукали українських бібліотекарів до об'єднання ресурсів у рамках корпоративної роботи, зокрема, такі:

- гостра потреба українського суспільства у повному доступі до наявних інформаційних ресурсів;
- постійне швидке зростання обсягів світових інформаційних ресурсів;
- відсутність можливостей у бібліотек задовольняти зростаючі інформаційні потреби користувачів лише своїми фондами та базами даних;
- стрімкий розвиток інформаційних та телекомунікаційних технологій, відповідно, підвищення вимог до професіоналізації бібліотечних кадрів.

Отже, формування корпоративних електронних каталогів на основі об'єднання бібліотек потребує створення логічної мережі; гармонізації правил бібліотечної взаємодії при створенні розподілених ресурсів та їх використання; впровадження відкритих стандартів для всіх учасників об'єднання при формуванні баз даних та організації доступу до неї.

Корпоративна каталогізація стала невід'ємним складником корпоративних бібліотечних проєктів. За визначенням В. Білоус та С. Наугольних,

корпоративна каталогізація «це – добровільне об'єднання бібліотек з метою спільного одноразового наукового оброблення документів та подальшого їхнього відображення в електронному каталозі» [1, с. 3].

В Україні на сьогодні функціонує три основні *форми корпоративної співпраці*:

1. Регіональні корпорації – в основу покладено загальні інтереси бібліотек, які знаходяться в одному регіоні.

2. Тематичні корпорації – застосування переваг спільного використання ресурсів певної тематики.

3. Галузеві корпорації – об'єднання бібліотек певної галузевої приналежності.

Переваги використання корпоративної каталогізації очевидні, адже дозволяють суттєво скоротити витрати бібліотек на каталогізацію через уникнення дублювання у розписі видань, що значно покращує якість бібліографічних описів, економить час, енергетичні і технічні ресурси; створює умови для налагодження оптимального віддаленого пошуку для користувачів через забезпечення стандартизованого підходу при формуванні описів, рубрикаторів, авторитетних файлів, словників, тезаурусів та інших допоміжних баз даних. Все це вимагає від бібліографів постійного підвищення рівня своєї кваліфікації, шляхом впровадження нових методів і методик, які пропонуються колегами-бібліографами бібліотек-учасниць корпорацій, освоюючи нові програмні засоби й формати представлення даних [1].

Сьогодні в Україні міжбібліотечна взаємодія з формування корпоративних електронних каталогів відбувається переважно на регіональному рівні, що зумовлено соціально-економічними, культурними, науковими, освітніми й іншими чинниками розвитку регіонів. Таким чином, загальною тенденцією є функціонування практично в усіх регіонах країни корпоративних бібліотечних проєктів. Лідерами з корпоративної співпраці є публічні бібліотеки Кіровоградської, Рівненської, Дніпропетровської, Миколаївської областей.

Зазначимо, що у далеких 1990-х роках Обласна універсальна наукова бібліотека ім. Д. І. Чижевського (ОУНБ ім. Д. І. Чижевського) стала однією з перших серед публічних бібліотек по впровадженню нових інформаційних технологій. З метою прискорення процесів бібліографічної обробки документів, виключення дублювань у процесі каталогізації та отримання реальних переваг при спільному використанні

ресурсів ця книгозбірня у 2000 р. виступила з ініціативою створення на власному сайті онлайнного центру кооперативної каталогізації для українських бібліотек – Центрально-Українського кооперативного каталогу (ЦУКК) [12]. Програмне забезпечення для проєкту ЦУКК розроблено фахівцями ОУНБ ім. Д. І. Чижевського. За правилами цього корпоративного проєкту, кожен його учасник вносить свою частину даних до цього кооперативного каталогу, натомість отримує доступ до бібліографічних даних, створених іншими учасникам ЦУКК. Нині ЦУКК об'єднує 13 бібліотек. Очолює проєкт – ОУНБ ім. Д. І. Чижевського.

ОУНБ ім. Д. І. Чижевського також є ініціатором проєкту зі створення на власному сайті онлайнного центру кооперативної каталогізації для бібліотек Кіровоградської області – Кіровоградського регіонального кооперативного каталогу (КРКК), учасниками якого є 14 бібліотек області. Модерує проєкт – ОУНБ ім. Д. І. Чижевського [5].

З 2016 р. формується Придніпровський корпоративний каталог (ПКК), який адмініструє Дніпропетровська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія (ДОУНБ ім. Первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія). Задля реалізації цього амбітного проєкту фахівцями ДОУНБ ім. Первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія для публічних книгозбірень області було започатковано регіональний проєкт «Електронний каталог», метою якого стало створення електронних каталогів книжкових фондів мережі публічних бібліотек області та їх перехід до системи корпоративної каталогізації з формування у подальшому зведеного краєзнавчого каталогу статей із періодичних видань «Дніпропетровщина». Першим кроком стала організація навчання бібліотекарів області у рамках семінарів-тренінгів у центральних публічних бібліотеках області та індивідуальних стажувань-практикумів на базі ДОУНБ ім. Первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія. Другим – встановлення автоматизованої бібліотечно-інформаційної системи та тестування електронних каталогів з їх подальшим редагуванням. Третім – організація контролю за їх наповненням та якістю.

Результатом співпраці публічних бібліотек області стало створення якісного інформаційного ресурсу – зведеної анотованої бібліографічної бази даних статей з українських періодичних видань «Дніпропетровщина». Таким чином, було зменшено витрати на бібліографічне

опрацювання документів, налагоджено обмін інформаційними ресурсами між бібліотеками-учасниками, забезпечено вільний доступ до цих інформаційного ресурсу користувачам [10].

Комплектування фондів мережі публічних бібліотек Києва здійснюється централізовано відділом комплектування Публічної бібліотеки ім. Лесі Українки. Ця книгозбірня на своєму сервері формує електронний каталог зі зведеною базою книжок, які з 1992 р. надійшли до фондів 90 бібліотек міста.

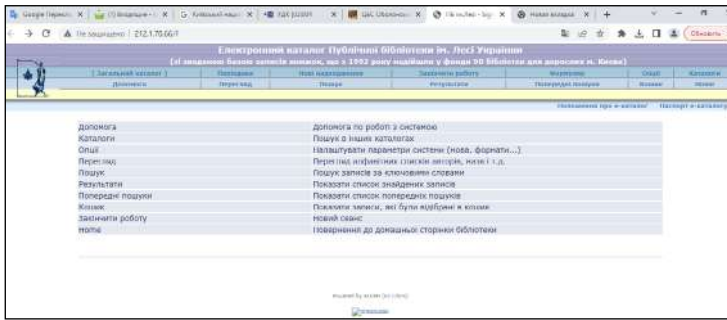

Рис. Електронний каталог Публічної бібліотеки ім. Лесі Українки

Користувач, знайшовши потрібне видання у цьому електронному каталозі, має можливість отримати його у найближчій бібліотеці [3].

Також функціонують проекти з формування корпоративних електронних каталогів:

- Регіональна корпоративна бібліотечно-інформаційна система Рівненської області;
- Консорціум «Історична Волинь» (ініціатором виступила Рівненська обласна універсальна наукова бібліотека, учасниками є Національна історична бібліотека України, Хмельницька, Тернопільська, Житомирська Волинська обласні універсальні наукові бібліотеки, обласні архіви і музеї цього великого історичного регіону);
- Зведений каталог періодичних видань, які надійшли до бібліотек Дніпра, Івано-Франківська, Харкова;
- База даних «Ресурси бібліотек м. Миколаєва» – зведений електронний каталог публічних бібліотек міста;
- Корпоративна мережа публічних бібліотек м. Харкова;

- Корпоративний проект «КОРДБА» – здійснення на корпоративних засадах розпису періодичних видань, передплачених бібліотеками для дітей, який адмініструє Національна бібліотека України для дітей.

Окремо треба сказати про діяльність публічних бібліотек Маріуполя у межах проекту «Корпоративна мережа бібліотек м. Маріуполь». З вересня 2020 р. Центральна міська публічна бібліотека ім. В. Г. Короленка м. Маріуполь зі своїми філіями перейшла на новий рівень обслуговування користувачів – було впроваджено нову систему управління бібліотечним фондом «Е-книга». Таким чином, фонди всіх бібліотек міста було відобрФажено в єдиному електронному каталозі, а з лютого 2021 р. у місті було введено повністю автоматизовану систему обслуговування користувачів.

Все закінчилося 24 лютого 2022 р. з початком повномасштабної російсько-української війни. Після кількомісячного штурму, місто майже повністю знищене та перебуває в російській окупації. Відродження Маріуполя, його культурних, наукових, освітніх закладів – справа честі України та світової спільноти.

Висновки. Отже, вивчення досвіду інтеграції ресурсів публічних бібліотек України через формування корпоративних електронних каталогів дає можливість охарактеризувати загальну ситуацію, що склалась в Україні, як сукупність локальних бібліотечних об'єднань, що виникли у межах певного регіону та здебільшого обмежуються співпрацею або за певним тематичним напрямом діяльності, або видовою спрямованістю. Варто зазначити, що, попри відсутність загальної концепції бібліотечного корпоративного руху, в Україні створені позитивні приклади співпраці і партнерства бібліотек на регіональному і міжрегіональному рівнях, за відомчим і міжвідомчим принципом, галузевою і міжгалузевою взаємодією.

Досить розвинутою є регіональна міжбібліотечна взаємодія. Набуває подальшого розвитку тенденція залучення до неї інформаційних та культурних установ різних типів і видів. Позитивним моментом має стати розширення участі публічних бібліотек України у створенні соціальних проєктів.

Сьогодні бібліотеки працюють над створенням для користувачів єдиного інформаційного простору. Проблема налагодження його спільного використання досі в Україні залишається актуальною, адже поки

ще є недостатньо теоретично і методично опрацьованою. Чинники, що впливають на ефективне функціонування бібліотечних об'єднань, досі вивчено неповно, а процеси їхнього розвитку розглядаються в українському бібліотекознавстві локально, як правило, в організаційно-методичному аспекті.

Усе це не сприяє підвищенню якості діяльності сучасних бібліотечних об'єднань в Україні, що забезпечило б книгозбірням вирішувати актуальні завдання, пов'язані з використанням комплексних інформаційних ресурсів та впровадженням передових мережевих технологій. Для оптимізації й підняття на якісно вищий рівень діяльність публічних бібліотек, слід узагальнити накопичений теоретичний і практичний досвід роботи бібліотечних об'єднань, виявити актуальні форми співпраці та встановити параметри її ефективності.

Список використаних джерел

1. Білоус В. С., Наугольних С. Г. Корпоративна каталогізація в діяльності бібліотек вищих навчальних закладів. 2013. URL: <https://dnpb.gov.ua/wp-content/uploads/2018/09/bilous.pdf>.
2. Вилегжаніна Т., Одинець Є. До питання створення центру корпоративної каталогізації: підходи і перспективи. *Бібліотечна планета*. 2005. № 1. С. 15–18. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bp_2005_1_5.
3. Електронний каталог. *Публічна бібліотека ім. Лесі Українки* : вебсайт. URL: http://ecatalog.kiev.ua/F/BXE755KDBD4Y2PIL4283F6NV55TG3TS3FIGFBMSNK7R5VLDT69-03215?func=file&file_name=find-b.
4. Клименко О., Сокур О. Інтеграція фондів бібліотек наукових установ НАН України в електронне середовище. *Інформаційні технології в культурі мистецтві, освіті, науці, економіці та бізнесі* : матеріали VI міжнар. наук.-практ. конф. / Мін-во освіти і науки України, Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. Київ : Видавничий центр КНУКіМ, 2021. С. 246–248. URL: http://knukim.edu.ua/wp-content/uploads/2021/10/konferencziya_22-23_kvitnya.pdf.
5. КРКК. *Кіровоградська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Д. І. Чижевського* : вебсайт. URL: <https://library.kr.ua/>.
6. Кузнецова М. Регіональні електронні ресурси: від корпоративного створення до використання у соціально-комунікаційному середовищі ОУНБ. *Вісник Книжкової палати*. 2010. № 8. С. 25–29. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkr_2010_8_10.
7. Лобановська І. Взаємодія освітянських бібліотек України у формуванні інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу: організаційний аспект.

Вісник Книжкової палати. 2014. № 9. С. 16–19. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkr_2014_9_6.

8. Лобузін К. Корпоративна бібліотечна база знань : наук.-метод. посібник / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2016. 100 с.

9. Мар'їна О. Сучасні форми інформаційно-комунікаційної взаємодії в регіональних бібліотечних системах. *Вісник Книжкової палати*. 2009. № 2. С. 20–23. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkr_2009_2_7.

10. Проект Придніпровський корпоративний каталог. *Дніпропетровська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія* : вебсайт. URL: <https://www.libr.dp.ua/pkk1.html>.

11. Соляник А. Корпоративна взаємодія як основа реалізації функцій національної бібліотеки. *Короленківські читання – 2012. Взаємодія та партнерство бібліотек у регіональному інформаційному просторі* : матеріали XV всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 11 жовт. 2012 р.). Харків : Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка, 2013. С. 18–25. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/11890589.pdf>.

12. ЦУКК. *Кіровоградська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Д. І. Чижевського* : вебсайт. URL: <https://library.kr.ua/>.

13. Чумак Є. Трансформація інформаційних ресурсів публічних бібліотек України в сучасних умовах. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2022. № 10. С. 36–47. DOI: 10.31866/2616-7654.10.2022.269445.

14. Klymenko O., Sokur O. Partnership as an effective form of consolidation and integration of information resources of libraries of Ukraine. *University Library at a New Stage of Social Communications Development. Conference proceedings*. 2020. № 5. С. 8–12. DOI: https://doi.org/10.15802/unilib/2020_220438.

References

1. Bilous, V. S. & Nauholnykh, S. H. (2013). Korporatyvna katalohizatsiia v diialnosti bibliotek vyshchых navchalnykh zakladiv [Corporate cataloging in the activities of higher education libraries]. Retrieved from <https://dnpb.gov.ua/wp-content/uploads/2018/09/bilous.pdf>. [In Ukrainian].

2. Vylehzhaniina, T. & Odynets, Ye. (2005). Do pytannia stvorennia tsentru korporatyvnoi katalohizatsii: pidkhody i perspektyvy [To the question of creating a corporate cataloging center: approaches and prospects]. *Bibliotekna planeta*, 1, 15–18. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/bp_2005_1_5. [In Ukrainian].

3. Elektronnyi kataloh [Electronic catalog]. *Publichna biblioteka im. Lesi Ukrainky*: website. Retrieved from http://ecatalog.kiev.ua/F/BXE755KDBD4Y2PIL4283F6NV55TG3TS3FIGFBMSNK7R5VLDT69-03215?func=file&file_name=find-b. [In Ukrainian].

4. Klymenko, O. & Sokur, O. (2021). Intehratsiia fondiv bibliotek naukovykh ustanov NAN Ukrainy v elektronne seredovyshe [Integration of funds of libraries of scientific institutions of NAS of Ukraine into an electronic environment]. *Informatsiini tekhnologii v kulturi mystetstvi, osviti, nauksi, ekonomitsi ta biznesi [Information technologies in art culture, education, science, economy and business]. Conference proceedings* (pp. 246-248). Kyiv, Ukraine. Retrieved from http://knukim.edu.ua/wp-content/uploads/2021/10/konferenciya_22-23_kvitnya.pdf. [In Ukrainian].

5. KRKK. *Kirovohradska oblasna universalna naukova biblioteka im. D. I. Chyzhevskoho* : website. Retrieved from <https://library.kr.ua/>. [In Ukrainian].

6. Kuznietsova, M. (2010). Rehionalni elektronni resursy: vid korporativnoho stvorennia do vykorystannia u sotsialno-komunikatsiinomu seredovyschi OUNB [Regional Electronic Resources: From Corporate Creating to Use in the OUNB Social and Communication Environment]. *Visnyk Knyzhkovoi palaty*, 8, 25-29. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkp_2010_8_10. [In Ukrainian].

7. Lobanovska, I. (2014). Vzaiemodiia osvitiianskykh bibliotek Ukrainy u formuvanni intehrovanoho haluzevoho informatsiinoho resursu: orhanizatsiinyi aspekt [Interaction of educational libraries of Ukraine in the formation of integrated sectoral information resource: organizational aspect]. *Visnyk Knyzhkovoi palaty*, 9, 16-19. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkp_2014_9_6. [In Ukrainian].

8. Lobuzina, K. (2016). Korporatyvna biblioteczna baza znan [Corporate Library Base of Knowledge]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

9. Marina, O. (2009). Suchasni formy informatsiino-komunikatsiinoi vzaiemodii v rehionalnykh bibliotecznykh systemakh [Modern forms of information and communication interaction in regional library systems]. *Visnyk Knyzhkovoi palaty*, 2, 20-23. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkp_2009_2_7. [In Ukrainian].

10. Proekt Prydniprovskiy korporativnyi katalog [Project Dnieper Corporate Catalog]. *Dnipropetrovska oblasna universalna naukova biblioteka im. Pervouchyteliv slovianskykh Kyryla i Mefodiia* : website. Retrieved from <https://www.lib.dp.ua/pkk1.html>. [In Ukrainian].

11. Solianyk, A. (2012, October 11). Korporatyvna vzaiemodiia yak osnova realizatsii funkt sii natsionalnoi biblioteki [Corporate Interaction as the basis for the implementation of the functions of the National Library]. In *Libraries Interaction and Partnership in Regional Information Space: Proceedings of the XV All-Ukrainian scientific-practical conference with international participation* (pp. 18-25), Kharkiv, Ukraine. Retrieved from <https://core.ac.uk/download/pdf/11890589.pdf>. [In Ukrainian].

12. TsUKK. *Kirovohradska oblasna universalna naukova biblioteka im. D. I. Chyzhevskoho* : website. Retrieved from <https://library.kr.ua/>. [In Ukrainian].

13. Chumak Ye. (2022). Transformatsiia informatsiinykh resursiv publicnykh bibliotek Ukrainy v suchasnykh umovakh [Informational resources transformation

of Ukrainian public libraries current conditions]. *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, 10, 36-47. Retrieved from DOI 10.31866/2616-7654.10.2022.269445. [In Ukrainian].

14. Klymenko, O. & Sokur, O. (2020). Partnership as an effective form of consolidation and integration of information resources of libraries of Ukraine. *University Library at a New Stage of Social Communications Development. Conference proceedings*, 5, 8-12. Retrieved from DOI https://doi.org/10.15802/unilib/2020_220438. [In Ukrainian].

Yevhen Chumak,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0056-7977>,

Postgraduate Student of the Department of Information Technologies,

Faculty of PR, Journalism and Cybersecurity,

Kyiv National University of Culture and Arts,

36, Yevgeny Konovalts Str., Kyiv, 01601, Ukraine

e-mail: Chumakevgeniyy@gmail.com

INTEGRATION OF RESOURCES OF PUBLIC LIBRARIES OF UKRAINE THROUGH THE FORMATION OF CORPORATE ELECTRONIC CATALOGS

The purpose of the study is to determine the relevant features of integration of resources of Ukrainian public libraries within the framework of the formation of corporate electronic catalogs. **The methodological basis of the article** were formal-logical and socio-communication approaches; Methods of analysis and synthesis, the method of generalization, which made it possible to fully realize the purpose of the study. **Scientific novelty** is to substantiate the topical features of integration of resources of public libraries of Ukraine within the framework of the formation of corporate electronic catalogs. **Conclusions.** The presented study showed that the study of the experience of integration of resources of public libraries of Ukraine through the formation of corporate electronic catalogs makes it possible to fully characterize the general situation in the Ukrainian library industry, as a set in a certain thematic area of activity, or species orientation. Despite the absence of the general concept of the library corporate movement, in Ukraine positive examples of cooperation and partnership of libraries at the regional and interregional levels, according to the departmental and interagency principle, sectoral and inter-sectoral interaction.

Keywords: interaction, consolidated electronic catalog, integrated resources, corporate projects, public libraries of Ukraine, regional projects, cooperation.

Стаття надійшла до редакції 30.03.2022 р.

Розділ III

**Довідково-бібліографічні ресурси:
формування, використання,
організація доступу**

DOI: <https://doi.org/10.15407/np.66.243>

УДК 016:929:330(477)Туган-Барановський

Антоніна Головащук,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1683-788X>,

молодша наукова співробітниця,

відділ науково-бібліографічної інформації,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

просп. Голосіївський, 3, Київ, 03039, Україна

e-mail: antonina41@ukr.net

НАУКОВА СПАДЩИНА М. І. ТУГАН-БАРАНОВСЬКОГО У БІОГРАФІЧНИХ ТА БІБЛІОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛАХ*

Мета статті. На основі досліджень наукового доробку М. І. Туган-Барановського проаналізувати економічну спадщину видатного академіка. Особливу увагу звернути на постать М. Туган-Барановського як на знаного наукового діяча у галузі економічної теорії, економічної історії, історії економічної думки, кооперації, соціальних питань. **Методи дослідження.** Використано бібліографічний та інші загальнонаукові методи: історичного та системного підходів; теоретичні та емпіричні методи опису та моделювання; джерелознавчий та статистичний аналіз. Застосовано методи аналізу історичних джерел і синтезу інформації. Зазначені методи надали можливість ґрунтовно дослідити наукову, педагогічну, громадсько-політичну діяльність видатного українського вченого-економіста М. І. Туган-Барановського. **Наукова новизна.** У статті на основі зібраних і узагальнених об'єктивних даних детально проаналізовано історію виходу біографічних і бібліографічних робіт, присвячених М. Туган-Барановському, розглянуто їх зміст, інформаційне наповнення. Окреслено коло бібліографічних документів, які охоплюють інформацію про праці професора М. І. Туган-Барановського, матеріали про його життєвий і творчий шлях. Визначено необхідність створення найповнішої на сьогодні науково-допоміжної бібліографії вченого. **Висновки.** Вчений-економіст М. Туган-Барановський залишив вагомий спадок у розвитку про-

* Статтю підготовлено в рамках виконання наукової теми 2019–2021 рр. «Теоретичні, методичні та прикладні аспекти формування національної бібліографії в контексті вивчення спадщини діячів української науки та культури».

блем політичної економії, грошового обігу, аграрних і податкових реформ, кооперації, соціології, які відіграють важливу роль у відродженні економічного життя суспільства. Ідеї та фундаментальні праці вченого і на сьогодні не втратили своєї актуальності. Дослідження джерел, що містять біографічні та бібліографічні відомості про праці академіка М. Туган-Барановського та публікації про його життя і діяльність, дають підстави говорити про необхідність підготовки академічного бібліографічного покажчика вченого.

Ключові слова: Михайло Туган-Барановський, наукові дослідження, персональна бібліографія, економічна бібліографія, біографічні та бібліографічні джерела, наукова спадщина.

Актуальність теми дослідження. Поглиблення науково-інформаційного простору значною мірою залежить від повноти і достовірності бібліографічних джерел, у яких актуалізовані інтелектуальні ресурси, відтворено правдиву картину минулого. Відома бібліографознавиця Т. В. Добко вважає, що: «Бібліографічне знання є інструментом і різновидом наукового пізнання. У згорнутому вигляді бібліографія дає уявлення про документи, приналежність їх до певної галузі, їхній зміст, тематичні напрями, обсяг, репертуар. У даний час бібліографічні, реферативні та повнотекстові бази даних є основою супроводу наукових досліджень» [5, с. 161]. Спираючись на історичні документи, бібліографічні матеріали допомагають науковцям орієнтуватися у безмежній царині інформаційних потоків. Особливе місце у цій галузі належить академічній бібліографії, яка є вагомою джерельною базою для досліджень, де висвітлюється роль особистості, окреслюються наукові пошуки й пріоритети. На думку академіка НАН України І. М. Дзюби, «Академічна біобібліографія – це, за статусом самого жанру, таке «досье» на творчу людину, яке нічого не омине і від якого нічого не укривиться, навіть якби комусь хотілося. Особливо коли йдеться про часи великих змін, коли неодмінно настають більш або менш тривалі періоди спрощеного оцінювання минулого» [4, с. 3].

Аналіз досліджень і публікацій. Ще за життя М. Туган-Барановського вивченню його спадщини були присвячені праці вітчизняних вчених – К. Воблого, С. Єфремова, М. Кондратьєва, згодом – Ю. Бажала, Л. Горкіної, С. Злупка, І. Коропецького та ін. Проте у працях цих вчених більше уваги зосереджено на загальних напрямках його життєвого шляху та діяльності і меншою мірою на результати дослідження наукового доробку та бібліографії його творів.

Мета статті – на основі досліджень наукового доробку М. І. Туган-Барановського проаналізувати економічну спадщину видатного академіка. Особливу увагу звернути на постать М. Туган-Барановського як на знаного наукового діяча у галузі економічної теорії, економічної історії, історії економічної думки, кооперації, соціальних питань.

Виклад основного матеріалу. Серед імен, творча спадщина яких набуває сьогодні особливого значення, вирізняється постать М. І. Туган-Барановського. В історії економічної думки та громадсько-політичного життя М. І. Туган-Барановський займає одне з найвизначніших місць як видатний український вчений; перший економіст-новатор, наукові теорії якого визнали зарубіжні вчені різних шкіл і напрямів; автор численних праць про теорію вартості та розподілу суспільного доходу; соціолог; теоретик кооперативного руху; суспільно-політичний діяч кінця XIX – початку XX століття; доктор економіки; академік; член комісії із заснування Української академії наук, один із перших дванадцяти її членів-фундаторів.

Народився Михайло Іванович Туган-Барановський 20 січня 1865 р. в с. Солоне Куп'янського повіту на Харківщині у заможній дворянській сім'ї. Його батько, Іван Якович Туган-Мірза-Барановський, був військовим. Мати, Ганна Станіславівна Шебельська, походила з української шляхти, що належала до роду стародавніх литовських князів.

Закінчивши гімназію, М. Туган-Барановський у 1884 р. вступив на фізико-математичний факультет Харківського університету, який закінчив у 1888 р., отримавши звання кандидата природничих наук. Майже одночасно він екстерном склав іспити на юридичному факультеті, обравши своєю спеціальністю теоретичну економіку, яку вирізняв з поміж інших наук.

Особливо тісно пов'язував М. І. Туган-Барановський свою діяльність із українським науково-педагогічним рухом. У роки революційних подій вчений зробив помітний внесок у становлення української державності. Відразу після Лютневої революції 1917 р. він переїхав з Петербурга до Києва, де влітку став секретарем фінансів Центральної Ради з входженням у її Генеральний Секретаріат, а потім і першим міністром фінансів, промисловості та торгівлі. Але основним його покликанням була наука, недарма останній рік свого життя він присвятив викладанню у Київському університеті Св. Володимира та організації Української академії наук.

Значним є внесок ученого в українську та світову економічну науку. Оцінюючи доробок М. І. Туган-Барановського, на засіданні круглого столу «М. І. Туган-Барановський: вчений, громадянин, державотворець» (Київ, 2015) академік НАН України, директор Інституту економіки та прогнозування НАН України В. М. Геєць наголосив: «Туган-Барановський стояв біля витоків української академічної науки. Він усвідомлював її суспільну роль як засобу формування та зміцнення національного господарства, розвитку інтелектуальної культури та забезпечення конкурентоспроможності української нації в її державотворчих змаганнях» і сьгодні «...ми звертаємося до його спадщини як до арсеналу ідей для вирішення актуальних соціально-економічних проблем» [12, с. 84–85].

Праці М. Туган-Барановського широко перекладалися на іноземні мови, видавалися у багатьох країнах світу, неодноразово рецензувалися. Цікавими є рецензії В. К. Дмитриєва «Новый русский трактат по теории политической экономии» (Санкт-Петербург, 1909 р.) на видання «Основы политической экономии», Д. Иванцова «К теории промышленных кризисов (по поводу 3-го издания книги М. И. Туган-Барановского)» (Санкт-Петербург, 1915 р.) на книгу «Периодические промышленные кризисы: история английских кризисов. Общая теория кризисов», М. Корчинського «Необхідний підручник» (Київ, 1927) на підручник «Політична економія» та ін.

Слід зазначити, що на початку ХХ ст. висвітлення активної наукової та громадської діяльності вченого було незначним. Причиною, вочевидь, на думку професора С. М. Злупка, було те, що «М. І. Туган-Барановський у своїх дослідженнях і практичній діяльності дотримувався загальнолюдських цінностей, які суперечать догматично-класовим підходам і диктаторсько-репресивним поглядам» [6, с. 4]. За цей період варто згадати енциклопедичний словник, виданий Брокгаузом та Єфроном (Санкт-Петербург, 1902. Т. 67), у якому репрезентовано близько десяти робіт науковця та статті з різних питань, надрукованих у журналах «Новое слово», «Начало», «Мир Божий» за 1897–1901 рр. та брошуру Л. В. Курского «Теория рынка и промышленных кризисов М. И. Туган-Барановского» (Москва, 1916).

І лише у 1919 році, уже після смерті М. Туган-Барановського, «заговорили» про вченого та його наукову спадщину. У цей період продовжували видання «Українська кооперація» та «Кооперативна

зоря» надрукували низку матеріалів, у яких наукова інтелігенція намагалась пошанувати та належно оцінити його погляди і внесок в економічну науку. Зокрема, слід виділити С. Єфремова, Л. Зака, В. Садовського, А. Ніковського та ін. Цього ж року Харківське кооперативне товариство видавничої справи опублікувало нарис економіста і статистика О. М. Анциферова (1867–1943) «М. И. Туган-Барановский» (Харків, 1919) [1]. Видання присвячене видатному економісту, автору багатьох робіт у сфері циклічності, теорії вартості, історії господарського розвитку, теорії кооперативного руху, який «свої думки, іноді сумнівні пристрасно прагнув повідомити іншим, перенести їх в аудиторію, особливо молоді, змушуючи разом з ним думати, обговорювати, сперечатися» [1, с. 8]. О. Анциферов репрезентує свій нарис як «скромну спробу окреслити духовний склад покійного професора, дати читачеві уявлення про його світогляд і наукові праці» [1, с. 1]. Обшир бібліографічного матеріалу у виданні незначний, включає лише 14 основних праць вченого за 1890–1918 рр.

Відомо, що світову славу М. І. Туган-Барановському принесли магістерська дисертація, присвячена дослідженню господарських криз в Англії в XIX ст. «Промислові кризи в сучасній Англії, їх причини і близький вплив на народне життя» (Санкт-Петербург, 1894) та докторська дисертація «Російська фабрика в минулому і сьогодні» (Санкт-Петербург, 1898), які вже на початку XX ст. стали науковою подією, кроком вперед у розвитку не лише вітчизняної, але й зарубіжної економічної і соціальної думки. Кращі вчені того часу із захопленням відзначали проникливість думки вченого та неповторну вишуканість, з якою були написані ці роботи. До речі, друге видання магістерської дисертації стало класикою світової економічної думки, завдячуючи прекрасним перекладам німецькою (1901 і 1969 рр.), французькою (1913 р.), японською (1931 і 1972 рр.), англійською (1954 р.) та італійською (1985 р.) мовами.

Тож не випадково яскрава постать М. І. Туган-Барановського захоплювала й професора М. В. Птуху, який оцінював творчу спадщину академіка за рівнем найвищих наукових критеріїв. Значною є стаття М. В. Птухи «М. І. Туган-Барановський як економіст», надрукована у часописі «Кооперативна зоря» (Київ, 1919), де академік зазначив, що «вчений мав здатність надзвичайно легко й блискуче користуватися абстрактно-дедуктивною методою та великий хист використовувати

історичний і статистичний матеріал» [17, с. 208]. На високому рівні наукову і педагогічну діяльність ученого оцінив академік К. Воблий у дослідженні «Академік Михайло Іванович Туган-Барановський» (Київ, 1923).

Працюючи спершу доцентом, а потім професором Санкт-Петербурзького університету, Михайло Туган-Барановський виховав іншого видатного вченого-економіста – М. Д. Кондратьєва. Не вважаючи себе значним послідовником Михайла Івановича і маючи розбіжності у низці питань, М. Кондратьєв, проте, вважав себе одним із кращих його учнів. 1923 року, за чотири роки після смерті професора, вийшла друком його книга «Михаил Иванович Туган-Барановский» із серії «Біографічна бібліотека» (Петроград, 1923). У нарисі М. Кондратьєв насамперед «ставив за мету надати загальну характеристику особистості, світогляду і громадської діяльності М. І. Туган-Барановського» [9, с. 6]. Якщо на Заході у той час М. Туган-Барановський був відомою особою завдяки виданням його власних робіт і тому, що багато великих економістів писали про нього статті або цитували його роботи (серед них – К. Каутський (1854–1938), Р. Люксембург (1871–1919), Й. Шумпетер (1883–1950), – останній, до речі, називав М. Туган-Барановського найкращим слов'янським економістом, – то на батьківщині це видання було чи не єдиною книгою, присвяченою життю і творчості М. І. Туган-Барановського. Книга М. Д. Кондратьєва розкриває багато напрямів. У ній підкреслено всі ознаки геніальності Михайла Туган-Барановського, завдяки якому економічна наука в Україні та Росії була поставлена на європейський рівень. У виданні автор приділив багато уваги питанням, близьким до власних наукових інтересів, і перш за все теорії ринків і криз. Утім недостатньо, на нашу думку, представлено багаторічні зусилля М. І. Туган-Барановського у галузі сільського господарства та кооперації. Для нього ці питання, без сумніву, були не тільки аспектом ідеології, але водночас і досить складною теоретичною проблемою.

Безумовно, питання сприйняття і теоретичного тлумачення наукової діяльності М. Туган-Барановського приваблювало широке коло дослідників. Проте у колишньому СРСР наукова спадщина М. Туган-Барановського не вивчалась, а його працям почасти давалась негативна оцінка, оскільки вченого було віднесено до «буржуазних економістів», тож довгий час розглядалися лише окремі більш-менш значні факти,

але і вони не мали досить докладних, об'єктивних відомостей про роботи вченого та про самого автора, не кажучи вже про бібліографію. Навіть у третьому виданні Большой советской энциклопедии (Москва, 1977. Т. 26) представлено лише чотири роботи з його великої спадщини, а сам автор неупереджено названий «російським економістом». Ще більш мізерна інформація в «Українській радянській енциклопедії» (Київ, 1963. Т. 14), однак на відміну від інших видань, де вченого представляють або «російським», або «буржуазним» економістом, тут зауважено, що він є «російським і українським буржуазним економістом» [18, с. 582]. І лише в період формування незалежності України у своїй науковій розвідці про М. Туган-Барановського Л. П. Горкіна, визначна українська дослідниця наукового доробку вчених-економістів України ХІХ–ХХ століть, доктор економічних наук, професор, вказує: «український економіст, педагог, публіцист і громадський діяч»... «праці М. Туган-Барановського набувають нового звучання в наш час. Зокрема остання – «Вплив ідей політичної економії на природознавство та філософію (Київ, 1923) – містить низку ідей, співзвучних з сучасними пошуками місця і ролі економічної теорії в системі наук, її сучасної теоретичної та практичної функції» [3, с. 701].

Вивчаючи наукову діяльність М. Туган-Барановського, зокрема його праці, варто звернути увагу на загальні бібліографічні посібники з економіки. Так, суттєву допомогу вченим можуть надати бібліографічні видання: «Історія економічної думки на Україні (ІХ – початок ХХ ст.): бібліографічний покажчик видань за 1917–1966 рр. (Київ, 1968), «Библиография по вопросам политической экономии (1917–1966) (Москва, 1969). Змістовну бібліографію охоплюють іноземні бібліографічні покажчики: «Bibliografia prasy społecznej, 1900–1928» (Warsaw, 1929), «International bibliography of economics» (London; New York, 1979).

В останню чверть ХХ – початок ХХІ століття значно активізувалися наукові дослідження персоналії М. Туган-Барановського, його багатогранної діяльності. Сьогодні здійснюється переосмислення внеску науковця в становлення світової та національної економічної думки, що зумовлює актуальність і необхідність звернення до першодруків його творів та своєрідних наукових праць – незаслужено забутих, проте беззаперечно вартих уваги. Досліджуючи надбання М. Туган-Барановського, українські вчені значно розширили тематику вивчення наукового доробку академіка, підкреслюють його громадсько-політичну

та соціальну роль. Особливо значущі в цьому аспекті праці І. С. Коропецького [10], С. М. Злупка [6; 7; 8], Л. П. Горкіної [2; 3]. Сучасні дослідники наукової спадщини М. Тугана-Барановського, вважаючи його вченим світового масштабу, орієнтують науковий загал до теоретичного новаторства вченого. Важливою і плідною у цьому контексті є праця І. С. Коропецького «Українські економісти XIX століття та західна наука» (Київ, 1993), складова частина якої – розділ «Внесок Михайла Тугана-Барановського в монетарну економіку». У своїй науковій розвідці автор зазначав: «Туган мав різнобічні інтереси в економічній науці й користувався великим авторитетом у таких її ділянках, як кон'юктурні коливання, марксистська економіка, економічна історія Росії, кооперативний рух» [10, с. 129]. Особливо переконали у роботі обґрунтовано питання монетарної економіки – вартості грошей, що виступала як відповідник рівня цін.

Заслугують на високу оцінку і роботи українського економіста, професора С. М. Злупка (1931–2006). Досліджуючи науковий доробок М. Тугана-Барановського, Степан Миколайович проявив себе як талановитий укладач, науковий редактор перекладів, автор вступних розділів і біографічних довідок. Блискучим прикладом є його книга «Михайло Туган-Барановський: український економіст світової слави» (Львів, 1993) [6]. У виданні представлена наукова, педагогічна і громадсько-політична діяльність видатного українського економіста, його роль у заснуванні Української Академії наук, в організації Українського державного університету. Книга містить також останні праці вченого, які є цінним надбанням української і світової економічної думки. Широке визнання мають і статті С. М. Злупка, надруковані у періодичних та продовжуваних виданнях. Зокрема, у 1995 р. вийшла публікація «Наукові новаторства Михайла Тугана-Барановського», опублікована у журналі «Універсум» [7], у 2001 р. на сторінках «Наукового вісника Волинського державного університету» репрезентовано статтю «Теорія грошей М. І. Тугана-Барановського та її використання в сучасній господарській практиці» [8].

Вагомий додаток у комплексне дослідження наукової спадщини всесвітньо знаного українського економіста М. І. Тугана-Барановського внесла Л. П. Горкіна. Особиста заслуга дослідниці – глибоке висвітлення та аналіз складної еволюції наукових поглядів академіка. Саме вона вперше в Україні висунула принципово нову сучасну методоло-

гію дослідження наукового доробку видатного економіста, посилаючись на новітні моделі розвитку світової науки. Закономірно, що на цьому підґрунті до вітчизняного наукового обігу було впроваджено маловідому інформацію про його життєвий шлях та наукові здобутки. У 2001 р. Інститут економіки НАН України видав монографію Лариси Павлівни «М. І. Туган-Барановський в економічній теорії та історії», завдяки якій українські науковці отримали можливість ознайомитись із результатами поглиблених досліджень теоретичного доробку видатного вченого. У передмові авторка зазначає: «Головна мета дослідження, що пропонується читачу, дати якомога реальніше уявлення про особистість і наукові здобутки М. Туган-Барановського. Насамперед, про його вагомий внесок в історію політичної економії і соціалізму, визнаним фахівцем якої він був» [2, с. 5]. У роботі крім досліджень питань загального характеру авторка висвітлює розвідки М. Туган-Барановського з історії економічної теорії в межах класичного її етапу, розглядає внесок академіка у мікро- та макроекономіку, простежує аналіз та оцінку М. Туганом-Барановським різних соціалістичних вчень. У кінці видання представлено праці автора, що висвітлюють різні аспекти наукової спадщини М. І. Туган-Барановського та їхнє відображення в економічній літературі.

На сьогодні існує три друковані персональні бібліографічні покажчики М. І. Туган-Барановського – «Михайло Іванович Туган-Барановський», видані науковою бібліотекою Донецького державного університету економіки і торгівлі ім. М. І. Туган-Барановського. Перше видання було представлено у 2001 році, друге, а згодом і третє – у 2004. Покажчики відсутні у багатьох найбільших книгозбірнях України. Проте з третім, виправленим і доповненим, ми знайшли можливість познайомитись в електронному вигляді, – його нам люб'язно надала вищезгадана наукова бібліотека [14]. Відкривається книга передмовою професора О. О. Шубіна, ректора Донецького державного університету економіки і торгівлі ім. М. І. Туган-Барановського. У біографічній довідці «М. І. Туган-Барановський» Л. Алейнікова знайомить науковий загал з основними датами життя та діяльності вченого. Досить цікавим, на нашу думку, є розділ «Слово про людину, вченого, педагога», де представлено сентенції видатних учених про М. Туган-Барановського. Наведемо декілька прикладів унікальних висловів: «...він пізно прийшов на українську ниву, але віддав їй чесно

свої сили, талант і завзяття...» (академік С. Єфремов), «...він був активним творцем української академічної науки, вищої школи і державності у період розпаду Російської імперії. Набутий ним досвід у різних сферах є безцінним нині, коли Україна заявила про своє прагнення до повного суверенітету...» (професор С. М. Злупко), «Український економіст геніально передбачив, що після Першої світової війни постане нова грошова система паперових грошей» (американський економіст, професор І. С. Коропецький) та ін. Багато цінного матеріалу містить бібліографія, репрезентована за такими розділами: «Праці М. І. Туган-Барановського», «Видання під редакцією М. І. Туган-Барановського», «Популярні викладення праць М. І. Туган-Барановського», «Література про життя і праці М. І. Туган-Барановського», «Статті про М. І. Туган-Барановського у вітчизняних енциклопедичних виданнях», «Відомі бібліографії праць М. І. Туган-Барановського». Зрештою, доречно виокремити останній розділ «Нагороджені медаллю імені М. І. Туган-Барановського». Так, медаль за відродження економічної думки отримали українські науковці: С. М. Злупко (2002), В. М. Геєць, М. І. Долішній (2003), О. О. Шубін (2004) та ін. Розлога інформація, повнота описів, зручна структура – ось важливі переваги цього видання. Незначним недоліком, на нашу думку, є відсутність анотацій до окремих джерел та неповнота бібліографічних відомостей щодо місця видання деяких документів.

Згодом, з метою відображення накопиченого матеріалу з економіки за роки відновлення державності України, Харківською державною науковою бібліотекою імені В. Г. Короленка було опубліковано бібліографічний покажчик «Економічна україніка» (Харків, 2005). Видання включає літературу, видану упродовж 1990–2004 рр., «...яка охоплює розвиток національної економічної думки й господарювання в Україні від праісторичних часів до 90-х років ХХ століття» [13, с. 3]. Зафіксовано всього 91 запис М. І. Туган-Барановського: книги, брошури, статті з довідкових та періодичних видань, збірників. Особисті праці вченого та роботи, надруковані іноземною мовою, у покажчику відсутні. Хоч зібраний матеріал посібника і вражає обізнаністю та відданістю укладачів своїй справі, проте не обійшлося без обмежень і пропусків окремих документів. Частина робіт, які містять цікаві, на нашу думку, спогади про вченого та його твори, на жаль, не потрапили до покажчика. Це статті Ю. Бажала «Сучасність творчості М. І. Туган-Барановського» (Київ, 2000), М. Синю-

ченко «Кон'юнктурна теорія грошей М. І. Туган-Барановського: грошово-кредитна політика» (Київ, 2000), І. Геращенко «Сучасність наукової спадщини М. І. Туган-Барановського» (Харків, 2002) тощо.

З часу публікації попередніх бібліографічних покажчиків пройшло 14 років. За цей період з'явився значний масив документів, присвячених визначному економісту. Значний за обсягом матеріал, присвячений М. І. Туган-Барановському, викладено на електронному біобібліографічному ресурсі «Перші академіки (дійсні члени) Української Академії Наук: до 100-річчя Національної академії наук України: науково-допоміжний бібліографічний покажчик» Державної науково-технічної бібліотеки України, (Київ, 2018) [16]. Включений до книги матеріал, присвячений М. Туган-Барановському, містить коротку передмову, далі репрезентована наукова спадщина академіка, яка нараховує 180 джерел. Окремо виділено перевидання праць М. І. Туган-Барановського в незалежній Україні. Видання про життя та діяльність вченого налічують 139 документів, які охоплюють: книги, брошури, статті з періодичних та довідкових видань і збірників. Матеріали, зібрані у посібнику про видатного економіста, безсумнівно становлять інтерес для наукового загалу та для тих, кого цікавить спадок цієї неординарної особистості.

Насамкінець варто представити масштабне наукове видання «Засновники і президенти Національної академії наук України: біобібліографічні матеріали», підготовлене Національною бібліотекою України ім. В. І. Вернадського (Київ, 2021) [15], де гідне місце займає біобібліографія М. І. Туган-Барановського. Починається бібліографічне дослідження про академіка передмовою кандидата історичних наук І. І. Стамбола. Чималий за обсягом зібраний матеріал є потужним інформаційним ресурсом, який охоплює 554 позиції: основні наукові дослідження М. І. Туган-Барановського: вибрані праці, окремі праці; література про життя та діяльність М. І. Туган-Барановського; бібліографічні посібники. Бібліографічні документи у покажчику є повноцінною основою пошуку інформації, складником важливої групи бібліографічних джерел, які пропагують економічне надбання М. І. Туган-Барановського.

Висновки. Кожна країна світу не просто шанує своїх учених, а представляє їх як взірць особистості високо розвинутої країни, осередок історичної пам'яті, національне відтворення в нових прийдешніх поколіннях. М. І. Туган-Барановський в нашій країні є визначною істо-

ричною постаттю, яка примножує славу українського народу. Всесвітньо відомий вчений-економіст, він стояв біля витоків Української державності та науки. Результатами його праць при підготовці бізнес-планів, управлінні, розробці інноваційної політики послуговуються економісти різних країн світу. І сьогодні важливо всебічно дослідити та зберегти економічне надбання видатного і своєрідного економіста-мислителя кінця XIX – початку XX ст., творча діяльність, ідеї та наукова спадщина якого не втрачають своєї актуальності, а дають новий імпульс для наукових пошуків дослідників, викладачів, студентів, аспірантів.

Список бібліографічних посилань

1. Анцыферов А. Н. М. И. Туган-Барановский / А. Н. Анцыферов. Харьков : Харьков. кооператив. товарищество изд. дела, 1919. 12 с.
2. Горкіна Л. П. М. І. Туган-Барановський в економічній теорії та історії / НАН України, Ін-т економіки. Київ, 2001. 268 с. Бібліогр. : с. 259–265.
3. Горкіна Л. П. Туган-Барановський. *Економічна енциклопедія* : у 3 т. Т. 3 : П – Я. / відп. ред. С. В. Мочерний. Київ : Видавничий центр «Академія», 2002. С. 699–701.
4. Дзюба І. М. Академік Микола Жулинський: шлях громадянина і науковця. *Микола Григорович Жулинський : бібліогр. покажч. / упоряд. : Н. О. Кикоть, М. І. Костенко, О. А. Ляшенко [та ін.] ; НАН України, Ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка. Київ : Академперіодика, 2020. С. 3–8.*
5. Добко Т. Президенти національної академії наук України у бібліографічних покажчиках. *Життя в науці. Студії на пошану Любові Дубровіної / НАНУкрainи, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; відпов. ред. Олексій Онищенко ; упоряд. : Оксана Боляк, Геннадій Боряк, Наталя Зубкова [та ін.]. Київ : НБУВ, 2020. С. 161–181.*
6. Злупко С. М. Михайло Туган-Барановський : український економіст світової слави. Львів : Каменяр, 1993. 192 с.
7. Злупко С. Наукові новаторства Михайла Туган-Барановського. *Універсум. 1995. № 1/2. С. 34–35.*
8. Злупко С. М. Теорія грошей М. І. Туган-Барановського та її використання в сучасній господарській практиці. *Наук. вісн. Волин. держ. ун-ту: Екон. науки. Луцьк, 2001. С. 18–21.*
9. Кондратьев Н. Д. Михаил Иванович Туган-Барановский. Петроград : Колос, 1923. 125, [2] с.
10. Коропецький І.-С. Внесок Михайла Туган-Барановського в монетарну економіку. *Українські економісти XIX століття та західна наука. Київ : Либідь, 1993. С. 129–148.*

11. Курской Л. В. Теория рынка и промышленных кризисов М. И. Туган-Барановского. Москва : Высш. шк., 1916. 73 с.

12. М. І. Туган-Барановський: вчений, громадянин, державотворець. *Економіка України*. 2015. № 3. С. 84–96.

13. Михайло Туган-Барановський (1865–1919). *Економічна україніка : бібліогр. покажч. (1900–2004 рр.)* / уклад. : Т. О. Сосновська, В. О. Ярошик ; наук. ред.: В. М. Гриньова, О. М. Щербак ; Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка. Харків, 2005. С. 36–43.

14. Михайло Іванович Туган-Барановський : біобібліогр. покажч. : 140-річчю від дня народж. М. І. Туган-Барановського присвяч. / М-во освіти і науки України, Донец. держ. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського ; уклад. Г. Пасинкова ; авт. біогр. довідки Л. Алейнікова. 3-тє вид., випр. і допов. Донецьк, 2004. 80 с.

15. Михайло Іванович Туган-Барановський / авт. вступ. ст. І. І. Стамбол ; уклад. : Головащук А. М., Добко Т. В., Колесніченко А. М. *Засновники і президенти Національної академії наук України : біобібліогр. матеріали / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; авт. біогр. ст. : О. В. Бугаєва, Л. А. Дубровіна, С. В. Комісаренко [та ін.] ; уклад. : Т. В. Добко (керівник), Т. І. Арсенко, С. В. Блиндарук [та ін.] ; редкол. : Л. А. Дубровіна (голова), Т. І. Арсенко, Т. В. Добко [та ін.]*. Київ, 2021. С. 475–544.

16. Михайло Іванович Туган-Барановський. *Перші академіки (дійсні члени) Української Академії Наук : до 100-річчя Нац. акад. наук України : наук.-допоміж. бібліогр. покажч.* / М-во освіти і науки України, Держ. наук.-техн. б-ка України, Інформ.-бібліогр. від. ; уклад. : Н. О. Бевз, Л. Р. Вартанова, Г. Л. Гордієнко, А. В. Луговська [та ін.]. Київ, 2018. С. 203–229. URL: <https://bit.ly/3520flm>. Дата звернення: 23.11.2020.

17. Птуха М. В. М. И. Туган-Барановский как экономист. *Кооперативная зоря*. Киев, 1919. Ч. 4/5. С. 5–21.

18. Туган-Барановський Михайло Іванович. *Українська Радянська енциклопедія* : у 16 т. / АН УРСР ; голов. редкол. : М. П. Бажан (голов. ред.), І. К. Білодід, В. Г. Бондарчук. Київ, 1963. Т. 14 : Споживання – Тумак. С. 582.

References

1. Antsiferov, A. N. (1919). M. Y. Tugan-Baranovskii [M. I. Tugan-Baranovskii]. Kharkiv, Ukraine. [In Ukrainian].

2. Gorkina, L. P. (2001). M. I. Tugan-Baranovskiy v ekonomichnii teorii ta istorii [M. I. Tugan-Baranovskiy in economic theory and history]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

3. Gorkina, L. P. (2002). Tugan-Baranovskiy [Tugan-Baranovskiy]. In *Economic encyclopedia*. (Vols.1-3). [Economic encyclopedia] (Vol. 3, pp. 699-701). Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

4. Dziuba, I. M. (2020). Akademik Mykola Zhulynskyi: shliakh hromadianyia i naukovtsia [Academician Mykola Zhulynsky: the path of a citizen and a scientist]. *Mykola Hryhorovych Zhulynskyi: bibliohr. pokazhch.* [Mykola Hryhorovych Zhulynsky: bibliographic index] (Kykot, N. O., Kostenko, M. I., Liashenko, O. A. (Comps.) (pp. 3-8). (at al.). (Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

5. Dobko, T. (2020). Prezydenty natsionalnoi akademii nauk Ukrainy u bibliografichnykh pokazhchyykakh [Presidents of the National Academy of Sciences of Ukraine in bibliographic indexes]. In *Zhyttia v nauksi. Studii na poshanu Liubovi Dubrovinoi* [Life in science. Studies in honor of Liubov Dubrovina] (pp. 161-181) (Onyshchenko, O. (Ed.), Boliak, O., Boriak, H., Zubkova, N. (Comps.). Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

6. Zlupko, S. M. (1993). Mykhailo Tuhan-Baranovskyi: ukrainskyi ekonomist svitovoi slavy [Mykhailo Tuhan-Baranovsky: ukrainian economist of world fame]. [In Ukrainian].

7. Zlupko, S. (1995). Naukovi novatorstva Mykhaila Tuhan-Baranovskoho [Scientific innovations of Mykhailo Tuhan-Baranovskyi]. *Universum*, 1/2, 34-35. [In Ukrainian].

8. Zlupko, S. M. (2001). Teoriia hroshei M. I. Tuhan-Baranovskoho ta yii vykorystannia v suchasni hospodarskii praktytsi [Tuhan-Baranovskyi's theory of money and its use in modern economic practice] *Naukovyi visnyk Volynskoho derzhavnogo universytetu: Ekonomichni nauky*, 18-21. [In Ukrainian].

9. Kondratiev, N. D. (1923). Mikhail Ivanovich Tugan-Baranovskii [Mikhail Ivanovich Tugan-Baranovskii]. Petrogrado, Russia. [In Russian].

10. Koropetskyi, I. S. (1993). Vnesok Mykhaila Tuhan-Baranovskoho v monetarnu ekonomiku [Mykhailo Tuhan-Baranovskyi's contribution to the monetary economy]. In *Ukrainian economists of the XIX century and Western science* [Ukrainian economists of the 19th century and Western science] (pp. 129-148). Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

11. Kurskoi L. V. (1916). Teoriia rynku i promyshlennykh krizisov M. Y. Tugan-Baranovskoho [The theory of market and industrial crises M. I. Tugan-Baranovskii]. Moscow, Russia. [In Russian].

12. (2015) M. I. Tuhan-Baranovskyi: vchenyi, hromadianyn, derzhavotvorets [M. I. Tuhan-Baranovskyi: scientist, citizen, statesman]. *Ekonomika Ukrainy*, 3, 84-96. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

13. Sosnovska, T. O., & Yaroshyk, V. O. (Comps.) (2005). Mykhailo Tuhan-Baranovskyi (1865-1919) [Mykhailo Tuhan-Baranovskyi (1865-1919)]. *Ekonomichna ukrainika: bibliohr. pokazhch. (1900-2004 rr)*. In [Economic science: bibliographic index] (pp. 36-43). (Hryniova, V. M., & Shchevbakh, O. M. (Eds)). Kharkiv, Ukraine. [In Ukrainian].

14. Pasynkova, G. (Comp.). (2004). Mykhailo Ivanovych Tuhan-Baranovskyi: biobibliohr. pokazhch.: 140-richchiu vid dnia narodzh. M. I. Tuhan-Baranovskoho

prysviach. [Mykhailo Ivanovych Tuhan-Baranovskyi: biobibliogr. show: 140th anniversary of his birth. M. I. Tuhan-Baranovsky dedicated.]. (3th ed.) Donetsk, Ukraine. [In Ukrainian].

15. Golovashchuk, A. M., Dobko, T. V., & Kolesnichenko, A. M. (Comps.). (2021). Mykhailo Ivanovych Tuhan-Baranovskyi [Mykhailo Ivanovych Tuhan-Baranovskyi]. *Zasnovnyky i prezydenty Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy: biobibliohr. materialy*. In [Founders and presidents of the National Academy of Sciences of Ukraine: biobibliographic materials] (pp. 475-544). Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

16. Bevz, N. O., Vartanova, L. R., Hordiienko, H. L., & Luhovska, A. V. (Comps.). (2018). Mykhailo Ivanovych Tuhan-Baranovskyi [Mykhailo Ivanovych Tuhan-Baranovskyi]. *Pershi akademiky (diisni chleny) Ukrainskoi Akademii Nauk: do 100-richchia Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy*. In [The first academicians (full members) of the National Academy of Sciences of Ukraine] (pp. 203-229). Kyiv, Ukraine. Retrieved from: <https://bit.ly/3520flm> [In Ukrainian].

17. Ptukha, M. V. (1919). M. Y. Tugan-Baranovskii kak ekonomist [M. I. Tugan-Baranovskii as an economist]. *Cooperative dawn*, 4/5, 5-21, [In Ukrainian].

18. Bazhan, M. P. (Ed). (1963). Tuhan-Baranovskyi Mykhailo Ivanovych [Tuhan-Baranovskyi Mykhailo Ivanovych]. *Ukrainska Radianska entsyklopediia*. (Vols. 1-16) In *Ukrainian Soviet Encyclopedia* (Bilodid, I. K., & Bondarchuk, V. N. (Comps.)). (Vol. 14, p. 582). Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

Antonina Golovashchuk,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1683-788X>,

Junior Researcher,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

3, Holosiivskyi Ave., Kyiv, 03039, Ukraine

e-mail: antonina41@ukr.net

SCIENTIFIC HERITAGE OF M. I. TUHAN-BARANOVSKYI IN BIOGRAPHICAL AND BIBLIOGRAPHIC SOURCES

Purpose of the article. On the basis of research of scientific work of M. I. Tuhan-Baranovskyi to analyze the economic heritage of an outstanding academician. Particular attention should be paid to the figure of M. Tuhan-Baranovskyi as a well-known researcher in the field of economic theory, economic history, history of economic thought, cooperation, social issues. **Methodology.** Bibliographic and other general scientific methods are used: historical and system approaches; theoretical and empirical methods of description and modeling; source and statistical analysis. Methods of analysis of historical sources and synthesis of information are applied. These methods provided an opportunity to thoroughly investigate the scientific, pedagogical, socio-political activities of the outstanding

Ukrainian scientist-economist M. I. Tuhan-Baranovskyi. **Scientific novelty.** The article on the basis of collected and generalized objective data analyzes in detail the history of biographical and bibliographic works dedicated to M. Tuhan-Baranovskyi, considers their content, information content. The range of bibliographic documents is outlined, which include information about the works of Professor M. I. Tuhan-Baranovskyi, materials about his life and career. The necessity of creating the most complete scientific and auxiliary bibliography of the scientist is determined. **Conclusions.** Economist M. Tuhan-Baranovskyi left a significant legacy in the development of political economy, money circulation, agrarian and tax reforms, cooperation, sociology, which play an important role in reviving the economic life of society. The ideas and fundamental works of the scientist have not lost their relevance today. Studies of sources containing biographical and bibliographic information about the works of Academician M. Tuhan-Baranovskyi and publications about his life and work, give reason to talk about the need to prepare an academic bibliographic index of the scientist.

Keywords: Mykhailo Tuhan-Baranovskyi, scientific researches, personal bibliography, economic bibliography, biographical and bibliographic sources, scientific heritage.

Стаття надійшла до редакції 16.12.2021 р.

DOI: <https://doi.org/10.15407/np.66.259>

УДК 271.222(477-25)-756:027.021:025.2](091)

Ольга Гуль,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9869-1038>,

молодша наукова співробітниця,

відділ бібліотечних зібрань та історичних колекцій,

Інститут книгознавства,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

просп. Голосіївський, 3, Київ, 03039, Україна

e-mail: helga25@ukr.net

УЧНІВСЬКА БІБЛІОТЕКА ПРИ КИЇВСЬКІЙ ДУХОВНІЙ СЕМІНАРІЇ (ІСТОРІЯ ФОРМУВАННЯ, СИСТЕМАТИЧНИЙ СКЛАД ТА СУЧАСНИЙ СТАН)

Метою статті є історичний огляд засад створення та функціонування учнівської бібліотеки при Київській духовній семінарії у 1870–1917 рр., основних джерел її комплектування, а також систематичний аналіз книжкового зібрання учнівської бібліотеки, яка зберігається у відділі бібліотечних зібрань та історичних колекцій Інституту книгознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. **Методологія дослідження** полягає в застосуванні конкретно-історичного та історико-системного методів, що дозволило дослідити історію формування та функціонування учнівської бібліотеки при Київській духовній семінарії, а також проаналізувати системний склад фонду цієї бібліотеки. **Наукова новизна** зосереджена на розкритті історії формування книжкового зібрання та засад функціонування цієї бібліотеки. Подано огляд попередніх наукових напрацювань з історії семінарії. Залучено нову джерельну базу дослідження, зокрема введено в науковий обіг інформацію про каталог книг, що розкриває склад фонду учнівської бібліотеки. Проведено атрибуцію книг з цього книжкового зібрання, відтворено історичне розташування книг відповідно до шифрів, що збереглися з часу існування бібліотеки, а також проаналізовано систему розташування книг. Створено електронний каталог. **Висновки.** Учнівська бібліотека при Київській духовній семінарії існувала переважно за рахунок пожертв вихованців семінарії. Нерідко до бібліотеки дарували книги викладачі семінарії та академії, церковні діячі, редакції журналів. Основною метою її існування є навчання учнів читанню повчальних творів,

розширення їхнього кругозору. В учнівську бібліотеку закуповувались нові книги, дозволені педагогічною радою, тому в книгозбірні знаходяться книги XIX – початку XX ст. із різних галузей знань, із перевагою релігійної літератури. Київська духовна семінарія відіграла важливу роль у підготовці студентів Київської духовної академії, а також давала ґрунтовну освіту майбутнім священникам. Учнівська бібліотека сприяла всебічному розвитку читацьких інтересів вихованців семінарії.

Ключові слова: учнівська бібліотека при Київській духовній семінарії, статут духовних училищ та семінарій, правила користування бібліотекою, комплектування зібрання.

Актуальність теми дослідження. Київська духовна школа в XIX – на початку XX ст. була представлена такими навчальними закладами: Київською академією, семінарією, а також Києво-Софіївським та Києво-Подільським духовними училищами. Київська духовна семінарія займала почесне місце серед них, оскільки вона готувала студентів для подальшого вступу до академії, а також її завданням було підготувати високоосвічене духівництво. При семінарії існували: фундаментальна бібліотека, учнівська бібліотека, бібліотека зразкової школи та літературна читальня. У фонді відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій Інституту книгознавства Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (далі НБУВ) зберігається більша частина бібліотеки колишньої Київської духовної семінарії.

Тривалий час колекції релігійних установ, на жаль, зберігались у резервних книгоховищах НБУВ, інформацію про них не було введено в науковий обіг через ідеологічні перестороги радянського періоду. Сьогодні завдання науковців – повернути ці скарби до національної спадщини. Розвідка є важливою для популяризації книжкового зібрання учнівської бібліотеки при Київській духовній семінарії та введення його у науковий обіг.

Аналіз досліджень і публікацій. Українська історіографія останнім десятиліттям налічує багато досліджень історії Київської духовної академії та її бібліотеки. На жаль, історія іншої не менш важливої духовної школи – Київської духовної семінарії – залишається малодослідженою. До ювілею відкриття цього закладу освіти вийшла стаття Буреги В. В. «Передумови та обставини відкриття Київської духовної семінарії у 1817 р. (до 200-річчя Київської духовної семінарії)», в якій висвітлюється історія відкриття семінарії [1; 2]. У монографії «Студенти-

іноземці Київської духовної академії та семінарії (XIX – поч. XX ст.)» Путро О. І. та Путро А. О. в першому розділі «Відкриття і розбудова Київської духовної академії та семінарії» автори також висвітлюють історію відкриття семінарії [7].

Мета статті є історичний огляд засад створення та функціонування учнівської бібліотеки при Київській духовній семінарії у 1870–1917 рр., основних джерел її комплектування, а також систематичний аналіз книжкового зібрання учнівської бібліотеки, яка зберігається у відділі бібліотечних зібрань та історичних колекцій Інституту книгознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

Виклад основного матеріалу. Київська духовна семінарія була відкрита 27 жовтня 1817 р. Її відкриття пов'язане з реформою духовної освіти за часів Олександра I, яка передбачала триступеневу систему духовної освіти. Діяльність духовних закладів освіти визначалась статутами. У 1814 р. вступили в дію статuti духовних академії і семінарій. За новим статутом, духовні академії як вищі заклади освіти з чотирьохрічним строком навчання готували викладачів для семінарій, а також кадри для духовної ієрархії. Кращим випускникам академії надавалися наукові ступені кандидата богослов'я і магістра. Духовні семінарії з шестирічним строком навчання надавали середню освіту. Основна маса випускників семінарій ставала священнослужителями повітових і сільських церковних приходів. Кращі вихованці направлялися на навчання до духовних академії, частково – до медико-хірургічної академії в Росії. Дворічні повітові училища надавали нижчу духовну освіту з правом вступу до семінарії.

Цим статутом передбачалась також наявність у семінаріях фундаментальної бібліотеки та визначалась нова схема класифікації наук, отже й ведення каталогів і розміщення книжкового фонду. Користуватися фундаментальною бібліотекою мали право лише найкращі учні з дозволу ректора семінарії.

У статуті духовних семінарій від 1867 р. у розділі 10 «О обучении в семинариях» зазначається, що дозволяється на добровільні пожертви учнів відкривати при семінаріях учнівські бібліотеки на засадах, визначених Правлінням семінарії та затверджених єпархіальним архієреєм.

Зібрання постанов Святійшого Синоду дають конкретніші пояснення того, як має бути організовано учнівську бібліотеку при духовній семінарії [9].

Пункт 1. До складу учнівської бібліотеки не допускаються журнали і газети, читання яких може бути з більшою користю заміненим читанням книг, що відповідають навчальному курсу.

Пункт 2. Складання правил для учнівської бібліотеки не покладається на обраних учнів, а належить до обов'язків інспектора та його помічників, під їхнім керівництвом щоденний догляд за порядком у ній може бути дорученим і учням.

Пункт 3. Книги виписуються для учнівських бібліотек лише після попереднього розгляду на педагогічному зібранні та затвердженні керівництвом списків, складених викладачами, кожним по своєму предмету. До бібліотеки не надходять книги, зміст яких невідомий керівництву семінарії та викладачам.

Пункт 4. Викладачі привчають учнів до читання повчальних книг, практично наставляючи читати швидко та уважно; переконуються чи правильно зрозуміли учні маловідомі слова; під час пояснення розділів науки рекомендують учням читати ті чи інші статті, що стосуються нової теми; на дебатах, особливо загальних, перевіряють чи прочитана ними і як прочитана вказана стаття; керівництво семінарії рекомендує вихованцям під час читання книг вносити в заведені для цього зошити особливо примітне як думкою, так і викладом.

Засади та правила для учнівської бібліотеки при Київській духовній семінарії, за дорученням Правління семінарії, були складені бібліотекарем фундаментальної бібліотеки Матфеєм Поторжинським, розглянуті на педагогічному зібранні та затверджені митрополитом [4]. Вони стосувалися: придбання, зберігання та видачі книг учням.

Ось ці правила:

Правила придбання книг. У інспектора є книга для запису учнівських благодійних внесків на користь бібліотеки. Після зимових та літніх канікул у кожний клас інспектором видавався лист із дорученням одному з надійних учнів зібрати внески, з власноручним підписом на виданому листі кожного благодійника. Після цього пожертви записуються інспектором у книгу, яка в нього є для цього. В цю ж книгу носяться пожертви і від інших осіб. Книги для запису пожертв виписуються за наказом Педагогічної ради [5].

Правила зберігання книг. Учнівська бібліотека розміщується у відділенні семінарської бібліотеки аж до надання їй окремого приміщення. Зберігання книг доручається до перенесення учнівської бібліотеки

в окреме приміщення бібліотекаря семінарії, на допомогу якому для видачі та прийому книг вибираються бібліотекарем два учні з вищих класів. Отримані книги, як куплені, так і подаровані, записуються бібліотекарем у каталог учнівської бібліотеки, для ведення якого є книжка, скріплена ректором, рахунок книгам ведеться як спільний, так і за розділами.

Правила видачі книг. Видача та прийом книг від учнів відбувається двічі на тиждень. Всі учні мають право користуватися бібліотекою, отримуючи одночасно не більше 2 книг. При бажанні отримати певну книгу читач повідомляє про це одному з обраних на допомогу бібліотекаря учнів, написавши їй заголовок та своє прізвище на папері. На випадок, якщо цієї книги немає на полиці, на її місце кладеться ця записка і книга видається по поверненні її першому, хто надав вимогу. Якщо книга в наявності, то видають читачу під власноручний підпис, із зазначенням часу отримання в спеціально заведеній для цього книзі, де написані в алфавітному порядку прізвища учнів. Термін користування книгою – тиждень. Після вчасного повернення книги вона може бути взята тим же учнем на другий термін, якщо не було вимоги на неї. При втраті книги купують нову або вносять відповідну до ціни книги суму; якщо втрачена книга була оправлена, то платиться і за оправу. За пошкодження оправи платиться лише за оправу книги. За пошкоджені аркуші, якщо вони наявні, учень платить як за оправу, якщо ж не наявні, – платить, як за втрату книги. Перевірка учнівської бібліотеки і зібраних коштів проводиться одночасно з перевіркою семінарської бібліотеки членами семінарського правління. Після закінчення кожного навчального року в Київських єпархіальних відомостях друкуються короткі відомості про стан бібліотеки, що складаються бібліотекарем.

З §1 цих правил зрозуміло, що основним, єдиним джерелом та основою існування бібліотеки визнано дворазовий збір пожертв учнів після літніх та зимових канікул. З цього і розпочата справа заснування бібліотеки; але оскільки сума пожертвувань не була визначеною, то вона не перевищувала одного рубля і зменшувалась до 5 копійок. На перший раз було зібрано з учнів 76 рублів 80 копійок. Для заснування бібліотеки, для підготовки її приміщення та для придбання книг сума ця була занадто мала. За нестачею коштів відкриття бібліотеки мало відклатися до накопичення потрібної для цього суми та пошуку нових джерел. Завдяки наполегливості та турботі про цю справу ректора се-

мініарії, архімандрита Ферапонта, фінансування частково покращилося. Сам він для заснування учнівської бібліотеки пожертвував 19 руб. 52 коп. та 21 книгу різного змісту, переважно богословського. Крім цього він звернувся до деяких преосвящених настоятелів монастирів та редакцій духовних журналів із проханням про пожертву для відкриття при Київській семінарії учнівської бібліотеки. На це прохання відгукнулись зі співчуттям та надіслали в дар учнівській бібліотеці хто книги, хто гроші, а хто і те, і інше. А саме:

- преосвященний екзарх Грузії Євсевій надіслав 25 руб. та 25 власних авторських книг;

- преосвященний Казанський Антоній – 5 книг різного змісту;
- преосвященний Литовський Макарій – 4 книги авторських;
- преосвященний Могилівський Євсевій – 21 книгу авторську;
- преосвященний Подольський Леонтій – 1 книгу авторську;
- преосвященний вікарій Київський Порфирій – 24 книги авторські;
- Київська духовна академія – 15 книг своїх видань, різного змісту;
- редакція журналу «Християнское чтение» – 80 книг свого видання;
- редакція журналу «Творения Св. Отцов» – 21 книгу свого видання;
- редакція журналу «Православній собеседник» – 39 книг свого видання;

видання;

- редакція журналу «Душеполезное чтение» – 18 книг свого видання;
- редакція журналу «Руководство для сельских пастірей» – 18 книг

свого видання;

- редакція журналу «Странник» – 10 книг;
- Києво-Печерська лавра – 22 церковно-богослужбові книги;
- настоятель Києво-Видубицького монастиря Арсеній – 17 руб.;
- настоятель Богуславського монастиря Іринарх – 10 руб.;
- професор академії Київської Давид Подгурський – 1 книгу;
- професор тієї ж академії Іван Малишевський – 1 книгу;
- наставник Чернігівської семінарії Федор Дмитревський – 3 книги;
- наставник Київської семінарії Харисим Орда – 25 книг;
- наставник тієї ж семінарії Петро Поспелов – 26 книг;
- наставник тієї ж семінарії Петро Попов – 5 книг.

Усього різними особами та закладами подаровано учнівській бібліотеці при Київській семінарії 360 книг різного, переважно богословського, змісту та 64 руб. 52 коп. Ці пожертви разом із зібраними в першому півріччі з учнів 76 руб. 80 коп. були закладені в заснування

учнівської бібліотеки: підготовлене приміщення для неї, заведені книги для каталогу та для запису учнів в отриманні ними книг із бібліотеки, а також придбано та переплетено декілька десятків книг для бібліотеки. На придбання та переплетення книг були використані і кошти, які пожертвували учні в другому півріччі, у сумі 75 руб. 73 коп.

Учнівська бібліотека при Київській духовній семінарії розпочала свою роботу 1870 р. На момент відкриття в учнівській бібліотеці нараховувалось 460 книг із різних відділів наук: богословських, філософських, історичних, математичних та словесних. Вона розміщувалася на середньому поверсі семінарського корпусу, в одній невеликій кімнаті, яку раніше займав листовод, відкривалась для учнів чотири рази на тиждень під час перерви між уроками.

Оскільки суми пожертвувань при невизначеній сумі були незначними, ректор семінарії архимандрит Феропонт звернувся до єпархіального з'їзду з проханням встановити суми пожертвувань для учнівської бібліотеки. На Київському 3-му єпархіальному з'їзді 1871 р. було постановлено батькам або опікунам учнів Київської семінарії жертвувати щорічно на учнівську бібліотеку при поверненні з канікул: від синів священників по 50 коп., синів дияконів – 15 коп. і паламарів – 10 коп. Також для учнівської бібліотеки виділялась сума 35 руб. сріблом, що залишалась із відсотків на суму 12 000 руб. сріблом, які знаходились у Київській конторі Державного банку [6].

Книги в бібліотеці розподілялись на відділи відповідно до груп предметів, що викладались у семінарії. На початку формування фонду бібліотеки книги розподілялись на такі відділи [8]:

- Богослов'я
- Святе письмо
- Гомілетика, літургіка та практичний посібник для пастирів
- Церковна історія
- Філософія та педагогіка
- Історія та географія
- Словесність
- Фізико-математичні науки та природознавство
- Творіння Отців церкви
- Журнали
- Суміш
- Мовознавство.

На основі аналізу звітів про стан учнівської бібліотеки за 1870–1890 рр. можна зробити висновок, що суми пожертвувань на бібліотеку становили в середньому 200–300 руб. на рік. На ці кошти купували нові книги, замовляли оправу книг, періодично закуповували журнали для запису книг, а також замовляли виготовлення додаткових полицок для бібліотеки. Книги з учнівської бібліотеки переплітали разом із книгами фундаментальної бібліотеки. У звіті за 1887 р. згадується про те, що в учнівській бібліотеці є два каталоги: хронологічний та систематичний. У звіті за 1890 р. зазначається, що учнівська бібліотека налічує 1527 назв у 3924 томах, а систематичний розподіл книг за відділами доповнився новими розділами та до 5 розділу додалися деякі дисципліни. Тож з 1890 р. розподіл за відділами був таким:

- Богослов'я
- Святе письмо
- Гомілетика, літургіка та практичний посібник для пастирів
- Церковна історія
- Філософія, психологія, логіка та педагогіка
- Історія та географія
- Словесність та література
- Фізико-математичні науки та природознавство
- Творіння Отців церкви
- Духовні журнали
- Суміш
- Мовознавство
- Богослужбові книги
- Світські журнали.

Основним джерелом надходження нових книг до учнівської бібліотеки було замовлення книг, схвалених Педагогічним зібранням Правління семінарії, у книгопродавців [10]. Найтісніше Київська духовна семінарія співпрацювала з магазином М. Я. Оглобліна в Києві, книготорговець надавав знижки на книги у розмірі 10% [3]. На багатьох книгах з учнівської бібліотеки є штамп цього книжкового магазину (овальний штамп, синього або фіолетового кольору з написом «Книжный магазин Н. Я. Оглоблина. Бывший С. И. Литова. В Киеве с 1830 г.»). Також до учнівської бібліотеки часто дарували свої книги професори Київської духовної академії (І. І. Малишевський), ректор семінарії ар-

хімандрит Ферापонт, викладачі семінарії (X. Орда). Щорічно безкоштовно передавала комплект своїх журналів редакція журналу «Руководство для сельских пастырей».

Ознакою колекції є овальний штамп переважно синього, інколи фіолетового кольору з написом «Ученическая библиотека Киев. дух. сем.» та тиснення на корінці книги «У.Б.К.С.».

У фонді відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій Інституту книгознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського зберігається більша частина бібліотеки Київської духовної семінарії, до складу якої входять: фундаментальна та учнівська бібліотеки, бібліотека зразкової школи при Київській духовній семінарії. Це книжкове зібрання тривалий час зберігалось в резервних книгосховищах НБУВ, інформацію про нього не було введено в науковий обіг.

На сьогодні всього 667 книжкових одиниць зібрання учнівської бібліотеки Київської духовної семінарії зберігаються у нашому відділі. Книги цієї бібліотеки внесені до електронної бази даних «ІРБІС» та створено електронний каталог, з яким читачі мають змогу ознайомитися на сайті бібліотеки, а також відтворено історичну розстановку книг відповідно до шифрів, які збереглися на книгах. Наявність книг по відділах подано в круглих дужках.

I – богослов'я (114 кн. од.);

II – Священне писання (64 кн. од.);

III – гомілетика, літургіка і практичне керівництво для сільських пастирів (172 кн. од.);

IV – церковна історія (221 кн. од.);

V – філософія, психологія, логіка та педагогіка (25 кн. од.);

VI – історія та географія (28 кн. од.);

VII – словесність і література (10 кн. од.);

VIII – математика і природознавство;

IX – творіння св. отців церкви (13 кн. од.);

X – духовні журнали (7 кн. од.);

XI – суміш (1 кн. од.);

XII – мовознавство;

XIII – богослужбові книги;

XIV – світські періодичні видання (5 кн. од.).

Висновки. У статті вперше представлено дослідження історії формування, особливостей функціонування учнівської бібліотеки при Ки-

ївській духовній семінарії, розкрито кількісний склад зібрання, що на сьогодні зберігається у відділі бібліотечних зібрань та історичних колекцій Інституту книгознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського та проаналізовано розподіл книг за шифрами, які збереглися з часів існування та функціонування бібліотеки упродовж історичного періоду існування цього закладу освіти.

Встановлено, що ця бібліотека забезпечувала учнів семінарії додатковою літературою з усіх предметів, що вивчалися у семінарії. Зібрання включало всю дозволу сучасну літературу, тому в її складі відсутні стародруки. Книги з цієї колекції кінця XIX – початку XX ст. надруковані переважно російською мовою. Бібліотека комплектувалася в основному за рахунок пожертв вихованців. Хоч сума цих пожертв була незначною, у 1890 р. колекція налічувала 1527 назв у 3924 томах. Багатою була колекція журналів, – окрім духовних замовлялись до бібліотеки дозволені світські журнали, переважно історичні та педагогічні.

Отже, дослідження історії формування цього зібрання є важливим джерелом для вивчення історії духовної освіти в Україні. Книжкове зібрання учнівської бібліотеки при Київській духовній семінарії є цінним джерелом знань з історії церкви та освіти в Україні.

Список бібліографічних посилань

1. Бурег В. В. Передумови та обставини відкриття Київської духовної семінарії у 1817 р. (до 200-річчя Київської духовної семінарії). *Труди Київської Духовної Академії*. Київ, 2017. № 27. С. 145–153.
2. Бурег В. В. Проект издания истории Киевской духовной семинарии в начале XX века и его судьба. *Церква – наука – суспільство: питання взаємодії*: матеріали Дев'ятої Міжнародної наукової конференції (Київ, 25–27 трав. 2011 р.). Національний заповідник «Кієво-Печерська лавра». Київ, 2011. С. 145–148.
3. Дело о комплектовании библиотеки семинарии книгами. *Центральный державний історичний архів України у Києві*. Ф. 712. Оп. 4. Спр. 280. Арк. 8.
4. Дело об ученической библиотеке при Киевской Семинарии. *Центральный державний архів України у Києві*. Ф. 712. Оп. 3. Спр. 14. 14 арк.
5. Книга взносов на ученическую библиотеку. Имена и фамилии воспитанников всех классов. *Центральный державний історичний архів України у Києві*. Ф. 712. Оп. 4. Спр. 459. 26 арк.
6. Протоколы занятий Киевского 3-го Епархиального съезда 1871 года, 3 мая. *Киевские епархиальные ведомости*. Киев, 1871. № 17. С. 402.

7. Путро О. І., Путро А. О. *Студенти-іноземці Київської Духовної Академії та Семінарії (XIX – поч. XX ст.)*. Київ, 2011. 340 с.

8. Систематический каталог книг ученической библиотеки Киевской духовной семинарии. *Центральний державний історичний архів України у Києві*. Ф. 712. Оп. 4. Спр. 264. 62 арк.

9. *Собрание постановлений Святейшего Синода 1867–1874 гг. относительно устройства духовных семинарий и училищ согласно требованиям Высочайше утвержденных 14 мая 1867 года духовно-училищных уставов*. Санкт-Петербург, 1875. 236 с.

10. Список книг, одобренных Педагогическим Собранием Правления Киевской духовной семинарии 2 апреля 1897 г., к выписке в фундаментальную и ученическую библиотеки. *Центральний державний історичний архів у Києві*. Ф. 712. Оп. 4. Спр. 214. 27 арк.

References

1. Burega V. V. (2017). Peredumovy ta obstavyny vidkryttia Kyivskoi dukhovnoi seminarii u 1817 r. (do 200-richchia Kyivskoi dukhovnoi seminarii). [Preconditions and circumstances of the opening of Kyiv Theological Seminary in 1817 (to the 200th anniversary of Kyiv Theological Seminary)]. *Trudy Kyivskoi Dukhovnoi Akademii*, 27, 145-153. [In Ukrainian].

2. Bureha, V. V. (2011, May). Proekt izdaniia istorii Kievskoi duhovnoi seminarii v nachale XX veka i ego sudba. [The project of publishing the history of Kyiv Theological Seminary at the beginning of the 20th century and its fate]. In *Tserkva – nauka – suspilstvo: pytannia vzaiemodii*. [Church – science – society: issues of interaction]. *Proceedings of the 9th International Scientific Conference*. (pp. 145-148), National Preserve «Kyiv-Pechersk Lavra». Kyiv, Ukraine. [In Russian].

3. Delo o komplektovanii biblioteki seminarii knigami [The file of acquiring books in the Seminary library]. *Tsentrалnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u Kyievi* [Central State Historical Archives of Ukraine in Kyiv]. (Fund 712. Inventory 4. File 280). [In Russian].

4. Delo ob uchenicheskoi biblioteke pri Kievskoi Seminarii [The file of the student library at Kyiv Seminary]. (Fund 712. Inventory 3. File 14). *Central State Historical Archives of Ukraine in Kyiv* [In Russian].

5. Kniga vzosov na uchenicheskuiu biblioteku imena i familii vospitannikov vsekh klassov [The book of contributions to the student library names and surnames of pupils of all classes]. *Tsentrалnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u Kyievi* [Central State Historical Archives of Ukraine in Kyiv]. (Fund 712. Inventory 4. File 459). [In Russian].

6. (1871) Protokoly zaniatii Kievskogo 3-go Eparkhialnogo sezda 1871 goda, 3 maia [Protocols of classes of Kyiv 3rd Diocesan Congress of 1871, May 3]. *Kievskie Eparkhialnye Vedomosti*, 17, 402. [In Russian].

7. Putro, O. I., & Putro, A. O. (2011). *Studenty-inozemtsi Kyivskoi Duhovnoi Akademii ta Seminarii (XIX – poch. XX st.)*. [Foreign students of Kyiv Theological Academy and Seminary (XIX–early XX centuries)]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

8. Sistematicheskii katalog knig uchenicheskoi biblioteki Kievskoi dukhovnoi seminarii [Systematic catalog of books of the student library of the Kyiv Theological Seminary]. *Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u Kyievi* [Central State Historical Archives of Ukraine in Kyiv]. (Fund 712. Inventory 4. File 264). [In Russian].

9. (1875). *Sobranie postanovlenii Sviateishego Sinoda 1867–1874 gg. otnositelno ustroistva dukhovnykh seminarii i uchilishch soglasno trebovaniiam Vysochaishhe utverzhdennykh 14 maia 1867 goda dukhovno-uchilishchnykh ustavov* [Collection of resolutions of the Holy Synod 1867–1874, regarding the organization of the theological seminaries and schools in accordance with the requirements of the Highest approved on May 14, 1867, theological and school charters]. St. Petersburg, Russia. [In Russian].

10. Spisok knig, odobrennykh Pedagogicheskim Sobraniiem Pravleniia Kievskoi dukhovnoi seminarii 2 aprelia 1897 g., k vypiske v fundamentalnuiu i uchenicheskuiu biblioteku [The list of books approved by the Pedagogical Assembly of the Board of the Kyiv Theological Seminary on April 2, 1897, for extract to the fundamental and student libraries]. *Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u Kyievi* [Central State Historical Archives of Ukraine in Kyiv]. (Fund 712. Inventory 4. File 214). [In Russian].

Olga Hul,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9869-1038>,

Junior Researcher,

Department of Library Collections and Historical Collections,

Institute of Book Studies,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

3, Holosiivskiy Ave., Kyiv, 03039, Ukraine

e-mail: helga25@ukr.net

THE STUDENT LIBRARY OF THE KYIV THEOLOGICAL SEMINARY (HISTORY OF FORMATION, SYSTEMATIC COMPOSITION AND CURRENT STATE)

The purpose of the article is a historical overview of the foundations of the student library of the Kyiv Theological Seminary in 1870–1917, the main sources of its acquisition. Systematic analysis of the book collection of the student library, which is stored in the library collections and historical collections of the Institute of Bibliology. **The research methodology** consists in the application of concrete-

historical and historical-system methods, which allowed to study the history of formation and functioning of the Student Library of the Kyiv Theological Seminary, to analyze the systemic composition of the library. **The scientific novelty** is to reveal the history of the formation of the book collection and the principles of functioning of this library, which has not been conducted before. An overview of previous scientific achievements in the history of the seminary is given. A new source base of research has been involved, in particular, information on the catalog of books, which reveals the composition of the student library fund, has been put into scientific circulation. The attribution of books from this book collection was carried out, the historical location of books was reproduced in accordance with the ciphers preserved from the time of the library's existence, and the system of book placement was analyzed. An electronic catalog of books of this collection has been created. **Conclusions.** The student library at the Kyiv Theological Seminary existed mainly due to donations from the seminary students. Teachers of seminaries and academies, church figures, and magazine editors often donated books to the library. The main purpose of its existence is to teach students to read instructive works, expand their horizons. New books were purchased for the student library, approved by the pedagogical council, so the book collection includes books of the XIX – early XX centuries in various fields of knowledge, with a predominance of religious literature. Kyiv Theological Seminary played an important role in training students of the Kyiv Theological Academy, as well as provided a thorough education for future priests. The student library contributed to the comprehensive development of the reading interests of the students of the seminary.

Keywords: student library, Kyiv Theological Seminar, reform of spiritual education.

Стаття надійшла до редакції 16.05.2022 р.

DOI: <https://doi.org/10.15407/np.66.272>

УДК [061.2:82 "183":930]:030 "19/20"

Олександр Дуднік,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5206-1129>,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

просп. Голосіївський, 3, Київ, 03039, Україна

e-mail: dudn70@ukr.net

ВІДОБРАЖЕННЯ ІСТОРІОГРАФІЇ «РУСЬКОЇ ТРІЙЦІ» У ДОВІДКОВИХ ВИДАННЯХ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ ст.

Мета дослідження – показати міру відповідності змісту матеріалів довідкових видань про «Руську трійцю», зокрема Маркіяна Шашкевича, результатам наукових досліджень про діяльність трійчан. **Методологія дослідження** ґрунтується на застосуванні принципів історизму, об'єктивності, системності й всебічності, а також – загальних методів наукового дослідження – аналізі, синтезі, порівнянні. **Наукова новизна**: вперше здійснено спробу порівняти зміст матеріалів довідкових видань ХХ – початку ХХІ ст., присвячених «Руській трійці», з історіографією цього питання. **Висновки**. Проведене дослідження доводить, що у матеріалах довідкових видань не повною мірою відображено історіографію означеного питання. Насамперед, це стосується того факту, що «Руська трійця» у національному відродженні на західноукраїнських землях була наступницею і спадкоємицею культурно-освітніх організацій м. Перемишля, успадкувавши від їх діячів ідею відродження руської (української) мови, запровадження її у навчання, а також – ідею історичної, мовної, етнічної єдності галицьких русинів з українцями Наддніпрянщини, тобто – єдності українського народу та соборності його земель.

Ключові слова: історіографія про «Руську трійцю», національне відродження, альманах «Русалка Дністрова», М. Шашкевич, І. Вагилевич, Я. Головацький.

Актуальність теми дослідження. Цінність довідково-бібліографічних видань полягає в тому, що вони глибоко, але лаконічно, доступно і всебічно відображають результати наукових досліджень, тобто історіографію того чи іншого питання. Однак, цього не завжди вдається досягти. Нині до недостатньо висвітленого у довідковій літературі ХХ – початку

ХХІ ст. можна віднести питання про діяльність Руської трійці (Р. т.) та її лідера Маркіяна Шашкевича в контексті українського національно-визвольного руху першої половини ХІХ ст.

Незважаючи на те, що процеси національного відродження на західних і східних українських землях після втрати державності відповідно у ХІV та ХVІІІ ст. розпочалися майже одночасно – наприкінці ХVІІІ ст., їхні темпи, змістовне наповнення національними ідеями на різних етапах історичного розвитку у західних і східних регіонах відрізнялися. Визначальний вплив на процес національного відродження у той чи інший період справляли східні або західні українські діячі, громадські об'єднання, політичні партії. Діяльність Р. т. є прикладом багатосторонніх ідейних і культурних впливів, що позначилися на багатогранній творчості її представників, баченні ними шляхів національного відродження України. Однак, у більшості довідкових видань, бібліографічних покажчиків, присвячених Р. т., що з'явилися упродовж ХХ – на початку ХХІ ст., не всі особливості діяльності гуртківців, чинники впливу на них, як і національні ідеї, що продукувалися трійчанами, висвітлено, відповідно до аналогічних наукових досліджень. Це стосується і культу Маркіяна Шашкевича, значення якого залишається маловідомим для загалу українців, насамперед центральних і південно-східних регіонів України.

Приступаючи до розкриття теми, зауважимо, що у данній статті авторський аналіз обмежується з'ясуванням відображення історіографії «Руської трійці» лише у довідкових виданнях. Означена проблематика у контексті бібліографічних покажчиків розглядатиметься в окремому дослідженні.

Аналіз досліджень і публікацій. На сьогодні існує чимало довідкових видань, що містять матеріали про Р. т. та її лідера М. Шашкевича, однак подана в них інформація має відмінності та неповною мірою відображає історіографію питання. Водночас безпосередніх досліджень, які б вказували на розходження й конкретні білі плями матеріалів довідкових видань порівняно з історіографією питання, не виявлено.

Мета дослідження – показати міру відповідності змісту матеріалів довідкових видань ХХ – початку ХХІ ст. результатам наукових досліджень творчої громадсько-політичної діяльності «Руської трійці», а також формування культу Маркіяна Шашкевича.

Виклад основного матеріалу. Наприкінці ХІХ – початку ХХ ст. в середовищі відомих західноукраїнських діячів (Іван Франко, Іван Брик,

Микола Андрусак, Лларіон Свенціцький, Михайло Тершаковець, Богдан Лепкий, Євген-Юлій Пеленський та ін.) сформувалося загальне бачення та розуміння ролі і значення діяльності Р. т. в історії українського народу. Більшість з них погоджувалися з І. Франком щодо оцінки діяльності Р. т. як революційної, зокрема, стосовно пробудження національної свідомості галичан. Так, літературознавець, поет і перекладач В. Щурат у книзі «На світанку нової доби. Статті й замітки до історії відродження Галицької України» (Львів, 1919) акцентував увагу на тому, що діяльність гуртківців справляла вплив на зростання національної свідомості українців Австро-Угорщини. За його словами, галицькі українці 1830-х років, переважно з середовища університетської молоді, належали до польських революційно-конспіративних організацій, а гурток М. Шашкевича стояв посередині – між ними і австрофілами. Доказом цього В. Щурат називає оповідання М. Шашкевича «Олена», в якому автор виступив проти польського революційного руху на українській землі, використавши давній воєнний клич «Гордий ляше, день не твій!» [27, с. 141]. Дослідник стверджує, що М. Шашкевич був знайомий з ідеєю незалежності України у союзі з Польщею, це так звана Федерація Польського і Руського народів. Однак, посилаючись на інші твори поета, зокрема послання «Побратимові (Мик. Устияновичеві) 1841 р., В. Щурат доводить, що М. Шашкевич «голубить мрію, як то колись українська пісня – символ єдності всіх українських земель – засяє красою»: Як при Чорнім морі, Себе завітчає, В степах на просторі, Весело заграє, Як в водах, Дніпрі, Змиєсь, прибере ся, Легеньким крильцем, На Дністер занесе ся [27, с. 141–142]. Тобто, автор стверджує, що М. Шашкевич у своїй творчій діяльності пропагував ідею єдності або соборності українців Австрійської і Російської імперій.

Про діяльність гуртківців як вагому складову національного відродження писав Ю. Охримович у праці «Розвиток української національно-політичної думки від початку XIX століття до Михайла Драгоманова» (Львів; Київ, 1922). Автор наголошував на істотному впливі польської революційної публіцистики й агітації на галицько-українську молодь, що сприяло появі полонофільської течії серед русинів Галичини. Поляки пропагували ідею нерозривної єдності Польщі, Русі-України і Литви, зазначаючи, що поляки і українці є «синами однієї матері», й обіцяли повну рівноправність [16, с. 31–32]. Саме на такі позиції перейшов І. Вагилевич після смерті М. Шашкевича і розпаду Р. т. Він

продовжував оспівувати Київську Русь як колиску і золотий вік українства, вважав, що українська література бере свій початок від часів Київської Русі. На його переконання, українська нація повинна бути самостійною як культурна спільнота, але свою політичну долю має поєднати у федерації з демократичною Польщею, з якою мала спільну державність упродовж 500 років [18, с. 290–291].

Події тих років детально описано у праці М. Возняка «Як пробудилося українське народне життя в Галичині за Австрії» (Львів, 1924). Дослідник, зокрема, відзначав сильне враження, яке справляли на оточуючих писання та «щирі із сердечним тоном» виступи М. Шашкевича [3, с. 108].

Як результат, М. Шашкевич став національним героєм у Східній Галичині, а вшанування його пам'яті перетворилося у всеукраїнське народне свято. Так, наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. у публікаціях українського часопису «Буковина», який був трибуною національного відродження у регіоні Північної Буковини, М. Шашкевича вшановано як одного з визначних діячів так званої загальноукраїнської руської трійці: Т. Шевченко, М. Шашкевич, Ю. Федькович. Наприклад: «Буковинські товариства руські : [головний збір членів «Народного Дому» для участі у вечорі присвяченому руській трійці : Шевченку – Шашкевичу – Федьковичу] (Буковина. 1890. 1 берез. (Ч. 5)), «Народне свято в Чернівцях : [в пам'ять руської трійці : Т. Шевченка, М. Шашкевича, Ю. Федьковича] (Буковина. 1890. 29 берез. (Ч. 7)) [24].

Серед робіт радянських авторів міжвоєнної доби варто згадати дослідження О. Макарушки «Початки нового українського письменства в Галичині» (журнал «Україна», 1928. Кн. 2.). Автор піддає сумніву поширену в тодішній радянській Україні думку про ефемерність появи в історії нашого письменства М. Шашкевича, який начебто «безнадійно засвітився на темному обрії українського життя І пол. ХІХ ст., і як скоро з'явився, так і скоро згас, довгі літа не полишаючи після себе тривких наслідків» [13, с. 41]. Дослідник також акцентує увагу на тому, що у ті часи істотний вплив на пробудження національної свідомості справляли масони, яких було чимало з-поміж галицьких русинів, зокрема Д. Зубрицький, який перший з Галичини листувався з М. Максимовичем. «Збірники українських пісень Цертелева, Максимовича, Срезневського, Малоросійська граматика Павловського, Енїда Котляревського, Ластівка Гребінки, а вкінці й Квітчині дісталися до Галичи-

ни і мали там незвичайно добрий вплив. У збірниках пісень знайшла спольщена галицька українська молодь не тільки історію рідного краю в поетичній формі, але й багатство та високий розвиток тієї мужицької мови, котра відчуженому від мужика письменному Русинові вдавалася такою необнесеною та грубою» [13, с. 42–43].

П. Балицький у статті «Етюди з історії української книги (Перші українські видання в Галичині)» (Життя і революція. 1929. Кн. 5) звертає увагу на складні обставини діяльності Р. т. і зародження української книги у 30-ті роки XIX ст.: «чужий до українського народу центральний уряд, чужа та ворожа крайова адміністрація, національно несвідоме галицьке громадянство, що схилилося то до польського, то до московського берега» [1, с. 110]. Дослідник називає ті часи початком зародження ідеї народности серед українського громадянства та виникнення потреби у створенні «власного книжкового життя, відповідного сучасности» [1, с. 110–111]. Водночас, він наголошує, що саме тоді з'явилася польська письменницька течія, яка пропонувала українським діячам Галичини приєднатися до польської літератури зі своїм літературним доробком, скористатися досягненнями польської книги, насамперед її латиницею, а не створювати свій правопис і свою книгу. Це мало сприяти українській літературі стати складовою європейської культури [1, с. 112]. Однак М. Шашкевич під час так званої «Першої азбучної війни», яка велася стосовно доцільності заміни кирилично-го письма латиницею у польському варіанті, а церковнослов'янської мови – народною українською мовою, виступив за окремішність українського письма і мови, що найкраще відповідало особливостям духовної культури та історико-культурним надбанням народу. Водночас, він не відкидав потреби їх оновлення, щоб як мова, так і письмо більше відповідали духові часу. М. Шашкевич стверджував, що руська література, яка бере свій початок з часів середньовічної Русі («Слово о полку Ігоревім», «Літопис Нестора», «Руська правда»), повинна продовжувати традиції, з котрих вона вийшла й розвинулася. Поет був переконаний, що кирилиця більше придатна для вживання, ніж латиниця хоча б тому, що має більше знаків для передавання нюансів української мови. «Якщо будемо впроваджувати до слов'янської літератури чужі зврати і чужий спосіб висловлювання, то будемо втручатися в тіло, що має свою душу, іншою, чужою душею, яка не прихилиться до народу. ... Прийняття польського «абетадла» призведе до зближення з польською

літературою, але не зробить її доступнішою для інших народів, зокрема слов'янських» [14]. Як наслідок, Р. т. взяла приклад з українських діячів Наддніпрянщини і почала використовувати народу мову в літературних творах. Більше того, гуртківці запозичили український фонетичний правопис, розроблений П. Кулішем, вперше використавши його в альманасі «Русалка Дністровая» [5].

Український громадський діяч, бібліограф, літературознавець, видавець і упорядник книжок Є.-Ю. Пеленський також аналізував творчість Р. т., оцінював діяльність М. Шашкевича як революційну, що сприяла пробудженню, формуванню й розвитку національної свідомості українців Галичини у 1772–1837 рр. Водночас він вважав, що започаткували зміни у національній свідомості українців-русинів Австро-Угорщини греко-католицькі священники Лев Шептицький, Михайло Гарасевич, Іван Могильницький. Адже саме вони відстоювали національну єдність галичан із придніпрянськими українцями, окремішність від поляків, але у приватному й публічному житті вживали польську мову, виголошували нею свої проповіді по церквах. У 30-ті роки ХІХ ст. М. Шашкевич, Я. Головацький, І. Вагилевич, запровадивши в літературі й інтелігентських колах українську народну мову замість панівної польської, здійснили перелом не лише на мовному фронті Східної Галичини, а й у національній свідомості [11].

Крім того, у статті «Русалка Дністрова»: З нагоди вистави в Національному Музею» Є.-Ю. Пеленський стверджував, що «Русалка Дністрова» не виросла з місцевої галицької традиції, бо такої майже не було, а тогочасне письменство як високого, так і низького стилю майже не виходило поза релігійну сферу. Творці альманаху не були геніальними, тому не йдеться про абсолютну вартість їх творів, а лише про те, що вони своєчасно відчували дух доби, зуміли зібрати в одне ціле всі течії та стремління й «окрилили це щирим чуттям гарячого серця» [17, с. 142–143]. Дослідник наголошував, що Р. т. перебувала під впливом традицій літератури Наддніпрянщини, оскільки тоді в Галичині вже були відомі «Енеїда», «Слово о полку Ігоревім», збірники записів народних пісень. Свої думки вчений підтверджує словами М. Шашкевича, які той написав на початку вступного слова до альманаху «Русалка Дністрова». В них, на думку Є.-Ю. Пеленського, відображено усвідомлення трійчанами місця своєї творчості у загальнослов'янському контексті: «судилося нам послідніми бути» [17, с. 143].

Роль і значення творчої, громадської діяльності М. Шашкевича розкрито у статтях Л. Кінасевича і А. Княжинського, опублікованих у ювілейному збірнику «У століття «Русалки Дністрової» (Самбір, 1937–1938). Л. Кінасевич у статті «З історії світоглядної еволюції української молоді 1837–1937» писав, що «Русалка Дністрова» є першою вістункою нового життя... після смерті М. Шашкевича у 1843 р. Р. т. розпалась, бо Я. Головацький і І. Вагилевич зрадили ідеї юних літ. Зате гірчичне зерно Маркіяна зійшло, росло щораз могутніше, щораз потужніше, аж до повного відродження народу, аж до його найвищого ідеалу – власної держави». Загалом, Л. Кінасевич відводить М. Шашкевичу головну роль у пробудженні національної свідомості української молоді Галичини, без чого, на його думку, не можливо відбудувати національну державу. «...Самостійність є психічна конечність існування й розвитку нації, а Україна це символ ідеалів»; – це «... стяг, що під ним спішитимемо у бій» за національну ідею, яку становить « не лише питання мови, етнографічної відрубності, а питання політичної незалежності...» [9, с. 28].

А. Княжинський у публікації «Маркіян Шашкевич на фоні доби» відзначає, що М. Шашкевич був кволою, хворою людиною, але мав великий дух, був дужим бунтарем, який пробудив дух нації, що заснула, звеличував власну націю і завдяки цьому став для неї безсмертним [10, с. 38–39]. Автор статті порівнює М. Шашкевича з І. Котляревським на Придніпрянщині, Ю. Федьковичем – на Буковині, О. Духновичем – на Закарпатті [10, с.7].

Про існування різних контактів між українськими діячами тогочасної Галичини і Наддніпрянщини йдеться у публікації А. Курдидики «Бібліографія Маркіяна Шашкевича» у збірнику «Шашкевичіана» (1964). В ній автор посилається на дві статті Є-Ю Пеленського «Шевченко й Західна Україна» та «Шевченко і Галичина», які були опубліковані у Краківських Вістях (ч. 18, 10 березня 1940; ч. 48, 2 березня 1942) [2, с. 17, 22]. В обох працях Є.-Ю. Пеленський стверджує, що близькі до Т. Шевченка люди не тільки знали й цікавилися Галичиною, але й мали листовні та літературні зв'язки з представниками цього краю. Сам Шевченко у своїй особистій бібліотеці мав книжки про Галичину, тамтешнє життя, а з листа тодішнього етнографа і приятеля Шевченка П. Лукашевича до І. Вагилевича ми дізнаємося, що Лукашевич читав з Шевченком спільно «Русалку Дністрову». Є-Ю Пеленський доводив,

що поезія Т. Шевченка « – Воскресну нині ради їх, Людей закованих моїх...» була написана якраз під впливом вісток про важку, з погляду культури, долю тогочасної Галичини» [12, с. 31].

Проте, виокремлена вище інформація, зокрема, про ідейний ґрунт попередників, на який опиралися трійчани, про пробудження ними національної свідомості галичан і розрив з польським національно-визвольним та культурним рухом, про вплив культурних діячів Наддніпрянської України на творчість Р. т., що проявилася, насамперед, у використанні ними народної української мови як літературної та запровадженні єдиного з наддніпрянцями правопису – «кулішівки», про визначну роль М. Шашкевича, відсутня в енциклопедичних статтях, матеріалах різних довідкових видань, присвячених Р. т. Так, у дванадцятому томі «Української радянської енциклопедії» (Київ, 1963) міститься стаття про «Руську трійцю», яку названо прогресивним літературним угрупованням західноукраїнських письменників (без чіткої організаційної структури), художня творчість яких мала прогресивно романтичний характер. У статті наголошується, що звернення трійчан до історії не було втіканням від сучасності, а своєрідним прийомом агітації читачів на прикладах героїчного минулого. Зазначається, що Р. т. приділяла багато уваги збиранню й вивченню народної творчості, відстоювала право на існування народної мови, виступала проти різних шовіністичних проявів у поглядах на розвиток української культури у Галичині. Боротьба за українську мову виявилась у художній творчості діячів Р. т., у поетичних перекладах, у низці мовознавчих праць і граматик. Важливим у діяльності Р. т. названо активізацію літературної та публіцистичної діяльності провідних її учасників і видання ними альманаху «Русалка Дністрова». Як висновок стверджується, що твори діячів Р. т. поклали початок нової української літератури в Галичині [20, с. 450].

У радянському біобібліографічному словнику «Українські письменники» (Київ, 1963) подано персоналію М. Шашкевича як поета і організатора гуртка «Руська трійця», а також як дослідника давньої української літератури і фольклору, відродителя духового та літературного життя в Галичині. Діяльність Р. т. розглядається переважно в контексті українського літературного руху 30–40-х років ХІХ ст., пов'язаного зі збиранням етнографічних, фольклорних матеріалів, вивченням народної мови, а також поширенням національно-визвольних ідей [26, с. 598].

Автор статті «Руська трійця» у четвертому томі Радянської енциклопедії історії України (Київ, 1972) А. Халимончук відзначає, що діяльність літературного угруповання була пов'язана з антикріпосницьким, антисамодержавним рухом в Україні та в слов'янських країнах, з прогресивним рухом у літературі й науці Європи. Дослідник акцентує увагу на обізнаності гуртківців та їх позитивному ставленні до передової російської, польської, чеської, сербської та інших культур, а також – на зв'язках учасників трійці зі східноукраїнськими, російськими, чеськими вченими. «У художній творчості, що мала прогресивно-романтичний характер, діячі трійці закликали боротися за долю народу, працювати для розвитку рідної культури. У своїх працях вони зверталися до історії, що було своєрідним прийомом агітації читачів на прикладах героїчного минулого» [25, с. 40].

Отже, в радянських енциклопедичних статтях лише згадується про зв'язки представників Р. т. з українськими культурними діячами Наддніпрянщини, але не розкривається їхній зміст і впливи. Загалом, радянська історична наука й відповідно довідкові видання не пов'язували діяльність Р. т. з національним відродженням українців на західноукраїнських землях, тобто – з пробудженням національної свідомості галичан. У цих довідкових виданнях увага акцентується переважно на загальнослов'янському, антикріпосницькому характері та визначній ролі членів Р. т. у становленні української літератури на західноукраїнських землях, а також на фольклорно-етнографічній діяльності гуртківців. Тут відсутній ідейний аналіз «Русалки Дністрової», порівняння її ідейного змісту з творами українців Наддніпрянської України – І. Котляревського, П. Куліша, Г. Квітки-Основ'яненка, Є. Гребінки. Нічого не говориться і про вплив діяльності останніх на трійчан.

Не повною мірою відображає історіографію питання і стаття про Р. т. у сьомому томі «Енциклопедії Українознавства» (Париж; Нью-Йорк, 1973). Її автори, зокрема, зазначають, що угруповання розпочало національно-культурне відродження і мало виразно слов'янофільський і будительський характер. Воно об'єднувало молодь, яка прагнула працювати для народу, а деякі її представники були зв'язані з польським революційним підпіллям. Члени трійці стверджували, що русини Галичини, Буковини, Закарпаття є частиною українського народу, який має свою історію, мову, культуру. Поява і діяльність угруповання, яке переступило межі вузького культурництва, пояснюється соціально-

національним поневоленням українців в Австрійській імперії та пробудженням інших слов'янських народів. Історичною заслугою Р. т. названо видання «Русалки Дністрової» (1837), де замість язиччя, впроваджено живу народну мову. Альманах започатковує в краї нову українську літературу, він пройнятий ідеєю слов'янської єдності, споріднений з Колларовою поемою «Slavy dsera» (Донька Слави) [15, с. 2657].

Варто зазначити, що радянська історіографія 70–80 років ХХ ст. багато дослідженнями саме цієї тематики: монографія М. Шалати «Маркіян Шашкевич: життя, творчість і громадсько-культурна діяльність» (Київ, 1969); перше (1972) і друге видання праці О. Петраша «Руська трійця»: М. Шашкевич, І. Вагилевич, Я. Головацький та їхні літературні послідовники» (Київ, 1986); праці знаного дослідника Ф. Стебля, зокрема, його монографія у співавторстві з О. Полянським «Руська трійця в історії суспільно-політичного руху і культури України» (Київ, 1987); дослідження Р. Кирчів «Етнографічно-фольклористична діяльність «Руської трійці»» (Київ, 1990). Автори згаданих праць чимало уваги приділяють творчій, громадсько-культурній діяльності Р. т., контактам галицької еліти зі Східною Україною, впливу національного відродження в Україні на Галичину, зв'язкам «Руської Трійці» з тогочасним польським революційним рухом. Особливої уваги варте виокремлення внеску трійчан у становлення й розвиток українського суспільно-політичного руху на західноукраїнських землях. Так, Р. Ф. Кирчів у своїй монографії зазначає: «Руська трійця своїми діями і діяльністю заклала основу національно-демократичної течії суспільного і культурного руху на західноукраїнських землях, мала у 30–40-х роках визначальний вплив на його розвиток, була його основним рушієм і представником» [8, с. 8–9]. Водночас дослідник підтверджує думки Є-Ю. Пеленського та багатьох інших західноукраїнських діячів кінця ХІХ – початку ХХ ст. про те, що «не було таким уже непочатим краєм і абсолютним облогом те поле, на яке ступила на початку 30-х років «Руська трійця». Справедливіше буде сказати, що початок її значною мірою пов'язаний з кращими попередніми здобутками культурного руху в Галичині» [8, с. 17].

Після отримання Україною незалежності В. Сарбей у статті «Руська трійця», вміщеній у науково-популярному виданні «Історія України в особах, ХІХ–ХХ ст.» (Київ, 1995) [21, с. 80–81], писав про важливість праць письменників, істориків і народознавців з Наддніпрянщини: Д. Бантиша-Каменського, М. Максимовича, І. Котляревського, які

справили особливе враження на трійчан, стали для них необхідним історико-мовознавчим підґрунтям вивчення минулого українського населення Галичини та спонукали їх боротися за утвердження української мови в культурному житті Східної Галичини. На жаль, у статті не згадуються галицькі попередники Р. т., які мали на них не менший ідейний вплив, ніж східноукраїнські діячі.

Про зв'язки й наслідування Р. т. прикладу літературних сил Наддніпрянської України, ідеологів слов'янського відродження загалом, з метою піднесення освітнього рівня, пробудження національної свідомості галичан, відродження національного життя українського народу для його входження до кола вільних і культурних націй Європи, говориться і в енциклопедичній статті Ф. Стебля «Руська трійця» [22, с. 395].

Водночас, подібно радянським довідково-бібліографічним виданням, деякі сучасні публікації обходять питання наслідування Р. т. у своїй творчій діяльності праць визначних українських діячів Наддніпрянщини. Їх автори лише зазначають, що альманах «Русалка Дністрова» засвідчив процеси паралельного розвитку національної свідомості у літературі Наддніпрянської і Західної України [7, с. 774].

До визначальних історичних подій означеного періоду відносять діяльність «Руської трійці», зокрема, підготовку і випуск її діячами альманаху «Русалка Дністрова» (1837 р.), і автори статті довідкового видання «Події, що змінили Україну» (Харків, 2013) [6, с. 170].

Д. В. Журавльов у своїй публікації «100 ключових подій Української історії» (Харків, 2013) вихід альманаху «Русалка Дністрова» називає ключовою історичною подією. Разом з тим дослідник наголошує, що це було вже друге покоління українських громадських діячів (до першого належали Д. Зубрицький, І. Могильницький, І. Снігурський), яке рішуче виступило за єдність духовної і світської інтелігенції з народом, за використання давньої слов'янської та середньовічної української культурної спадщини, за активізацію культурних зв'язків з Наддніпрянщиною, за кириличну писемність і розмовну українську мову, чим, по суті, продемонструвало, єдність новонародженої модерної української нації по обидва боки Збруча [4, с. 217].

У цей же час Ф. Стеблій в енциклопедичній статті називає М. Шашкевича лідером національного відродження на західних землях України, подає його як натхненника, організатора і лідера Р. т., ініціатора її новаторських починань на засадах романтизму: народознавчої діяль-

ності, створення словника і граматики живої української мови, реформування правопису, використання гражданського шрифту замість напівуставу, впровадження рідної мови у повсякденне життя інтелігенції та церковні проповіді, виступів проти спроб латинізації українського письменства, утвердження живої розмовної мови як основи літератури [23, с. 602]. Зауважимо, що автор нічого не говорить про формування культу М. Шашкевича на західноукраїнських землях.

Дослідниця Л. Рева наголошує ще на одній важливій ролі трійчан, яка не відображена у довідкових виданнях: «... автори «Русалки Дністрової» рішуче поривали з церковною традицією, проголосивши право українського народу на рідну мову, літературу і культуру» [18, с. 128]. На нашу думку, за тих обставин це був рішучий крок, адже більшість представників української політичної та релігійної еліти Галичини через невпевненість у силах власної нації орієнтувалася на австрійський уряд, польський національно-визвольний рух та Росію. Таким чином, діяльність Р. т. сприяла пробудженню національної свідомості, самоідентифікації галицьких українців і становленню українського національного руху.

Насамкінець, варто зазначити, що серед значущих результатів діяльності Р. т. довідкові видання не вказують на започаткування трійчанами такої складової українського суспільного-політичного руху в Галичині, як його народовського напрямку [19, с. 41].

Висновки. Отже, довідкові видання ХХ – початку ХХІ ст. здебільшого не відображають усієї історіографії з цього питання. Насамперед це стосується того факту, що Р. т. у національному відродженні на західноукраїнських землях була наступницею і спадкоємицею традицій Перемишльського культурно-освітнього осередку (Товариства галицьких греко-католицьких священників і Перемишльського культурно-освітнього гуртка), успадкувавши від його діячів не лише культурно-освітні ідеї щодо відродження, захисту та запровадження руської (української) мови в навчанні, збереження народних традицій, зокрема фольклору, а й ідеї про історичну, мовну й етнічну єдність галицьких русинів з українцями Наддніпрянщини – ідею соборності українських земель.

У більшості довідкових видань говориться про визначальний вплив на трійчан літературно-мистецького національного відродження, що раніше проявилось у творчості діячів Наддніпрянщини, представників інших слов'янських народів. Однак не пояснюється, що їхній творчий приклад спонукав учасників Р. т. віддавати пріоритет створенню світських

творів перед релігійними та – перевагу у їх написанні народній, а не церковнослов'янській, мові. Говорячи про значення альманаху «Русалка Дністровая» як першої української книги, виданої народною мовою, лише в поодиноких сучасних довідкових виданнях зазначається, що в ній був вперше використаний наддніпрянський правопис – так звана «кулішівка». Видавши цей альманах, трійчани не лише проголосили право українського народу на рідну мову, літературу, культуру, а й порушили церковну традицію, хоча водночас виступили за єдність духовної і світської інтелігенції з народом. У довідковій літературі відсутня інформація про те, що завдяки своїй праці трійчани відкинули потребу у запровадженні латиниці, призупинили процес ополячення галицької інтелігенції, підірвали очікування послууху і вірності з боку австрійської влади, продемонстрували мовну і писемну єдність українців Австрійської і Російської імперій та зробили вагомий крок щодо активізації культурних зв'язків з Наддніпрянщиною, чим, по суті, й продемонстрували єдність новонародженої модерної української нації по обидва боки Збруча.

У матеріалах більшості сучасних довідкових видань не йдеться про створення культу М. Шашкевича, який на західноукраїнських землях вшановується нарівні з культом Т. Шевченка та посідає одне з передових місць в українській громадській і науковій думці. У довідковій літературі не акцентується увага на тому, що М. Шашкевича, який не піддався ні австрійським, ні польським, ні російським впливам, було визнано першим соборником у модерній історії України.

У довідковій літературі порушується питання зв'язків діячів Наддніпрянської України з Р. т., але не розкриваються їхній зміст, прояви, значення. Не повною мірою висвітлюється так зване «наслідування» гуртківцями творчості відомих поетів і письменників інших слов'янських народів. Інколи подається інформація про окремішність культурного розвитку на західних і східних українських землях. Здебільшого в енциклопедичних статтях не розглядається і не порівнюється ідейний зміст «Русалки Дністрової» з творами українських авторів Наддніпрянщини. У радянських довідкових виданнях ідея соборності замінена виразом – боротьба за долю і мову народу, а головну увагу акцентовано на визначній ролі Р. т. у формуванні української літератури на західноукраїнських землях.

В оприлюднених довідкових матеріалах відсутня інформація про масонський і польський революційно-визвольний рухи, які по-різному

впливали на процес формування ідейних поглядів діячів Р. т. як, зокрема, І. Вагилевича. Не згадується і такий результат діяльності гуртківців, як сприяння зародженню народовського національно-демократичного і суспільно-культурного руху на західноукраїнських землях.

Список бібліографічних посилань

1. Балицький П. Етюди з історії української книги (Перші українські видання в Галичині). *Життя і революція*. 1929. Кн. 5. С. 109–119.
2. Бібліографія праць Є. Ю. Пеленського. Вибрана бібліографія 1928–1948. Бльомберг: Бистриця, 1949. 39 с.
3. Возняк М. С. Як пробудилося українське народне життя в Галичині за Австрії. Львів: З друк. вид. спілки «Діло», 1924. 178, [2] с. URL: <https://bit.ly/3oFeFF>
4. Журавльов Д. В. 100 ключових подій Української історії. Харків: Клуб сімейн. дозвілля, 2013. 400 с.
5. Заброварний С. Перша «азбучна війна» в Галичині. *Наше слово*. 2011, 7 квіт. URL: <https://nasze-slowo.pl/persha-azbuchna-viyna-v-galichini>
6. Зубков С. К. Події, що змінили Україну. Харків: Факт, 2013. 384 с.
7. Історія української культури: у 5 т. Українська культура першої половини ХІХ століття. Київ: Наук. думка, 2008. Т. 4. Кн. 1. 1008 с.
8. Кирчів Р. Ф. Етнографічно-фольклористична діяльність «Руської трійці». Київ: Наукова думка, 1990. 344 с.
9. Кінасевич Л. З історії світлої еволюції української молоді (1837–1938). *У століття «Русалки Дністрової»: ювіл. зб.* Самбір, 1937–1938. С. 18–29. URL: <https://elib.nlu.org.ua/view.html?id=10580>
10. Княжинський А. Маркіян Шашкевич на фоні своєї доби. *У століття «Русалки Дністрової»: ювіл. зб.* Самбір, 1937–1938. С. 7–17. URL: <https://elib.nlu.org.ua/view.html?id=10580>
11. Комарниця М. (2013) 100-ліття Русалки Дністрової у світлі галицької преси. *Зб. пр. Н.-д. ін-ту пресознавства*. 2014. Вип. 4 (22). С. 370–382. URL: <http://www.lsl.lviv.ua/wp-content/uploads/Zb/NDI2014/JRN/PDF/30.pdf>
12. Курдидик А. Бібліографія Маркіяна Шашкевича. *Шашкевичіана=Shashkevychiana*. Вінніпег. 1984. Ч. 10 (38-39). Рік. ХХІ. С. 30–32. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/20208/file.pdf>.
13. Макарушка О. Початки нового українського письменства в Галичині. *Україна*. 1928. № 2. С. 41–47. URL: https://shron3.chtyvo.org.ua/Ukraine/1928_Knyha_2.pdf?PHPSESSID=ksqle0ag4hl9ru87j9l00ng327
14. Маркіян Шашкевич. Азбука і абеткадло. *Літератур. місто. Онлайн-б-ка укр. літ.* Освітній онлайн-ресурс. URL: <http://litmisto.org.ua/?p=3456>.

15. М. К. «Руська трійця». *Енциклопедія Українознавства*. Слов. ч. (ЕУ-П) / НТШ; гол. ред. В. Кубійович. Париж; Нью-Йорк, 1973. Т. 7. 2405–2800 с.

16. Охримович Ю. Розвиток української національно-політичної думки (від початку XIX століття до Михайла Драгоманова). Львів: Новітня бібліотека, 1922. 120 с. URL: <https://bit.ly/3MtiQLq>.

17. Пеленський Є. Ю. «Русалка Дністрова»: 3 нагоди вистави в Національному Музею. *Укр. Кн.* 1937. Ч. 6. С. 142–148. URL: <https://elib.nlu.org.ua/view.html?id=1252>.

18. Рева Л. Вплив національно-визвольної боротьби українського народу, очолюваної козацтвом, на розвиток культури в Галичині в першій половині XIX ст. *Нові дослідж. пам'яток козацької доби в Україні*: зб. наук. ст. 2013. Вип. 22. Ч. 2. С. 283–300.

19. Романів Т. Б. Остап Терлецький у суспільно-політичному житті Галичини останньої третини XIX століття: дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. Львів, 2021. 221 с.

20. Руська Трійця. *Українська радянська енциклопедія*. Т. 12. / Акад. наук. Укр. рад. соц. республіки; гол. редкол.: М. П. Бажан (гол. ред.). Київ, 1963. 576 с.

21. Сарбей В. «Руська трійця». *Історія України в особах, XIX–XX ст.* Київ, 1995. 480 с.

22. Стеблій Ф. Руська трійця. *Енциклопедія історії України*. Київ : Наук. думка, 2012. Т. 9. 944 с.

23. Стеблій Ф. Шашкевич Маркіян. *Енциклопедія історії України*. Київ : Наук. думка, 2013. Т. 10. 784 с.

24. Тарас Шевченко – поет, художник, мислитель: (з матеріалів газети «Букovina»): бібліогр. покажч. / уклад.: Т. Д. Мурашевич, Ю. І. Калущ; Чернівц. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича, Наук. б-ка. Чернівці, 2014. URL: http://e-cat.scilib.chnu.edu.ua/reslib/elib/bib_ed_scilib/22.pdf

25. Халимончук А. М. «Руська трійця». *Радянська енциклопедія історії України*: у 4 т. Київ, 1972. Т. 4. 602 с.

26. Шашкевич Маркіян Семенович : [біогр. довідка і бібліографія]. *Українські письменники : біо-бібліогр. словник*. Київ : Держлітвидав УРСР, 1963. Т. 3. С. 598–609. URL: <https://bit.ly/3sVIsZf>.

27. Щурат В. На світанку нової доби. Статті й замітки до історії відродження Гал. України. Львів : НТШ, 1919. 179 с.

References

1. Balytskyi, P. (1929). *Etiudy z istorii ukrainskoi knyhy (Pershi ukrainski vydannia v Halychyni)* [Etudes on the history of Ukrainian books (The first Ukrainian editions in Galicia)]. *Zhyttia i revoliutsiia*, 5, 109-119. [In Ukrainian].

2. (1949). Bibliohrafiia prats Ye. Yu. Pelenskoho. Vybrana bibliohrafiia 1928–1948 [Bibliography of the works of E. Yu. Pelensky. Selected bibliography 1928–1948]. Blomberh, Germany: Bystrytsia. [In Ukrainian].

3. Vozniak, M. S. (1924). Yak probudylosia ukrainske narodnie zhyttia v Halychyni za Avstrii [How Ukrainian people's life awoke in Galicia under Austria]. Lviv, Ukraine: Z druk. vyd. spilky "Dilo". Retrieved from <https://bit.ly/3oFeFF>. [In Ukrainian].

4. Zhuravlov, D. V. (2013). 100 kliuchovykh podii Ukrainskoi istorii [100 key events in Ukrainian history]. Kharkiv, Ukraine: Klub simein. dozvillia. [In Ukrainian].

5. Zabrovarnyi, S. (2011, 7 apr.). Persha "azbuchna viina" v Halychyni [The first "alphabetical war" in Galicia]. *Nashe slovo*. Retrieved from <https://nasze-slowo.pl/persha-azbuchna-viyna-v-galichini>. [In Ukrainian].

6. Zubkov, S. K. (2013). Podii, shcho zminyly Ukrainu [Events that changed Ukraine]. Kharkiv, Ukraine: Fakt. [In Ukrainian].

7. Paton, B. Ye. & Danylenko, V. M. [Eds.] (2008). Istoriia ukrainskoi kultury: u 5 t. Ukrainaska kultura pershoi polovyny XIX stolittia [History of Ukrainian culture: in 5 volumes. Ukrainian culture of the first half of the XIX century]. (Vol. 4). Kyiv, Ukraine: Nauk. dumka. [In Ukrainian].

8. Kyrchiv, R. F. (1990). Etnohrafichno-folklorystychna diialnist "Ruskoj triitsi" [Ethnographic and folklore activities of the "Russian Trinity"]. Kyiv, Ukraine: Naukova dumka. [In Ukrainian].

9. Kinasevych, L. (1937-1938). Z istorii svitloi evoliutsii ukrainskoi molodi (1837-1938) [From the history of light evolution of Ukrainian youth (1837-1938)]. *U stolittia "Rusalky Dnistrovoi"*: yuvil. zb. (pp. 18-29). Sambir, Ukraine. Retrieved from <https://elib.nlu.org.ua/view.html?id=10580> [In Ukrainian].

10. Kniashynskyi, A. (1937-1938). Markiiian Shashkevych na foni svoiei doby [Markiiyan Shashkevych against the background of his time]. *U stolittia "Rusalky Dnistrovoi"*: yuvil. zb. (pp. 7-17). Sambir, Ukraine. Retrieved from <https://elib.nlu.org.ua/view.html?id=10580>. [In Ukrainian].

11. Komarnytsia, M. (2014). 100-littia Rusalky Dnistrovoi u svitli halytskoi presy [100th anniversary of the Dniester Mermaid in the light of the Galician press.] *Zb. pr. N.-d. in-tu presoznavstva*, 4 (22), 370-382. Retrieved from <http://www.lsl.lviv.ua/wp-content/uploads/Zb/NDI2014/JRN/PDF/30>. [In Ukrainian].

12. Kurdydyk, A. (1984). Bibliohrafiia Markiiiana Shashkevycha [Bibliography of Markiiyan Shashkevych]. *Shashkevychiiana=Shashkevychiiana*. (Part 10 (38-39)). pp. 30-32). Vinnipeh, Canada. Retrieved from <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/20208/file.pdf>. [In Ukrainian].

13. Makarushka, O. (1928). Pochatky novoho ukrainskoho pysmenstva v Halychyni [The beginnings of the new Ukrainian literature in Galicia]. *Ukraina*, 2, 41-47. Retrieved from https://shron3.chtyvo.org.ua/Ukraina/1928_Knyha_2.pdf. [In Ukrainian].

14. Markiiian Shashkevych. Azbuka i abetsadlo [Markiiyan Shashkevich. Alphabet and alphabet]. *Literatur. misto*. Onlain-b-ka ukr. lit. Osvitnii onlain-resurs. Retrieved from <http://litmisto.org.ua/?p=3456PHPSESSID=ksqle0ag4h19ru87j9>. [In Ukrainian].

15. M. K. (1973). "Ruska triitsia" ["Russian Trinity"]. *Entsyklopediia Ukrainoznavstva*. Slov. ch. (EU-II) / NTSh; hol. red. V. Kubiiiovych. (Vol. 7. pp. 2405-2800). Paris, France. [In Ukrainian].

16. Okhrymovych, Yu. (1922). Rozvytok ukrainskoi natsionalno-politychnoi dumky (vid pochatku XIX stolittia do Mykhaila Drahomanova) [Development of Ukrainian national and political thought (from the beginning of the XIX century to Mykhailo Drahomanov)]. Lviv, Ukraine: Novitnia biblioteka. Retrieved from <https://bit.ly/3MtiQLq>. [In Ukrainian].

17. Pelenskyi, Ye. Yu. (1937). "Rusalka Dnistrova": Z nahody vystavy v Natsionalnomu Muzeiu ["Mermaid of the Dniester": On the occasion of the play at the National Museum]. *Ukrainska Knyha*, 6, 142-148. Retrieved from <https://elib.nlu.org.ua/view.html?id=1252>. [In Ukrainian].

18. Reva, L. (2013). Vplyv Natsionalno-vyzvolnoi borotby ukrainskoho narodu, ocholiuvanoi kozatstvom, na rozvytok kultury v Halychyni v pershii polovyni XIX st. [The influence of the national liberation struggle of the Ukrainian people, led by the Cossacks, on the development of culture in Galicia in the first half of the XIX-th century]. *Novi doslidzh. pamiatok kozatskoi doby v Ukraini: zb. nauk. st.*, 22 (2), 283-300. [In Ukrainian].

19. Romaniv, T. B. (2021). *Ostap Terletskyi u suspilno-politychnomu zhytti Halychyny ostannoii tretyni XIX stolittia* [Ostap Terletsky in the socio-political life of Galicia in the last third of the XIX century] (PhD dissertation). Lviv. nats. un-t im. Ivana Franka. Lviv, Ukraine. [In Ukrainian].

20. Bazhan, M. P. (Ed.) (1963). Ruska Triitsia [Russian Trinity]. *Ukrainska radianska entsyklopediia*. (Vol. 12). Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

21. Sarbei, V. (1995). "Ruska triitsia" ["Russian trinity"]. *Istoriia Ukrainy v osobakh, XIX-XX st.* Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

22. Steblii, F. (2012). Ruska triitsia [Russian Trinity]. *Entsyklopediia istorii Ukrainy*. (Vol. 9). Kyiv, Ukraine: Nauk. dumka. [In Ukrainian].

23. Steblii, F. (2013). Shashkevych Markiiian [Shashkevich Markian]. *Entsyklopediia istorii Ukrainy*. (Vol. 10). Kyiv, Ukraine: Nauk. dumka. [In Ukrainian].

24. Murashevych, T. D. & Kalush, Yu. I.(Comp.). (2014). Taras Shevchenko – poet, khudozhnyk, myslytel: (z materialiv hazety "Bukovyna"): bibliohr. pokazhch. [Taras Shevchenko – poet, artist, thinker: (from the materials of the newspaper "Bukovyna"): bibliogr. index]. / Chernivets. nats. un-t im. Yuriiia Fedkovyicha, Nauk. b-ka. Chernivtsi. Retrieved from http://e-cat.scilib.chnu.edu.ua/reslib/elib/bib_ed_scilib/22.pdf [In Ukrainian].

25. Khalymonchuk, A. M. (1972). "Ruska triitsia" [Russian trinity]. *Radianska entsyklopediia istorii Ukrainy*: u 4 t. (Vol. 4). Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

26. Pyvovarov, M., Synhaivska, H. & Fedorytenko, K. (1963). Shashkevych Markiiian Semenovych: [biohr. dovidka i bibliohrafiia] [Shashkevich Markiyan Semenovich: [biogr. reference and bibliography]. *Ukrainski pysmennyky: bio-bibliohr. slovnyk*. (Vol. 3). Kyiv, Ukraine: Derzhlitvydav URSR. Retrieved from <https://bit.ly/3sVIzZf> [In Ukrainian].

27. Shehurat, V. (1919). Na svitanku novoi doby. Statti i zamitky do istorii viprodrozhennia Hal. Ukrainy [At the dawn of a new era. Articles and notes on the history of the revival of Gal. of Ukraine]. Lviv, Ukraine: NTSh. [In Ukrainian].

Oleksandr Dudnik,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5206-1129>,

Candidate of Historical Sciences,

Senior Researcher,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

3 Holosiivskyi Ave., Kyiv 03039, Ukraine

e-mail: dudn70@ukr.net

REFLECTION OF THE HISTORIOGRAPHY OF THE "RUSKA TRIITSIA" IN REFERENCE BOOKS OF THE XX – AT THE BEGINNING OF THE XXI CENTURY

The purpose of the study – to show the degree of conformity of the content of reference literature of the XX – early XXI centuries to the results of scientific research on the creative and socio-political activities of the "Ruska Triitsia" to the results of scientific research on the creative and socio-political activities of the "Ruska Triitsia", as well as the formation of the cult of Markiyan Shashkevych. **Research methodology**: during the writing of the work the principles of historicism, objectivity, systematics and comprehensiveness were applied, as well as – general methods of scientific research – analysis, synthesis, comparison. **Scientific novelty**: for the first time an attempt was made to compare the content of reference publications on the Russian Trinity with the results of scientific research on this topic. **Conclusions**. We came to the conclusion that reference publications of the XX – at the beginning of the XXI century. for the most part do not reflect the entire historiography on the subject. First of all, it concerns the fact that the Russian Trinity in the national revival in Western Ukraine was the successor and heir of the traditions of the Przemysl Cultural and Educational Center (Society of Galician Greek Catholic Priests and Przemysl Cultural and Educational Circle). The Trinity inherited from him leaders not only cultural and educational ideas on the revival, protection and introduction of Ruthenian (Ukrainian) language in education, preservation of folk traditions, including folklore, but also the idea of historical, linguistic and the ethnic unity

of the Galician Ruthenians with Ukrainians of the Dnieper region – the idea of the unity of the Ukrainian lands. Most reference books mention the decisive influence of the literary and artistic national revival in the Dnieper Ukraine on the "Ruska Triitsia", as well as representatives of other Slavic peoples, but it is not explained that their creative example prompted the participants of the "Ruska Triitsia" to give priority to the creation of secular works over religious ones and to their preference in writing in the vernacular rather than the Church Slavonic language. Only in some modern reference books it is noted that in the almanac "Mermaid of the Dniester" the Dnieper spelling was used for the first time – the so-called "Kulishivka". There is no information in reference books that by publishing this almanac, the Trinity violated the church tradition, although at the same time they advocated the unity of the spiritual and secular intelligentsia with the people. By doing so, they rejected the need for Latin, slowed the process of polonization of the Galician intelligentsia, undermined the expectations of obedience and loyalty from the Austrian authorities, demonstrated the linguistic and written unity of Austrian and Russian Ukrainians and took a significant step forward to intensify cultural ties with the Dnieper region, which in fact demonstrated the unity of the newborn modern Ukrainian nation on both sides of Zbruch.

Keywords: "Ruska Triitsia", historiography, reference books, national revival, M. Shashkevych, I. Vahylevych, J. Holovatsky.

Стаття надійшла до редакції 29.04.2022 р.

DOI: <https://doi.org/10.15407/np.66.291>

УДК 001.32(477):02-05:37.018.45

Наталія Казакова,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6352-1354>,

головна бібліографиня науково-бібліографічного відділу,
Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого,

вул Набережно-Хрещатицька, 1, Київ, 03001, Україна

e-mail: astkz@ukr.net

Оксана Супронюк,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1435-5913>,

кандидатка філологічних наук, старша наукова співробітниця,
відділ зарубіжної україніки, Інститут книгознавства,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

просп. Голосіївський, 3, Київ, 03039, Україна

e-mail: odudko@ukr.net

БІБЛІОТЕКА НАУКОВЦЯ* ВЕНІАМІНА ЕППЕЛЯ: ДОСВІД ОПРАЦЮВАННЯ Й ЗБЕРЕЖЕННЯ ПРИВАТНОГО КНИГОЗІБРАННЯ

Метою статті є репрезентація відомостей опрацювання й збереження приватної бібліотеки колекціонера і бібліофіла Веніаміна Леонардовича Еппеля (1970–2013). **Методологічну основу** становили принципи об'єктивності і системності, формально-логічний та соціально-комунікаційний підходи; загальнонаукові методи (інтерпретації, аналізу і синтезу, узагальнення, описовий) та спеціальні книгознавчі методи (бібліографічний, історико-книгознавчого аналізу, структурно-типологічний). **Наукова новизна** полягає в репрезентації узагальнених відомостей про бібліотеку В. Еппеля, яка стала частиною українського культурного надбання. **Висновки.** Запропоноване дослідження засвідчило, що В. Еппель зробив вагомий внесок у розвиток української культури, а бібліотеку та архів після смерті дослідника було передано до наукової бібліотеки Національного університету «Києво-Могилянська академія». Колекція В. Еппеля

* Звернення української інтелігенції до Президента України Віктора Андрійовича Ющенка : [з приводу пропозицій, щодо відзначення 80-річчя А. Горської]. Життєпис мовою листів / автор-упоряд. Людмила Огнева. Донецьк: 2013. 518 с. Серед підписантів В. Еппель, науковець. С. 423

ля включає широкий спектр авторитетних монографій відомих учених з України, країн колишнього СРСР та української діаспори; наукових збірників, альманахів, рідкісних періодичних видань та сірої літератури; значне за обсягом та винятковою цінністю зібрання довідкових та бібліографічних праць. Відомості про колекцію повністю введені до е-каталога, з її змістом можна познайомитися на сайті наукової бібліотеки. Цінності колекції додає наявність рідкісних регіональних книжкових та періодичних видань (які є тільки в колекції ВЕ) і які становлять міні-підбірки видавництва Івано-Франківська, Тернополя, Львова, Дрогобича, Ужгорода, Полтави, Чернігова та ін. Огляд приватної бібліотеки В. Еппеля свідчить, що вона за своїм складом є універсальним зібранням, яке включає в себе книжки й періодичні видання на різні теми, різних жанрів українською та іноземними мовами й зберігає велику кількість культурних артефактів.

Ключові слова: Веніамін Еппель, псевдоніміка, псевдонім, приватна бібліотека, наукова бібліотека Національного університету «Києво-Могилянська академія».

*Якби треба було обрати загальний символ
земної цивілізації, ним могла б стати книга*
К. Мігонь

Актуальність теми дослідження. Бібліофілство – це світ посвячених. Книга є важливою частиною духовного Всесвіту людства. Книга виступає як інформаційний носій і як необхідний всередині соціуму інструмент комунікації і самоідентифікації. Однією з середньовічних метафор є ідея про те, що «Світ – це книга». Тобто кожна бібліотека, з одного боку, – це скарбниця історичної пам'яті, культурної спадщини, яка бере на себе функції гуманізації духовної культури людства, з іншого – внутрішнього світу людини, її біографії.

Нині в науковий обіг входить приватна бібліотека бібліофіла, книжника, колекціонера, невтомного збирача псевдонімів Веніаміна Еппеля, чий науковий доробок має важливе значення для розвитку української гуманітаристики.

Аналіз досліджень та публікацій. Загальну історію українського бібліофілства подав С. Білокінь у передмові до видання «Дарчі написи в бібліотеці Івана Микитенка». Книжкове зібрання І. Микитенка, на думку С. Білоконя, стало єдиною, принаймні найкоштовнішою книжковою (бібліофілською) пам'яткою Розстріляного Відродження [1, с. 13]. Г. І. Ковальчук серед найвизначніших, відомих приватними бібліотеками, бібліофілів сучасної України, називає С. Білоконя, М. Грузова, Є. Поповича, В. Шевчука, В. Яременка, М. Шудрю; серед найбільших

приватних бібліотек діаспори – зібрання Ю. Шевельова, Б. Кравціва, І. Гриневича, А. Григоровича [11, с. 735]. Стан українського бібліофільства як частини книжкової культури країни на сучасному етапі, зафіксований Є. Пшеничним, видавцем «Альманаху бібліофілів» [12]. (Коротку біографію В. Еппеля вміщено у «Вікіпедії» [9]).

Метою статті є репрезентація відомостей про опрацювання й збереження приватної бібліотеки колекціонера і бібліофіла Веніаміна Еппеля.

Виклад основного матеріалу. Веніамін Леонардович Еппель (1970–2013) – літописець подій культурного життя України. «Ходяча енциклопедія» В. Еппель присвятив своє життя збиранню псевдонімів. Літературознавці і мовознавці, історики і письменники сьогодні постійно покликаються на його унікальну працю «Нові матеріали до словника українських псевдонімів» [7]. За рішенням родини, бібліотеку та архів після смерті дослідника було передано до наукової бібліотеки Національного університету «Кієво-Могилянська академія» (далі НБ НаУКМА).

Колекція В. Еппеля (далі ВЕ) зайняла своє почесне місце серед особових колекцій наукової бібліотеки Національного університету «Кієво-Могилянська академія». Сьогодні ця унікальна за своїм змістовим наповненням приватна збірка зберігається в старовинних шафах у центральній галереї староакадемічного корпусу, а електронний каталог НБ НаУКМА вміщує перелік книжкової колекції В. Еппеля (ВЕ) [8]. Колекція ВЕ користується значним попитом у користувачів і по праву стала перлиною фондів цієї бібліотеки.

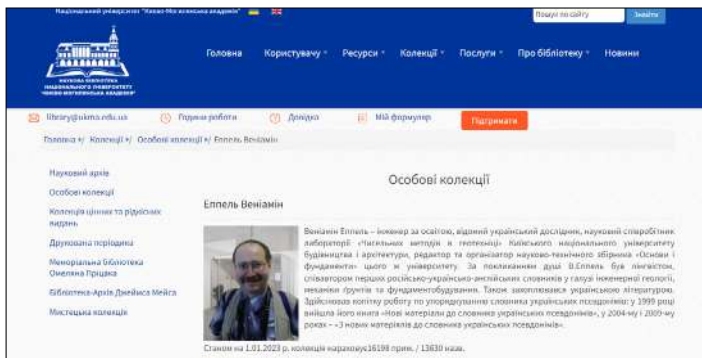

Рис. Особова колекція Веніаміна Еппеля (сайт Наукової бібліотеки Національного університету «Кієво-Могилянська академія»)

Перше враження від перегляду колекції ВЕ – вона для високоінтелектуального читача: у ній представлено широкий спектр авторитетних монографій відомих учених з України, країн колишнього СРСР та української діаспори; наукових збірників, альманахів, рідкісних періодичних видань та сірої літератури; значне за обсягом та винятковою цінністю зібрання довідкових та бібліографічних праць. Водночас видання колекції «живо» реагують на процеси сучасного суспільно-політичного та літературно-мистецького життя в Україні.

Відомості про Колекцію ВЕ повністю введені до е-каталогу, й з її змістом можна познайомитися на сайті НБ НаУКМА (рис.).

Колекція ВЕ нараховує:

- 13 623 назви (15 251 прим.) книжок,
- періодичних видань (143 назви) та відбитків окремих статей та частин книжок (40),
- нотних та пісенних збірників із текстами (понад 70),
- каталоги виставок картин та скульптур тощо.

Географія видань колекції презентує продукцію різних країн. Україна представлена такими містами: Київ – 5450 од. зб., Львів – 1239 од. зб., Харків – 257 од. зб., Ужгород – 220 од. зб., Тернопіль – 132 од. зб., Одеса – 105 од. зб., Луцьк – 104 од. зб., Івано-Франківськ – 95 од. зб., Рівне – 51 од. зб., Полтава – 45 од. зб., Чернігів – 34 од. зб. тощо.

Україномовні, російськомовні та видання іноземними мовами представлені книжками, виданими у Москві (1908 од. зб.), Санкт-Петербурзі (Ленінград, 216 од. зб.), Торонто (196 од. зб.), Нью-Йорку (129 од. зб.), Едмонтоні (34 од. зб.), Парижі (78 од. зб.), Лондоні (29 од. зб.), Варшаві (34 од. зб.), Тель-Авиві (13 од. зб.) та інших містах.

Хронологічні межі зібрання ВЕ – видання другої половини ХІХ – початку ХХІ ст. Найстаріші – 184 видання колекції 1856–1923 рр. із друкарень Львова, Києва, Чернівців, Коломиї, Варшави, Чернігова, Одеси, а також книжки, видані у Санкт-Петербурзі і Москві. Третина з цих видань – дореволюційна українська книжка (62 назви).

Мовивидань колекції ВЕ: переважно українська до 70% – 10579 од. зб., а також російська, польська, англійська тощо. В. Еппель, за словами його матері Світлана Агап'євої, досконало володів російською та українською мовами, адже у її родині розмовляли українською, польською та російською мовами, а в сім'ї батька, Леонарда Еппеля, спілкувалися російською та ідиш.

Колекція ВЕ народжувалася не на порожньому місці, а стала логічним продовженням сімейної традиції читання, закладеної кількома поколіннями родини. До колекції потрапила й частина родинної бібліотеки батьків Веніаміна, про що засвідчують дарчі написи на книжках. У колекції – близько 400 назв книжок для дітей, які, за словами бібліотечних працівники НБ НаУКМА, активно замовляють співробітники університету.

Кожна колекція бібліофіла – це творіння її власника, його книжкове Alter Ego. *Цінність бібліотеки ВЕ – у деталях, міні колекціях, тематичних підбірках*, які відображають коло його наукових інтересів, захоплень. На наше переконання, всі частини колекції об'єднані в єдиний гармонійний організм завдяки інтелекту, гуманізму, толерантності ставленню до людської особистості, зокрема ідеологічних та релігійних переконань, непоказовий патріотизм, розуміння викликів часу і пошук відповідей на них у літературних джерелах її власника – Веніаміна Еппеля. Більшість видань колекції напряму пов'язана з головною працею життя – роботою над «Новими матеріалами до словника українських псевдонімів» та двома доповненнями [4; 5; 7].

Специфіку кола читання науковця і комплектування приватної бібліотеки розкриває його лист до редакції журналу «Визвольний шлях» (Лондон), в якому він повідомляє, як публікації цього часопису допомагають йому діставати українські книжки, видані за кордоном [6, с. 639].

Українська книжка представлена виданнями, починаючи з 1856 р. і останніми – 2012 р. *Дореволюційна українська книжка* представлена творами українських класиків: Івана Котляревського (Виргилієва Енеїда на українську мову перелыцевана: [У 6 ч.] / Сочиненіє И. П. Котляревскаго. 12-е изд. Киев : Изд. книгопродавца Т. А. Губанова; [Кременчуг: Тип. Г. М. Розенталя], 1901. 248 с.); Павла Грабовського (Пролісок: твори Павла Граба. Львів: 3 друкарні Наукового Товариства імени Шевченка, 1894. 94 с. (Дрібна бібліотека; кн. 3). На обкл. зазначено: Львів: Накладом Костя Паньковського, 1894.); Олександра Колесси (При камяному затоні : історична картина з року 1648-ого. Львів : 3 друкарні товариства імени Шевченка, 1891. 18 с. Коштом автора); Марка Кропивницького (По ревізії: етюд у одній дії. Київ; Ляйпціг: Українська накладня, [1882?]. 43 с. (Загальна бібліотека; № 150); І. Стешенка (Хуторни сонеты / И. М. Стешенко. Київ: Лито-типографія Товарищества И. Н. Кушнеревъ и Ко., Киевское отдѣленіе,

1899. 32 с.); Б. Грінченка (Під хмарним небом: вірші / В. Чайченко. Львів: Наукове Товариство імені Шевченка, 1893. 212 с.); відомого літературознавця, українського педагога і перекладача Василя Щурата (На тримбіті. Львів: Видав. М. Петрицький, 1904. 32 с.); А. Веретельник (Герой-невольник: опов'дане зь часовъ турецкой неволѣ / написавъ А. Веретельникъ. Коломья: Зъ печатнѣ А. І. Мизевича, 1904. 47 с. (Бібліотека для рускої молодежи /подъ ред. Юліяна Насальского; Вып. 44, т. 79, р. 11); Бурлака (На бистрих хвилях: [збірка поезій] / В. Левицький. Відень: Друк. Крац, Гельф і Сп[іл]ка, 1905. 174, [1] с.); А. Вахнянина (Спомини з життя / Анатоль Вахнянин; зладив Кирило Студинський. Львов: 3 печатні В. А. Шийковського, 1908, 137, [1] с.); Твори Маркіяна Шашкевича і Якова Головацкого (3 додатком творів: Івана Вагилевича і Тимка Падури. Видане друге. У Львові: Накладом товариства «Просьвіта», 1913. 456 с. (Руска письменність; III, 1). 3 рідкісних видань – два музичних твори: «Полонезъ на смерть малороссійскаго поета Тараса Шевченка» (Сочиненіе Василя Пашенко, Odessa: A. Neugebohn, [1861], 7 с. [10] та відома пісня «Гей Братя Козаки...!» (Хор мужеський в супроводі оркестри / слова Ст. Руданського; музика Й. Кишакевича. Перемишль: Накладом автора, [1900?]. 7 с.: нот.).

У колекції ВЕ представлено цінні і рідкісні *твори українських авторів, видані поза межами України*: твори митрополита Д. Ростовського (О исповѣданіи грѣхвѣ ѣ свѣтомъ причащеніи / из твореній свѣтагв Митрополита Ростовскаго. Санктпетербургъ: Въ Сѣнодальной Тѣпографіи, 1863. 16 с.); Олександра Потебні (Малорусская народная пѣсня по списку XVI вѣка: текстъ и примѣчанія. Воронежъ: Въ типографіи В. И. Исаева, 1877. 53 с.); українського актора О. Суходольського (Помста, або Загублена доля: драма въ 4-хъ дѣйствіяхъ, съ пѣніемъ, хорами и танцами; Хмара: драма въ 4-хъ дѣйствіяхъ, съ пѣніемъ, хорами и танцами. Ростовъ-на-Дону: Типографія М. М. Фонштейнъ, 1902. 103 с.); І. Котляревського (Москаль-чаривный: малороссійская опера: въ одномъ действіи / И. П. Котляревскій. Изд. 2-е. С.-Петербургъ: Издание А. С. Суворина, [1890]. 43 с. (Дешевая Библиотека); В. Доманицького (Смерть за правду: (оповідання про Івана Гуса). С.-Петербургъ: Тип. училища глухонемыхъ, 1906. 31 с. (Благотворительное общество издація общепользныхъ и дешевыхъ книгъ) та ін.

Серед *книжок початку ХХ ст.*: збірка мініатюр молодомузівця М. Яцківа (Adagio consolante: з портретом автора і вступним словом

про М. Яцкова. Львів: Накладом Володимира Боберського: 3 Друкарні Ставропигійського Інститута, 1912. 93, [1] с.: портр. (Новітня бібліотека; вип. 4); збірка поезій Петро Тянянко (До Раю злotosяйного: поезії / Петро Тянянко. [Черкаси: Друкарня Х. Д. Роздольського, 1917]. 158 с.), відому тим, що отримала не дуже позитивний відгук М. Зерова; переклади українською творів світової літератури: фінського епосу «Калевала», здійснений Євгеном Тимченком (перший переклад українською), драми «Візник» майбутнього Нобелівського лауреата Г. Гауптмана, перекладена Антоном Крушельницьким: (драма в 5 актах / Гауптман; пер. Антін Крушельницький. Львів: Накладом «Українсько-руської Видавничої Спілки»: 3 друкарні В. А. Шийковського, 1899. 140, [1] с.), а також переклади П. Грабовського, Омеляна Карашкевича, Івана Петрушевича та інші.

Логічним підсумком дослідження й колекціонування Веніаміном Еппелем псевдонімів і криптонімів на тлі колекціонування дореволюційної української книжки й виходу авторитетного видання «Нові матеріали до словника українських псевдонімів» [7] стало запрошення до Національної парламентської бібліотеки України на посаду наукового редактора двох випусків «Друкованого зведеного каталогу українськомовної книги державних бібліотек та музеїв України, 1798–1923» [2; 3].

Аналізуючи масив української художньої літератури ХХ – початку ХХІ ст., варто відзначити наявність вагомий підбірки прижиттєвих творів плеяди «розстріляного відродження»: М. Йогансена, Я. Савченка, О. Слісаренка, А. Паніва, І. Кулика та інших, а також рідкісні переклади О. Бургардта, М. Іванова, В. Державина.

Надзвичайна (враховуючи об'єктивні складності цього періоду) повнота репертуару української книжки періоду *перебудови та перших років незалежності* – близько 800 назв: перші видання у незалежній Україні творів письменників діаспори: Б. Лепкого, А. Лотоцького, О. Олесья, Я. Славутича, В. Барки, Галі Мазуренко, М. Ореста, Ж. Маланюка тощо; перевидання творів поетів 1920-х років (Проклятого віку струна: поезія повернутих із забуття / Людмила Волошко, Клим Поліщук, Яків Савченко; упоряд. та передмова В. Врублевського. Житомир: КВО «Газета «Житомирський вісник», 1992. 93, [1] с.: іл., фот. (Бібліотека журналу «Авжеж»); унікальні музичні збірники (Гаївки / зібрав та упорядкував Михайло Мишанич; худож. оформ. Зіновії Юськів; Творчовиробниче об'єднання «Гердан». Львів: Гердан, 1991. 95 с.: ноти. (На-

родні співи Галичини; кн. 1), «Буд здрава, землице: українські народні пісні про еміграцію / [упоряд., вступ. ст. і прим. С. Й. Грици; ред. В. М. Пономаренко]. Київ: Музична Україна, 1991. 175, [1] с.: ноти) тощо.

Бібліотека ВЕ нараховує близько 300 поетичних збірок, вона представлена *кращими зразками класиків та поезією сучасних авторів*. Про особливу зацікавленість творчістю молодих свідчать: книжки серії «Перша книга (книжка) поета» (49 назв), переможців Міжнародного конкурсу «Гранослов» (11 назв). Репрезентовано твори представників літературних шкіл і груп 60–90-х років ХХ ст.: Київської школи (В. Голобородька, В. Кордуна, М. Воробйова, Григоріва Михайла), Бахмацької літературної групи ДАК (К. Москальця, Валерія Кашки), груп Бу-ба-бу (Ю. Андруховича, О. Ірванця, В. Неборака), ЛуГоСад (І. Лучука, Н. Гончара, Р. Садловського), Пропала грамота (Ю. Позаяка, С. Либонь і В. Недоступа), Музейний переулоч (В. Бориспольця, О. Бригінця та В. Жовнорука), Західний вітер (В. Махна, Б. Щавурського, Г. Безкоровайного, В. Гайди), Нечувані (Олени Галети, Галини Крук), Червона Фіра (С. Жадана, Р. Мельникова та І. Пилипчука) тощо.

В. Еппеля цікавили видання, *авторами яких є неординарні, багатогранні особистості, до того ж почасти непрофесійні літератори*. До таких можна віднести письменницю Ольгу Кіс, редакторку «Парафіяльного вісника» при Золочівському монастирі отців Василіян, наукову редакторку видавництва «Місіонер» (Львів), на вірші якої писали музику П. Дворський, Г. Мартинюк та Т. Кукуруза; українського поета, сценариста, підприємця, рятівника журналу «Дніпро» Євгена Юхницью (у колекції є три його поетичні збірки). Український поет, філософ, громадський діяч, командир найпершого добровольчого батальйону «Правого сектору» «Дніпро-2» (2014) Олег Короташ представлений збіркою поезій та перекладачів «Світ блукаючих висновків». Ряд рідкісних видань належить науковцям: Зіновія Карпенко (докторка психологічних наук, професорка) автор поетичних збірок; Віталій Деркач (учасник розробок ЕОМ «Київ-67» і «Київ-70») автор науково-художнього роману в віршах «Звезди не меркнут» (Київ, 1986); Л. Гиттик (доктор медичних наук, невролог) автор збірки повістей і новел «Дорога к самому себе» (Луцьк, 1998); Ігор Андрухів (доктор історичних наук, полковник міліції) автор нарису історії Василянського чернецтва, монастиря та чудотворної ікони Матері Божої в Гошеві «Цариця Карпатського краю» (?); Володимир Вихрущ (доктор економічних

наук) автор поетичної збірки «Квіти надії»; Богдан Андрушків (доктор економічних наук, письменник) публіцистичний твір «Душа навиворіт, або Діалог із самим собою та іншими» (Тернопіль, 2000).

Важливим складником творчої лабораторії В. Еппеля як літературознавця й джерелознавця стали *праці провідних українських мовознавців та літературознавців*: О. Курило, В. Ганцова, С. Єфремова, І. Огієнка, П. Житецького, Ю. Шереха, Г. Голоскевича, Н. Я. Дзюбишиної-Мельник, Б. Антоненка-Давидовича, М. Погрібного, М. Жовтобрюха, С. Караванського, І. Качуровського, І. Кошелівця, В. Русанівського, М. Рудницького, А. Коваля, Л. Масенко, Ф. Погребенника та інших. Усього – близько 300 назв.

Справляє сильне враження *міні-колекція антологій* (понад 150 назв): від «Антології російської поезії в українських перекладах» Бориса Якубського (Київ : Державне вид-во України, 1925. 283 с.) до тематичної антології віршів XIX–XXI ст. «Луцький замок у мистецькому просторі України», упорядковані М. М. Хмелюк, В. М. Кумановською (Луцьк : Твердиня, 2012. 86 с., [44] с. кол. іл.: іл.).

Цікавий і різноманітний масив *довідкових видань*: енциклопедій (27 назв), галузевих довідників (121 назв), словників (понад 200 назв), зокрема українсько-російських та російсько-українських близько 70 назв. Серед них слід назвати такі рідкісні, як «Скарбослов: російсько-український словник маловідомих слів та виразів: близько 25 000 слів» (уклад.: Віталій Левун, Микола Ляшенко. Київ : Бібліотека українця, 2000. 324 с.) та «Русско-английско-русский и украинско-английско-украинский словарь цветов и оттенков = colours and hues Russian-English-Russian and Ukrainian-English-Ukrainian dictionary ([сост.: Выходец А. М., Слобьяк З. Ю.]. Одесса: [Резон, 2000]. 78 с., [4] л. ил.).

Репертуар *бібліографічної продукції бібліотек і установ* у колекції ВЕ засвідчує добру обізнаність та ретельний відбір. Понад 350 бібліографічних видань, серед яких – понад 100 біобібліографій, а також покажчики змісту періодичних видань, каталоги бібліотечних зібрань, книжкових ярмарків, виставок тощо. Для прикладу: «Каталог антикварної книжки» ([упоряд. М. І. Сагарда]. Київ : Вид-во Всеукраїнської академії наук, 1932. 215 с., містить бібліографію); «Книжная лавка писателей: 1934–2009: 75 лет» ([сост.: Н. Н. Балбукова, Л. Н. Гаврилов, Ю. Н. Дрюков]. Санкт-Петербург : Книжная лавка, 2000. 159 с.: фотогр., містить бібліографію).

В. Еппель був знайомий із багатьма книгознавцями і бібліографами. Перевагу надавав *працям провідних бібліографів* Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (Л. Беляєва, І. Бойко, О. Гольденберг, Т. Добко, Р. Жданова, Ф. Сарана, К. Скокан); Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого (Є. Бабич, В. Патока); Львівської національної наукової бібліотеки імені Василя Стефаника та Наукової бібліотеки Львівського національного університету імені Івана Франка (П. Г. Баб'як, М. Бутрина, М. Гуменюк, М. Мороз, Л. Ільницька, М. Вальо, В. Куш, О. Савчин, Б. Якимович); Одеської національної наукової бібліотеки (Олена Нуньєс, Л. О. Жирнова, Л. М. Бур'ян); Харківської державної наукової бібліотеки імені В. Г. Короленка (Л. В. Глазунова, О. О. Миронов, В. О. Ярошик) тощо.

Також у колекції представлено *цінні бібліографічні посібники наукових установ*: Книжкової палати України імені Івана Федорова; Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України; Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка; Центру культурологічних студій Інститут історії України НАН України; Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України. В. Еппель стежив за бібліографічно-видавничою продукцією обласних наукових універсальних бібліотек України, зокрема Волинської, Кіровоградської, Тернопільської, Чернігівської, Чернівецької.

Не можна оминати увагою солідну збірку *видань із мистецтва* – понад 400 назв. Діапазон інтересів В. Еппеля надзвичайно широкий: від видань з історії українського та світового мистецтва (Краткій указатель предметовъ, помѣщенныхъ въ Киевскомъ музеѣ древностей и искусствъ. Київ: Типографія І. І. Горбунова, 1900. 31 с.; М. Р. М. Ярошенко: з шістнадцятьма репродукціями з його картин / М. Рудинський. Полтава: [б. в.], 1919. 12 с., [16] іл.; Байз К. Історія искусствъ: архитектура, скульптура, живопись = Precisd'Histoire del.'Art / К. Байз; пер. съ прим. и доп. В. Никольскаго. С.-Петербургъ: Герольдъ, 1914. 261, [2] с.: ил.; Тугенгольд Я. Французке мистецтво XIX століття. Київ: Державне видавництво, 1921. 163, [2] с., [21] арк. іл.; Хоткевич Гнат Мартинович, 1877–1938. Народній і середньвічний театр в Галичині / Гнат Хоткевич. Харків: Державне видавництво України, 1924. 59 с.) до сучасних видань (Іванець П. Українські церкви Альберти: у мистецьких творах і в описі Парасі Іванець / ред. М. Сошко. Пряшів: ПриватПресс, 1991.

192 с.: іл.; Северюхин Д. Художники русской эмиграции: (1917– 1941): биографический словарь / Д. Я. Северюхин, О. Л. Лейкинд. Петербург: Изд-во Чернышёва, 1994. 587, [2] с.; Симоненко В. Українська енциклопедія джазу. Київ : Центрумунінформ, 2004. 231, [1] с.: іл., портр.; Петасюк О. Національні традиції українського авангарду: (ілюстрована хрестоматія) / Петасюк Олена, Смержевська Оксана. Київ : [ТОВ «Поліграфцентр»], 2006. 256 с.: іл.; Авангард Йогансена: на основі книги Майка Йогансена «Подорож ученого доктора Леонардо і його майбутньої коханки прекрасної Альчести у Слобожанську Швейцарію» / [упоряд. Д. Горбачов]. Львів : Наутілус, 2007. 189, [2] с.: іл.).

У складі колекції – досить *рідкісні видання каталогів виставок* (сучасного українського скульптора, автора меморіальної дошки О. Гончару Р. Найди (Naida R. Heroicsculptureofthesteppes / RuslanNaida; text: LesiaHonchar. [Kyiv] : NovaSich, 2010. 12 p.: phot.; Невідомі сторінки українського авангарду: Василь Седляр: ілюстратор Кобзаря: каталог виставки, 11–20 вересня 2009 р. / Нац. худ. музей України, Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». Київ : Дух і літера, Оранта. 2009. 7 [1] с.; Франс Мазереель: ілюстрований каталог виставки / Всеукр. тов-во культзв'язку з закордоном, Сектор мистецтв наркомосвіти УСРР. Харків; Київ; Одеса : [Рух], 1931. 30 с., [8] арк. іл.: іл.); Каталог виставки української художниці, скульптора, поетеси Міртали Пилипенко-Кардиналовської (Міртала: США: скульптура 1991 р.: вересень–жовтень: Київ = Mirtala: USA / організатори: Держ. музей Т. Г. Шевченка, Спілка театральних діячів України. Київ: [б. в., 1991]. [12] с.: іл., портр.; Путря С. (Саша) Малюнки Саші Путрі (1977–1989), м. Полтава: каталог виставки / уклад. В. та Є. Путрі. Київ: [б.в.], 1991. [без пагін.]: іл.).

Ще одне захоплення В. Еппеля – музика, співи (дещо незвично для тих, хто звик бачив В. Еппеля як людину надзвичайно сором'язливу та мовчазну, завжди заклопотану). За словами мами В. Еппеля, спеціальної музичної освіти у Веніаміна не було, але був абсолютний музичний слух і приємний баритон.

Серед мистецьких видань – понад 70 *нотних та пісенних збірок*. У цій частині бібліотеки ВЕ: «Коломийки в записах Івана Франка» ([упоряд., вступ. ст. і прим. О. І. Дея]. Київ : Музична Україна, 1970. 131, [2] с.: іл. (Українські народні пісні у записах письменників); «Народні пісні в записах Осипа Маковея» ([упоряд., вступ. стат. і прим. В. А. Качкана]. Київ : Музична Україна, 1981. 99, [4] с. : іл., ноти.

(Українські народні пісні у записях письменників); «Народні пісні в записях Івана Вагилевича, Народні пісні в записях Івана Нечуя-Левицького» ([упоряд., вступ. ст., прим. О. І. Дея]. Київ : Музична Україна, 1985. 102, [1] с. : іл., нот. (Українські народні пісні в записях письменників); «Українські народні пісні в записях Олександра Потебні» (упоряд., вступна стаття і приміт. М. К. Дмитренка. Київ : Музична Україна, 1988. 310, [1] с. : іл., нот.); «Українські народні пісні, наспівані Д. Яворницьким; пісні та думи з архіву вченого» (уклад. М. М. Олійник-Шубравська. Київ : Музична Україна, 1990. 451 с.: нот.); «Народнѣ піснѣ подкарпатскихъ русиновъ» (зобрали: Д. Задор, Ю. Костьо, П. Мирославский. Факсимільне вид. Ужгород : Патент, 1992. 112 с.). Є і пісні періоду визвольних змагань: «Марш Героїв» ([збірник пісень / упоряд. А. Зарудний]. Тернопіль : Джура, 2007. 175, [1] с.: іл., нот.); «Пластовий пісенник: (народні, козацькі, стрілецькі пісні)» ([упоряд. Б. Досяк, І. Салій]; Укр. скаутська організація «Пласт». Ужгород : Станиця, [2000?]. 66, [2] с.); серед них також – рідкісне видання «Вперед, Україно! : народний декламатор» (уклав О. Олелько; Українська національна єдність у Франції. Paris : Editions S.C.I.P., 1940. 186, [2] с. (Бібліотека самоосвіти)).

В. Еппель мав надзвичайну здібність – добувати «*сіру літературу*» та *рідкісні регіональні видання*. У його бібліотеці – близько 50 прим. матеріалів міжнародних, всеукраїнських та регіональних конференцій з питань історії, державотворення, наукової термінології, мовознавства, перекладознавства тощо. Для прикладу: «Українське мистецьке середовище в міжвоєнній Чехословаччині» (збірник матеріалів міжнародної конференції, організованої Слов'янською бібліотекою, Українською ініціативою в Чеській республіці, Чеською асоціацією українців і Посольством України в Чеській Республіці, 12–14 листопада 2003 р. в Празі. Praha : Národní knihovna ČR-Slovenská knihovna, 2005. 335 s.: іл., факсим. К 80-тій річниці заснування Української Студії Пластичного Мистецтва в Празі).

Цінності колекції додає наявність *рідкісних регіональних книжкових та періодичних видань* (які є тільки в колекції ВЕ) і які складають міні-підбірки видавництв Івано-Франківська, Тернополя, Львова, Дрогобича, Ужгорода, Полтави, Чернігова та інших міст України. У фондах не всіх найбільших бібліотек Києва є такі видання як «Ваканції-2» (Всеукр. поет. проект, 2007 / [упорядкув. Л. І. Мусіхіної]. Тернопіль :

Підручники & посібники, 2007. 95 с.); монографія Н. Лупак «Літературно-музичне буття образу Мазепи» (Тернопіль : Карт-бланш, 2007. 199 с. : іл.); збірка Тетяни Дігай «Книжкові імпресії : рецензії, 2006–2007» (Тернопіль : Сорока, [2007]. 43 с.); «Молодий нащадок Прометея : спогади, статті, матеріали про Степана Будного» ([упоряд.: Б. Хаварівський, П. Федоришин, Г. Кушнерик та ін.]; Держ. архів Тернопільської обл., Ред. незалежної громад.-політ. газ. Тернопілля «Вільне життя», Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. Тернопіль: Джура, 2008. 451 с. : іл., ноти); «Чуєш, брате мій...: стрілецькі пісні Левка Лепкого ([упоряд. В. М. Подуфалого]; Тернопілл. обл. орг. Добровільного тов-ва любителів книги УРСР. Тернопіль : Ред.-видавн. від. облполіграфвидаву, 1990. 65 с. : портр., ноти); «Сівач : збірка творів членів літературної студії» ([відп. за вип. Ю. М. Дмитренко]; Полтавська Спілка літераторів, Секція поезії. Полтава : Астрей, 1992. 119, [1] с.); «Наш Тичина: вірші, роздуми про творчість великого поета» ([упоряд. і ред. С. Реп'ях]. Чернівців : Управління у справах преси та інформації, 2011. 175 с. Книга присвячена 120-річчю з дня народження видатного українського поета П. Г. Тичини); «Як з Бережан до Кадри: стрілецькі пісні Романа Купчинського» ([упоряд. В. М. Подуфалий]. Тернопіль : Ред.-видавн. від. облполіграфвидаву, 1990. 62, [1] с.: ноти); «Дайте! Нобелівську премію українським письменникам!» ([упоряд. В. Карп'юк]. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2012. 159, [1] с.: портр.).

Є у колекції праця Ф. Погребенника «Богдан Лепкий: український письменник з Поділля» (Тернопіль : Збруч, 1992. 74, [2] с.). (Таке видання відсутнє навіть у колекції Ф. Погребенника, що зберігається у Національній бібліотеці України імені Ярослава Мудрого.)

Серед 105 назв журналів (поодинокі номери, не комплекти) та газет зустрічаються цікаві назви: «Марбахський журнал» (Вип. 90 (2000) (Спеціальний випуск) «Пауль Целан / Пауль Анчель в Чернівцях». Чернівці; Київ; Марбах); літературно-художній та публіцистичний журнал «Далекосхідна хвиля» (Хабаровськ, 2007, № 1); український часопис-дайджест «Забута країна» (Санкт-Петербург, 1997, № 1, (березень-квітень); критико-бібліографічний журнал «Nova книга» (Суми, 2003, № 1–2); літературно-мистецький самвидавний журнал Науково-дослідного центру періодики Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаніка НАН України «Скриня» (Оригінал видано: Скриня. Львів : [б. в.], 1971); Літературно-мистецький і громадсько-політичний

самвидавний журнал «Пороги» (Дніпропетровськ, 1988–1990, Числа 1–9 : Вибране), літературно-мистецький часопис «Сова» (Тернопіль, 1999, № 1); літературно-мистецький ілюстрований журнал-книга «PROVOCATIO» (Благодійний фонд «Філософський проект»; ред. П. Малкович, І. Пасічник; Вид-во «Астролябія» ТзОВ. Львів : [б.в.]).

Серед рідкісних, раритетних видань варто назвати: «Поэзия в концлагерях» ([сост. А. Шифрин ; ред. Э. Шифрин-Полтинникова]. [Израиль] : Центр исследования лагерей, тюрем, психтюрем и концлагерей СРСР, 1978. 110 с.); «Декалуг» (поетична антологія / упоряд. і ред. П. М. Шевченко. Луганськ : [Луганський гуманітарний центр], 1994. 94 с.).

Висновки. Запропоноване дослідження засвідчило, що В. Еппель зробив вагомий внесок у розвиток української культури, а бібліотеку та архів після смерті дослідника було передано до наукової бібліотеки Національного університету «Києво-Могилянська академія». Колекція В. Еппеля включає широкий спектр авторитетних монографій відомих учених з України, країн колишнього СРСР та української діаспори; наукових збірників, альманахів, рідкісних періодичних видань та сірої літератури; значне за обсягом та винятковою цінністю зібрання довідкових та бібліографічних праць. Відомості про колекцію повністю введені до е-каталога, з її змістом можна познайомитися на сайті наукової бібліотеки. Цінності колекції додає наявність рідкісних регіональних книжкових та періодичних видань (які є тільки в колекції ВЕ) і які становлять міні-підбірки видавництва Івано-Франківська, Тернополя, Львова, Дрогобича, Ужгорода, Полтави, Чернігова та ін. Огляд приватної бібліотеки В. Еппеля засвідчив, що вона за своїм складом є універсальним зібранням, яке включає книжки й періодичні видання на різні теми, різних жанрів українською та іноземними мовами й зберігає велику кількість культурних артефактів.

Унікальна за своїм змістовим наповненням колекція В. Еппеля зайняла почесне місце серед особових колекцій наукової бібліотеки Національного університету «Києво-Могилянська академія» і користується значним попитом у користувачів, а електронний каталог НБ НаУКМА вміщує її перелік. Аналіз приватної бібліотеки В. Еппеля свідчить, що її власник був більш схожий на культурних діячів української еміграції. Як справжній колекціонер він своєю приватною бібліотекою висловлює свої індивідуальні інтереси, вподобання й захоплення.

Безсумнівно, бібліотека колекціонера псевдонімів, яка тільки починає входити в культурний і науковий обіг, заслуговує на подальше ґрунтовне наукове опрацювання зі залученням архівних матеріалів із особового архіву вченого та спогадів-розповідей колег Веніаміна Леонардовича Еппеля по книжковій справі.

Список бібліографічних посилань

1. Білокінь С. Час збирати каміння: на шляхах українського бібліофілства. *Дарчі написи в бібліотеці Івана Микитенка* / Уклад. О. Микитенко. Київ, 2007. Вип. 2. С. 5–14. (НАНУ. Центр культурологічних студій. Ін-т історії України НАН України).

2. Друкований зведений каталог україномовної книги державних бібліотек та музеїв України, 1798–1923 / М-во культури і туризму України, Нац. парлам. б-ка України. Вип. 2 : 1901–1910 / уклад.: Р. С. Жданова, І. О. Негрейчук ; голов. ред. В. Л. Куценко ; наук. ред. В. Еппель. Київ : Либідь. 2003. 528 с.

3. Друкований зведений каталог україномовної книги державних бібліотек та музеїв України, 1798–1923 / М-во культури і туризму України, Нац. парлам. б-ка України. Вип. 3 : 1911–1916 / уклад.: Р. С. Жданова, І. О. Негрейчук ; наук. ред. В. Л. Еппель]. Київ : Харитоненко, 2003. 261, [1] с.

4. Еппель В. З матеріалів до словника українських псевдонімів. *Молода нація: Альманах*. Київ : Смолоскип, 2008. № 1(46). С. 81–105.

5. Еппель В. З нових матеріалів до словника українських псевдонімів. *Відкритий архів : щорічник матеріалів та досліджень з історії модерної української культури* / ред.-упоряд. Степан Захаркін. Київ : Критика, 2004. Т. 1. С. 417–449.

6. Еппель В. Лист до редакції журналу «Визвольний шлях» від 24 березня 1992 р. *Визвольний шлях*. 1992. № 5. С. 639.

7. Еппель В. Нові матеріали до словника українських псевдонімів. Київ, 1999. 116 с.

8. Еппель Веніамін. *Особові колекції. Наукова бібліотека Національного університету «Києво-Могилянська академія»* : вебсайт. URL: <https://library.ukma.edu.ua/kolektsii/kolektsii/269-eppelia-veniamina>

9. Еппель Веніамін Леонардович. *Вільна енциклопедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D0%BF%D0%BF%D0%B5%D0%BB%D1%8C_%D0%92%D0%B5%D0%BD%D1%96%D0%B0%D0%BC%D1%96%D0%BD_%D0%9B%D0%B5%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87.

10. Зленко Г. Полонез над могилою Шевченка : [Твір одес. композитора В. Пащенко]. *Науковий світ*. 2003. № 3. С. 6–7.

11. Ковальчук Г. І. Бібліофільство. *Енциклопедія сучасної України*. Київ, 2003. Т. 2. С. 735.

12. Пшеничний Є. Від упорядника. *Альманах бібліофілів*. 2015. Кн. 1. Дрогобич : «Коло». С. XI–XV.

References

1. Bilokin, S. (2007). Chas zbyraty kaminnia: na shliakhakh ukrainskoho bibliofilstva [Time to collect stones: on the paths of Ukrainian bibliophilism]. In *Darchi napyssy v bibliotetsi Ivana Mykytenka* [Gift inscriptions in the library of Ivan Mykytenko], (2, pp. 5-14). (Comp. Mykytenko, O.). Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

2. (2003). Drukovanyi zvedenyi katalog ukrainomovnoi knyhy derzhavnykh bibliotek ta muzeiv Ukrainy, 1798–1923. Vyp. 2: 1901–1910 [Printed consolidated catalog of Ukrainian-language books of state libraries and museums of Ukraine, 1798–1923. Vol. 2. 1901–1910]. (Comps. Zhdanova, R. S. & Negreichuk, I. O.). (Chief ed. Kutsenko, V. L.). (Science ed. Eppel, V.). Kyiv, Ukraine: Lybid. [In Ukrainian].

3. (2003). Drukovanyi zvedenyi katalog ukrainomovnoi knyhy derzhavnykh bibliotek ta muzeiv Ukrainy, 1798–1923. Vyp. 3: 1911–1916 [Printed consolidated catalog of Ukrainian-language books of state libraries and museums of Ukraine, 1798–1923. Vol. 3: 1911–1916]. (Comps. Zhdanova, R. S. & Negreichuk, I. O.). (Science ed. Eppel, V.). Kyiv, Ukraine: Kharitonenko. [In Ukrainian].

4. Eppel, V. (2008). Z materialiv do slovnyka ukrainskykh psevdonimiv [From materials to the dictionary of Ukrainian pseudonyms]. *Moloda natsia: Almanakh, 1(46)*, 81-105. [In Ukrainian].

5. Eppel, V. (2004). Z novykh materiyaliv do slovnyka ukrainskykh psevdonimiv. [From materials to the dictionary of Ukrainian pseudonyms]. *Vidkrytyi arkhiv: shchorichnyk materiyaliv ta doslidzhen z istorii modernoi ukrainskoi kultury. 1*, 417-449. [In Ukrainian].

6. Eppel, V. (1992). Lyst do redaktsii zhurnalu "Vyzvolnyi shliakh" vid 24 bereznia 1992 r. [Letter to the editors of the magazine "Vyzvolnyi shlyakh" dated March 24, 1992. «Vyzvolnyi shlyakh»]. *Vyzvolnyi shlyakh, 5*, 639. [In Ukrainian].

7. Eppel, V. (1999). Novi materialy do slovnyka ukrainskykh psevdonimiv [New materials for the dictionary of Ukrainian pseudonyms]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

8. Eppel Veniamin. Osobovi kolektsii [Eppel Benjamin. Personal collections]. *Naukova biblioteka Natsionalnoho universytetu "Kyievo-Mohylyanska akademiia"*: website. Retrieved from <https://library.ukma.edu.ua/kolektsii/kolektsii/269-eppelia-veniamina>. [In Ukrainian].

9. Eppel Veniamin Leonardovych. *Wikipedia. Free encyclopedia*. Retrieved from https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D0%BF%D0%BD%D0%BC%D0%BB%D1%8C_%D0%92%D0%B5%D0%BD%D1%96%D0%B0%D0%BC%D1

96%D0%BD_%D0%9B%D0%B5%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87. [In Ukrainian].

10. Zlenko, H. (2003). Polonez nad mohyloiu Shevchenka : [Tvir odes. kompozytora V. Pashchenka] [Polonaise over Shevchenko's grave : [Essay of Odessa. composer V. Pashchenko]]. *Naukovyi svit*, 3, 6-7. [In Ukrainian].

11. Kovalchuk, H. I. (2003). Bibliofilstvo [Bibliophilia]. In *Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy* [Encyclopedia of modern Ukraine]. (Vol. 2, p. 735). Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

12. Pshenychnyi, Ye. (2015). Vid uporiadnyka [From the compiler]. *Almanakh bibliofiliv* [Almanac of bibliophiles]. (Vol. 1, pp. XI-XV). Drohobych, Ukraine: «Kolo». [In Ukrainian].

Nataliya Kazakova,

ORCID: <https://orcid.org//0000-0001-6352-1354>,

Chief Bibliographer,

Yaroslav Mudryi National Library of Ukraine,

1, St. Naberezhno-Khreshchatytska, Kyiv, 03001, Ukraine

e-mail: astkz@ukr.net

Oksana Suproniuk,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1435-5913>,

Candidate of Philology Sciences,

Senior Researcher,

Department of Foreign Ukrainian Studies, Institute of Book Studies,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

3, Holosiivskyi ave, Kyiv, 03039, Ukraine

e-mail: odudko@ukr.net

THE LIBRARY OF THE SCIENTIST VENIAMIN EPEL: THE EXPERIENCE OF DEVELOPING AND PRESERVING A PRIVATE BOOK COLLECTION

The purpose of the article is to present information on the development and preservation of the private library of the collector and bibliophile Veniamin Leonardovich Epel (1970–2013). **The methodological basis** was the principles of objectivity and systematicity, formal-logical and social-communication approaches; general scientific methods (interpretation, analysis and synthesis, generalization, descriptive) and special bibliographic methods (bibliographic, historical-bibliographic analysis, structural-typological). The scientific novelty consists in the representation of generalized information about the library of V. Epel, which became part of the Ukrainian cultural heritage. **Conclusions.** The proposed

study testified that V. Eppel made a significant and significant contribution to the development of Ukrainian culture, and the library and archive were transferred to the scientific library of the National University "Kyiv-Mohyla Academy" after the death of the researcher. V. Eppel's collection includes a wide range of authoritative monographs of famous scientists from Ukraine, the countries of the former USSR and the Ukrainian diaspora; scientific collections, almanacs, rare periodicals and gray literature; significant in scope and exceptional value of the collection of reference and bibliographic works. Information about the collection is fully entered into the e-catalogue, and its contents can be found on the website of the scientific library. The value of the collection is enhanced by the presence of rare regional books and periodicals (which are only in the VE collection) and which make up mini-selections of publishing houses in Ivano-Frankivsk, Ternopil, Lviv, Drohobych, Uzhhorod, Poltava, Chernihiv, etc. A review of V. Eppel's private library shows that it is a universal collection, which includes books and periodicals on various topics, of various genres in Ukrainian and foreign languages, and preserves a large number of cultural artifacts.

Keywords: Veniamin Eppel, pseudonym, pseudonym, private library, scientific library of the National University "Kyiv-Mohyla Academy".

Стаття надійшла до редакції 15.12.2021 р.

DOI: <https://doi.org/10.15407/np.66.309>

УДК: 374.1

Тамара Куцаєва,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6092-768X>,

кандидатка історичних наук, старша наукова співробітниця,

відділ Новітньої історії України,

Національний музей історії України,

Вул. Володимирська, 2, Київ, 02002, Україна

e-mail: tamara_kusaeva@ukr.net

Костянтин Ткачук,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7244-475X>,

керівник дослідних програм,

Громадська організація «Культура заради майбутнього»,

Київ, 04210, Україна,

e-mail: cff.kyiv@gmail.com

УКРАЇНОЗНАВЧІ ЕТЮДИ ПРО ЕКСЛІБРИСИ В НАЦІОНАЛЬНОМУ МУЗЕЇ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Мета статті – продовжити огляд особових та інституційних бібліотек у складі бібліотечного фонду Національного музею історії України; ввести в науковий обіг нові знання про збірку українських екслібрисів-наліпок як джерел історичних і біографічних студій про персоналії їхніх власників, повсякдення та читацькі культури відповідної доби; провести мистецтвознавчий аналіз зразків книжкової графіки. **Методи дослідження.** Історичний та проблемно-хронологічний методи, *de visu*, класифікація, порівняння, синтез, систематизація, історіографічний аналіз, персонологічний підхід, попримірниковий опис книжкових видань, мистецтвознавчий аналіз. **Наукова новизна** реалізована через введення в науковий обіг знання про збірку тих екслібрисів-наліпок в бібліотечному фонді музею, які пов'язані з Україною за фактом народження або діяльності їхніх власників, місцевістю заснування інституцій-власників, змістом сюжету, авторами. **Висновки.** Сформоване знання про всі ті екслібриси-наліпки, що мають українознавчий контекст (16 од.) в колекції наліпок різного походження в бібліотечному фонді музею. Узагальнено новий біографічний, історичний, українознавчий та книгознавчий матеріал, що визначає особливості предметів дослідження, актуальність як продовження студіювання книжкових колекцій

музею, так і окремого вивчення маловідомих біографій власників екслібрисів та діяльності інституцій, бібліотекам яким вони належали.

Ключові слова: Грушкевич Євзевій, екслібрис український, книжкова графіка, книжковий знак, українознавство, Щавинський Василь, юдаїка.

Актуальність теми дослідження. Значним є історично-культурне значення фондів музейних бібліотек з їхнім колосальним пластом книжкових пам'яток різних епох. Актуально продовжити через колекцію книжкових знаків огляд складу історичних колекцій бібліотечного фонду Національного музею історії України (далі – НМІУ-бф), що десятиріччями залишався без належної уваги. Комплексність колекції, зокрема екслібрисів-наліпок, зумовила потребу здійснити окрему українознавчу студію. Цей підхід дозволив каталогізувати іноземні / іншомовні екслібриси-наліпки для конференції «Академічні традиції та виклики сучасності: наукові бібліотеки в динамічному суспільстві XXI ст.» (6–7.V.2021 р., Наукова бібліотека Львівського національного університету імені І. Франка).

Аналіз досліджень і публікацій. Огляд складу наукової бібліотеки Київського художньо-промислового і наукового музею (її частина – одна з основ колекції цінних книг НМІУ-бф; далі – КХПНМ) розпочався в 1910-х рр. Роботу щодо інвентаря рукописів, автографів, стародруків, фото- і картографічного матеріалу проводила Софія Щеглова впродовж 1909–1915 рр. Бібліографка працювала за запрошенням директора музею М. Біляшівського. Деякі рукописи, описані репресованою в 1930-х рр. вченою, зберігаються в Інституті рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (далі – НБУВ). В 1997 р. Л. Федорова та М. Варшавська опублікували нову розвідку про провенієнції в музейній бібліотеці [25]. Це був історико-книгознавчий та текстологічний аналіз авторського примірника «Описание Киева» М. Закревського. Нові публікації про провенієнції в НМУ-бф з'явилися лише за останні п'ять років. Деякі екслібриси-наліпки в контексті ширших проблем представили ми, Л. Дідора та О. Попельницька [10; 17; 18; 20]. Однак, комплексної розвідки саме з названої теми ще не створено. Серед досліджень екслібрисів-наліпок як явищ матеріальної та духовної культури в колекціях інших інституцій вирізняється каталог книжкових знаків авторства науковців НБУВ Л. Дениско та Ю. Рудакової, а також розвідки Т. Якубової [8; 27; 28]. Публікації містять фактологічний матеріал про багато предметів нашої студії, створюють

її методологічне підґрунтя, дозволяють прослідкувати зав'язки між колекціями НМІУ, НБУВ та ін. інституцій. **Мета** студії, визначена через її наукову новизну – сформуванати та ввести в науковий обіг інформацію про екслібриси-наліпки в НМІУ-бф, що мають українознавчий контекст. Отже, продовжуємо огляд особових та інституційних бібліотек в фонді на основі провенієнцій. Серед завдань для роботи встановлено розгляд екслібрисів як джерел історичної та біографічної інформації про персоналії їхніх власників, повсякдення та читацькі культури відповідної доби, зразки книжкової графіки.

Метою статті – продовжити огляд особових та інституційних бібліотек у складі бібліотечного фонду Національного музею історії України; ввести в науковий обіг нові знання про збірку українських екслібрисів-наліпок як джерел історичних і біографічних студій про персоналії їхніх власників, повсякдення та читацькі культури відповідної доби; провести мистецтвознавчий аналіз зразків книжкової графіки.

Тому нашу увагу зосереджено на огляді власницьких та невластницьких екслібрисів-наліпок, які пов'язані з Україною за фактом народження їхніх власників, локацією інституцій-власників, сюжетом, авторами; атрибуція невідомих і додаткова атрибуція опублікованих екслібрисів-наліпок; типологізація та каталогізація; виявлення українознавчого контексту в діяльності власників у руслі фахового дискурсу про національний екслібрис [19].

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до книгознавчої термінології [8, с. 4] – екслібрис як один з двох видів книжкових знаків (другий – суперекслібрис) у вузькому / класичному розумінні складається з аркушика паперу із зображенням, виготовленим у будь-який спосіб: намальоване, друковане, відтиснене тощо. Аркушик наклеюється на книгу, засвідчує власність на неї. Для класифікації є прийняті критерії [8, с. 3–7]: екслібриси приватних осіб, наукових, освітніх та ін. інституцій, палітурників і палітурних майстерень, книготорговців, книгарень, книжкових складів. Для чіткого погляду на екслібрис-наліпку розглянемо питання і про т. зв. «ярлики». Ці різновиди екслібрисів Удо Іваск (1878–1922) – колекціонер-бібліофіл, історик книги, автор чи не першого в Естонії екслібрису, ще називав «бібліотечними знаками». Він вважав помилковою ідею про те, що відсутність на наліпці словосполучення «Ex-libris» відрізняє її за прямим

призначенням маркування книг від наліпок з таким словосполученням [14, с. 8–9]. У Іваск на поч. XX ст. також зазначив: «Не став би я відносити до розряду екслібрисів ярлики, що наклеюють книгопродавці в тих книгах, що мають для продажу. Ці квитки [рос. мовою – билетіки] в більшості випадків містять саму фірму книжкової торгівлі, але часто вони прикрашені різними, доволі художніми малюнками... Подібні ярлики не можуть претендувати на те, щоб бути зачисленими до екслібрисів, бо переслідують іншу ціль – рекламу» [переклад – авт.; 13, с. 10–11]. Однак, маючи на меті дослідницькі завдання, в огляд включено всі виявлені ярлики.

Група екслібрисів-наліпок з українознавчим контекстом у НМІУ-бф складається з 16 од. Пам'ятки, виготовлені впродовж сер. XIX – сер. XX ст., є гербовими, сюжетними, шрифтовими, вони належали чоловікам, жінкам, родині, інституціям і палітурникам. Більшість наліпок – монохромні, чорні-білі, але є в синьому та блакитному кольорах, дві – кольорові, одна – надрукована серією на папері різних кольорів. Результат пропонуємо в каталозі екслібрисів:

Бердичевського Якова Ісаковича (1932 р. н.) – київського бібліофіла, колекціонера екслібрисів. **Варіант № 1**, 4 од. Сюжетний, ксилографія, прямокутний, 150 x 95 мм, 2-га пол. XX ст., без рамки. Із зображенням скульптури оголеної жінки без рук і голови, яка сидить на колінах на тлі чорної завіси. Біля підніжжя лежить розкрита книга, є напис «Из книг / Я. И. Бердичевского». На завісі зображено обличчя усміхненого чорта. Сюжет – зразок «Ню». Підпис ініціалами [К. К.] київського художника-графіка Костянтина Козловського (1905–1975). Він автор ще двох екслібрисів Я. Бердичевського: з сюжетом «Ноїв ковчег» і перехожим у циліндрі на мосту біля набережної Неви на тлі ліричного дощового пейзажу. Серед екслібрисів «Ню», належних Я. Бердичевському, опубліковано мінімум три: дівчина з вогнем (1963 р., художник-графік Ашот Мамаджанян), дівчина читає ввечері на тлі вікна (1964 р., [Р. К.]); дівчина в масці на очах і книгою в руці на тлі завіси. **Варіант № 2**. Сюжетний, ксилографія, квадрат, 60 x 60 мм, 2-га пол. XX ст. В фігурній рамці зображено грот, де є розкрита скриня із скарбами, сувій, череп, напис «Ex libris / Я. И. Бердичевского». Підпис – нерозбірлива монограма. Я. Бердичевський повідомив нам, що на екслібрисах тиражовані 20–30 сюжетів з майже 300, що виконали різні автори. Екслібриси раніше не опубліковані;

Вовка Федора Кіндратовича (1847–1918) – антрополога, етнограф, фольклориста. Гравійований, сюжетний, квадратний, 56 x 56 мм, ХІХ – поч. ХХ ст. Малюнок власника, 29 од. [8, с. 30; 17, с. 263]. І. Чорновол – пров. бібліографіня наукової бібліотеки Інституту археології та ключова дослідниця бібліотеки Ф. Вовка провела таку атрибуцію: «Друкований наклеєний невеличкий аркуш паперу з малюнком. Сюжет нескладний – у колі голова вовка в окулярах, що схилився над розкритою книгою. Вгорі зазначено «Ex libris», внизу – латинізоване ім'я власника «Th[eodor]. Vovk» [26, с. 114]. Вивчення нами сюжету виявило, що малюнок підписаний ініціалами [Е. І(І.?).]. Вони розміщені на корінці книги, що слугує підставкою іншої книги;

Гольденвейзера Олександра Соломоновича (1855–1915) – уродженця Канева, з родини єврейського купця, бібліофіла, юриста, незмінного голови Київської комісії присяжних повірених, який жив у Києві з 1877 р. [3, с. 220–221]. НБУВ зберігає значну частину його бібліотеки після націоналізації [2, с. 274; 18]. На наше звернення від 26.VI.2022 р. співробітники НБУВ люб'язно надали важливу інформацію: у відділі бібліотечних зібрань та історичних колекцій є два видання з ярликом досліджуваної збірки; у відділі організації та обслуговування основним фондом є вісім книг авторства відомого юриста з різними штампамі; в Інституті рукопису є два епістолярії О. С. Гольденвейзера. Ярлик гравійований, шрифтовий, прямокутний, 50 x 30 мм, в лінійній рамці є друкований текст «Бібліотека А. С. Гольденвейзера № / Отд. / №». Заповнений рукописом. Не підписаний. Наліпка в книзі супроводжена овальним шрифтовим штемпелем «Присяжний поверенний / А. С. Гольденвейзер / в Києве». Він подібний до екслібриса брата О. Гольденвейзера – юриста та бібліофіла Мойсея. Я. Бердичевський дослідив, що екслібрис Олександра відрізнявся додаванням слова «Київ»;

Клебанової-Іволгіної Лідії Борисівни – київської лікарки-невропатолога, колекціонерки екслібрисів. Сюжетний, цинкографія, прямокутний, 50 x 55 мм, 1967 р., без рамки. Зображено задумливого зайця, що сидить за столом, де лежить аркуш паперу. Заєць спирається на праву лапу, а в лівій тримає чорнильну ручку. Текст «Из книг / Л. Б. Клебановой-Иволгиной». Ініціали «Г. К. 1967» художника Георгія Карлова – ілюстратора казок українською мовою та чисел дитячого журналу «Барвінок». Екслібрис він створив для розділу бібліотеки колекціонер-

ки про тварин. Я. Бердичевський так описав екслібрис: «Глибоко замислився заєць над ще чистим аркушем, адже наука вимагає роздумів [2, с. 458]». Опубліковано ще мінімум два екслібриси колекціонерки з фонду Смоленської обласної бібліотеки: з оленятком (худ. В. Фролов), а інший – сюжет із книгами, вазою та шаллю (худ. В. Григор'єв-Додді);

Новицького Якова Павловича (1847–1925) – етнографа, історика, педагога, фольклориста, засновника Олександрівського історичного музею [Запорізький обласний краєзнавчий музей]. Шрифтовий, літо-

графований, прямокутний, 15 x 32 мм, 14 од. В лінійну рамку вміщено овальну подвійну рамку з текстом «Бібліотека Якова Павловича Новицького» і декорованими елементами [8, с. 104–105].

Це ярлик суто типографського походження з незначними прикрасами [13, с. 22]. Надрукований на жовтому, зеленому, рожевому / світлобузковому, блакитному та білому папері. Більшість книг з екслібрисом в НМІУ-бф мають штемпеля Етнографічної комісії УАН-ВУАН, що придбала більшість книг у спадкоємців вченого. Це підтверджує архів Інституту рукопису, хоча наразі в НБУВ виявлено три книги Я. Новицького [узагальнено за сприяння с. н. с. відділу стародруків та рідкісних видань Ю. Рудакової; 8, с. 104–105; 12]. Зміст ярлика має колосальне значення – він вперше сприяв пошуку в п'яти інституціях бібліотеки інтелектуала, забутого радянською владою. Віднайдені в НМІУ-бф 15 примірників – найбільший з відомих її фрагментів;

Овчаренка О [?]. Цинкографія, сюжетний, прямокутний, 50 x 70 мм, без рамки. Раніше не опублікований. На гравійованому тлі розміщено комбінований сюжет із козацькою шаблею, булавою, гарматою з ядрами, порохівницею та різьбленою люлькою, дим якої утворює фігурну рамку для тексту «Ex Libris O. Овчаренка» (Рис. 2). Прізвище написано українською відповідно до правил відмінювання. Елементи екслібрису рясно орнаментовані, а порохівниця – зображеннями трьохбанної церкви, рослин. Знак підписаний ініціалами [І. С.], створений не пізні-

ше 1934 р., відповідно до року видання книги «М. Драгоманов: к истории украинского национализма» (Д. Заславский). 30-ті роки – це період розгрому української культури, завмирання мистецтва екслібрису. Самопрезентація через екслібрис в національному стилі символізувала патріотичні позиції власника бібліотеки, який міг бути і представником української діаспори;

Милорадовича Григорія Олександровича (1839–1905) – графа, уродженця Чернігова, історика, першого голови Чернігівської губернської вченої архівної комісії. Гербовий, літографований, прямокутний, 114 x 98 мм. В лінійній рамці є зображення родового герба, що символізує взяті предками фортецю та текст «Бібліотека графа Милорадовича» [8, с. 93–94; 27, с. 30]. Не підписаний. Наліпку виготовили в трьох варіантах, один – золотом в петербурзькій губернській типографії в 1902 р. [14, с. 127];

герба, що символізує взяті предками фортецю та текст «Бібліотека графа Милорадовича» [8, с. 93–94; 27, с. 30]. Не підписаний. Наліпку виготовили в трьох варіантах, один – золотом в петербурзькій губернській типографії в 1902 р. [14, с. 127];

Святополк-Четвертинського Едмунда Вітольда (1850–1909) – польського князя, винахідника, промисловця та його дружини *Марії Володимирівни Потоцької* (1847–1907), спадкоємиці м. Дашів. Шрифтовий, друкований, прямокутний, 53 x 72 мм, 7 од. В лінійній рамці є фіолетовий текст польською мовою «Księgobzior Daszowski J[asnie Wielmożny Pany]: J[?]: O[?]: O[?]: X[?]: X[?]: Witolda i Marji z Hrabiow Potockich, Swiatopolk-Czetwertynskich / № / №» [*Дашівська книгозбірня ясновельможних Вітольда та Марії з графів Потоцьких, князів Святополк-Четвертинських*] [8, с. 127–128; 10, с. 90, 97]. В матеку зберігався родинний архів і бібліотека. Екслібрис має опосередкований українознавчий контекст;

Шварц / а [E]. Гравійований, шрифтовий, прямокутний, 20 x 30 мм. Раніше не опублікований. В лінійній рамці є друкований текст «Шварц Е.

Красный переулок № 3. Одесса». Не підписаний. Родина була першим власником будинку та земельної ділянки за цією адресою [1, с. 8]. В 1887 р. серед спадкоємців купця була [Екатерина] Вільгельмівна [9, арк. 100];

Штейнгеля Федора Рудольфовича (1870–1946) – барона, мецената, громадського, політичного, культурного діяча Української Держави, засновника Городецького музею. Шрифтовий, літографований, прямокутний, 91 x 111 мм, 5 од. У гравійованій рамці є текст «Библиотека барона Ф. Р. Штейнгеля / Отдел / № / Шкап / Полка». Заповнений рукописом. Ярлики великого розміру надруковані в типографії Вильковича з Рівно, про що зазначено на всіх наявних у НМГУ-бф одиницях. Історія типографії невідома. Можливо, це підприємство братів С[?]. і Х[?]. Вильковичей – синів Родле Шмольовни Вилькович. В 1877 р. вдова започаткувала парову типографію та літографію в Пінську [15, с. 181, 182]. На корінці однієї з книг розтекстовано суперекслібрис барона: «Р. Ш.», тиснення золотом. У НБУВ є наліпка Ф. Штейнгеля без місця видання [8, с. 170];

Щавинського Василя Олександровича (1868–1924) – хіміка-технолога, колекціонера, мистецтвознавця. Сюжетний, цинкографія, прямокутний, 90 x 110 мм, без рамки. Не підписаний, 6 од., зокрема на

екземплярі власника «Русские художники» (Н. Рерих, 1918) з друкованою приміткою про це. Гіпотезою, на основі інформації інтернет-аукціону «Три века», є те, що автор екслібрису – художник Михайло Яковлев. На цьому ґрунтується О. Попельницька в статті, де екслібрис виступає ілюстрацією до історії музейних бібліотек Києва, а не предметом студії [20]. Блазон герба та екслібрис не атрибутовані, пропонуємо наш опис. Художник створив яскраву варіацію на тему

незатвердженого самобутнього герба «Правдич» (Щавинські його рід), але не скопіював його. «Щит» герба – це картуш, де зображено стіну фортеці з зубцями, на якій стоїть звернений ліворуч лев. Лев з густою гривною, зображений наполовину. Видно піднятий хвіст тварини, яка в передній лівій лапі тримає кільце чи ядро. «Шолом» – картуш увінчаний дворянським коронованим шоломом. «Нашоломник» – лев з картушу, як на гербі. «Намет» – композиція огорнута рясною гірляндюю з завитків, що повторюють гриви. «Девіз» – на стрічці під картушем напис: «Из книг В. А. Щавинскаго». Національний музей мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків зберігає значний фрагмент бібліотеки інтелектуала та презентував її частину на виставці «Дар Василя Щавинського» (2020). 509 книг опинились в Києві в 1925 р. серед творів мистецтва, за його заповітом: «...всі художні видання, часописи та книги про мистецтво та його історію, з історії народів <...> ті з книг з теми українознавство або ж українською мовою, які <...> знайдені для Музею корисними. Усі речі, що надходять до Київського національного українського музею призначені для загального користування, мають бути нарівні з іншими музейними предметами доступні для публіки, продажу не підлягають» [4, с. 51–52; 7, с. XII]. Про Національний український музей, що мав постати на основі Київського художньо-промислового і наукового музею (далі – КХПНМ) згадував Д. Дорошенко. Історик і державний діяч був першим штатним бібліотекарем КХПНМ з 9 червня 1913 р. до 1914 [дата – ?] р. [5, с. 12; 11, с. 49]. В НМІУ-бф, що веде історію від бібліотеки КХПНМ, віднайдені п'ять книг Д. Дорошенка з власницьким підписом і суперекслібрисом [Д. Д.];

Екслібрисів-наліпок наукових, освітніх, ін. інституцій та їхніх бібліотек різного походження у НМІУ-бф 11 од. Більшість – гравійовані шрифтові ярлики без виразних художніх елементів. Українознавчий контекст мають 2 од. Екслібрис *Бібліотеки товариства «Просвіта» у Львові*: шрифтовий, гравійований, прямокутний, 60 x 70 мм. В лінійній рамці є друкований текст «Бібліотека Товариства «Просвіта» / Число / Знак». Заповнений рукописом. Наліпка на 1 / 3 закриває власницький екслібрис-наліпку з друкованим (або рукописом) українською мовою ім'ям *Еузевія [Евзевія] Грушкевича* – бібліотекаря товариства «Просвіта» у Львові (Рис. 4). В книзі є ще овальний екслібрис-штемпель з текстом «Бібліотека Товариства «Просвіта» у Львові». Всі

екслібриси раніше не опубліковані. Е. Грушкевич збагатив свою просвітянську бібліотеку приватною книгозбірнею – 514 од. [16, с. 422, 428; 23, с. 572]. Філії «Просвіти» мали різні екслібриси. Вінницька організація проставляла блакитний квадратний штемпель чорнилом із написом «Вінницька / книгозбірня / Народний дім / Просвіта». В 1917 р. ця «Просвіта» мала яскраво-рожевий і синій круглі чорнильні штемпеля із написом по колу «Подільське товариство Вінниця Под. губ.», в центрі «Просвіта». З 1919 р. бібліотека отримала круглий синій штемпель «Культурно-просвітне Т-во «Просвіта» / Бібліотека» [22].

Екслібрис *Польської Військової бібліотеки [Головнокомандування Збройних Сил] у Львові* – витвір мистецтва, джерело дослідження міської історії Львова. Цинкографія, комбінований, прямокутний, 110 x 85 мм. В орнаментованій рамці є два переплетені лавровими вінками мечі, між ними – відкрита книга з гербом Львова, написом польською мовою «Biblioteka wojskowa / D[owodztwa]. O[brony]. Gen[eralny]. / Lwow». Над зображенням книги – картуш із коронованим орлом на тлі дубового листа. Не підписаний. Два таких екслібриси зберігає Львівська національна наукова бібліотека, один – Тернопільська обласна наукова бібліотека [6; 24]. Автор малюнку Рудольф Менкицький – графік, колекціонер, кустош Національного музею імені короля Яна III (1921) [Історичний музей міста Львова] [10, с. 90, 96]. Дизайн наліпки характерний для художника. Подібний стиль він застосував для екслібрису Державної центральної педагогічної бібліотеки у Львові. [21]. Твори Р. Менкицького відносять до українського екслібрису [19, с. 20–21].

Атрибутовано ще три ярлики палітурників і палітурних майстерень. Два шрифтові друковані екслібриси мають українознавчий кон-

текст. «*Варшавская переплетная*. Киев. Крещ[атик], 3б» неодноразово мала рекламу в газеті «Киевлянин», наприклад, 4 і 6 січня 1898 р. Її власник / ця – [И[?]. С[?]. Роговой-Камень] з Сімферополя [28]. «*Переплетная мастерская П[?]. Видриха*» – палітурника, книгопродавця теж з Сімферополя.

Висновки. Надано інформацію про власницькі та невластницькі екслібриси-наліпки, бібліотечні ярлики та ярлики палітурників, що мають українознавчий контекст в НМІУ-бф (16 од.). Через їх типологізацію та каталогологізацію реалізовано поставлену мету, зроблено практичний внесок в огляд особових та інституційних бібліотек у складі НМІУ-бф. Шість екслібрисів-наліпок введено в науковий обіг. Здійснено додаткову атрибуцію опублікованих екслібрисів. Проведено містецтвознавчий аналіз унікального зразка книжкової графіки – екслібрису В. Щавинського. Аналіз текстів бібліотечних ярликів Є. Грушкевича та товариства «Просвіта» у Львові, а також сприяння працівників НБУВ в пошуках бібліотеки О. Гольденвейзера та Я. Новицького визначили перспективу нових студій про відомі історичні персоналії. В цілому, узагальнено новий біографічний, історичний, українознавчий та книгознавчий матеріал щодо провенієнцій з НМІУ-бф. Це робить практичний внесок у фаховий дискурс про український екслібрис.

Список бібліографічних посилань

1. Адресная книга Одессы 1904–05 гг. Одесса : Типо-литография И. Копельмана, 1905. 285 с.
2. Бердичевский Я. Еврейские книжники. *Египец*. 2003. № 13. С. 252–289 (Початок); 2005. № 15. С. 439–474 (Закінчення).
3. Богинский А. История семьи Гольденвейзер XIX–XX вв. *Научные труды по юдаике*: материалы XIX междунар. конференции. Вып. 42. Т. III. Москва, 2012. С. 218–237.
4. Борис Т. Коллекция В. Щавинского в истории музейного дела Украины. *Вопросы музеелогии*. 2015. № 1. С. 49–56.
5. Варшавська М. Бібліотека КХПНМ в перші роки його діяльності. *Музей на рубежі епох*: матеріали наук.-практ. конференції НМІУ. Київ, 1999. С. 12–13.
6. Виставка ОУНБ Тернополя «Окраса книг – екслібрис». URL: https://library.te.ua/2007/12/10/virt_exlibris/
7. Гіляров С. Музей мистецтв ВУАН. Каталог картин. Київ : ВУАН, 1931. 140 с.
8. Дениско Л., Рудакова Ю. Книжкові знаки на книгах із колекції рідкісних видань НБУВ : каталог. Київ : НБУВ, 2017. 350 с.

9. Державний архів Одеської обл. Ф. 16. Оп. 63. Спр. 245. 100 арк.
10. Дідора Л. Книжкові знаки польських книгозбірень у бібліотеці НМІУ. *Науковий вісник Національного музею історії України*. 2020. № 6. С. 90–106.
11. Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє-минуле (1914-18). Ч. 1. Львів : Червона калина, 1923. 131 с.
12. Інститут рукопису НБУВ. Ф. X. Од. зб. 7143. 6 арк ; Од. зб. 7142. 6 арк.
13. Иваск У. О библиотечных знаках так называемых ex-libris'ax по поводу 200-летия их применения в России. Москва : Типо-литография <...>, 1902. 24 с.
14. Иваск У. Описание русских книжных знаков. Москва : Антикварный книжный отдел <...>. 1905. № 1. 348 с.
15. Ильин А., Игнатюк Е. Очерки истории культуры Пинщины (IX – нач. XX вв.). Пинск : ПолесГУ, 2013. 220 с.
16. Кривенко М. Власницькі знаки як джерело вивчення історичних колекцій. *Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника*. 2011. № 3. С. 422–441.
17. Куцаєва Т. Екслібриси та інскрипти з ім'ям Ф. Вовка. *Українознавство*. 2019. № 4. С. 259–268. DOI: 10.30840/2413-7065.4(73).2019.188307
18. Куцаєва Т., Качук К. Екслібриси О. Гольденвейзера – зразки книжкової графіки та мікроджерела історичної інформації. *Український технічний музей: матеріали 14-ї Всеукр. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 28–29 трав.). Київ, 2021. С. 104–108.
19. Нестеренко П. Історія українського екслібриса. Київ : Темпора, 2010. 360 с.
20. Попельницька О. Видання з автографами, екслібрисами та дарчими написами П. Потоцького та В. Щавинського у книгозбірні НМІУ. *Науковий вісник Національного музею історії України*. 2021. № 7. С. 305–321.
21. Сак О. Panstwowo Biblioteka Pedagogiczna we Lwowie. URL: <https://museum.lib.kherson.ua/pastwowa-biblioteka-pedagogiczna-we-lwowie.htm>
22. Сафронова О. Бібліотека Вінницького товариства «Просвіта» (1917–23). *Подільський книжник. Альманах*. 2009. № 2. С. 61–73.
23. Сварник Г. Архів товариства «Просвіта»: історія формування, сучасний стан. *Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника*. 2009. Вип. 1 (17). С. 571–600.
24. Мельник-Хоха Г., Береза О. Видання іншомовної літератури XIX – сер. XX ст. з фонду ЛННБУ. *Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника*. 2019. № 11 С. 181–194. DOI: [https://doi.org/10.37222/2524-0315-2019-11\(27\)-11](https://doi.org/10.37222/2524-0315-2019-11(27)-11)
25. Федорова Л., Варшавська М. До готової колоди добре вогонь підклада-ти. *Київська старовина*. 1997. № 5. С. 41–71.
26. Чернопол І. Виставка книжкового зібрання Ф. К. Вовка. *Археологія*. 2009. № 4. С. 114–116.

27. Якубова Т. Унікальні книжкові знаки у виданнях із фондів НБУВ французькою та польською мовами. *Вісник Книжкової палати*. 2018. № 5. С. 30–34.

28. Якубова Т. Польськомовні видання творів Е. Ожешко XIX – поч. XX ст. у фондах відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій НБУВ. URL: <http://www.nbu.gov.ua/node/2988>

References

1. (1905). *Adressnaia kniha Odessa 1904–05 hh.* [*Odessa address book 1904–05*]. Odesa, Ukraine: Typo-litografia Illyi Kopelmana <...>. [In Russian].
2. Berdychevskiy, Ya. (2005). Evreiskie knizhniki [Jewish scribes]. *Egupets*. 13, 252-289 (the Beginning); 15, 439-474 (the End). Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
3. Bohynskiy, A. (2012). Istoria semii Holdenveizer XIX–XX vv. [History of the Goldenweiser family in the XIX–XX centuries]. In *Nauchnye trudy po Iudaika* [*Scientific works on Judaica*]. *Proceeding papers of XIX international conf.*, Ed. 42, Vol. III (pp. 218-237). Moscow, Russia. [In Russian].
4. Boris, T. (2015). Kollekciiia V. Shchavinskogo v istorii muzeinogo dela Ukrainy [V. Shchavynskiy's collection in the history of museum activity of Ukraine]. *Voprosy Muzeologii*, 1, 49-56. Saint Petersburg, Russia. [In Russian].
5. Varshavska, M. (1999). Biblioteka KHPNM v pershi roky yoho diialnosti [The library of Kyiv Art-Industrial Scientific Museum in the first years of its activity]. In *Muzei na rubezhi epoh* [*The Museum of the edge of epoques*]. *Proceeding papers of the sci. pract. conf. of NMHU* (pp. 12-13). Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
6. (2007). *Vystavka OUNB Ternopolia "Okrasa knyh – ekslibrys"* [*Exhibition of Ternopil Regional Universal Scientific Library "The ornament of books – bookplates"*]. Retrieved from: https://library.te.ua/2007/12/10/virt_exlibris/ [In Ukrainian].
7. Hiliarov, S. (1931). *Muzei mystetstv VUAN. Katalog kartyn* [*VUAN Art Museum. Catalogue of pictures*]. Kyiv, Ukraine: VUAN, 1931. [In Ukrainian].
8. Denisko, L., & Rudakova, U. (2017). *Knyzhkovi znaky na knyhakh iz kolekcii ridkisnykh vydan NBUV : katalog* [*Bookplates on books from the Rare Books collection in VNLU: catalogue*]. Kyiv, Ukraine: VNLU. [In Ukrainian].
9. *Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti* [*Odesa Oblast State Archive*]. (Fund 16. Storage unit 63. Case 245). [In Russian].
10. Didora, L., & Kutsaieva, T. (2020). Knyzhkovi znaky polskykh knyhozbiren u bibliotetsi NMIU [Bookmarks of Polish book collections in the Library of NMUH]. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Muzeiu Istorii Ukrainy*, 6, 90-106. Kyiv. [In Ukrainian].
11. Doroshenko, D. (1923). *Moi spomyny pro nedavnie mynule (1914–18)* [*My memories of the recent past (1914–18)*]. Lviv, Ukraine: Chervona kalyna. [In Ukrainian].
12. *Institut rukopysu Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho*

[*Institute of Manuscript of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine*]. (Fund X. Storage unit 7142-7143). [In Ukrainian].

13. Ivask, U. (1902). *O bibliotechnykh znakah tak-nazyvaemykh ex-librisah po povodu 200-letii ih primeneniia v Rossii* [About so-called library marks ex-libris on the 200th anniversary of their use in Russia]. Moscow, Russia: Tipo-litografia <...>. [In Russian].

14. Ivask, U. (1905). *Opisanie russkikh knizhnykh znakov* [Description of Russian bookplates]. Moscow, Russia : Antikvarnyi kniznyi otdel <...>, Vol. 1. [In Russian].

15. Ilin, A., & Ignatiuk, E. (2003). *Ocherki istorii kultury Pinshchiny (IX – nach. XX vv.)* [Essays of the history and culture of Pinsk region (IX – early XX centuries)]. Pinsk, Russia: PolesGU. [In Russian].

16. Kryvenko, M. (2011). Vlasnytski znaky yak dzherelo vyvchennia istorychnykh kolektsii [Possessors' signs as the source for studying of historical collections]. *Zapysky Lvivskoi natsionalnoi naukovoï biblioteky Ukrainy imeni V. Stefanyka*, 3, 422-441. Lviv. [In Ukrainian].

17. Kutsaieva, T. (2019). Ekslibrysy ta inskrypty z imiam F. Vovka [Bookplates and inscriptions with F. Vovk's name]. *Ukrainoznavstvo*, 4, 259-268. Kyiv. [In Ukrainian]. Retrieved from DOI 10.30840/2413-7065.4(73).2019.188307. [In Ukrainian].

18. Kutsaieva, T., & Tkachuk, K. (2021, May). Ekslibrysy O. Holdenveizera – zrazky knyzhkovoï hrafiiky ta mikrodzherela istorychnoi informatsii [O. Goldenweiser's bookplates as samples of book graphic and micro sources of historical information]. In *Ukrainskyi tekhnichnyi muzei* [The Ukrainian technique museum]. *Proceeding papers of XIV All-Ukrainian of the International Scientific and Practical Conference*. (pp. 104-108). Kyiv. [In Ukrainian].

19. Nesterenko, P. (2010). *Istoria Ukrainskoho ekslibrysa* [History of Ukrainian ex-libris]. Kyiv, Ukraine: Tempora. [In Ukrainian].

20. Popelnytska, O. (2021). Vydannia z avtohrafamy, ekslibrysamy ta darchymy napsamy P. Pototskoho ta V. Shchavynskoho u knyhozborni NMIU [The autographed editions, bookplates and gift inscriptions of P. Pototskyi and V. Shchavynskyi in the library of NMHU]. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Muzeiu Istorii Ukrainy*, 7, 305-321. Kyiv. [In Ukrainian].

21. Sak, O. (2020). *Panstwowa Biblioteka Pedagogiczna we Lwowie* [State Pedagogical Library in Lviv]. Retrieved from <https://museum.lib.kherson.ua/pastwowa-biblioteka-pedagogiczna-we-lwowie.htm> [In Polish].

22. Safronova, O. (2009). Biblioteka Vinnytskoho tovarystva "Prosvita" (1917–23) [The library of Vinnitsa "Prosvita" (1917–23)]. *Podilskyi Knyzhnyk. Almanakh*, 2, 61-73. Vinnytsia, Ukraine. [In Ukrainian].

23. Svarnyk, H. (2009). Arkhiv tovarystva "Prosvita": istoriia formuvannia, suchasnyi stan [The archives of the Prosvita society: history and present status]. *Zapysky Lvivskoi natsionalnoi naukovoï biblioteky Ukrainy imeni V. Stefanyka*, 1 (17), 571-600. Lviv, Ukraine. [In Ukrainian].

24. Melnyk-Khokha, H., & Bereza, O. (2019). Vydannia inshomovnoi literatury XIX – ser. XX st. z fondu LNNBU [Publication of foreign-language literature of XIX – middle of XX centuries of the fund of VSNSLU in Lviv]. *Zapysky Lvivskoi natsionalnoi naukovoï biblioteki Ukrainy imeni V. Stefanyka*, 11, 181-194. Lviv. [In Ukrainian]. Retrieved from DOI [https://doi.org/10.37222/2524-0315-2019-11\(27\)-11](https://doi.org/10.37222/2524-0315-2019-11(27)-11)

25. Fedorova L., & Varshavska, M. (1997). Do hotovoi kolody dobre vohon pidkladaty [It is good to put fire to the prepared log]. *Kyivska Starovyna*, 5, 41-71. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

26. Chornovol, I. (2009). Vystavka knyzhkovoho zibrannia F. Vovka [F. Vovk's book collection exhibition]. *Arheologia*, 4, 114-116. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

27. Yakubova, T. (2018). Unikalni knyzhkovi znaky u vydanniakh iz fondiv NBUV frantsuzkoïu ta polskoïu movamy [Unique bookplates in French and Polish books from VNLU funds]. *Visnyk Knyzhkovoï Palaty*, 5, 30-34. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

28. Yakubova, T. (2016). *Polskomovni vydannia tvoriv E. Ozheshko XIX – poch. XX st. u fondakh viddilu bibliotechnykh zibrannia ta istorychnykh kolektsii NBUV* [E. Orzeszkows publications of XIX – the early XX centuries in Polish language in the funds of Department of Library Collections and Historical Collections of VNLU]. Retrieved from <http://www.nbu.gov.ua/node/2988>. [In Ukrainian].

Tamara Kutsaieva,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6092-768X>,

Candidate of Historical Sciences, Senior Researcher,
Department of the Contemporary History of Ukraine,
National Museum of the History of Ukraine,

2, Volodymirska St., 02002, Kyiv, Ukraine

e-mail: tamara_kusaeva@ukr.net

Kostiantyn Tkachuk,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7244-475X>,

Head of the Research Programs,
NGO "Culture for the Future",

Kyiv, 04210, Ukraine

e-mail: cff.kyiv@gmail.com

UKRAINIAN BOOKPLATES IN THE NATIONAL MUSEUM OF HISTORY OF UKRAINE

The purpose of the article is to continue the review of private and institutional libraries in the Library Fund of the National Museum of History of Ukraine. The authors introduce into scientific circulation new knowledge about Ukrainian bookplates (stickers) as sources for historical and biographical studies about

everyday life and readers preferences of the appropriate period of history and owners of bookplates. Art analysis of samples of book graphics also is among purposes of the study. **Research methodology:** historical method, de visu, analysis and synthesis, systematization, classification and comparative analysis, problem-chronological method, personal approach and description of books. **Scientific novelty** is realized via detailed attribution and cataloging of all those bookplates (stickers) that are connected with Ukraine according to birth or activity of their private owners and location of foundation of institutional owners, content of plots and their authors. Results of the study are presented in the first catalogue. **Conclusions.** New knowledge about all Ukrainian bookplates (stickers) (16 units) in the Museum Library Fund has been formed. New biographical and historical material as well as the new material for Ukrainian studies and book studies has determined the relevance of continuing studying of the museum book collections as well as individual study of little-known biographies of bookplates owners and activities of institutions to which libraries they belonged.

Keywords: book graphics, Jewish studies, Hrushkevych Evzeviy, Shchavynskyi Vasyl, Ukrainian bookplate, Ukrainian studies.

Стаття надійшла до редакції 12.10.2021 р.

DOI: <https://doi.org/10.15407/np.66.325>

УДК 82'06.01

Наталія Лощинська,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6535-5863>,

кандидатка філологічних наук, старша наукова співробітниця
відділу інформаційно-комунікаційних технологій,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

пр. Голосіївський, 3, Київ, 03039, Україна

e-mail: Loschynska@gmail.com

БІБЛІОГРАФІЧНА ДОВІДКОВА СКОВОРОДІАНА В НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ (АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД)

Мета статті: у контексті сучасних методологічних розробок дослідити бібліографічні показники, присвячені Григорію Сковороді, що з'явилися в Українській державі; встановити їхню науково-інформаційну цінність та ергономічність як для науковців, так і для широкого кола нефакхівців. **Методи:** історичний, бібліографічно-оглядовий і критично-аналітичний наукові методи щодо означених видань та їх жанрово-стильової парадигми й ідеологічного навантаження. **Наукова новизна.** Дослідження історико-бібліографічної сквородіани за допомогою використання нових теоретико-методологічних принципів є одним із актуальних завдань сучасного бібліографознавства. Розвиток української бібліографії дає можливість глибше осмислити її національні особливості, бібліографічні факти та явища, засвоїти спадщину видатних бібліографів минулого, щоб реалізувати їхні ідеї, збагатити національну бібліографічну науку, українську бібліографію. Саме в роки незалежної України вчені все більше звертаються до витоків національної культури, однією із ключових фігур якої є Григорій Сковорода. **Висновки.** За роки існування незалежної України бібліографія зазнала суттєвих змін та розвитку у бік загальноєвропейських вимог та тенденцій. У зв'язку зі зростаючими потребами сучасного читача та стабільним попитом на сквородинознавчі дослідження українські бібліографи докладають всіх зусиль для їх задоволення. Інформаційна наповненість, структура, методична і джерельна бази досліджених видань мають свої особливості. Впевнено можна констатувати: кожне з них є вагомим внеском в українську сквородіану.

Ключові слова: сквородіана, бібліографія, довідкові видання, показники, науково-інформаційна діяльність.

Актуальність теми дослідження. Давня українська література знайшла найяскравіше представлення у творча великого мислителя, проникливого лірика, знавця людських душ, українського Діогена – Григорія Сковороди. Він є дійсним символом українського духу і разом з тим – носієм цінностей загальнолюдського масштабу. Особливістю його життя був постійний рух. Мандруючи містами і селами України, Сковорода розширював горизонти своєї свідомості, збагачував свій внутрішній світ, поповнював скарбницю знань, вражень, емоцій. «Григорій Сковорода був всебічно обдарованою людиною – філософом-мислителем, письменником, педагогом, музикантом, знавцем античності середньовіччя, володів кількома мовами – латинською, старогрецькою, старосвєрейською, польською, німецькою, російською. Він постійно вчився, поглиблював свої знання, передаючи їх учням, близьким знайомим, випадковим слухачам» [12, с. 9]. Інтерес до його творчості з роками не послаблюється. Швидше, навпаки, – зростає, переходячи на новий рівень. Тому сьогодні, у рік 300-річчя з дня народження Григорія Савича Сковороди, маємо багатий матеріал різнобічних досліджень його таланту: літературознавчих, філософських, теологічних, мовознавчих, культурософських, історичних, психологічних тощо. Бібліографічна сквородіана – наукова реєстрація всіх наявних публікацій літературних і мистецьких творів Сковороди та літератури про нього, становить цікаву сторінку в історії української культури.

Методологічну основу становлять історичний, бібліографічно-оглядовий і критично-аналітичний наукові методи щодо означених видань та їхньої жанрово-стильової парадигми й ідеологічного навантаження.

Аналіз досліджень і публікацій. На думку Леоніда Ушкалова, «теперішні бібліографічні дослідження сквородіани навряд чи годні створити більш-менш повну та цілісну картину» [7, с. 6]. З цієї думкою важко погодитись, принаймні вона істинна тільки частково. Як вважає Л. Рева, «бібліографічні довідкові посібники, присвячені окремим літературним діячам, підготовлені в наш час, мають виразне фахове спрямування та демонструють чіткі естетичні критерії, нові методологічні підходи та концепції у науковому пізнанні та потрактуванні життя й діяльності українських митців. Орієнтуватись у дедалі зростаючому потоці матеріалів про життя і творчість літераторів без

інформаційно-бібліографічної допомоги практично неможливо» [15, с. 466]. Дослідженнями в галузі довідкової біобібліографії займалися Т. Добко, О. Яценко, Л. Рева, О. Луговський, Р. Жданова та ін. вчені. Грунтовною і цікаво написаною є розвідка Тетяни Добко «Сучасний розвиток бібліографічної Сковородіани». Вона робить огляд видань по творчості Сковороди, розпочинаючи з 1862 р. і закінчуючи 2006 р. і доходить висновку, що праця з укладання бібліографічного реєстру творчої спадщини видатного мислителя була б ґрунтовнішою, якби науковці України і зарубіжжя об'єднали свої зусилля і створили на сучасних науково-методичних засадах єдиний покажчик, який акумулював і всебічно висвітлював в одному виданні усі напрацювання у цій царині на сьогодні» [8, с. 13].

Мета статті: в контексті сучасних методологічних розробок дослідити бібліографічні покажчики, присвячені Григорію Сковороді, що з'явилися в Українській державі; встановити їхню науково-інформаційну цінність та ергономічність як для науковців, так і для широкого кола нефакхівців. Для того, щоб їхній аналітичний огляд був можливий у межах статті, авторка обмежила дослідження чіткими хронологічними рамками – періодом незалежної Української держави.

Виклад основного матеріалу.

«Концепція Великого проєкту «Григорій Сковорода – 300» (2002–2022)» (Київ; Харків, 2011. 3-тє вид. Ред. І. Я. Гришин. 35 с.). Новітнє розуміння сутності сучасного цивілізаційного етапу знайшло своє відображення у Великому проєкті «Григорій Сковорода – 300». Він започаткований 2002 р. фахівцями навчальних, наукових бізнесових установ разом з представниками владних структур, громадських організацій. Документ має ціннісну основу, сприяє пошуку відповідей з позицій Сковороди на проблеми III тисячоліття, визначених світовою спільнотою в Нью-Йорку у 2000 р. «Практична реалізація великого проєкту – в досягненні мети: в органічній взаємоув'язці з іншими проєктами країни послідовно і результативно сприяти розбудові незалежної України» [9, с. 7]. «Озброївшись вченням Сковороди, у поєднанні з пропозиціями тисяч його послідовників, з усією українською громадою ми матимем силу провести своєрідну сковородінізацію всієї України» [9, с. 8]. Це – Проєкт спасіння, захисту, збереження і підтримки культури і дикої природи на території України. Стратегічна місія полягає у формуванні передумов для створення у перспективі на планеті

пілотного зразка духовно-технологічної країни у досягненні «сталого розвитку суспільства, орієнтованого на щастя людини на основі середньої праці, створенні можливостей бути здоровою, а також поміркованою у споживанні» [9, с. 11].

Автори покажчиків окресленого періоду майже всі (Леонід Ушкалов, Галина Гамалій, Віталій Шевченко) одноставно називають найповнішим джерелом видання «Григорій Сковорода: бібліографія» (уклад.: Е. С. Беркович та ін. 2-ге вид., виправл. і допов. Харків: Харківський університет, 1972) Г. І. Гамалій зазначає: «Він найгрунтовніший з числа тих, які коли-небудь видавалися, він видається вдалою спробою осягнення тематично неоднорідної та ідейно строкатої гами дослідницьких викладів про славного сина землі української і з уваги на повноту та наукову вивіренисть може бути віднесений до безперечних досягнень праць такого гатунку» [4, с. 10].

Двохтомне видання творів Сковороди в серії «Гарвардська бібліотека давнього українського письменства» містить короткий бібліографічний розділ, який складається з таких частин: видання творів Г. Сковороди (20), переклади (3), література про Г. Сковороду (56). Будучи лише частиною багатотомного видання, ця бібліографія не претендує на повноту і подає найважливіші, з точки зору укладача, твори письменника і роботи про нього.

«Два століття сквородіяни: бібліографічний довідник» (уклад.: Л. Ушкалов. Харків, 2002, 525 с.). Леонід Ушкалов відомий як один із найвизначніших сквородінознавців. Він присвятив цій темі більшу частину свого життя, підготував і видав Повну академічну збірку творів Григорія Сковороди, написав белетристичну оповідь про Сковороду «Ловитва невловного птаха», для майбутніх дослідників свого часу підготував «Семінарій» – путівник по творчості Сковороди від найдавнішого часу і до сьогодні, був одним із найбільших експертів для музеїв Григорія Сковороди в Україні, для дослідників творчості філософа. Передне слово Леоніда Ушкалова (укр. і англ. мовами): «Пропонований довідник має на меті зафіксувати найповажніші видання Сковороди та праці про нього, що з'явилися в цілому світі. Ми свідомо зрезигнували з віднотовування художніх творів, газетних публікацій, енциклопедій, хрестоматій, підручників. Довідник подає матеріал в хронологічній послідовності. Переважну більшість джерел довідника перевірено de visu. Задля зручності всі позиції мають наскрізну нуме-

рацію, а всі супровідні тексти подано українською і англійською мовами. Довідник оснащено іменним і предметним покажчиками. Довідник є спільним проектом Харківського історико-філологічного товариства, науково-дослідної Сквородинівської лабораторії Харківського державного педагогічного університету» [7, с. 10].

Довідник сформовано за хронологічним принципом з 1798 р. до 2002 р. В межах одного року перелік іде за алфавітом, від 1 до 50 позицій. Кожен рік включає і твори самого Сквороди, і літературу про нього. Всього довідник нараховує 2203 позиції. Скурпульозно відібрані статті й книги, які лише побічно стосуються Сквороди; зазначено сторінки, де мова йде про нього. Напр.: Ласло-Куцок М. Творчість Шевченка на тлі доби. Перераховано 13 сторінок, де згадується про Сквороду. Додано покажчики авторів і предметний.

«Григорій Скворода (1722–1794): бібліографічний покажчик» (уклад.: Г. Гамалій, В. Шевченко. К.: Національна парламентська бібліотека України, Національний музей літератури України, 2002. 135 с.). При підготовці покажчика були використані видання: Григорій Скворода: біобібліографія / уклад.: Е. С. Беркович та ін. Харків: вид-во Харківського університету, 1972, 203 с.; Hrihorij Savic Skovoroda. An anthology of Critical Articles. Edmonton, Toronto: Canadian Institute of Ukrainian Studies Press, 1994. 319 p.

Покажчик вміщує тільки матеріали про життя та творчу діяльність великого мислителя. Укладачі намагались максимально ввести окремо видані книги, наукові статті, публіцистичні виступи, рецензії, промови, матеріали збірників наукових праць, конференцій, симпозіумів за період з 1806 по 2002 роки українською та іноземною мовами. Деякі невеликі за обсягом публікації про вшанування пам'яті, матеріали зі шкільних підручників до покажчика не увійшли. Література розташована в хронологічному порядку, а в межах року – за абеткою. Є систематично-предметний та іменний покажчики. Містить 1645 позицій. Відібрані статті й книги, які лише побічно стосуються Сквороди; зазначено сторінки, де мова йде про нього. Покажчик є спільним проектом Міністерства культури і мистецтв України, Національної парламентської бібліотеки України, Національного музею літератури України. В його укладанні взяли участь закордонні фахівці: П. Балмуш (Молдова), Джованна Беркофф (Італія), Андрій Даниленко (США), Юрій Барабаш (Росія), Міхаель Мозер (Австрія), Олег Марченко (Росія) та ін.

«Григорій Сковорода (1722–1794): біобібліографічний покажчик» (уклад.: Я. Шкира та ін. Переяслав-Хмельницький: Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Григорія Сковороди, 2006. 166 с.). Видання покажчика співробітниками Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету є цілком закономірним. «Протягом століть м. Переяслав-Хмельницький і с. Каврай бережуть історичну пам'ять про великого сина українського народу, який жив і працював тут 6 років, написав чимало педагогічних, літературних, філософських та музичних творів. Після повернення з-за кордону в 1750 р. Сковорода був запрошений переяславським єпископом Никодимом Срібницьким на посаду викладача поетики Переяславського колегіуму» [14, с. 6–7]. У 2002 р. педагогічному університету присвоєно ім'я Г. Сковороди. Покажчик складається з таких частин:

1. Коцур В. П. Мандрівний старчик чи великий філософ і учитель сучасності.

2. Нікітіна В. Переяславщина в житті Сковороди.

3. Від упорядників.

4. Літопис життя і творчості Сковороди.

5. Літературно-педагогічна спадщина Сковороди. (30 назв). Вид. 2, вип. 1 (42), вид. 2, вип. 2 (6), вид. 3 (15).

6. Матеріали про життя та діяльність (564 назви). Вид. 2, вип. 1 (846), вид. 2 вип. 2 (469), вид. 3 (505).

7. Бібліографічні матеріали (4). Вид. 2, вип. 1 (13), вид. 2 вип. 2 (11), вид. 3 (13).

8. Вшанування пам'яті (30). Вид. 2, вип. 1 (51), вид. 2, вип. 2 (44), вид. 3 (64).

9. Вислови Сковороди. (46 цитат), вид. 2, вип. 1 (110 цитат).

10. Іменний покажчик. (634 авторів). Вид. 2, вип. 1 (956 авторів), вид. 2, вип. 2 (638), вид. 3 (627).

Вступна стаття ректора університету Віктора Коцура наголошує на величезному значенні вивчення творчості Сковороди в організації навчального процесу відповідно до вимог Міністерства освіти і науки України та Болонського процесу. Позитивний відгук на це видання написав А. Яковенко: «Укладачі посібника ставили за мету вичерпно й повно представити цінний доробок українського філософа. Було використано 625 одиниць бібліографії, джерелами відбору документів ста-

ли фонди університетської бібліотеки, меморіального музею академіка В. Заболотного, меморіального музею Г. Сковороди, колекції книг з архівів І. П. Стогнія, І. М. Ярового. Показчик вміщує матеріали, опубліковані за період з 1899 по 2005 роки» [16, с. 299]. Слід відзначити і деякі недоліки: твори Г. Сковороди подані не повністю: перше видання зазначене 1912 року, а друге – 1961. Така величезна перерва, звісно, не могла бути. Всього розділ «Літературно-педагогічна спадщина» нараховує 30 позицій, що становить далеко не повний перелік. Частина описів анотована.

Друге видання **«Григорій Сковорода (1722–1794): науково-допоміжний бібліографічний показчик»** (уклад.: О. Шкира та ін. 2-ге вид., переробл. і допов. Київ, 2009. Вип. 1. 216 с.), має аналогічну структуру і відрізняється кількістю одиниць бібліографії – 953. Крім цього, охоплено більшу кількість років (1912–2006) та розширено кількість афоризмів. Обкладинка видання не змінилась. Друге видання містить відгук на перше бібліографа Тетяни Добко. Вона високо оцінила працю укладачів: «Безперечно, упорядниками здійснена величезна копітка робота по виявленню, систематизації, відображенню документів. Поява показчика видається своєчасною і об'єктивно необхідною, вводить до наукового обігу величезний масив інформації, що сприятиме вивченню творчої спадщини Григорія Сковороди» [8, с. 9].

«Григорій Сковорода (1722–1794): науково-допоміжний бібліографічний показчик» (уклад.: О. Шкира та ін. 3-тє вид., переробл. і допов. Київ, 2010. Вип. 2, 195 с.). Третє видання, випуск 2 здійснено за участі співробітників Національного гірничого університету м. Дніпра. На відміну від попереднього у ньому відсутні: передмова В. Коцура, афоризми Сковороди, літопис життя і творчості. Обкладинка змінена. Натомість додані додатки: «Вічний Сковорода», «Поетична сковородіана», «Книжкова галерея». Додаток «Вічний Сковорода» складається з поєднання кількох текстів: літопису життя і творчості письменника та п'ятох статей про нього (Корпанюк М. «Погляд на морально-естетичні засади українського літописання та творчість Григорія Сковороди крізь призму герменевтики», Тетерина Д. Педагогічні погляди Сковороди», Шкира О. І. «Пам'ять нащадків», Нікітіна В. Меморіальний музей Г. С. Сковороди в м. Переяславі-Хмельницькому» та ін.). «Поетична Сковородіана» містить 20 поезій різних сучасних авторів, присвячених Сковороді: П. Ярмоленка, Н. Хамлюка, А. Тарковського,

І. Драча, В. Осадчого, Д. Павличка, Т. Лещука та ін. Підбірка віршів не є типовим елементом покажчика, однак відіграє позитивну роль у спрощенні їх пошуку читачем. У додатку «Книжкова галерея» подано бібліографічний опис останніх видань сквородіани: збірки науково-теоретичних праць, розвідки, матеріали філософсько-світоглядного аналізу творчості, матеріали Сквородинівських читань, навчальний посібник, бібліографічний покажчик. Вони не входять в основний список джерел. Перевага їх подачі тільки в зображенні обкладинки та в наявності розлогої анотації.

На появу покажчика відгукнулася наукова співробітниця Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського Ю. Левченко. На її думку, «структуровано покажчик достатньо вдало, матеріал розташовано за хронологічно-алфавітним принципом, що дає змогу з легкістю орієнтуватися в широкому спектрі інформації. Покажчик продовжує хронологічно попередні видання (доповнений літературою за 2007–2009 роки), а також вміщує відсутні в попередніх випусках бібліографічні записи минулих років, відображаючи достатньо багато унікальних видань, джерелами відбору яких були фонди університетської бібліотеки, Центру Сквородіани, а також зібрання меморіального музею Г. Сквороди» [10, с. 22].

Важливо, що упорядники подали анотації там, де назва статті чи книги не відображає змісту, що уможливило детальніше і повніше розкриття видання. Безперечно, авторами здійснена величезна робота з пошуку інформації, систематизації та відображення документів.

«Григорій Скворода (1722–1794): науково-допоміжний біобібліографічний покажчик» (уклад.: О. Шкира та ін. Переяслав-Хмельницький: Кондор, 2012. Вип. 3, 208 с.). Видання присвячене 290-річчю з дня народження Григорія Сквороди. Воно продовжує серію розпочатих у 2006 р. біобібліографічних покажчиків. Бібліотека Переяслав-Хмельницького ДПУ ім. Г. Сквороди працює в межах проекту «Сквородіана», започаткованому в 2002 році. Саме завдяки йому і з'явилися попередні покажчики, проаналізовані вище. Третій випуск подає різноманітну інформацію про Г. Сквороду. Описано 597 одиниць бібліографії за 1945–2012 рр. Укладачі покажчика ввели до нього не тільки окремо видані книги, статті збірників, виступів на різноманітних заходах, рецензій, промов, а навіть матеріали з дипломних студентських робіт. На відміну від другого випуску в його укладанні не

брав участь Національний гірничий університет м. Дніпра. Структура також залишилася незмінною. Відмінність торкнулася тільки додатків (статті: Ганна Єгорова «Григорій Сковорода. Думки про майбутнє», Дарина Блохіна «Сковородіана в Німеччині», Сергій Сорока «Художник-символіст про Сковороду», Володимир Янцен «Три варіанта книги Д. И. Чижевского о Сковороде»). Упорядники з невідомих причин не подали їх у загальному списку джерел, лише зазначили в слові від упорядників, що це відомі сквородинознавці, з якими колектив бібліотеки тісно спілкується. До кожної статті подано коротку довідку про автора. Вагоме естетичне навантаження несуть ілюстрації картин Сергія Сороки на сквородинівську тематику. Вони чудово доповнюють і збагачують показчик.

Висновки. За роки існування незалежної України біобібліографія зазнала суттєвих змін та розвитку у бік загальноєвропейських вимог та тенденцій. У зв'язку з підвищенням потреб сучасного читача та попитом на сквородинознавчі дослідження українські бібліографи докладають всіх зусиль для їх задоволення. Інформаційна наповненість, структура, методична і джерельна бази досліджених видань мають свої особливості. Кожне з них є внеском в українську сквородіану. Для когось Григорій Сковорода «вегетаріанець, вільнодумець і недовчений студент, експериментатор у віршуванні, харизматичний викладач, емоційний педагог, який міг учня назвати «свинською головою», неформал, який так і не підлаштувався під «нормальне» рутинне життя, співак, русофоб, давнчанець, що спав чотири години на добу, пішохід, пастух і легенда» [11, с. 2]. Для когось «філософ, поет, байкар, мислитель-гуманіст, непримиренний борець проти релігії і церкви, сповнений любові до народу [13, с. 10]; «апостол раціоналізму» (Ф. Кудринський), найяскравіший представник «емблематичного стилю в містичній літературі Нового часу» (Д. Чижевський), «найбільший після перших отців Церкви християнський філософ» (М. Степаненко), «втілення всіх рис українського народу» (І. Мірчук). Протягом трьохсот років його сприйняття змінювалось, набувало ознак свого часу, менталітету, індивідуального сприйняття; впливу літературної моди, політичних віянь доби, порівняльного аналізу в контексті інших письменників тощо. Однак незмінним лишається інтерес до цієї постаті, бажання знову і знову зануритись у прекрасний створений ним сад.

Список бібліографічних посилань

1. Библиография художественной литературы и литературоведения / под ред. С. А. Трубникова. Москва : Книга, 1985. 335 с.
2. Григорій Сковорода: бібліографія / уклад.: Е. С. Беркович та ін. 2-ге вид., виправл. і допов. Харків : Харківський університет, 1972. 203 с.
3. Григорій Сковорода. Твори : у 2 т. Київ : АТ «Обереги», 1994. 528 с.
4. Григорій Сковорода (1722–1794) : бібліографічний покажчик / уклад.: Г. Гамалій, В. Шевченко. Київ : Національна парламентська бібліотека України, Національний музей літератури України. 2002. 135 с.
5. Григорій Сковорода (1722–1794) : науково-допоміжний біобібліографічний покажчик / уклад.: О. Шкира та ін. 2-ге вид., переробл. і допов. Київ, 2010. Вип. 2. 195 с.
6. Григорій Сковорода (1722–1794) : науково-допоміжний біобібліографічний покажчик / уклад.: О. Шкира та ін. Переяслав-Хмельницький : Кондор, 2012. Вип. 3. 208 с.
7. Два століття Сковородіани : бібліографічний довідник / уклад. Л. Ушкалов. Харків, 2002. 525 с.
8. Добко Т. Сучасний розвиток бібліографічної Сковородіани. *Бібліотечний вісник*. 2007. № 3. С. 9–13.
9. Концепція великого проекту «Григорій Сковорода – 300» (2002–2022) / ред. І. Я. Гришин. Київ-Харків, 2011. Вип. 3. 35 с.
10. Левченко Ю. Гідне продовження бібліографічної Сковородіани. *Вісник Книжкової палати*. 2011. № 12. С. 21–22.
11. Любка А. Вегетаріанець, дауншифтер, неформал – Сковорода. *День*. 19 травня 2017 року. С. 2.
12. Мишанич О. Передмова. *Григорій Сковорода. Твори : в 2 т.* Київ : Обереги, 1994. Т. 1. 494 с.
13. Ніженець А. Григорій Сковорода: бібліографія. Харків : Вид-во Харківського університету, 1968. С. 6–24.
14. Нікітіна В. Переяславщина в житті Г. Сковороди. *Григорій Сковорода (1722–1794): біобібліографічний покажчик* / уклад.: О. Шкира та ін. Переяслав-Хмельницький : Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Григорія Сковороди. 2003. С. 566–574.
15. Рева Л. Інформаційно-бібліографічні ресурси літературної біографіки. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. Київ, 1998. Вип. 1. С. 465–470.
16. Яковенко А. Безмежний світ Сковородіани. *Григорій Сковорода – духовний орієнтир для сучасності : зб. наук. пр. : у 2 кн.* Київ, 2007. Кн. 2. С. 299–302.

References

1. Trubnykova, S. A. (Ed.). (1985). *Bibliografiia khudozhestvennoi literatury i literaturovedeniia* [Bibliography of fiction and literary criticism]. Moscow, Russia: Knyha. [In Russian].
2. Berkovych, E. S. and others (Comps.) (1972). *Hryhorii Skovoroda: bibliografiia* [Hryhorii Skovoroda: bibliography]. Kyiv, Ukraine: Kharkiv University. [In Ukrainian].
3. Hryhorii Skovoroda (1994). *Tvory* [Works] (Vols. 1-2). Kyiv, Ukraine: AT "Oberehy". [In Ukrainian].
4. Hamalii, H., & Shevchenko, V. (Comps.) (2002). *Hryhorii Skovoroda (1722–1794): bibliografichni pokazhchyk* [Hryhorii Skovoroda (1722–1794): bibliographic index]. Kyiv, Ukraine: Natsionalna parlamentska biblioteka Ukrayiny, Natsionalny muzei literatury Ukrayiny. [In Ukrainian].
5. Shkyra, O. and others (Comps.). (2010). *Hryhorii Skovoroda (1722–1794): naukovo-dopomizhnyi bibliografichni pokazhchyk* [Hryhorii Skovoroda (1722–1794): research and support bibliographic index]. (2-rd ed., rev.) Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
6. Shkyra, O. and others (Comps.). (2012). *Hryhorii Skovoroda (1722–1794): naukovo-dopomizhnyi bibliografichni pokazhchyk* [Gregory Skovoroda (1722–1794): Research and support bibliographic index]. (3rd ed., rev.) Pereiaslav-Khmelnytskyi, Ukraine: Kondor. [In Ukrainian].
7. Ushkalov, L. (Comp.). (2002). *Dva stolittia Skovorodiany: bibliografichni dovidnyk* [Two centuries of Skovorodian: bibliographic reference]. Kharkiv, Ukraine. [In Ukrainian].
8. Dobko, T. (2007). *Suchasnyi rozvytok bibliografichnoi Skovorodiany* [Modern development of bibliographic Skovorodiana]. *Bibliotechnyi Visnyk*, 3, 9-13. [In Ukrainian].
9. Hryshyn, I. Ya. (Ed.). (2011). *Kontsepsiia velykoho proektu "Hryhorii Skovoroda – 300" (2002–2022)* [The concept of the large project "Hryhorii Skovoroda – 300" (2002–2022)]. (Issue 3). Kyiv-Kharkiv, Ukraine. [In Ukrainian].
10. Levchenko, Yu. (2011). *Hidne prodovzhennya bibliografichnoi Skovorodiany* [A worthy continuation of the bibliographic Skovorodiana]. *Visnyk Knyzhkovoï palaty*, 12, 21-22. [In Ukrainian].
11. Liubka, A. (2017, May, 19). *Vehetarianets, daunshyfter, neformal – Skovoroda* [Vegetarian, downshifter, informal – Skovoroda]. *Den*, p. 2. [In Ukrainian].
12. Myshanich, O. (1994). *Peredmova. Hryhorii Skovoroda. Tvory: v 2 t.* [Foreword. Hryhorii Skovoroda. Works: in 2 volumes]. Kyiv, Ukraine: Oberehy. [In Ukrainian].
13. Nizhenets, A. (1968). *Hryhorii Skovoroda: bibliografiia* [Hryhorii Skovoroda: bibliography]. Kharkiv, Ukraine: Vyd-vo Kharkivskoho universytetu. [In Ukrainian].

14. Nikitina, V. (2003). Pereiaslavshchyna v zhytti H. Skovorody [Pereiaslav region in the life of H. Skovoroda]. In *Hryhorii Skovoroda (1722–1794): naukovo-dopomizhnyi bibliohrafichnyi pokazhchyk*. [Hryhorii Skovoroda (1722–1794): research and support bibliographic index]. (Shkyra, O. and others (Comps.)). (pp. 566-574). Pereyaslav-Khmelnyskyi, Ukraine. [In Ukrainian].

15. Reva, L. (1998). Informatsiino-bibliohrafichni resursy literaturnoi biohrafiky [Information and bibliographic resources of literary biography]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho*, 1, 465-470. [In Ukrainian].

16. Yakovenko, A. (2007) Bezmeznyi svit Skovorodiany [The boundless world of Skovorodiana]. In *Hryhorii Skovoroda is a spiritual landmark for the present: a collection of scientific works in 2 vol.* (Vol. 2, pp. 299-302). Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

Nataliia Loshchynska,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6535-5863>,

Candidate of Philological Sciences, Senior Researcher, Associate Professor,

Institute of Information Technologies,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

3, Holosiivskyi Ave., Kyiv 03039, Ukraine

e-mail: Loschynska@gmail.com

BIBLIOGRAPHICAL REFERENCE SKOVORODIANA IN INDEPENDENT UKRAINE (ANALYTICAL REVIEW)

The purpose of the article: in the context of modern methodological developments to investigate bibliographic indexes dedicated to Hryhorii Skovoroda, which appeared in the Ukrainian state; to establish their scientific and informational value and ergonomics both for scientists and for a wide range of non-specialists.

The research methodology consists of historical, bibliographic-review and critical-analytical scientific methods for these publications and their genre-style paradigm and ideological load. **Scientific novelty.** The study of historical and bibliographic frying pan with the help of new theoretical and methodological principles is one of the urgent tasks of modern bibliography. The development of Ukrainian bibliography provides an opportunity to better understand its national features, bibliographic facts and phenomena, to learn the heritage of prominent bibliographers of the past to implement their ideas, to enrich the national bibliographic science, Ukrainian bibliography. It was during the years of independent Ukraine that scholars increasingly turned to the origins of national culture, one of the key figures of which is Hryhorii Skovoroda. **Conclusions.** During the years of existence of independent Ukraine, the biobibliography has undergone significant changes and developments in the direction of European requirements and trends. Due to the growing needs of the modern reader

and the stable demand for frying pan research, Ukrainian bibliographers are making every effort to meet them. The information content, structure, methodological and source base of the researched publications have their own peculiarities. It is safe to say that each of them is a significant contribution to the Ukrainian frying pan.

Keywords: frying pan, bibliography, reference books, indexes, scientific and information activities.

Стаття надійшла до редакції 10.10.2021 р.

DOI: <https://doi.org/10.15407/nr.66.338>

УДК 027.54(410)ВЛ+821.161.2Шевченко

Надія Стрішенець,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8032-6622>,

докторка історичних наук, старша наукова співробітниця,

провідна наукова співробітниця,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна

e-mail: strishenets@nbuv.gov.ua

ШЕВЧЕНКІАНА БРИТАНСЬКОЇ БІБЛІОТЕКИ *

Мета статті – проаналізувати склад видань творів Т. Шевченка та літератури про нього у Британській бібліотеці й насамперед оцифрованого зібрання «Saving the original lifetime archive of the well-known Ukrainian poet, artist and thinker, T. H. Shevchenko», що з'явилося завдяки спільному проєкту Програми «Архіви в небезпеці» Британської бібліотеки та Національного Музею Тараса Шевченка. **Методологія** базується на використанні як загальнонаукових (історичного, порівняльного), так і спеціальних методів дослідження: бібліографічного, історико-книгознавчого. **Наукова новизна.** Вперше проаналізовано склад оцифрованого зібрання Шевченкіани Британської бібліотеки (60 тис. сторінок), яке включає не лише видання творів поета, зокрема прижиттєві, а й літературно-художні журнали та альманахи, де публікувалися його поезії («Ластовка», 1841; «Молодик», 1843; «Хата», 1860; «Основа», 1861–1862), а також літературу про Т. Шевченка, деякі видання тієї доби, архівні матеріали. Особлива увага приділялася автографам поета, зокрема, описано один з них (присвята В. Орловському), не згаданий у повному зібранні творів Т. Шевченка. **Висновки.** Шевченкіана Британської бібліотеки, зокрема електронна, є важливим джерелом вивчення творчості Т. Шевченка та ознайомлення з його епохою. Саме у ББ зберігається перша книжка рідкісного видання «Кобзаря» 1881 р., надрукованого М. Драгомановим у Женеві, деякі прижиттєві й інші видання творів поета. Пріоритетом британської Програми «Архіви в небезпеці»,

* Публікація підготовлена у рамках стажування у Британській бібліотеці за науковою програмою Британського уряду Chevening Programme.

завдяки якій була оцифрована низка друкованих видань та архівних матеріалів, пов'язаних з ім'ям Т. Шевченка, є збереження культурної спадщини й культурної різноманітності, забезпечення відкритого доступу до знань. Програма надає можливість використання оцифрованого зібрання Шевченкіани усім зацікавленим незалежно від місця проживання (<https://eap.bl.uk/project/EAP657>). Зауважимо, що на сайті Національного Музею Тараса Шевченка поки що відсутній цей, створений спільними зусиллями, ресурс. Проєкт електронної Шевченкіани є свідченням і результатом співпраці провідних культурних інституцій двох країн, яка розвиватиметься й надалі – України й Великої Британії.

Ключові слова: Британська бібліотека, електронна Шевченкіана, українсько-британські культурно-освітні проєкти.

Актуальність теми дослідження. Бібліографуванням спадщини Т. Шевченка займалося не одне покоління українських бібліографів. Найвидатніші серед них – В. Дорошенко, Ю. Меженко, І. Бойко, Ф. Сарана. До 200-ліття від дня народження Т. Шевченка з'явилася не лише низка нових бібліографічних посібників, а й здійснено міжнародний проєкт з оцифрування видань, пов'язаних з ім'ям великого поета. Водночас його результати поки що лишаються поза належною увагою наукової спільноти. Тому актуальним є аналіз Шевченківського зібрання Британської бібліотеки й насамперед його оцифрованої частини.

Мета статті – проаналізувати склад видань творів Т. Шевченка та літератури про нього у Британській бібліотеці й насамперед оцифрованого зібрання «Saving the original lifetime archive of the well-known Ukrainian poet, artist and thinker, T. H. Shevchenko», що з'явилося завдяки спільному проєкту Програми «Архіви в небезпеці» Британської бібліотеки та Національного Музею Тараса Шевченка.

Аналіз останніх публікацій. Шевченківське зібрання у Британській бібліотеці частково висвітлювалося у Блозі європейських досліджень (European Studies Blog) на сайті цієї установи. Так, окремі публікації були присвячені творам Т. Шевченка з фондів ББ, які розповідають про жіночі долі в тогочасній Україні (<https://blogs.bl.uk/european/2015/03/shevchenko-a-voice-for-unsung-heroines.html>), а також першому виданню «Кобзаря» (<https://blogs.bl.uk/european/2014/02/the-first-kobzar.html>). Окремо розглядалися факсимільні видання творів поета у художньому оформленні Володимира Юрчишина (<https://blogs.bl.uk/european/2016/07/facsimile-editions-of-works-by-taras-shevchenko-with-artistic-designs-of-volodymyr-yurchyshyn.html>).

Що стосується дарчих написів Т. Шевченка, які зустрічаються на оцифрованих книжках зібрання, – основою для їх вивчення послужила низка статей, серед них найґрунтовніша належить В. Дудку про підготовку до друку корпусу дарчих написів, вміщених у 12-томному академічному виданні творів Т. Шевченка, та про дарчі написи поета на примірниках «Кобзаря» 1860 р. [2].

Виклад основного матеріалу. Британська бібліотека – Національна бібліотека Великобританії – володіє досить значним фондом української літератури. Окрім видань з теренів України, зокрема періоду Австро-Угорської та Російської імперій, у ній зібрано також публікації української діаспори з усього світу. Серед них представлено і видання, що публікувалися у Таборах для переміщених осіб, так званих Таборах Ді-Пі чи D. P. (Displaced Persons), комплектування якими з різних джерел продовжується й нині. Особливе місце у фонді української літератури посідає Шевченкіана, тобто твори Т. Г. Шевченка і література про нього. Нині це не лише друковані видання, але й ціле окреме зібрання оцифрованих видань та архівних документів «Saving the original lifetime archive of the well-known Ukrainian poet, artist and thinker, T. H. Shevchenko» (<https://eap.bl.uk/project/EAP657>), про яке йтиметься нижче.

Вперше про рідкісні примірники видань творів Т. Шевченка у фондах Британської бібліотеки (ББ) нам випала нагода довідатися ще при підготовці біобібліографічного покажчика про Ю. О. Меженка на початку 1990-х рр. [2]. Саме Юрій Меженко зібрав найбільшу в світі приватну колекцію Шевченкіани, у якій зберігалося й дуже рідкісне видання «Кобзаря» 1881 р., надруковане М. П. Драгомановим у Женеві (у двох книжках). Вийшло воно у видавництві «Громада», що діяло там упродовж 1876–1889 рр. У передмові до згаданої біобібліографії вказувалося, що зберігся цей «Кобзар» лише у двох примірниках: у колекції Ю. Меженка та в Британській бібліотеці [3, с. 32]. При ближчому ознайомленні з Шевченкіаною цієї видатної бібліотеки, яке у автора відбулося завдяки Chevening Programme – Науковій програмі уряду Великобританії (<https://www.chevening.org>), виявилось, що у ББ є лише перша книжка згаданого видання. Воно – невеличке, кишенькового формату – зручного для нелегального перевезення в тоді підневільну Україну. За повідомленням Марини Штолько, завідувачки бібліотеки Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, у колекції Ю. Меженка,

яка зберігається в Інституті, також маємо лише першу книжку «Кобзаря». Виходить, що в Україні другу книжку можна знайти тепер лише десь у приватних зібраннях.

Треба відзначити, що загалом Шевченкіана Британської бібліотеки має значний дослідницький потенціал. Зокрема, у фондах ББ зберігається прижиттєве видання «Кобзаря» Т. Шевченка 1860 р., з друкарні П. Куліша (шифр 11585.d.43.), зокрема й електронний його варіант (шифр 11585.d.43.), оцифрований у рамках Бібліотечного проєкту «Google Books». Інше прижиттєве зарубіжне видання «Новые стихотворения Пушкина и Шавченки» (Лейпциг: Вольфганг Гергард, 1859) з поезіями «Розрита могила», «Думка» (нині «Заповіт»), «І мертвим, і живим...», «Холодний яр», «Кавказ» також є у фондах ББ (шифр 12265.bb.5.(2.)). Зауважу, що якраз вперше поема «Кавказ» вийшла друком саме у цій збірці, у Лейпцигу.

Довгий час також вважалося, що у Бібліотеці зберігається й перше видання «Кобзаря» 1840 р., передане до неї у липні 1951 р. Асоціацією українців Великої Британії. Представники Асоціації були переконані, що це рідкісне перше видання, тому й передали його на зберігання до Бібліотеки, до слова, з супровідною запискою, збереженою донині. Втім напередодні 200-ліття від дня народження Т. Шевченка, у зв'язку з підвищеним інтересом до його творчої спадщини, з появою публікацій українських дослідниць Л. Ільницької та М. Корнійчук [2; 3] про атрибуцію рідкісних видань творів Кобзаря, згаданий примірник був оглянутий і вивчений знову. Особливості друку, вміщеної ілюстрації, якості і структури паперу тощо вказували на те, що насправді у ББ зберігається відоме факсимільне перевидання «Кобзаря» 1840 р., здійснене Науковим товариством ім. Т. Шевченка до 100-річчя від дня народження Поета у 1914 р. (шифр С.121.а.20.). Усе це докладно описано у блозі Британської бібліотеки тодішньою кураторкою українського зібрання ББО. Керзюк (див. <https://blogs.bl.uk/european/2014/02/the-first-kobzar.html>).

Одне з перших досліджень про Т. Шевченка польською мовою Леонарда Совінського (1861 р.) з додатком перекладу творів поета також доступне для читачів ББ (шифр 12265.bb.16.) [4]. Поряд з Антонієм Гожалчинським і Владиславом Сирокомлею Л. Совінський належав до найвідоміших на той час перекладачів поезій Т. Шевченка. Від матері українки Леонард перейняв мову, навчався у Київському університеті,

тому поєднував у собі українську і польську культури. Видання є досить рідкісним і цінним, оскільки є одним із перших досліджень творчості українського поета. Цікавим є й розміщений там перший польський переклад «Гайдамаків».

У 2013 р., напередодні 200-літнього ювілею Т. Шевченка Національний музей Тараса Шевченка у Києві отримав грант від Програми «Архіви в небезпеці» («Endangered Archives Programme») Британської бібліотеки на оцифрування архівних та друкованих джерел, що стосуються життя та творчості великого поета. Тривалість проекту складала 6 місяців. Умовою доступу до оцифрованого зібрання, зазначеною на сайті проекту (<https://eap.bl.uk/project/EAP657>), є його використання лише з дослідницькою метою. Виконувався проект Міжнародною організацією громадянського суспільства «Міжнародний фонд підтримки молодих учених у сфері цифрових та ІТ-технологій». До речі, щодо участі цієї організації у якихось інших проектах чи діяльності загалом відомостей знайти не вдалося.

Особливістю Програми Британської бібліотеки «Архіви в небезпеці» є те, що вона фінансується приватним Фондом «Аркадія» (Arcadia Fund), заснованим істориком науки, філантропом Лізбет Раусінг (Lisbet Rausing) разом зі своїм чоловіком професором Пітером Болдуїном (Peter Baldwin) у 2001 р. Цей Фонд має проекти й надає гранти по всьому світу, переважно поза межами Європи та Північної Америки. І насамперед там, де матеріалам, що мають значну історико-культурну цінність, загрожує небезпека втрати, а ресурси щодо їх консервації чи реставрації є обмеженими. Так, наприкінці 2021 р. у ББ відкрито доступ до шойно оцифрованих і описаних зібрань матеріалів з Індії, Румунії, Молдови та Індонезії. Серед них фотоархів Kováts Napfénytüterem (Румунія), історія індійського кінематографа через оцифровані перші кіножурнали мовою урду, нематеріальна спадщина ромів Молдови, оцифровані рукописи з Суракарти – культурного і релігійного центру Індонезії, гірського індонезійського міста Тасикмалая і тощо.

Одним з основних принципів програми «Архіви в небезпеці» є не лише збереження культурної спадщини, але й надання доступу до неї якомога ширшій аудиторії. Слід зауважити, що під «архівами» розуміють не лише власне архівні документи, рукописи, але й рідкісні друковані видання, зокрема періодика, фотографії, звукозаписи тощо.

Оцифруванню підлягають матеріали до середини ХХ століття, хоча можуть бути й новіші, якщо вони трапляються серед матеріалів обумовленого періоду. Зазвичай оригінальні матеріали продовжують перебувати на своєму місці, у країні їх походження. Британська сторона лише надає обладнання для їх оцифрування, яке після виконання роботи також залишається в країні, де зберігаються оригінали. Як, до речі, й основний цифровий файл. Його копія передається до Британської бібліотеки і є доступною на вебсайті «Архіви в небезпеці» (<https://eap.bl.uk>).

Завдяки цій Програмі фонд Бібліотеки поповнюється рідкісними, мультикультурними матеріалами, які є безцінним джерелом для дослідників. Проєкт, виконаний Національним музеєм Тараса Шевченка у Києві, включав окрім архівних документів (які не є предметом нашого розгляду), близько 200 назв книжок і періодичних видань, пов'язаних з Тарасом Григоровичем Шевченком (кінець 19 ст. – початок 20 ст.). Тематично вони діляться на кілька підрозділів:

- прижиттєві видання Т. Г. Шевченка (20 назв);
- посмертні видання (Т. Г. Шевченка (33 назви);
- переклади (Т. Г. Шевченка (5 назв);
- публікації про Т. Г. Шевченка (64 назви);
- видання шевченківської доби (76 назв).

Загалом це 60 000 оцифрованих сторінок, доступ до яких на вебсайті Британської бібліотеки мають читачі усього світу. Умови передбачають такий самий доступ і на сайті Національного музею Тараса Шевченка у Києві (<https://museumshevchenko.org.ua>). Поки що українські читачі можуть дізнатися про це зібрання лише скориставшись посиланням на Програму «Архіви в небезпеці», яке можна знайти, зайшовши на «Цифрові колекції. Національний музей Тараса Шевченка» (<https://collection.museumshevchenko.org.ua>).

Особливу цінність серед прижиттєвих видань Т. Шевченка мають ті, що містять його особисті автографи. Так, на титульній сторінці видання поеми «Наймичка» 1860 р. (друкарня П. Куліша) рукою поета зроблено напис: «Орловському одь Т. Шевченко». Можна стверджувати, що йдеться про художника Володимира Донатовича Орловського (1842–1914) – учня І. Сошенка. Наприкінці 1860 р. В. Орловський приїхав до Петербурга. У листі до М. К. Чалого від 2 груд. 1860 р. Т. Шевченко писав про щоденні візити до нього молодого художника, вислов-

лював надію, «що з його будуть люди» [7]. Тарас Григорович не лише давав уроки малювання молодому землякові, а й допоміг йому вступити до Петербурзької Академії мистецтв. А. В. Пимоненко – донька В. Орловського – згадувала, що саме Т. Шевченко написав і надав їй батьку листа до конференц-секретаря Академії мистецтв у Петербурзі, оскільки на час приїзду Орловського до Петербурга іспити в Академії вже були закінчені, набір учнів припинено. Т. Шевченко спочатку порадив йому рисувальні класи Товариства заохочення художників, і молодий художник там навчався. Водночас, щоб підтримати талановитого земляка, написав і листа до Академії, куди В. Орловського прийняли до головного класу [6]. Цікаво, що цей автограф Т. Шевченка взагалі не згадується у розділі «Дарчі та власницькі написи» шостого тому академічного Повного зібрання творів поета [8], хоча є ще одним важливим підтвердженням спілкування двох видатних особистостей.

Інший власноручний напис Т. Шевченка на обкладинці поеми «Псалми Давидові: Переложив по-нашому Тарас Шевченко» (1860, друкарня П. Куліша) у згаданому шостому томі розшифровано як «Шановному землякові Сергію Сильвестровичу Гижицькому». Знайти відомостей про особу Сергія Сильвестровича Гижицького ні у цьому томі, ні в «Шевченківському словнику» (Київ, 1976–1978), ні у шеститомній «Шевченківській енциклопедії» (Київ: 2012–2015) не вдалося. Нам видається, що прізвище слід все ж читати «Гогоцькому», тобто «Шановному землякові Сергію Сильвестровичу Гогоцькому». Відомим є Сильвестр Сильвестрович Гогоцький (1813–1889) – філософ, богослов, викладач Київського університету Св. Володимира, який у деяких джерелах зустрічається і як Сергій Гогоцький. Наприклад, у підручнику «Основи філософських знань», де читаємо: «У Київському університеті тоді [йдеться про філософську культуру України другої половини XIX ст.] працювали гегельянці — професори Олександр Новицький та Сергій Гогоцький» [9, с. 191]. Можна припустити, що саме йому – на той час професору Київського університету, а перед тим викладачеві Київської духовної академії, подарував Т. Шевченко свої «Псалми Давидові».

У розділі посмертних, оцифрованих нині видань варто виділити інше рідкісне зарубіжне – празьке видання «Кобзаря» 1876 р. Воно відоме як видання Едварда Грегра (1827–1907) – чеського лікаря, відомого публіциста і політика, який у 1860-ті заснував у Празі друкарню, а

також, разом із братом Юліусом, чеський політичний журнал «Národní listy». Е. Грегр активно підтримував польське повстання, відстоював незалежність Чехії, яка на той час, як і Західна Україна, перебувала у складі Австро-Угорщини. Саме тому до нього звернулися українці з пропозицією співпраці. У першому томі цього видання, окрім творів Т. Шевченка, вміщено також спогади І. Тургенева й Я. Полонського про нього та автобіографію поета. У другому – заборонені в Російській імперії або змінені цензурою поезії, а також спогади М. Костомарова і М. Микешина. В оцифрованому зібранні Шевченкіани є й «Кобзарі» з ілюстраціями Михайла Микешина, наприклад, два випуски «Иллюстрированного «Кобзаря»: съ малороссійскимъ и русскимъ текстом» (СПб, 1896).

До кількох оцифрованих видань перекладів Т. Шевченка ввійшла й книжка київського перекладача Антонія Гожалчинського 1862 р. [10]. У передмові до нього А. Гожалчинський написав, що Шевченко належить до народних поетів, які є виразниками мас. Їхня поезія – це величезна лють, складена з мільйону струн народних відчуттів. У ній і плач, і сміх, і біль, і стогін, і навіть шалений розпач – на все є свої струни і свої акорди [10, с. III]. Не всі сучасники Т. Шевченка настільки глибоко розуміли масштаб його творчості. До речі, у оцифрованому виданні зустрічаються штампи Національної бібліотеки Української держави у Києві (наприклад на с. 1, 7, 150). Нині це Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.

Серед е-книжок шевченківської доби читач знайде оцифровані твори П. Куліша, М. Вовчка, М. Грушевського, букварі та читанки для дітей, випуски Записок наукового Товариства ім. Шевченка у Львові та десятки інших видань, характерних для тієї доби.

Висновки. Шевченкіана Британської бібліотеки є цікавим джерелом для дослідників творчості українського поета, епохи й оточення, у яких він жив і звертався до сучасників та нащадків. А оцифрування значної кількості джерел завдяки міжнародній співпраці Національного Музею Тараса Шевченка та Програми «Архіви в небезпеці», що функціонує при Британській бібліотеці, пріоритетом якої є збереження культурної спадщини, культурної різноманітності й забезпечення відкритого доступу до знань, дає змогу знайомитися й вивчати твори Т. Шевченка, літературу про нього та його добу у будь-якому куточку світу.

Список біографічних посилань

1. Горлач М. І., Кремень В. Г., Ніколаєнко С. М. та ін. Основи філософських знань : Підручник : Затверджено Міністерством освіти і науки України як підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 1026 с.

2. Дудко В. До історії публікації дарчих написів Тараса Шевченка на примірниках «Кобзаря» 1860 року. *Український археографічний щорічник*. Київ, 2010. Т. 18. С. 681–687.

3. Юрій Олексійович Меженко (1892–1969) : матеріали до біограф. / НАН України, ЦНБ ім. В. І. Вернадського ; [уклад.: Т. А. Ігнатова, Н. В. Казакова, Н. В. Стрішенець ; вступ. ст. Ф. К. Сарани, І. Г. Шовкопляса]. Київ, 1994. 175 с. (Науково-довідкові видання з історії України ; вип. 31).

4. Ільницька Л. Перше видання «Кобзаря» Т. Г. Шевченка 1840 р. у бібліотеках, музеях і приватних колекціях (до питання ідентифікації окремих примірників). *Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника*. 2014. Вип. 6. С. 3–43.

5. Корнійчук М. Про атрибутування окремих видань творів Т. Шевченка у колекції Музею книги і друкарства України. *Українська писемність та мова в манускриптах і друкарстві : 2010, 2011 роки*: матеріали 1-ї і 2-ї наук.-практ. конф. (Київ, 10–11 листоп. 2010 р., 9 листоп. 2011 р.) / Музей книги і друкарства України. Київ, 2012. С. 153–157.

6. Пимоненко А. В. В. Д. Орловський і Т. Г. Шевченко. *Образотворче мистецтво*. 1940. № 3. С. 22–24.

7. Чуйко Т. Орловський Володимир Донатович. *Шевченківська енциклопедія* : в 6 т. Т. 4: М–Па. Київ: НАН України, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка, 2013. С. 719.

8. Шевченко Т. Г. Повне зібрання творів : у 12 т. / редкол. : М. Г. Жулинський (голова) та ін. ; НАН України, Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка. Київ : Наук. думка, 2001. Т. 6 : Листи. Дарчі та власницькі написи. Документи, складені Т. Шевченком або за його участю. 2003. 628 с.

9. Gorzałczyński A. J. Przekłady pisarzy małorossyjskich. T. 1 : Taras Szewczenko (z portretem). Kijów : Nakładem T. Maracewicza, 1862. XX, 148 [2] s.

10. Taras Szewczenko: studium przez Leonarda Sowińskiego z dołączeniem przekładu Hajdamaków. Wilno: Nakładem M. Gałkowskiego, 1861. LVIII, 127 s.

References

1. Horlach, M. I., Kremen V. H., & Nikolaienko S. M. at al. (2008). Osnovy filosofskykh znan [Fundamentals of philosophical knowledge]. Kyiv, Ukraine: Tsentr uchbovoi literatury. [In Ukrainian].

2. Dudko, V. (2010). Do istorii publikatsii darchykh napysiv Tarasa Shevchenka na prymirnykakh "Kobzaria" 1860 roku [To the history of publishing Taras Shevchenko's inscriptions on the copies of "Kobzar", 1860] *Ukrayinskyi arkeohrafichnyi shchorichnyk*, 18, 681-687. [In Ukrainian].

3. Ihnatova, T. A., Kozakova, N. V., & Strishenets, N. V. (Comps.). (1994). Yurii Oleksiiovych Mezhenko (1892–1969): materialy do biohrafii [Yurii Oleksiiovych Mezhenko (1892–1969): materials to biography]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

4. Ilnytska, L. (2014). Pershe vydannia "Kobzaria" T. H. Shevchenka 1840 r. u bibliotekakh, muzeiakh i pryvatnykh kolektsiiah (do pytannia identyfikatsii okremykh prymirnykiv) [The first edition of "Kobzar" by Taras Shevchenko 1840 in libraries, museums and private collections (on the issue of identification of individual copies)] *Zapysky Lvivskoi Natsionalnoi naukovoï biblioteky Ukrainy imeni V. Stefanyka*, 6, 3-43. [In Ukrainian].

5. Korniiichuk, M. (2010, November; 2011, November). Pro atrybutuvannia okremykh vydan tvoriv T. Shevchenka u kolektsii Muzeiu knyhy i drukarstva Ukrainy [On the attribution of certain editions of T. Shevchenko's works in the collection of the Museum of Books and Printing of Ukraine]. In *Ukrainska pysemnist ta mova v manuskryptakh i drukarstvi* [Ukrainian writing and language in manuscripts and printing: 2010, 2011] *Proceedings of the 1st and 2nd Scientific-practical Conference* (pp. 153-157). 2012. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

6. Pymonenko, A. V. (1940). V. D. Orlovskiy i T. H. Shevchenko [V. D. Orlovskiy and T. H. Shevchenko]. *Obrazotvorche Mystetstvo*, 3, 22-24. [In Ukrainian].

7. Chuiko, T. (2013). Orlovskiy Volodymyr Donatovych [Orlov'sky Volodymyr Donatovych]. In *Shevchenkivska entsyklopediia* (Vol. 1-6). [Shevchenko's encyclopedia] (Vol. 4, p. 719). Kyiv, Ukraine: NAN Ukrainy, In-t literatury im. T. H. Shevchenka. [In Ukrainian].

8. Shevchenko, T. H. (2003). Lysty. Darchi ta vlasnytski napysy. Dokumenty, skladeni T. Shevchenkom abo za yoho uchastiu [Letters. Gifts and proprietary inscriptions. Documents compiled by T. Shevchenko or with his participation]. In *Povne zibrannia tvoriv: u 12 t.* [Complete collection of works: in 12 vol.] (Vol. 6), NAN Ukrainy, In-t literatury im. T. H. Shevchenka. Kyiv, Ukraine: Naukova dumka. [In Ukrainian].

9. Gorzałczyński, A. J. (1862). Przekłady pisarzów małorossyjskich. T. 1: Taras Szewczenko (z portretem). Kijów, Ukraine: Nakładem T. Maracewicza. [In Polish].

10. Taras Szewczenko: studium przez Leonarda Sowińskiego z dołączeniem przekładu Hajdamaków. (1861). Wilno, Polish: Nakładem M. Gałkowskiego. [In Polish].

UDC 027.54(410)BL+821.161.2Shevchenko

Nadiia Strishenets,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8032-6622>,

Doctor of Historical Sciences, Leading Researcher,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine (Kyiv, Ukraine),

3, Holosiivskyi Ave., Kyiv, 03039, Ukraine

e-mail: strishenets@nbuv.gov.ua

SHEVCHENKIANA OF THE BRITISH LIBRARY

The aim of the article is an analysis of collection devoted to Taras Shevchenko at the British Library. Foremost is the digitized collection "Saving the original lifetime archive of the well-known Ukrainian poet, artist and thinker, T. H. Shevchenko", which appeared due to a joint project of the Endangered Archives Programme (administered by the British Library) and the Taras Shevchenko National Museum.

The methodology is based on the use of both general research (historical, comparative) and special research methods: bibliographic, historico-bibliographical.

Research novelty. The digitized collection (a total of 60 000 images) is described for the first time. It includes not only editions of the poet's works but also literary and artistic journals and almanacs which published his poetry ("Lastovka", 1841; "Molodyk", 1843; "Khata", 1860; "Osnova", 1861–1862). Special attention is paid to the autographs of Taras Shevchenko. One of described autographs (dedication to V. Orlovs'ky) is not mentioned even in the Complete Collection of poet's works. **Conclusions.** Shevchenkiana of the British Library is an important source for studying the work of Taras Shevchenko and acquaintance with his era. It is BB where the first volume of a very rare "Kobzar" edition of 1881, published by M. Drahomanov in Geneva, is preserved, as well as some lifetime and other editions of the poet's works. It also includes the literature about him, publications of his time as well as archival materials. The priority of the Endangered Archives Programme is the preservation of cultural heritage and cultural diversity, ensuring open access to knowledge. Due to this Programme a collection of publications and archival materials related to the name of Taras Shevchenko was digitized. Digitizing of publications, especially rare ones, made them open to the wide public all over the world (<https://eap.bl.uk/project/EAP657>). We have to note that the website of the Taras Shevchenko National Museum does not yet provide this resource, created by joint efforts. The described project is a testimony and a result of cooperation between leading cultural institutions of Ukraine and Great Britain which will continue to develop.

Keywords: British Library, digital Shevchenkiana, Ukrainian-British cultural and educational projects.

Стаття надійшла до редакції 10.02.2022 р.

DOI: <https://doi.org/10.15407/np.66.349>

УДК 070.482:271.2](477)»192/193»

Олександр Федчук,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8494-9066>,

протоієрей, кандидат історичних наук,

проректор із наукової роботи Волинської духовної семінарії,

вул. Драгоманова, 26, м. Луцьк, Волинська область, 43016, Україна

e-mail: ol_fedchuk@ukr.net

ОФІЦІЙНА ПРАВОСЛАВНА ПЕРІОДИКА 1920-х – 1930-х РОКІВ ЯК ДЖЕРЕЛО З ІСТОРІЇ НЕОУНІЇ НА ВОЛИНІ

Метою статті є аналіз публікацій офіційних друкованих видань Польської автокефальної православної церкви міжвоєнного періоду на тему неонуїї у Волинському воєводстві. До уваги взято часописи Варшавської митрополії «Вестник Православной Митрополии в Польше» і «Воскресное чтение», а також журнал Волинської духовної консисторії «Церква і нарід». **Методологічна база** дослідження ґрунтується на принципі критичного підходу до джерельного матеріалу, а також спирається на загальнонаукові (аналізу і синтезу, узагальнення, порівняння) та спеціально-історичні методи (джерелознавчого аналізу, проблемно-хронологічний, історико-типологічний). **Наукова новизна** одержаних результатів полягає у вперше проведеному аналізі джерельного потенціалу вказаних видань для дослідника історії неонуїї на Волині. **Висновки.** Визначено основні вектори редакційної політики часописів митрополії та єпархії щодо неонуїї; зауважено відмінності, зумовлені специфікою кожного з журналів. Вивчення церковної періодики міжвоєнного періоду дозволяє зробити висновки про те, що вона є важливим джерелом з історії неонуїї на Волині. Головну увагу редакції приділяли причинам появи неонуїїних осередків та протидії цьому з боку православного духовенства, діяльності священників-конвертитів і оцінці неонуїї у різних колах польського суспільства. Разом із тим, виявлено основні недоліки цих матеріалів, якими слід вважати тенденційність, зумовлену конфесійною приналежністю видань, та користування не завжди перевіреною інформацією.

Ключові слова: неонуїя, Православна церква, Волинська єпархія, періодичні видання.

Актуальність теми дослідження. В 1924 р. у міжвоєнній Польщі почала розповсюджуватися неонуїя, яка стала черговим проектом Ватикану з приєднання до Католицької церкви православного насе-

лення Польщі. В його основі було повне збереження православного богослужбового обряду при адміністративному підпорядкуванні католицькому єпископу-ординарію, який на засадах біригуалізму мав керувати як католицькими, так і уніатськими парафіями дієцезії. Одним із основних регіонів поширення неоунії стала Волинь, де до 1939 р. діяло близько п'ятнадцяти неоунійних осередків, що об'єднували понад десять тисяч вірних. У деяких селах виникли серйозні конфлікти між православним та уніатським населенням за право володіння храмом, церковним житлом та парафіяльною землею. Оскільки неоунія сприймалася духовенством Православної церкви як вкрай небезпечне явище, боротьбі з нею відводилося важливе місце. Все це створювало так звані інформаційні приводи, які використовувалися церковною періодикою, котра також була одним із елементом боротьби Православної церкви проти неоунії.

Аналіз останніх досліджень. Попри те, що загалом проблеми релігійного життя міжвоєнної Волині доволі часто опиняються серед дослідницьких пріоритетів вітчизняних науковців, до останнього часу неоунія залишалася однією з «білих плям» у вітчизняній історіографії. До виходу монографії О. Федчука, в якій проведено комплексний аналіз розвитку неоунії на Волині [34], окремі статті на цю тему писали В.-Ю. Ковалів [13], Ю. Крамар [14], М. Кучерепа [17], Р. Скакун [27], Н. Стоколос [29], В. Чернописька [39]. Всі вони, крім О. Федчука, здійснили тільки загальний огляд функціонування неоунії чи ж розглянули певні аспекти її розвитку. Однак окремий аналіз довоєнної періодики, в якій висвітлювалася неоунія, досі не проводився ніким.

Метою дослідження є аналіз публікацій офіційних друкованих видань Польської автокефальної православної церкви міжвоєнного періоду на тему неоунії у Волинському воєводстві. До уваги взято часописи Варшавської митрополії «Вестник Православной Митрополии в Польше» і «Воскресное чтение», а також журнал Волинської духовної консисторії «Церква і нарід».

Виклад основного матеріалу. Першим часописом православної Варшавської митрополії став «Вестник Православной Митрополии в Польше», що розпочав видаватися 1923 р. Із 1927 р. видання стало польськомовним й отримало назву «Wiadomości Św. Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego». Основна увага в ньому відводилася офіційній церковній інформації. Тут публікувалися синодальні рішення та розпо-

радження єпархіальних керівництв, а зокрема – повідомлення про заборону в служінні та відлучення від церкви представників православно-го кліру, які перейшли в неоунію [7; 25; 41]. Чи не єдиним прикладом публіцистичного матеріалу на тему неоунії в Польщі в цьому часописі стала стаття про урочистості з приводу відновлення православних богослужінь у с. Озеро Луцького повіту, де в неоунію перейшов священник Євсевій Сльозко [6].

Набагато інформативнішим у цьому плані став журнал «Воскресное чтение», що його Варшавська митрополія почала видавати з 1924 р. Першим матеріалом на тему неоунії стала стаття про невдале намагання протоієрея Марка Ячиновського перевести в цю юрисдикцію навесні 1925 р. парафію в с. Дикишки Віленської єпархії. Більша частина статті присвячена опису протидій православного кліру намірам Ячиновського, але в тексті знайшлося місце також і моральній характеристиці самого відступника, який названий «дуже поганим набутком для унії» [5].

Заданий цією публікацією тон висвітлення «Воскресным чтением» діяльності «перельотів», як у народі називали священнослужителів, котрі з православ'я перейшли в неоунію, з роками не змінювався. Редакції було важливо переконати читачів, що в неоунію переходили найнегідніші пастирі Православної церкви, агітації яких не можна довіряти у тому числі й через аморальну поведінку цих осіб. Дуже показовою у цьому плані була публікація часописом «покаянного» звернення до Варшавського митрополита Діонісія «перельота» Лева Тимчишина, який вирішив облишити неоунію, коли зрозумів, що його матеріальні сподівання були обмануті Луцькою курією. В листі бачимо не лише безпринципне лукавство автора, але і його кричущу безграмотність: «Яко Старшому човекові було обидно таке видіти і в ті функції Существовати і через тоє прошу мене прийміте до свого душпастирства що я каюся щом вступив до їх клябу я совсем отрикаюся от Унії а так як бувім ранше при Православію і надальше буду ся старати працювати над невинними душами православними людьми... Просіл бил Вашего Блаженства Блаженнішого Митрополита Отпустити мене гріх вотступництва от Св. Православной вери що я послухав такого Пелипенка що обещав мене 200 зл. жалування а допере ведбирая і 86 зл. за вокт що я в него 3 раза пообідав а то еще все що я єв то було мое бом завез 2 мешкі бараболь 2 ведра капісти кобасу і Сала то то все мое було на що росписуюсь» [11].

Що цікаво, якихось аналізів догматичних помилок уніатів на сторінках часопису не проводилося, хоча в різних публікаціях не раз підкреслювалося, що вони належать до Католицької церкви. Ймовірно, існувало тверде переконання в тому, що в розборі підстав уніатської догматики потреб немає, важливо тільки впевнити православне населення у тому, що уніати – справжні католики, а це автоматично відверне людей від неоунії. Дійсно, агітатори нового вчення переконували своїх adeptів у тому, що перехід у неоунію не означає прийняття католицизму, оскільки такі уніати, повністю зберігши східний обряд богослужіння, залишаться православними, які всього лиш змінили керівний центр.

Так повчали народ передусім представники першої генерації неоунійного кліру, які майже винятково були «перельотами». Серед них виділявся відлучений від Православної церкви ієромонах Нифонт (Ведмідь), діяльність якого зазнавала нищівної критики на сторінках «Воскресного читення». Перший раз він перейшов в неоунію навесні 1925 р., але невдовзі повернувся до православ'я й був допущений до продовження виконання пастирської діяльності. Однак абсолютна моральна розбещеність ієромонаха змушувала священноначалля постійно прибирати його з місць, куди він делегувався, а восени 1931 р., коли в церкві вирішили, що надій на виправлення Ведмеда уже немає, його було позбавлено священного сану і чернецтва. З цього приводу «Воскресное чтение» надрукувало матеріал, в якому акцентувалося увагу на поведінці колишнього священника, який «опустився морально до того, що не залишав уже ніякої надії на його виправлення, а перебування його в сані і чернецтві тільки ганьбило чернече звання і слугувало до шкоди Св. Православ'ю». Підсумовуючи, в редакції зазначали: «Ми навряд чи можемо сумніватися, що цього пана візьмуть під свою опіку люди, так званого, східного обряду і, для виявлення своєї ненависті до Св. Православ'я, оголосять чого доброго ще й священником, але нам шкодувати його зовсім не доводиться: туди йому й дорога» [12]. В часописі не помилялися з приводу майбутнього Нифонта (Ведмеда), який у дійсності відразу після відлучення повторно перейшов у неоунію.

Мало чим краще характеризувалися у «Воскресном читенні» інші «перельоти». Згадуваний Євсей Сльозко показаний тут як присвоєвач церковних грошей та святотатець, котрий для власних потреб використовував церковні освячені речі [23]. В іншому матеріалі зауважено на відсутності в Сльозка богословської освіти, на його пияцтві та

порушенні канонічних правил щодо втручання у межі чужих парафій [4]. Доволі часто на сторінках митрополичого друкованого органу з'являвся «перельот» Василь Грош, котрий виділявся своїми «подвигами» навіть на тлі інших, теж далеко не бездоганних, «перельотів». Гучною, зокрема, була історія із влаштованою ним стріляниною на сінокосі, який у с. Дубечне Ковельського повіту оспорювали православні та уніати [2]. Широко висвітлювався у пресі й обманним способом зроблене замовлення ним у Почаївській лаврі копії чудотворної ікони Божої Матері [19]. Як аферист, котрий протягом 1927 р. займався «пастирською» діяльністю в уніатському середовищі з підробленими документами, викривався Яків Кравчук [33]. У розповсюдженні неправдивої інформації про себе обвинувачувався також «перельот» Євген Ружицький, який займався неонуїною діяльністю в Поліському воєводстві [16].

Важливе місце у журналі відводилося повідомленням про події, що відбувалися у тих чи інших неонуїних осередках, яких до кінця 1930-х років на Волині загалом було близько двадцяти. Оскільки фактично в кожному з цих місць неонуїна парафія виникала на місці вже діючої тут православної, а її організатори претендували на все православне нерухоме майно, в тому числі храм, плебанальне житло та церковні землі, то конфлікти між православною та уніатською сторонами були неминучі. Це, в свою чергу, додавало інформаційних приводів редакції, яка регулярно повідомляла про розвиток таких конфліктів на парафіях. Всесвітнього розголосу набули події в с. Жабче Луцького повіту, де в лютому 1929 р. православний священник Віталій Сагайдаківський та 152 його парафіянина на декілька днів закрилися в місцевому храмі, який уніати відібрали влітку минулого року. Сам факт такого нечуваного у ХХ ст. протесту православного населення, реакція на нього з боку законодавчої та виконавчої влади, судові переслідування звинувачених у підбурюванні селян осіб, подальший розвиток подій у Жабчому – все це детально висвітлювалося на сторінках «Воскресного чтєня». В цілому, протягом 1929–1931 рр., допоки не завершилися всі судові розгляди, пов'язані з Жабчем, в часописі з'явилося не менше десяти матеріалів на цю тематику. При цьому, якщо деякі з них являли собою невеликі інформаційні повідомлення, то інші містять у собі значний джерельний потенціал. Йдеться, зокрема, про повні копії звинувачувального акту [18] та судових рішень [21] щодо притягнених до відповідальності за підбурювання громадського спокою осіб. Це ж можна казати й про кореспонденцію із

Жабча з нагоди відновлення там православних богослужінь, яка цікава не лише детальною розповіддю про хід святкувань, але й наявністю великої групової фотографії присутніх на святкуванні біля церкви [31]. Унікальні фотографії парафіяльного побуту ще до повернення храму містяться у ще одному номері «Воскресного чтєния» [3]. Це заслуговує на особливу увагу з огляду і на те, що загалом у цьому журналі фотографії з парафіяльного життя публікувалися дуже рідко.

Як професійне видання, «Воскресное чтєние», звичайно, відстоювало церковні позиції, що інколи відображалося на об'єктивності тих чи інших матеріалів, в яких описувалися міжконфесійні конфлікти. Зараз відомо, що в Жабчому в лютому 1929 р. замок і печаті із закритих церковних дверей зняли православні на чолі зі священником, однак у «Воскресном чтєнии» наполягали на тому, що це не так. Цей же священник Віталій Сагайдаківський у травні 1930 р. спробував організувати силове повернення зайнятого уніатами храму в с. Дубечне Ковельського повіту. В поліції було чимало свідків того, хто став справжнім організатором невдалої акції, але отець Віталій наполягав на тому, що конфлікт спричинили самі уніати, які почали безпричинно бити православних. Митрополиче видання також підтримувало версію Сагайдаківського [37].

Крім репортажів із місця подій та невеликих заміток новинного характеру, у постійній рубриці «Воскресного чтєния» «Из печати» часто публікувалися матеріали аналітично-полемічного характеру, що були реакцією редакції на публікації в різних релігійних та світських виданнях Польщі. Доволі часто у вказаній рубриці часопис полемізував із апологетами неоунії. Вартий уваги матеріал, в якому редакція розбирала інтерв'ю, що його один із луцьких католицьких журналістів наприкінці 1925 р. взяв у «перельота» архімандрита Пилипа (Морозова). Публікуючи це інтерв'ю, віленська газета «Kurier Wileński» запропонувала своїм читачам безпідставні висновки про розвій неоунії у Польщі, які були заперечені «Воскресным чтєнием» [8]. Власні фантазії з видуманими даними «Kurier Wileński» розповсюджував і надалі, що змусило часопис Варшавської митрополії полемізувати з цим виданням пізніше [10].

В 1927 р. в рубриці «Из печати» з'явився матеріал «Кінець унії», в якому було проаналізовано розпач ряду польських видань з приводу повернення до православ'я вищезгаданого Пилипа (Морозова). В редакції вважали: «Нині вся ця гра викрита і, ми сподіваємося, без-

поворотно вбита... Слабкість уніатського руху, його штучність, повна безпідставність та безідейність були надто очевидні. Буквально жоден священник не перейшов із Православ'я в унію з чисто ідейних міркувань, буквально жодна православна парафія не прийняла унії добровільно, і вона не те щоб укріпилася, а могла існувати тільки там, де штучними заходами не допускалося існування православної парафії та усувався вплив православного духовенства» [15].

Попри те, що загалом вище цитоване твердження «Воскресного чтєния» цілком обґрунтоване, все ж редакційні сподівання про «кінець унії» виявилися дуже передчасними, тож надалі у рубриці «Из печати» продовжували з'являтися матеріали на тему неоунії. Однак якщо раніше тут тільки полемізували з виданнями, що підтримували неоунію та вигадували її успіхи, то на зламі 1920-х – 1930-х рр. ситуація дещо змінилася і у «Воскресном чтєнии» почали звертати увагу на ті часописи польсько-католицького спрямування, в яких ставили під сумнів як успіхи неоунії, так і доцільність її розповсюдження [24]. Гостру полеміку в польському суспільстві викликало висвячення в Римі у єпископа Миколи (Чарнецького), котрий став візитатором парафій східного обряду в усіх уніатських парафіях Волині. Відгукнулося на неї і «Воскресное чтєние», в якому було проаналізовано основні погляди польського суспільства на це призначення з Ватикану [20].

На початку 1930-х років увага «Воскресного чтєния» до неоунії почала згасати. Це стало наслідком поступового зменшення гостроти між прихильниками православного й уніатського сповідань у більшості з осередків неоунії. Водночас порідшали випадки заснування нових неоунійних осередків, а там, де вони все ж виникли, органи цивільної влади вже не допустили захоплення нерухомого майна православної парафії. Таким чином, інформаційних приводів для офіційного часопису, який займався висвітленням життя усіх єпархій Православної церкви, вже бракувало.

В 1935 р. у Кременці розпочав виходити офіційний журнал Волинської єпархії «Церква і нарід». Природно, саме він сфокусувався на висвітленні головних подій єпархіального життя. Неодноразово на сторінках цього часопису повідомлялося й про неоунійні осередки на Волині. Загалом до кінця 1937 р. у ньому з'явилося близько 25 публікацій на цю тему. Фактично всі вони були надруковані у рубриці «Хроніка» і являли собою доволі невеликі за обсягом, але інформативні повідом-

лення на різні теми, пов'язані зі станом неоунії на Волині та боротьбою проти неї православного духовенства.

Найчастіше в єпархіальному часописі повідомлялося про спроби зацікавлених осіб відкрити нові неоунійні осередки та про пов'язані з цим зазіхання на православний храм та парафіяльну землю. Зокрема, в журналі «Церква і нарід» сліdkували за судовими процесами з приводу приналежності церковної нерухомості в с. Гаї-Лев'ятинські Дубенського повіту [30; 28; 38], а також з приводу володіння каплицею в с. Гнідава Кременецького повіту [1; 36; 40].

Інколи єпархіальний часопис звертався до тем, які обходилися увагою у «Воскресном чтении». Зокрема, тільки тут було опубліковано загальну статистику кількості уніатських парафій на Волині [32] та подано сюжет із буття Дубенської семінарії східного обряду [9]. В дописі про семінарію йдеться про відсутність в Польщі вільних вакансій для нечисленних випускників цього закладу, через що вони змушені були шукати щастя за океаном. Однак попри очевидну кризу неоунійної церкви у другій половині 1930-х років, причини виїзду в Канаду двох конкретних випускників були іншими. Отже, тут бачимо суб'єктивність редакції, загалом притаманну чи не всім виданням подібного типу.

Перебуваючи, що зрозуміло, на позиціях Православної церкви, єпархіальний журнал не завжди вірно оцінював стан унії в деяких її осередках на Волині. Так, передчасними виявилися повідомлення про ліквідацію унії в с. Антонівка Костопільського повіту [26], с. М'ятин Рівненського повіту [22] та в згадуваних Гаях-Лев'ятинських [35].

У 1938 р. публікації на тему неоунії у журналі «Церква і нарід» припинилися, що, як і у випадку з часописом «Воскресное чтение», можна пов'язувати з відсутністю на Волині подальшого розвитку неоунії. Дійсно, остання неоунійна парафія була організована в Рівному в 1936 р., а судові процеси за парафіяльну власність продовжували тривати тільки в с. Дубечне Ковельського повіту. У 1939 р. замість кременецького журналу «Церква і нарід» функції єпархіального часопису почав виконувати луцький журнал «Шлях», в якому неоунія не висвітлювалася.

Висновки. Розвиток неоунії на Волині та боротьба з нею православного духовенства відображені на сторінках православних часописів «Вестник Православної Митрополии в Польше», «Воскресное чтение» та «Церква і нарід». Оскільки в першому з них акцентувалося на офіційній інформації від Синоду та єпархіальних консисторій, то

більшого значення для дослідника неоунії набули два останніх видання, в яких друкувалося чимало публіцистичних матеріалів ширшого змісту. «Воскресное чтение» слід визнати основним друкованим джерелом історії неоунії першого періоду її розвитку на Волині (друга половина 1920-х рр.), а «Церква і нарід» набула такого ж значення у другій половині 1930-х рр. В матеріалах розглянутих видань добре прослідковуються причини виникнення неоунійних осередків у різних місцях Волині, яскраво змальовуються образи священників-конвертитів – головної рушійної сили неоунії. Багато уваги присвячено антиунійній боротьбі Православної церкви, а також аналізу оцінки неоунії різними колами польського суспільства. До недоліків публікацій православної періодики слід віднести цілком зрозумілу тенденційність редакційних колективів, які виступали з церковних позицій. Подекуди це спричиняло друк не зовсім достовірної інформації.

Список бібліографічних посилань

1. Агресивність уніяського пароха з Вел. Куськовець Крем. п. *Церква і нарід*, 1936. № 10. С. 344.
2. Безчинства неоуниатів на Волині. *Воскресное чтение*, 1928. № 34. С. 516.
3. Внутренний вид домової церкви в с. Жабче. *Воскресное чтение*, 1929. № 26. С. 422–423.
4. Где пустеют храмы – там наполняются тюрьмы. *Воскресное чтение*, 1925. № 23. С. 362–366.
5. Дзичковский И., прот. Неудавшаяся попытка введения унии на Виленщине. *Воскресное чтение*, 1925. № 19. С. 302.
6. Духовное торжество в селе Озере. *Вестник Православной Митрополии в Польше*, 1925. № 12. С. 7–8.
7. Епархиальные распоряжения и известия. *Вестник православной Митрополии в Польше*, 1926. № 12. С. 4.
8. Еще о новых униатах. *Воскресное чтение*, 1926. № 6. С. 89–91.
9. З Дубна до Канади. *Церква і нарід*, 1937. № 12. С. 445.
10. Идеология униатского движения. *Воскресное чтение*, 1926. № 29. С. 451–454.
11. Из деятельности неоуниатів. *Воскресное чтение*, 1929. № 19. С. 307–308.
12. К лишению сана и монашества Никиты Матвеева Медведя. *Воскресное чтение*, 1931. № 44. С. 632.
13. Крамар Ю. Західна Волинь 1921–1939 рр.: національно-культурне та релігійне життя. Луцьк, 2015. С. 286–304.

14. Ковалів В.-Й. Ліквідація неонуїї в Луцькій дієцезії. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Історичні науки*, 2007. Вип. 8. С. 271–288.

15. «Конец унии». *Воскресное чтение*, 1927. № 4. С. 51.

16. Кто такой б. священник Евгений Ружицкий, и что он делает. *Воскресное чтение*, 1926. № 6. С. 91–92.

17. Кучерепа М. Неоунія на Волині. «Да всі єдино будуть». *Міжнародна наукова конференція, присвячена історії Греко-Католицької Церкви на Волині*, Луцьк – Володимир-Волинський, 2010. С. 134–141.

18. Напоминание о печальном происшествии. *Воскресное чтение*, 1930. № 36. С. 560–564.

19. Новые происки униатов. *Воскресное чтение*, 1929. № 7. С. 116.

20. О роли Епископа Чарнецкого. *Воскресное чтение*, 1931. № 13. С. 132–135.

21. Отголоски дела в Жабче. *Воскресное чтение*, 1931. № 15. С. 164–166.

22. Повернення до Православ'я? *Церква і нарід*, 1937. № 15–16. С. 547–548.

23. Подвиги ксендза Слезки. *Воскресное чтение*, 1925. № 52. С. 832–835.

24. Полемика об унии. *Воскресное чтение*, 1930. № 39. С. 612–615.

25. Распоряжения епархиальных начальств. *Вестник Православной Митрополии в Польше*, 1925. № 10. С. 5.

26. Самозліквідувалась уніяцька парафія в с. Антонівці. *Церква і нарід*, 1936. № 3. С. 92–93.

27. Скакун Р. «Нова унія» у Другій Речі Посполитій (1924–1939). *Ковчег. Науковий збірник з церковної історії*. Т. 5. Львів, 2007. С. 204–247.

28. Справа захоплення уніятами церкви в с. Гаях-Левятинських. *Церква і нарід*, 1935. № 5. С. 134.

29. Стоколос Н. Неоунія як експеримент східної політики Ватикану в Польщі (1923–1939 рр.). *Український історичний журнал*, 1999. № 4. С. 74–89.

30. Судові справи Православної Церкви з уніятами. *Церква і нарід*, 1937. № 11. С. 405–406.

31. Торжество Православия в селе Жабче. *Воскресное чтение*, 1929. № 51. С. 811–812.

32. Уніяти й сектанти на Волині в цифрах. *Церква і нарід*, 1935. № 13. С. 406.

33. Униатская карьера Кравчука. *Воскресное чтение*, 1928. № 17. С. 271.

34. Федчук О. Неоунія на Волині. Харків ; Луцьк, 2022. 488 с.

35. Фінал Гаї-Левятинської унії. *Церква і нарід*, 1936. № 24. С. 843–844.

36. Хотіли захопити православну капличку. *Церква і нарід*, 1936. № 21. С. 716.

37. Хроника. Провокація униатов в Дубечне. *Воскресное чтение*, 1930. № 24–25. С. 391–392.

38. Церква в Гаях Левятинських повертається православним. *Церква і нарід*, 1936. № 1–2. С. 58.

39. Чернописька В. Специфіка канонічно-правового статусу «нової унії» в

східних воєводствах Польщі (1923–1937 рр.). *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки, 2016. № 850. С. 307–316.

40. Ще раз в справі Гнідавецької каплички. *Церква і нарид*, 1936. № 22. С. 756.

41. Diecezja Wolynska. Ruch slyzbowy. *Wiadomości Św. Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego*, 1927. N 6. S. 4.

References

1. (1936). Ahresyvnist uniiatskoho parokha z Vel. Kuskovets Krem. p. [The aggressiveness of the Uniate priest from Vel. Kuskovets Cream. p.]. *Tserkva i narid*, 10, 344. [In Ukrainian].

2. (1928). Bezchinstva neouniatov na Volyni [Atrocities of neo-uniates in Volhynia]. *Voskresnoe chtenie*, 34, 516. [In Russian].

3. (1929). Vnutrennii vid domovoi tserkvi v s. Zhabche [Interior view of the house church in the v. Zhabche]. *Voskresnoe chtenie*, 26, 422-423. [In Russian].

4. (1925). Gde pusteiu khramy – tam napolniaiutsia tiurny [Where temples are empty, prisons are filled]. *Voskresnoe chtenie*, 23, 362-366 [In Russian].

5. (1925). Dzichkovskii I., prot. Neudavshaiasia popytka vvedeniia unii na Vilenshchine [Failed attempt to introduce a union in the Vilna region]. *Voskresnoe chtenie*, 19, 302. [In Russian].

6. (1925). Dukhovnoe torzhestvo v sele Ozere [Spiritual celebration in the village of Ozero]. *Vestnik Pravoslavnoi Mitropolii v Polshe*, 12, 7-8 [In Russian].

7. (1926). Eparkhialnye rasporiazheniia i izvestiia [Diocesan orders and announcements]. *Vestnik pravoslavnoi Mitropolii v Polshe*, 12, 4. [In Russian].

8. (1926). Eshche o novykh uniatakh [More about the new Uniates]. *Voskresnoe chtenie*, 6, 89-91 [In Russian].

9. (1937). Z Dubna do Kanady [From Dubno to Canada]. *Tserkva i narid*, 12, 445. [In Ukrainian].

10. (1926). Ideologiia uniatkogo dvizheniia [The ideology of the Uniate movement]. *Voskresnoe chtenie*, 29, 451-454. [In Russian].

11. (1929). Iz deiatelnosti neouniatov [From the activities of neo-uniates]. *Voskresnoe chtenie*, 19, 307-308. [In Russian].

12. (1931). K lisheniui sana i monashstva Nikity Matveeva Medvedia [To the deprivation of the dignity and monasticism of Nikita Matveev Medved]. *Voskresnoe chtenie*, 44, 632. [In Russian].

13. Kramar, Yu. (2015). Zakhidna Volyn 1921–1939 rr.: natsionalno-kulturne ta relihiine zhyttia [Western Volyn 1921–1939: national, cultural and religious life]. Lutsk, Ukraine. [In Ukrainian].

14. Kovaliv, V.-I. (2007). Likvidatsiia neonii v Lutskii diietsezii [Liquidation of the Neo-Union in the Lutsk Diocese]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia"*. Seriia: Istorychni nauky, 8, 271-288. [In Ukrainian].

15. (1927). "Konets unii" ["End of Union"]. *Voskresnoe chtenie*, 4, 51. [In Russian].
16. (1926). Kto takoi b. sviashchennik Evgenii Ruzhitzkii, i chto on delaet [Who is b. priest Yevgeny Ruzhitsky, and what he does]. *Voskresnoe chtenie*, 6, 91-92. [In Russian].
17. Kucherepa, M. (2010). Neouniia na Volyni. "Da vsy yedyno budut" ["May all be united"]. In *Scientific International Conference dedicated to the history of the Greek Catholic Church in Volyn. Proceedings of the International Scientific Conference* (pp. 134-141). Lutsk – Volodymyr-Volynskyyi, Ukraine. [In Ukrainian].
18. (1930). Napominanie o pechalnom proisshestvii [A reminder of a sad incident]. *Voskresnoe chtenie*, 36, 560-564. [In Russian].
19. (1929). Novye proiski uniatov [New machinations of the Uniates]. *Voskresnoe chtenie*, 7, 116. [In Russian].
20. (1931). O roli Episkopa Charnetskogo [About the roles of Bishop Charnetsky]. *Voskresnoe chtenie*, 13, 132-135 [In Russian].
21. (1931). Otgoloski dela v Zhabche [Echoes of the case in Zhabche]. *Voskresnoe chtenie*, 15, 164-166 [In Russian].
22. (1937). Povernennia do Pravoslavia? [Return to Orthodoxy?]. *Tserkva i narid*, 15-16, 547-548. [In Ukrainian].
23. (1925). Podvigi ksendza Slezki [Feats of Priest Sliezko]. *Voskresnoe chtenie*, 52, 832-835. [In Russian].
24. (1930). Polemika ob unii [The controversy about the union]. *Voskresnoe chtenie*, 39, 612-615. [In Russian].
25. (1925). Rasporiazheniia eparkhialnykh nachalstv [Orders of the diocesan authorities]. *Vestnik Pravoslavnoi Mitropolii v Polshe*, 10, 5. [in Russian].
26. (1936). Samozlikviduvalas uniiatska parafia v s. Antonivtsi [The Uniyat parish in the village Antonivtsi]. *Tserkva i narid*, 3, 92-93. [In Ukrainian].
27. Skakun, R. (2007). "Nova uniiia" u Druhii Rechi Pospolytii (1924–1939) ["New Union" in the Second Polish-Lithuanian Commonwealth (1924–1939)]. *Kovchek. Naukovyi zbirnyk z tserkovnoi istorii*. (Vol. 5, pp. 204-247). Lviv, Ukraine. [In Ukrainian].
28. (1935). Sprava zakhoplennia uniiatamy tserkvy v s. Haiakh-Leviatynskyykh [The case of the seizure of the church by the Unionists in the village Hayakh-Levyatynskyyi]. *Tserkva i narid*, 5, 134. [In Ukrainian].
29. Stokolos, N. (1999). Neouniia yak eksperyment skhidnoi polityky Vatykanu v Polshchi (1923–1939 rr.) [Neo-Union as an experiment of the Eastern policy of the Vatican in Poland (1923–1939)]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, 4, 74-89. [In Ukrainian].
30. Sudovi spravy Pravoslavnoi Tserkvy z uniiatamy [Court cases of the Orthodox Church with the Uniates]. *Tserkva i narid*, 1937, 11, 405–406 [In Ukrainian].
31. (1929). Torzhestvo Pravoslaviia v sele Zhabche [The triumph of Orthodoxy in the village of Zhabche]. *Voskresnoe chtenie*, 51, 811-812. [In Russian].

32. (1935). Uniiaty y sektanty na Volyni v tsyfrakh [There are also sectarians in Volyn in numbers]. *Tserkva i narid*, 13, 406. [In Ukrainian].

33. (1928). Uniatskaia karera Kravchuka [Uniate career Kravchuk]. *Voskresnoe chtenie*, 17, 271. [In Russian].

34. Fedchuk, O. (2022). Neouniia na Volyni [Neo-Union in Volina]. Kharkiv-Lutsk, Ukraine. [In Ukrainian].

35. (1936). Final Hai-Leviatynskoi unii [Final of the Gay-Levyatynsky union], *Tserkva i narid*, 24, 843-844. [In Ukrainian].

36. (1936). Khotily zakhopyty pravoslavnu kaplychku [They wanted to buy an Orthodox chapel]. *Tserkva i narid*, 21, 716. [In Ukrainian].

37. (1930). Khronika. Provokatsiia uniatov v Dubechne [Chronicle. Provocation of the Uniates in Dubechnya]. *Voskresnoe chtenie*, 24-25, 391-392. [In Russian].

38. (1936). Tserkva v Haiakh Leviatynskyykh povertaietsia pravoslavnym [The church in Gaya Levyatynsky is turned Orthodox]. *Tserkva i narid*, 1-2, 58. [In Ukrainian].

39. Chornopyska, V. (2006). Spetsyfika kanonichno-pravovoho statusu "novoi unii" v skhidnykh voivodstvakh Polshchi (1923–1937 rr.) [The specifics of the canon-legal status of the "new union" in similar voivodships of Poland (1923–1937)]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politehnika". Seriia: Yurydychni nauky*, 850, 307-316 [In Ukrainian].

40. (1936). Shche raz v spravi Hnidavetskoï kaplychky [Once again in the right of the Gnidavetska chapel]. *Tserkva i narid*, 22, 756. [In Ukrainian].

41. (1927). Diecezja Wołyńska. Ruch slyzbowy. *Wiadomości Św. Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego*, 6, 4. [In Polish].

Oleksandr Fedchuk,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8494-9066>,

Archpriest, Candidate of Historical Sciences,

Vice-Rector for Scientific Work of the Volyn Theological Seminary,

26, St. Drahomanova, Lutsk, Volyn region, 43016, Ukraine

e-mail: ol_fedchuk@ukr.net

THE OFFICIAL ORTHODOX PERIODICAL OF THE 1920S AND 1930S AS A SOURCE OF THE HISTORY OF THE NEO-UNION IN VOLYN

The purpose of the article is to analyze the publications of the official printed editions of the Polish Autocephalous Orthodox Church in the interwar period about the neo-union in the Volyn Voivodeship. The newspapers of the Warsaw Metropolitanate "Vestnyk Pravoslavnoi Mitropolii v Polshe" and "Voskresnoe chtenie" and the Volyn Theological Consistory magazine "Tserkva I narid" were taken into account. **The methodological basis** of the research is based on the principle of a critical approach to the source material, and is also relies on general scientific methods

(analysis and synthesis, generalization, comparison) and specific historical methods (source analysis, problem-chronological, historical-typological). **The scientific novelty** of the obtained results lies in the first-ever analysis of the source potential of the specified publications for the researcher of the history of the Neo-Union in Volyn. **Conclusions**. The main vectors of the editorial policy of metropolitanate and eparchy periodicals in relation to neo-Union have been identified; differences caused by the specifics of each of the magazines are noted. The study of ecclesiastical periodicals of the interwar period allows us to draw conclusions that they are an important source of the history of the Neo-Union in Volyn. The main attention of the editors was devoted to the reasons for the appearance of neo-unionist centers and the opposition of the Orthodox clergy, the activities of converted priests and the assessment of neo-union in various Polish society circles. At the same time, the main shortcomings of these materials were revealed, of which it is necessary to take into account the tendency caused by the confessional affiliation of the publications and the use of information that is not always verified.

Keywords: Neo-Union, Orthodox Church, Diocese of Volyn, periodicals.

Стаття надійшла до редакції 20.11.2022 р.

DOI: <https://doi.org/10.15407/nr.66.363>

УДК 016:929:001(477)Багалій

Ангела Шумілова,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4731-2346>,

молодша наукова співробітниця,

відділ науково-бібліографічної інформації,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

просп. Голосіївський, 3, Київ, 03039, Україна

e-mail: AngelaShumil@gmail.com

ВІДОБРАЖЕННЯ НАУКОВОГО ДОРОБКУ ДМИТРА ІВАНОВИЧА БАГАЛІЯ У БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОКАЖЧИКАХ¹

Метою статті є відображення вагомого внеску вченого у розвиток історичної науки в Україні, висвітлення наукового доробку Дмитра Івановича Багалія у бібліографічних виданнях та аналіз аспектів зв'язку діяльності видатного українського історика, академіка з бібліографією. **Методи дослідження.** Застосовано загальнонаукові методи системного й історичного підходів; емпіричні методи опису та моделювання; аналітико-тематичний метод; джерелознавчий і статистичний аналіз. **Наукова новизна.** У першій частині статті проаналізовано науковий та бібліографічний доробок Д. І. Багалія: монографії, покажчики, огляди, рецензії, списки літератури. Відображено вагомий внесок ученого у розвиток української науково-допоміжної бібліографії. У другій частині репрезентовано комплекс наукових та бібліографічних джерел, які є складником фондів Національної бібліотеки України імені В. Вернадського. Проаналізовано персональні бібліографічні покажчики академіка Дмитра Багалія. Окреслено перспективу формування найповнішої на сьогоднішній день наукової бібліографії вченого. **Висновки.** Висвітлено науковий доробок Дмитра Івановича Багалія, засвідчений великою кількістю ґрунтовних праць. Оглянувши значний документальний масив джерел про життя і діяльність видатного українського історика, можна сказати, що історіографія є доволі нечисельною і не охоплює усіх аспектів його різноманітної наукової та громадської діяльності, зокрема перебування на посадах ректора Харківського університе-

¹ Статтю підготовлено у руслі виконання наукової теми 2019–2021 рр. «Теоретичні, методичні та прикладні аспекти формування національної бібліографії в контексті вивчення спадщини діячів української науки та культури».

ту та міського голови Харкова, літературну творчість. Уваги дослідників потребують і напрацювання Д. І. Багалія у галузі археографії, археології, архівознавства, етнографії тощо. Аналіз джерел, які містять бібліографічні відомості про праці академіка Дмитра Багалія, публікації про його життя і діяльність, дає підстави говорити про необхідність підготовки персонального бібліографічного покажчика вченого.

Ключові слова: персональна бібліографія, біобібліографія, Д. І. Багалій, український історик, науковий прогрес, покажчики.

Актуальність теми дослідження. Творення Української держави потребує як глибокого дослідження й осмислення української історії взагалі, так і вивчення наукового доробку окремих видатних особистостей. Відображення та висвітлення життя і діяльності відомих науковців є важливим внеском у справу зміцнення національної науки, духовності українського народу, державних засад загалом. Багато науковців, що послугувалися історичній долі і сьогоденню України – добре відомі постаті, хоча їхня діяльність неоднозначно оцінювалася упродовж тривалого часу та й нині трактується по-різному. У літописі України є чимало культових імен, які відіграли особливу роль у розвитку вітчизняної науки, серед них – непересічна постать українського історика, філософа, громадського та політичного діяча, академіка Української академії наук, Лауреата Уваровської премії, ректора Імператорського Харківського університету, Харківського міського голови, доктора історичних наук – Дмитра Івановича Багалія (26 жовтня [7 листопада] 1857 р. (Київ) – 9 лютого 1932 р. (Харків)). Він посідає особливе місце серед учених, адже в українській історіографії Д. І. Багалій здобув собі поважне й авторитетне ім'я. Його історичні наукові праці витримали випробування часом, увійшли до золотого фонду української науки, стали надбанням світової науки. Наукова спадщина вченого включає близько 600 публікацій: підручників, монографій, археологічних видань, статей з історії України і Росії. 3-поміж численних праць науковця – понад 100 з історії Слобідської України, близько 40 – з історії міста Харкова та Харківського університету, 10 спеціальних досліджень присвячено життю і творчості Г. С. Сковороди [16, с. 5]. Питанням історії української культури, які займали важливе місце у творчості Д. І. Багалія, присвячено близько 65 робіт (7 археологічних публікацій, 3 монографії, 55 статей, заміток, рецензій). Доробок ученого представлений також працями з історії Лівобережної та Південної

України (більше 25 публікацій). Дмитро Іванович Багалій є автором праць з історіографії, архівознавства, археології, джерелознавства, історії української культури. Він виявляв значну зацікавленість історичною географією, демографією, етнографією.

Зі здобуттям незалежності України виникла потреба звернутися не лише до цих досліджень, а й до комплексного вивчення науково-бібліографічної діяльності вченого крізь призму його особистості. Це питання хоча й набуло актуальності в Україні, залишається малодослідженим.

Аналіз досліджень і публікацій. Серед доволі широкого спектру документів найбільш притаманними для характеристики наукової діяльності вчених, зокрема Д. І. Багалія, є їхні наукові праці, представлені здебільшого монографіями, брошурами, статтями, доповідями, відгуками, рецензіями на наукові праці вчених, конспектами лекцій тощо. Діяльність особистостей значною мірою визначає розвиток суспільства. За доби незалежності України з'явилися дослідження, які значно покращили історіографію, присвячену Дмитру Івановичу Багалію. Вивчення наукового доробку Д. І. Багалія безпосередньо відображено у працях М. П. Гуменюка «Библиография и библиотековедение в научном наследии академика АН УССР Д. И. Багаля» (1991) [10], О. П. Щербініної «Бібліографія в науковій спадщині Д. І. Багалія» (2001) [29], В. Л. Маслійчука «Спадщина Дмитра Багалія та сучасні дослідження історії Слобідської України» (2009) [21], Г. М. Старикова «Епістолярна спадщина Д. І. Багалія як джерело до вивчення наукового та громадського життя в Україні кінця ХІХ – першої третини ХХ ст.» (2011) [25; 26], Т. Є. Мяскової «Науковий спадок Дмитра Івановича Багалія у фондах відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій Інституту книгознавства НБУВ» (2020) [22], а також Н. М. Березюк [2; 3], О. М. Богдашина [4–6], І. І. Корнейчик [15], В. В. Кравченко [17], М. І. Маркевич [20] та багатьох інших. Свої розвідки та висновки науковці презентували на наукових конференціях, зокрема на ІІ Всеукраїнській науковій конференції «Теоретичні та прикладні аспекти біографістики» – «Спадщина Д. І. Багалія в контексті сучасності» (2018).

Дослідження творчого доробку Д. І. Багалія можна вважати продуктивним. Воно сприяло утвердженню в національній історіографії об'єктивної та позитивної оцінки діяльності видатного українського історика. Вчені відзначили те, що більшість праць Д. І. Багалія написа-

но на основі використання першоджерел. Також автори звернули увагу дослідників на епістолярну спадщину Д. І. Багалія, яка є досить важливим (як щодо біографічних даних, так і відносно наукового, культурного життя України кінця XIX – початку XX ст.), але майже невідомим історичним джерелом. Наукові праці зафіксували головні напрями та результати діяльності Д. І. Багалія, містять оцінку ролі вченого у громадському й культурно-науковому житті Харкова і всієї України, значення його наукової творчості. Відзначаючи високий рівень опрацювання доробку науковця, автори доходять висновку, що Д. І. Багалій є не лише першим істориком Слобідської України, а й тим ученим, який зробив найбільший внесок у вивчення історії Слобожанщини, забезпечивши своїми археографічними виданнями продовження розробки історії краю на багато років уперед.

Мета статті – є відображення вагомого внеску вченого у розвиток історичної науки в Україні, висвітлення наукового доробку Дмитра Івановича Багалія у бібліографічних виданнях та аналіз аспектів зв'язку діяльності видатного українського історика, академіка з бібліографією.

Виклад основного матеріалу. Висвітлення постаті Дмитра Івановича Багалія як науковця розглянемо крізь призму його світоглядних переконань і життєвих цінностей, які також відображено у наукових працях вченого. Д. І. Багалій жив і творив в епоху, яка ще довго буде притягувати зацікавлені погляди багатьох поколінь дослідників. Наукову підготовку Д. І. Багалій пройшов у школі одного з найвизначніших українських істориків і громадських діячів професора В. Б. Антоновича. Але в українському національному русі кінця XIX – початку XX ст. Д. І. Багалій, за ідейними поглядами, був набагато ближчий до М. І. Костомарова, ніж до В. Б. Антоновича і М. П. Драгоманова [16, с. 3–7]. То був час прискореної ходи історії, напруження всіх творчих сил державного, модернізованого за європейськими зразками суспільства. Дмитро Іванович Багалій був позбавлений революційної романтики, зміг пройти через роки громадянської війни і померти, уникнувши страхіття за своє життя і честь.

За часи незалежності України було перевидано окремі праці науковця, зокрема «Історію Слобідської України» (Харків, 1990, 1993, 2019). Особливої значущості набули фундаментальні монографії: «Очерки из истории колонизации и быта степной окраины Московского государства» та два томи археографічних додатків до неї (1887), за яку вче-

ному 1888 р. було присуджено малу Уваровську премію, «Опыт истории Харьковского университета» у двох томах (1893–1904), двотомну «Историю города Харькова за 250 лет его существования» (1905–1912), написану у співавторстві з Д. П. Міллером, а також перше наукове видання творів славетного українського філософа Г. Сковороди та дослідження з української історіографії. Дослідження Д. І. Багалія з історіографії України відображено у «Нарисі української історіографії» (Київ, 1923–1925). Перелічені праці принесли Дмитру Івановичу Багалію професійне визнання, почесне членство у багатьох наукових товариствах України та Росії, академічні відзнаки, премії. Варто зауважити, що Д. І. Багалій двічі публічно у 1901 і 1905 рр. виступав проти цензурних обмежень української мови [14, с. 52–53].

Ретроспективний погляд на наукову діяльність Д. І. Багалія відновлює ще одну грань талановитого історика. Професійне зростання формувало Дмитра Багалія також як фахового бібліографа. Його інтерес до бібліографії на початку наукової роботи вченого підтримували і направляли В. Б. Антонович, В. С. Іконніков, П. С. Єфименко, «бібліографічна обізнаність» яких вражала молодого науковця. Вже перші праці вченого відзначалися розгалуженим бібліографічним матеріалом. Д. І. Багалій створив свою бібліографічну базу. У 1890-х роках за його ініціативою почалася підготовка біографічного словника професорів і викладачів Харківського університету. Інтерес до розробки біобібліографії викладацького складу Харківського університету був викликаний столітнім хувілеєм Харківського університету, який готувалися святкувати 1905 р. Згідно з програмою, розробленою Д. І. Багалієм, планувалося охопити всіх університетських викладачів та їхній вклад у розвиток університету, науки та просвіти. При складанні «Биографического словаря профессоров Харьковского университета» використовувалися матеріали університетського архіву, розшукувалися документи у приватних осіб, збиралися портрети. Інформація про видання була надана у другій книзі «Записки Харьковского университета» (1893) [15, с. 231]. Становить інтерес і огляд літератури з історії Слобідської України. Д. І. Багалій самостійно розробив і видав бібліографічний покажчик «Сочинения, материалы, статьи и заметки, относящиеся к истории Слободской Украины» (Харьков, 1891), який вийшов у двох випусках з інтервалом у шість років (1885–1891) [24, с. 5]. Видання налічує 75 бібліографічних описів документів. Цікаво, що у

своєму покажчику Д. І. Багалій відобразив основні документи у формі критико-бібліографічного нарису. Цей прийом, дещо обмежуючи повноту, надав можливість їх оцінити. Історик української бібліографії І. І. Корнейчик відзначив цю бібліографічну працю у своїй фундаментальній монографії «Історія української бібліографії. Дожовтневий період: нариси» (Харків, 1971) [15, с. 231, 310]. У доробку Д. Багалія – огляди літератури про Харківську губернію за 1880–1885 рр. і 1885–1890 рр. Науковець надавав велике значення повноті матеріалів у бібліографічних покажчиках і наявності в них допоміжних покажчиків.

Дмитру Івановичу Багалію належить низка бібліографічних праць. Зокрема, оглядів, списків, рецензій на бібліографічні покажчики, серед яких бібліографічні праці про Г. С. Сковороду: «Сочинения Григория Саввича Сковороды, собранные и редактированные проф. Д. И. Багалеем» (1894), «Издание сочинений Г. С. Сковороды и стоящие в связи с ними исследования о нём» (1914) та «Библиографический указатель разысканий о Сковороде» (1926). Частково з дослідженням доробку бібліографічних праць Д. І. Багалія про Г. С. Сковороду ми можемо ознайомитися у роботі Н. В. Бордукової «Творчість Григорія Сковороди в рецепції Дмитра Багалія» (1999) [7, с. 65–74].

Не належачи до числа народних вождів, реформаторів і пророків, він займався організацією провінційних і загальноукраїнських, наукових і громадських сил, послідовно захищав українські національно-культурні інтереси в суперечливих умовах радянської влади. Д. І. Багалій схвально сприйняв поступове відродження українського культурного життя, яке його завжди цікавило. Ще у 1911 році він написав працю «Просвіта: очерки по истории украинской культуры» зі вступним словом Н. Сумцова [23]. У 1921–1922 рр. Д. І. Багалій організував і очолив науково-дослідну кафедру історії України (з 1926 р. – кафедра історії української культури) при Харківському інституті народної освіти (у 1921 р. Харківський університет реорганізовано в ХІНО ім. О. О. Потебні). Упродовж свого життя вчений брав активну участь у реформуванні вищої освіти в Україні. Дороговказом йому завжди слугували ідеї прогресу, віри у творчі можливості людського генія, майбутнє торжество розуму, науки й освіти. Особливої уваги заслуговує робота Дмитра Івановича Багалія щодо створення Української Академії наук (УАН). Після від'їзду з Києва В. І. Вернадського Д. І. Багалій деякий час виконував обов'язки президента Академії. Був

обраний першим віце-президентом УАН і першим головою її історико-філологічного відділення. У період денікінської окупації Д. І. Багалій повернувся до Харкова. З 1919 р. академік входив до складу комісії зі створення «Всенародної бібліотеки України» при УАН (протокол спільного зібрання УАН № 25 від 3 травня 1919 р.), виконував обов'язки її голови. Значний внесок з вивчення питання зі створення та розвитку бібліотек у країні під орудою Д. І. Багалія зробила Н. М. Березюк. Свої дослідження вчена виклала у роботах «Внесок вчених Харківського університету у становлення та розвиток наукової бібліотеки: [Д. І. Багалій та ін.]» (1994) [2, с. 55–65] та «Невтомний працівник на бібліотечній «ниві»: академік Дмитро Іванович Багалій» (2018) [3, с. 59–63].

Фонди друкованих видань Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського є національним скарбом країни, культурним і науковим надбанням, неоціненним історичним бібліографічним джерелом і ґрунтовною джерельною базою для багатовекторних досліджень, зокрема для дослідження життя країни та видатних особистостей. Склад документів у фондах НБУВ всебічно репрезентує комплекс джерел наукового та біографічного характеру.

Зацікавленість викликає «Ювілейний збірник на пошану академіка Дмитра Івановича Багалія: з нагоди сімдесятої річниці життя та п'ятдесятих роковин наукової діяльності» (Київ, 1927) за виданням ювілейного комітету, до якого входили В. І. Липський, С. О. Єфремов, А. Е. Кримський та ін. У виданні надана систематична бібліографія праць академіка Дмитра Івановича Багалія за 50 років (1878–1927): загальна кількість матеріалу – 342 назви; написаних праць – 318 та 1 праця друкувалася; відредагованих видань – 16, про нього – 7 праць. Зокрема: 1 розділ: «Археологія України» (31 праця); 2 розділ: «Архіви й архівна справа в Україні» (13 праць); 3 розділ: «Історіографія»: українське джерелознавство (16 праць), російська історіографія (3 праці); 4 розділ: «Підручники з історії України й Росії» (9 праць); 5 розділ: «Історія стародавньої України-Руси» (8 праць); 6 розділ: «Історія Слобідської України» (51 праця); 7 розділ: «Праці з історії Запоріжжя й Південної України» (5 праць); 8 розділ: «Праці з історії Лівобережної України» (15 праць); 9 розділ: «Праці з історії громадської думки й революційних рухів на Україні» (18 праць); 10 розділ: «Праці з української культури й освіти й письменства» (73 праці); 11 розділ: «Замітки й матеріали з історії Слобідської України» (20 праць); 12 розділ:

«Праці з історії Росії» (7 праць); 13 розділ: «Краєзнавство» (14 праць); 14 розділ: «Рецензії на праці з історії України» (35 праць); 15 розділ: «Редагував видання» (16 праць); 16 розділ: «Біографічні дані про Д. І. Багалія» (7 праць).

Першою спробою упорядкування та систематизації наукових праць Д. І. Багалія за часи незалежності України став біобібліографічний покажчик «Дмитро Іванович Багалій – професор Харківського університету» (Харків, 1992) [12]. При розміщенні опублікованих матеріалів упорядники дотримувались хронологічного принципу, враховуючи основні етапи становлення і розвитку вченого. Покажчик складається з двох частин. У першій – зібрані книги, збірники, журнальні та газетні статті про Д. І. Багалія, його участь у науковому, громадському і культурному житті Харкова та країни в цілому. Окремими підрозділами виділені довідкові матеріали про ученого, хронікальні замітки, фото Дмитра Івановича. У другому розділі відображені праці Д. І. Багалія, зокрема монографії, підручники, збірники праць і окремі статті, рецензії, доповіді та промови, листи ученого. Укладачі Ю. Г. Шевченко, Р. А. Ставинська, М. Г. Швалб зробили спробу зібрати перевидання, окремі відбитки статей, уривки і виклади, редакторські роботи. Покажчик охоплює літературу, видану у межах України і Росії українською та російською мовами більш ніж за сто років: з 1878 до 1992 р. Представлений матеріал репрезентує архівну спадщину видатного українського науковця Д. І. Багалія та розкриває його науковий доробок. До видання, на жаль, з відомих причин не включені праці про Д. І. Багалія, що належать перу закордонних дослідників – Н. Д. Полонській-Василенко, О. Оглобліну та багатьом іншим.

Серед персональних бібліографічних покажчиків Дмитра Івановича Багалія – відомий покажчик Харківського національного інституту ім. В. Н. Каразіна та Харківської філії Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського – «Д. І. Багалій: біобібліографія» (Харків, 1999) [11, с. 473–576].

Структура покажчиків зазвичай однакова. До них входять: передмова, короткий біографічний нарис про вченого, основні дати його життя та діяльності, представлена література про вченого, список праць діяча, допоміжні покажчики: хронологічний і допоміжний алфавітний покажчики праць. До змісту окремих персональних покажчиків включають ще іменний покажчик і список скорочень.

Інформаційні матеріали бібліографічних покажчиків допоможуть детальніше осягнути життєвий і творчий шлях натхненних, талановитих, видатних науковців, до яких належить і Д. І. Багалій. Укладені за науково-обґрунтованою методикою, вони є джерельною базою подальших наукових і біографічних досліджень.

Упродовж 1999–2007 рр. за безпосереднім організаційним і фінансовим забезпеченням Харківського гуманітарного інституту «Народна Українська академія» було видано «Вибрані праці Д. І. Багалія» у 6-ти томах. У першому томі розміщено укладений фахівцями Центральної наукової бібліотеки Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна найповніший бібліографічний покажчик праць ученого і література про нього. Він містить 953 назви (зокрема, 546 праць історика) [8, с. 473–476].

Чималий за обсягом матеріал праці Державної науково-технічної бібліотеки України «Перші академіки (дійсні члени) Української Академії Наук» (Київ, 2018), приуроченої до 100-річчя Національної академії наук України, присвячено Д. І. Багалію [1]. У біобібліографічному ресурсі відображено 180 вагомих праць. Зокрема, прижиттєві праці Д. І. Багалія за 1878–1922 рр., які нараховують – 108 публікацій; праці, що перевидавалися з 1990 по 2017 рр. – 27 видань; публікації про нього з 1883 по 2014 рр. – 45 видань.

Опрацювання масивів первинної та вторинної інформації співробітниками відділу науково-бібліографічної інформації НБУВ упродовж 2019–2021 рр. надало можливість написання колективної монографії «Засновники і президенти Національної академії наук України: історико-бібліографічне дослідження» (2021). У зазначеному виданні представлено біографічні довідки та бібліографічні матеріали про засновників і президентів Національної академії наук (НАН) України з 1917 по 2021 рр. Відображено літературу, переважно представлену у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. До колективної монографії увійшли «Матеріали до біобібліографії Д. І. Багалія (1878–2020)», одного з перших дванадцяти академіків – засновників УАН. Структурно розділ складається з короткого біографічного нарису кандидата історичних наук І. І. Стамбола про вченого із зазначенням основних дат його життя та діяльності, 10 підрозділів: «Вибрані праці» (1 назва), «Окремі праці» (95 назв), «Література про життя та діяльність Д. І. Багалія» (7 праць), «Монографії, авторефера-

ти дисертацій, дисертації, збірники наукових праць» (27 назв), «Архівні матеріали» (6 назв), «Листування» (24 назви), «Статті з періодичних, довідкових та монографічних видань, збірників наукових праць, згадки про вченого» (192 назви), «Вшанування пам'яті Д. І. Багалія» (15 назв), «Багаліївські читання» (8 назв), «Бібліографічні посібники» (3 назви). Загальна кількість публікацій зазначеного розділу складає 378 назв. Важливість оприлюднення та популяризації результатів наукового дослідження співробітників науково-бібліографічного відділу НБУВ потребувала вирішення конкретних завдань для формування і створення бібліографічних показників праць академіків НАН України, що становлять основу колективної монографії. Особлива увага до створення цього видання пояснюється тим фактором, що з точки зору науково-методичних засад його написання слід вважати ефективним засобом інформаційного забезпечення науки як соціального інституту.

Такі книги заповнюють прогалину в нашій історичній бібліографії. Повнота і достовірність біобібліографічних матеріалів допомагає історикам відтворювати правдиву картину нашого минулого, висвітлювати роль особистості в науці та значимість її вкладу, спираючись на документи. У колі джерел до написання історії науки та, зокрема, біографічних досліджень стоять персональні та загальні біобібліографії вчених. Виявлення даних про публікації Д. І. Багалія та літературу про його життя і діяльність є одним із важливих складників забезпечення біобібліографічних досліджень.

Висновки. Слід зазначити доленосний вплив робіт Дмитра Івановича Багалія на формування наукових поглядів молодих науковців. Захопленість Д. І. Багалією науковою роботою чітко вимальовується при аналізі його праць. Аналіз джерел з 1878 по 2021 рр., які містять бібліографічні відомості про праці академіка Д. І. Багалія та публікації про його життя, серед яких – видання за часів незалежності України, зокрема біобібліографічний показник «Дмитро Іванович Багалій – професор Харківського університету» (1992), персональний бібліографічний показник «Д. І. Багалій: біобібліографія» (1999), науково-допоміжний показник «Перші академіки (дійсні члени) Української Академії Наук: до 100-річчя НАН України» (2018), «Засновники і президенти Національної академії наук України: історико-бібліографічне дослідження» (2021) дає підстави говорити про необхідність підготовки нового персонального показника вченого, що виявить ширший діапазон дослі-

джень науковців. Оглянувши історіографію, присвячену видатному українському історичу Д. І. Багалію, можна сказати, що вона є доволі нечисельною і не охоплює усіх аспектів його різноманітної наукової та громадської діяльності. Так, ще чекають свого висвітлення періоди його політичної діяльності, перебування на посадах ректора Харківського університету та міського голови Харкова, літературна творчість (учений користувався псевдонімами: Баг-ей Д., Б-й Д., Б-й Д. И., Д. Б.)². Уваги дослідників потребують також напрацювання Д. І. Багалія у галузі археографії, археології, архівознавства, етнографії тощо.

Яскравий образ українських вчених – неперевершених організаторів науки, найдостойніших громадян своєї Батьківщини, яким є й академік Дмитро Іванович Багалій, – назавжди збережеться у вдячній пам'яті багатьох поколінь.

Список бібліографічних посилань

1. Багалій Дмитро Іванович. *Перші академіки (дійсні члени) Української Академії Наук: до 100-річчя Національної академії наук України* : наук.-допом. біобібліогр. покажч. / уклад.: Н. О. Бевз, Л. Р. Варганова, Г. Л. Гордієнко, В. В. Луговська, О. Ю. Мінг ; Держ. наук.-техн. б-ка України ; Інформ.-бібліогр. від. Київ, 2018. С. 59–82. URL: <https://dntb.gov.ua/wp-content/uploads/2019/05/-1.pdf>

2. Березюк Н. М. Внесок вчених Харківського університету у становлення та розвиток наукової бібліотеки : [Д. І. Багалій та ін.]. *Історія бібліотечної справи в Україні*: матеріали регіон. міжвідом. наук. конф. Харків, 1994. С. 55–65. URL: <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/312>.

3. Березюк Н. Невтомний працівник на бібліотечній «ниві»: академік Дмитро Іванович Багалій. *Бібліотечний форум: історія, теорія і практика*. 2018. № 1. С. 59–63.

4. Богдашина О. М. Д. І. Багалій та його місце в українській історіографії. *Науковий вісник Харківського державного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди. Історичні науки*. 1998. Вип. 1. С. 8–12.

5. Богдашина О. М. Д. І. Багалій у сучасній українській історіографії. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна*. Серія: Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки. 2017. Вип. 25. С. 98–107.

6. Богдашина О. М. Слобідський літописець історії України Д. І. Багалій. *Український історичний журнал*. 2008. № 1. С. 88–112.

²Масанов И. Ф. Словарь псевдонимов русских писателей, учёных и общественных деятелей: в 4 т. Москва : Изд-во Всесоюз. кн. палаты, 1960. Т. 4. С. 49.

7. Бордукова Н. Творчість Григорія Сковороди в рецепції Дмитра Багалія. *Збірник Харківського історико-філологічного товариства. Нова серія*. 1999. Т. 8. С. 65–74.

8. Автобіографія; Ювілейні матеріали; Бібліографія / *Вибрані праці* : у 6 т. НАН України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського; ХГП «НУА» і Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків : Золоті сторінки, 1999. Т. 1. 600 с. : іл.

9. Воронов В. І. Внесок Д. І. Багалія в розробку джерелознавчих проблем історії України. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Історія та археологія*. 2014. Т. 22. Вип. 22. С. 111–120.

10. Гуменюк М. П. Библиография и библиотековедение в научном наследии акад. АН УССР Д. И. Багалей. *Біля джерел української радянської бібліографії*. Київ, 1991. С. 40–45.

11. Д. І. Багалій : біобібліографія / упоряд.: Ю. Г. Шевченко, Р. А. Ставинська, М. Г. Швалб, В. Д. Прокопова ; бібліогр. ред. С. Б. Глибицька. *Вибрані праці* : у 6 т. Харків, 1999. Т. 1. С. 473–576 (989 назв). URL: <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/12545>.

12. Дмитро Іванович Багалій – професор Харківського університету : біобібліогр. покажч. / Харків. держ. ун-т, Центр. наук. б-ка ; упоряд.: Ю. Г. Шевченко, Р. А. Ставинська, М. Г. Швалб ; наук. ред. В. В. Кравченко. Харків : ХДУ, 1992. 122, [2] с.

13. Історія Центральної наукової бібліотеки Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна за 210 років (1804–2014) [вебсайт] : бібліогр. покажч. / уклад. М. Г. Швалб, Ж. П. Корнева, Р. А. Ставинська [та ін.] ; вступ. ст. І. К. Журавльової ; наук. ред. В. М. Грамма ; відп. ред. І. К. Журавльова. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2014. 282 с. URL: <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/11048>.

14. Калінічева Г. Багалій Дмитро Іванович (1857–1932) : історик, громадський діяч. *Видатні постаті України* : біогр. довід. / Г. В. Щокін, М. Ф. Головатий, В. А. Гайченко [та ін.]. Київ : МАУП ; Кн. палата України, 2004. С. 51–57.

15. Корнейчик І. І. Історія української бібліографії. Дожовтневий період : нариси. Харків, 1971. 376 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?>

16. Кравченко В. В. Дмитро Іванович Багалій та його доба. *Дмитро Іванович Багалій – професор Харківського університету* : біобібліогр. покажч. / упоряд. : Ю. Г. Шевченко, Р. А. Ставинська, М. Г. Швалб ; ХДУ, Центр. наук. б-ка. Харків, 1992. С. 4–7.

17. Кравченко В. Історик для України [Д. І. Багалій]. *Україна, Імперія, Росія : вибрані статті з модерної історії та історіографії*. Київ, 2011. С. 133–196.

18. Маркевич М. Постає Володимира Антоновича в історіографічній рефлексії Дмитра Багалія. *Дрогобицький краєзнавчий збірник*. Дрогобич, 2012. Вип. 16. С. 251–260.

19. Маркевич М. І. *Дмитро Багалій – дослідник української історіографії* : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.06. Черкаси, 2014. 20 с.

20. Маркевич М. І. *Дмитро Багалій – дослідник української історіографії* : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.06. Черкаси, 2014. 200 с.

21. Маслійчук В. Л. Спадщина Дмитра Багалія та сучасні дослідження історії Слобідської України. *Збірник Харківського історико-філологічного товариства*. 2009. Т. 13. С. 3–10.

22. Мяскова Т. Є. Науковий спадок Дмитра Івановича Багалія у фондах відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій Інституту книгознавства НБУВ: до 160-річчя від дня народж. вченого. *Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського* : [вебсайт]. Київ, 2020. URL: <http://www.nbu.gov.ua/node/3769>.

23. Просвіта: очерки по истории украинской культуры / Д. И. Багалей ; предисл. Н. Сумцова ; Харьк. ист.-филолог. о-во. Харьков : Тип. «Печ. дело», 1911 [обл. 1912]. LXXXVIII, 621 с., 1 л. портр. (*Сборник Харьковского историко-филологического общества, изданный в честь проф. Д. И. Багалей (1880–1910 гг.)*). Т. 20).

24. Сочинения, материалы, статьи и заметки, относящиеся к истории Харьковской губернии (бывшей Слободской Украины) с 1880 по 1885 год : библиогр. очерк. *Харьковский календарь на 1886 г.* Харьков, 1885. Отд. 9. С. 1–11.

25. *Спадщина Д. І. Багалія в контексті сучасності*. Матеріали II Всеукр. наук. конф. «Теоретичні та прикладні аспекти біографістики» : до 160-річчя від дня народж. Д. І. Багалія (7 листоп. 2017 р., м. Харків). Харків. нац. ун-т ім. В. І. Каразіна, Центр краєзнавства ім. акад. П. Т. Тронька, Центр укр. студій ім. Д. І. Багалія [та ін.]. Харків, 2018. 159 с. URL: <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/14100>.

26. Стариков Г. Постать Д. І. Багалія в українській історіографії. *Історіографічні дослідження в Україні*. Київ, 2008. Вип. 19. С. 259–282.

27. Стариков Г. М. *Епістолярна спадщина Д. І. Багалія як джерело до вивчення наукового та громадського життя в Україні кінця XIX – першої третини XX ст.* : автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.06. Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. Київ, 2011. 16 с.

28. Чадаєва К. Ю. Літописець Слобідської України – Д. І. Багалій. *Культурна спадщина Слобожанщини*. Харків, 2016. Число 29 : Культура і мистецтво. Історичне краєзнавство. С. 126–131.

29. Щербініна О. П. Бібліографія в науковій спадщині Д. І. Багалія. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2001. Вип. 4. С. 49–64.

30. Юрченко О. Академік Дмитро Іванович Багалій і Слобідська Україна. *Прапор*. 1988. № 6. С. 118–121.

References

1. Bevz, N. O., Vartanova, L. R., Hordiienko, H. L., Luhovska, A. V., & Minert, O. Yu. (Comps.) (2018). Bahalii Dmytro [Bagaliy Dmytro]. *Pershi akademiky (diisni chleny) Ukrainiskoi Akademii Nauk: do 100-richchia Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy: nauk.-dopom. biobibliohr. pokazhch.* [The first academicians (full members) of the Ukr. Acad. Of Scien.): to the (100th anniver. of the Acad. of Scien.: research and auxiliary biobibliogr]. (pp. 59-82). Kyiv, Ukraine: DNTB. Retrieved from <https://dntb.gov.ua/wp-content/uploads/2019/05/-1.pdf> [In Ukrainian].
2. Bereziuk, N. M. (1994). Vnesok vchenykh Kharkivskoho universytetu u stanovlennia ta rozvytok naukovi biblioteky [website] [The contribution of scientists of Kharkiv University in the formation and development of the scientific library]: [D. I. Bagaliy ta in.]. In *History of library business in Ukraine. Proceedings of the Regional Interdepartmental Scientific Conference* (pp. 55-65), Kharkiv State Scientific Library of Korolenko. Kharkiv, Ukraine. Retrieved from <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/312> [In Ukrainian].
3. Bereziuk, N. (2018). Nevtomnyi pratsivnyk na bibliotechnii "nyvi": akademik Dmytro Ivanovych Bahalii [Tireless worker in the library "field": Academician Dmitry Bagaliy]. *Bibliotechnyi forum: istoriia, teoriia i praktyka*, 1, 59-63. [In Ukrainian].
4. Bohdashyna, O. M. (1998). D. I. Bahalii ta yoho mistse v ukrainiskii istoriografii [D. Bagaliy and his place in Ukrainian historiography]. *Naukovyi visnyk Kharkivskoho derzhavnogo pedahohichnogo universytetu im. H. S. Skovorody. Istorychni nauky*, 1, 8-12. [In Ukrainian].
5. Bohdashyna, O. M. (2017). D. I. Bahalii u suchasni ukrainiskii istoriografii [D. Bagaliy in modern Ukrainian historiography]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnogo universytetu im. V. N. Karazina. Serii: Istoriia Ukrainy. Ukrainoznavstvo: istorychni ta filosofski nauky*, 25, 98-107. [In Ukrainian].
6. Bohdashyna, O. M. (2008). Slobidskyi litopysets istorii Ukrainy D. I. Bahalii [Sloboda chronicler of the history of Ukraine D. Bagaliy]. *Ukrayinskyi istorychnyy zhurnal*, 1, 88-112. [In Ukrainian].
7. Bordukova, N. (1999). Tvorchist Hryhoriia Skovorody v retseptsii Dmytra Bahaliiia [Creativity of Hryhoriy Skovoroda in the reception of Dmytro Bagaliy]. *Zbirnyk Kharkivskoho istoriko-filolohichnogo tovarystva. Nova serii*, 8, 65-74). [In Ukrainian].
8. Hrushevskiyi Institute of Ukrainian Archaeography and Source Studies, Karazin Kharkiv National University (Comps.). (1999). Avtobiohrafia. Yuvileini materialy. Bibliohrafia [Autobiography. Anniversary materials. Bibliography]. In *Vybrani pratsi.* (Vol. 1-6). [Selected works] (Vol. 1). Kharkiv, Ukraine: Zoloti storinky. [In Ukrainian].
9. Voronov, V. I. (2014). Vnesok D. I. Bahaliiia v rozrobku dzhereloznavchykh problem istorii Ukrainy [D. Bagaliy's contribution to the development of source

studies problems in the history of Ukraine]. *Visnyk Dnipropetrovs'koho universytetu. Seriia: Istorii ta arkeolohiia*, 22, 22, 111-120). [In Ukrainian].

10. Gumeniuk, M. P. (1991). Bibliografii i bibliotekovedenie v nauchnom nasledii akad. AN USSR D. I. Bagalii [Bibliography and Library Science in the Scientific Heritage of Acad. Academy of Sciences of the Ukrainian SSR D. Bagaleya]. In *Bilia dzherel ukrainckoi radianskoi bibliohrafi*. [Near the sources of Ukrainian Soviet bibliography]. (pp. 40-45). Kyiv, Ukraine. [In Russian].

11. Shevchenko, Yu. H., Stavynska, R. A., Shvalb, M. H., & Prokopova, V. D. (Comps.), Hlybyska, S. B. (Ed.). (1999). D. I. Bahalii: biobibliohrafiia [website] [D. Bagali: biobibliography]. *Vybrani pratsi*. (Vols. 1-6). [Selected works]. (Vol. 1, pp. 473–576: 989 titles). Kharkiv, Ukraine. Retrieved from <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/12545> [In Ukrainian].

12. Shevchenko, Yu. H., Stavynska, R. A., & Shvalb M. H. (Comps.). Kravchenko V. V. (Ed.). (1992). Dmytro Ivanovych Bahalii – profesor Kharkivskoho universytetu: biobibliohr. pokazhch. [Dmytro Bagaliy – Professor of Kharkiv University: biobibliographic index]. Kharkiv, Ukraine: KhDU. Ukraine. [In Ukrainian].

13. Shvalb, M. H., Kornieva, Zh. P., & Stavynska, R. A. (Comps.), Hramma, V. M., & Zhuravliova I. K. (Eds.). (2014). *Istoriia Tsentralnoi naukovoï biblioteky Kharkivskoho natsionalnogo universytetu imeni V. N. Karazina za 210 rokiv (1804–2014)* [web-site] [History of the Central Scientific Library of V. Karazin Kharkiv National University for 210 years (1804–2014)]: bibliogr. index. Kharkiv, Ukraine: KhNU im. V. N. Karazina. Retrieved from <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/11048> [In Ukrainian].

14. Kalinicheva, H. (2004). Bahalii Dmytro Ivanovych (1857–1932): istoryk, hromadskiy diiach [Bagaliy Dmytro (1857–1932): historian, public figure]. *Vydatni postati Ukrainy: biohr. dovid*. [Outstanding figures of Ukraine: biographical guide] (Shchokin, H. V., Holovaty, M. F., & Haichenko, V. A. (Comps.)). (Pp. 51-57). Kyiv, Ukraine: MAUP, Kn. palata Ukrainy. [In Ukrainian].

15. Korniechyk, I. I. (1971). Istorii ukrainskoi bibliohrafi. Dozhovtnevyi period: narysy [History of Ukrainian bibliography. Pre-October period: essays]. Kharkiv, Ukraine. Retrieved from <http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?> [In Ukrainian].

16. Kravchenko, V. V. (1992). Dmytro Ivanovych Bahalii ta yoho doba [Dmytro Bagaliy and his time]. *Dmytro Ivanovych Bahalii – profesor Kharkivskoho universytetu*: biobibliohr. pokazhch. [Dmytro Ivanovych Bagaliy isa Professor of Kharkiv University: biobibliographic index]. (Shevchenko, Yu. H., Stavynska, R. A., & Shvalb, M. H. (Comps.)). (Pp. 4-7). Kharkiv, Ukraine: Kharkiv State University, Ukraine. [In Ukrainian].

17. Kravchenko, V. (2011). Istoryk dlia Ukrainy [D. I. Bahalii] [Historian for Ukraine [D. Bagaliy]]. *Ukraina, Imperiia, Rosiia: vybr. st. z modern. istorii ta istoriohrafi* [Ukraine, Empire, Russia: selected articles on the modernization of history and historiography]. (Pp. 133-196). Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

18. Markevych, M. (2012). Postat Volodymyra Antonovycha v istoriohrafichnii refleksii Dmytra Bahaliia [The figure of Vladimir Antonovich in the historiographical reflection of Dmitry Bagaliy]. *Drohobytskyi krayeznavchyi zbirnyk*, 16, 251-260. [In Ukrainian].

19. Markevych, M. I. (2014). Dmytro Bahalii – doslidnyk ukrainskoi istoriohrafii [Dmytro Bagaliy is a researcher of Ukrainian historiography]. *Extended abstract of PhD dissertation*. Bohdan Khmelnytsky National University, Cherkasy, Ukraine. [In Ukrainian].

20. Markevych, M. I. (2014). *Dmytro Bahalii – doslidnyk ukrainskoi istoriohrafii* [Dmytro Bagaliy is a researcher of Ukrainian historiography]. (PhD dissertation). Bohdan Khmelnytsky National University, Cherkasy, Ukraine. [In Ukrainian].

21. Masliichuk, V. L. (2009). Spadshchyna Dmytra Bahaliia ta suchasni doslidzhennia istorii Slobidskoi Ukrainy [The legacy of Dmytro Bagaliy and modern research on the history of Slobidska Ukraine]. *Zbirnyk Kharkis'koho istoryko-filolohichnoho tovarystva*, 13, 3-10). Kharkiv, Ukraine. [In Ukrainian].

22. Miaskova, T. Ye. (2020). Naukovyi spadok Dmytra Ivanovycha Bahaliia u fondakh viddilu bibliotechnykh zibran ta istorychnykh kolektsii Instytutu knyhoznavstva NBUV [website]. [Dmytro Bagaliy's scientific heritage in the funds of the department of library collections and historical collections of the Institute of Bibliology of the National Library of Ukraine: to the 160th anniversary of the scientist's birth]. *Natsionalna biblioteka Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho*: website [V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine: web site]. Retrieved from <http://www.nbu.gov.ua/node/3769> [In Ukrainian].

23. Bagaley, D. I. (1911 [obl. 1912]). Prosvita: ocherki po istorii ukrainskoi kultury [Enlightenment: essays on the history of Ukrainian culture]. (Sumtsova, N. (forew.)). Harkov, Ukraine: Tip. "Pech. delo". LXXXVIII. (*Sbornik Harkovskogo istoriko-filologicheskogo obschestva, izdannyiy v chest prof. D. Bagaley (1880–1910 gg.)*) [Collection of Kharkov historico-philological society, published in honour a professor Dmitry Bagaley (1880–1910)]. (Vol. 20). [In Russian].

24. (1885) Sochineniia, materialy, stati i zametki, otnosiashchiesia k istorii Harkovskoi gubernii (byvshei Slobodskoi Ukrainy) s 1880 po 1885 god: bibliogr. ocherk [Works, materials, articles and notes related to the history of the Kharkov province (former Slobodskaya Ukraine) from 1880 to 1885: bibliogr. feature article]. *Harkovski kalendar na 1886 g.* [Kharkov calendar na 1886]. (Vol. 9, pp. 1-11). Harkov, Ukraine. [In Russian].

25. Karazin Kharkiv National University (2017, November). Spadshchyna D. Bahaliia v konteksti suchasnosti [D. Bagaliy's heritage in the context of modernity]. In *Theoretical and Applied Aspects of Biography: to the 160th anniversary of the birth of Dmytro Bahaliy. Proceedings of the II All-Ukrainian Scientific Conference*. Retrieved from <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/14100> Kharkiv. [In Ukrainian].

26. Starykov, H. (2008). Postat D. Bahaliia v ukrainiskii istoriohrafii [The figure of D. Bagaliy in Ukrainian historiography]. *Istoriografichni doslidzhennia v Ukraini*, 19, 259-282. Ukraine. [In Ukrainian].

27. Starykov, H. M. (2011). *Epistoliarna spadshchyna D. I. Bahaliia yak dzherelo do vyvchennia naukovooho ta hromadskoho zhyttia v Ukraini kintsia XIX – pershoi tretyny XX st.* [D. Bagaliy's epistolary heritage as a source for studying scientific and public life in Ukraine at the end of the XIX – first third of the XX century]. (*Extended abstract of PhD dissertation*). Institute of Ukrainian Archaeography and Source Studies. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

28. Chadaieva, K. Yu. (2016). Litopysets Slobidskoi Ukrainy – D. I. Bahalii [The chronicler of Slobidska Ukraine is D. Bagaliy]. *Kulturna spadshchyna Slobozhanshchyny* [Cultural heritage of Slobozhanshchyna] *Kultura i mystetstvo. Istorychne kraieznavstvo* [Culture and art. Historical local lore], 29, 126-131). Kharkiv, Ukraine. [In Ukrainian].

29. Shcherbinina, O. P. (2001). Bibliohrafiia v naukovii spadshchyni D. I. Bahaliia [Bibliography in the D. Bagaliy's scientific heritage]. *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii kultury*, 4, 49-64. [In Ukrainian].

30. Yurchenko, O. (1988). Akademik Dmytro Ivanovych Bahalii i Slobidska Ukraina [Academician Dmytro Bagaliy and Slobidska Ukraine]. *Prapor*, 6, 118-121. [In Ukrainian].

Angela Shumilova,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4731-2346>,

Junior Researcher,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

3, Holosiivskyi Ave/, Kyiv, 03039, Ukraine

e-mail: AngelaShumil@gmail.com

REFLECTION OF DMITRY BAGALIY'S SCIENTIFIC WORK IN BIBLIOGRAPHICAL INDICATORS

The goal of the article. The purpose of the article was to reflect the significant contribution of the scientist to the development of historical science in Ukraine, cover scientific achievements of Dmytro Bagaliy in bibliographic publications and analyze aspects of the connection of prominent Ukrainian historian, academician with bibliography. The article is prepared in line with the implementation of the scientific theme of 2019–2021 "Theoretical, methodological and applied aspects of the formation of the national bibliography in the context of studying the heritage of Ukrainian science and culture". **Research methods.** General scientific methods of system and historical approaches are applied; empirical methods of description and modeling; analytical and thematic method; source and statistical analysis. **The scientific novelty.** The first part of the study analyzes the scientific and bibliographic

achievements of the scientist: his monographs, indexes, reviews, bibliographies. The significant contribution of the scientist to the development of the Ukrainian scientific and auxiliary bibliography is reflected. The second part presents a set of sources of scientific and bibliographic nature that are part of the funds of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine. Personal bibliographic indexes of Academician Dmytro Bagaliy are analyzed. The article outlined the perspective of forming of the most complete scientific bibliography of the scientist to current time. **Conclusions.** The article highlights scientific work of Dmytro Bagaliy that is attested by a large number of thorough works. As a result of examination of a significant documentary array of sources about the life and work of a prominent Ukrainian historian we can say that historiography is quite small and does not cover all aspects of his various scientific and social activities (literary heritage, his work as a rector of Kharkiv University and mayor of Kharkiv). Researchers also should put attention on publications of D. Bagaliy in the field of archeography, archeology, archival studies, ethnography, etc. Analysis of sources that contain bibliographic information about the works of Academician Dmitry Bagaliy, publications about his life and work, provide us reasons to emphasize the need of preparation of a his bibliographic index.

Keywords: Bagaliy, Ukrainian historian, scientific progress, bibliographer.

Стаття надійшла до редакції 7.12.2021 р.

Для нотаток

Для нотаток

Наукове видання

**НАУКОВІ ПРАЦІ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ
імені В. І. ВЕРНАДСЬКОГО**

Збірник засновано в 1998 р.

Випуск 66

Редактори
Клименко О. З., Малигон Г. М.

Комп'ютерна верстка
Головаха С. М.

Підп. до друку 2023. Формат 60x84/16. Папір оvs.
Ум. друк. арк. 22,08. Обл.-вид. арк. 20.39.
Наклад пр. 100

Видавець і виготовлювач
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
Голосіївський проспект, 3, Київ 03039 Україна

Свідоцтво про державну реєстрацію
КВ № 16085-4557Р від 16.12.2009 р.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 1390 від 11.06.2003 р.